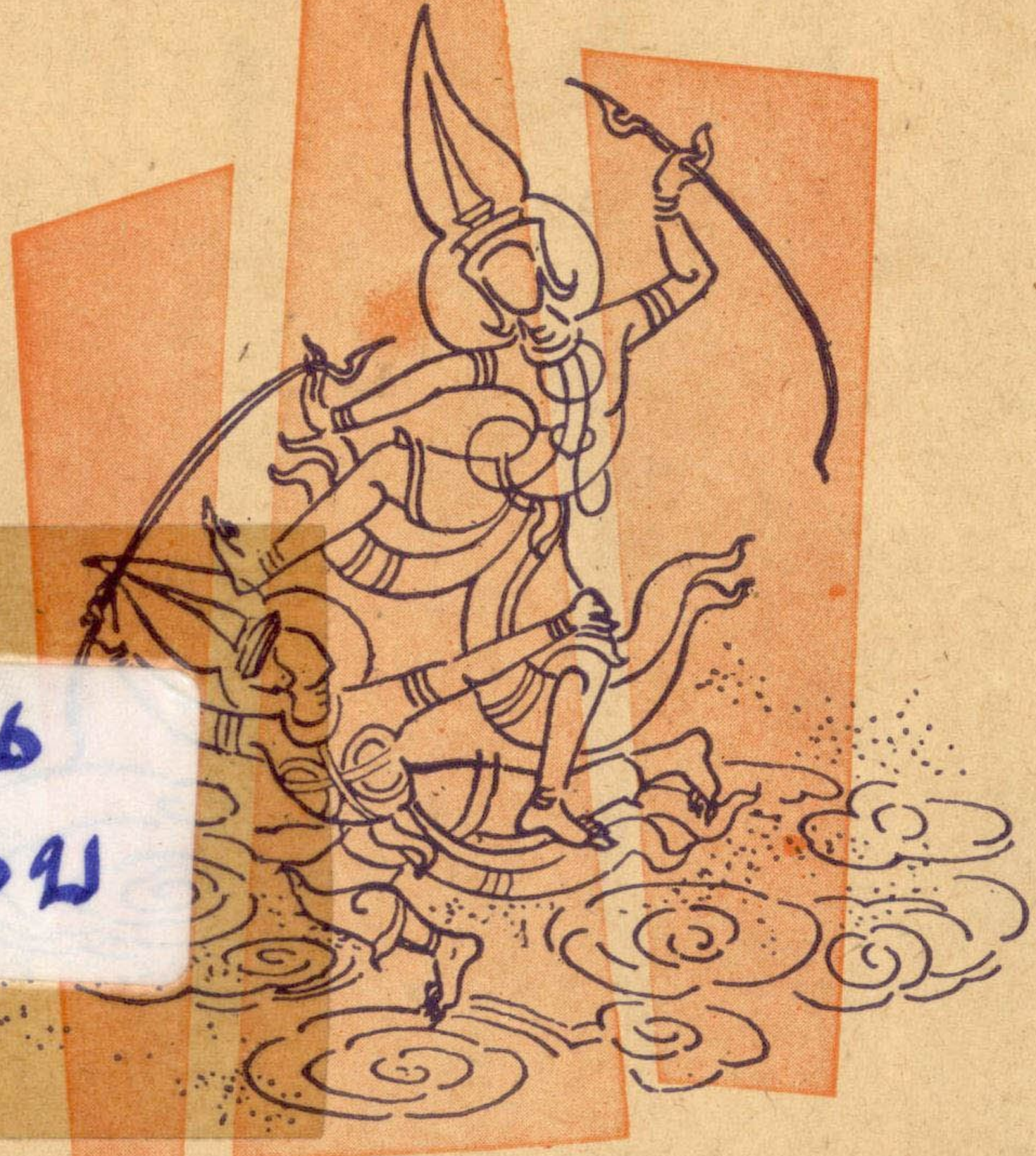
แบบเรียนภาษาไทย เล่ม ๕

ชั้นประถมปีที่ ๗

392.6
ว546ป

ของ กระทรวงศึกษาธิการ

prestrove

๗๘๐๐

แบบเรียนภาษาไทย

เล่ม ๕

ชั้นประถมปีที่ ๗

หอสมุดแห่งชาติ
24 พ.ย. 2544

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

พิมพ์ครั้งที่เจ็ด ๙๐,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๑๐

ปกกระดาษราคาเล่มละ ๕.๕๐ บาท

(ห้ามขายเกินกว่าราคาที่กำหนดไว้นี้)

จัดพิมพ์โดยองค์การค้าของคุรุสภา

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๕๒ ถนนลาดพร้าว บางกะปี พระนคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

เลขห้อง 2/4
เลขหมู่ 372.6
25462
เลขทะเบียน

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ

เรื่อง อนุญาตให้ใช้แบบเรียนในโรงเรียน

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการปรับปรุงหนังสืออ่านภาษาไทยขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อทำการคัดเลือก แก้ไข ปรับปรุง และจัดทำหนังสืออ่านภาษาไทยสำหรับชั้นต่าง ๆ นั้น

บัดนี้คณะกรรมการดังกล่าวได้ดำเนินการจัดทำต้นฉบับแบบเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมปีที่ ๓ เสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงเสนอให้กระทรวงศึกษาธิการพิจารณา กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทยชั้นมัธยมปีที่ ๓ ได้.

ประกาศ ณ วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๐๔

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาเห็นว่า หนังสืออ่านภาษาไทยที่ใช้ในชั้นต่างๆขณะนี้สมควรจะได้มีการคัดเลือกแก้ไขปรับปรุง หรือจัดทำขึ้นใหม่ ให้เหมาะสมกับกาลสมัย และความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการยิ่งขึ้น เพื่อใช้เป็นหนังสือเรียนต่อไป จึงได้ตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินการปรับปรุงหนังสืออ่านภาษาไทยขึ้นคณะหนึ่ง.

สำหรับแบบเรียนภาษาไทยชั้นมัธยมปีที่ ๓ นี้ คณะกรรมการได้มอบหมายให้ นายนิรันตร์ นวมารค เป็นผู้จัดทำ โดยมีบุคคลต่อไปนี้เป็นผู้ช่วย คือ

๑. นางสาวมาลัย ทับทิมทอง

๒. นางสาววลัยรัตน์ อติแพทย์

๓. นางสาวทวีพร เจนพนัส

เมื่อผู้รับมอบหมายได้จัดทำต้นฉบับเสร็จเรียบร้อย จึงได้ส่งให้คณะกรรมการตรวจพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง.

กองตำรา กรมวิชาการ

คำแนะนำในการใช้แบบเรียนภาษาไทยชั้นมัธยมปีที่ ๓

แบบเรียนภาษาไทยชั้นมัธยมปีที่ ๓ นี้ วิธีการจัดทำคงเป็นไปแนวเดียวกับแบบเรียนภาษาไทยชั้นประถมปีที่ ๓ ประถมปีที่ ๔ ฯลฯ กล่าวคือคัดเลือก ความเรียง นิทาน ตลอดจนคำประพันธ์บางตอนบางเรื่องมารวมไว้ในที่เดียวกัน เรื่องส่วนมากแต่ละเรื่องประกอบด้วยคำนำ เนื้อเรื่อง คำอธิบายศัพท์ และกิจกรรม สำหรับกิจกรรมต่างๆในแบบเรียนเล่มนี้ เป็นเพียงตัวอย่างพอเป็นแนวทางช่วยครูในการสอนเท่านั้น มิได้มุ่งหมายว่าเด็กจะต้องทำทั้งหมด ครูอาจพิจารณาดัดแปลงตามความเหมาะสม ตามควรแก่กาลเทศะและความสะดวก ทั้งจะสอนเรื่องใดก่อนหลังก็ได้แล้วแต่จะเห็นสมควร

อนึ่ง นอกจากจะเป็นแบบเรียนสำหรับเรียนรู้เรื่องราวและวรรณคดีต่างๆของไทยอันจะช่วยเพาะนิสัยให้รักการอ่านมากขึ้นแล้ว ยังมุ่งหมายจะให้ช่วยส่งเสริมการสอนคัด เรียงความ ย่อความ ตลอดจนหลักภาษา การเขียนและการอ่านออกเสียงให้ถูกต้องอีกด้วย

คณะกรรมการดำเนินการปรับปรุงหนังสืออ่านภาษาไทย

สารบาญ

		หน้า
จดหมายเหตุเรื่องประพาสต้น	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ดำรงราชานุภาพ	๑
ขุนช้างขุนแผน	.....	๒๑
ไขภาษาของ อ.น.ก.	อำมาตย์เอก พระยาอุปกิตศิลปสาร	๑๐๓
รามเกียรติ์	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า-จุฬาโลก	๑๒๕
สามก๊ก	เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลและเรียบเรียง	๒๓๐
ราชาธิราช	เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอินทอัคราช พระภิรมรัศมี พระศรีภูริปริชา แปล	๒๘๖

พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพอาสน์ บางปะอิน

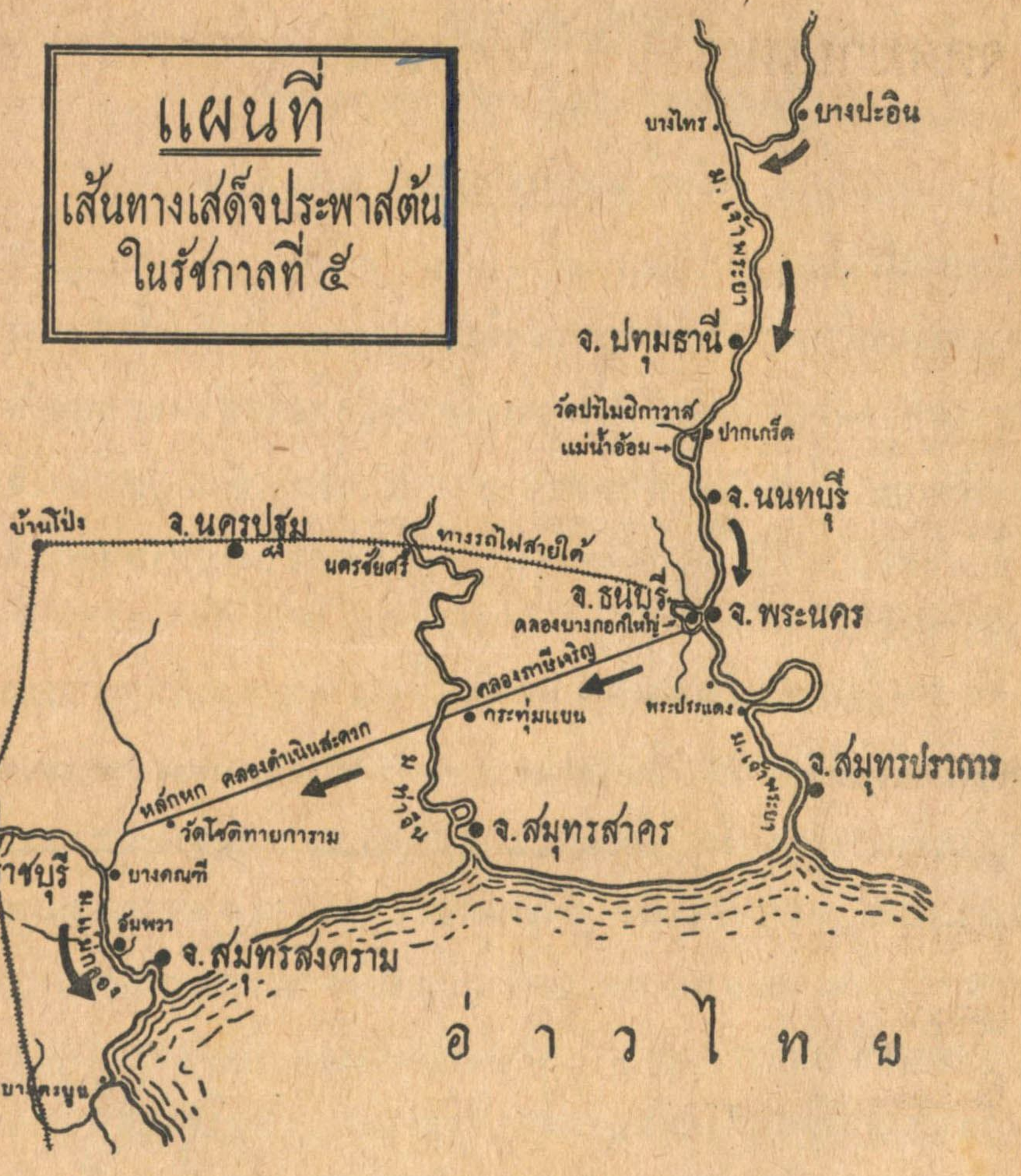
จดหมายเหตุเรื่องประพาสต้นในรัชกาลที่ ๕

บทนำเรื่อง

หนังสือเรื่องนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ไว้เป็นจดหมายเหตุเล่าเรื่องตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประพาสหัวเมืองต่าง ๆ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๗ แต่ทรงทำเป็นสำนวนของนายทรงอานุภาพ เขียนจดหมายเล่าเรื่องต่าง ๆ ถึงนายประดิษฐ์ซึ่งเป็นเพื่อน พระนิพนธ์เรื่องนี้ได้ลงพิมพ์ในหนังสือทวิชาญญา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ ปรากฏว่าได้รับความนิยมจากผู้อ่านอย่างแพร่หลายมาก เพราะเป็นสำนวนอย่างง่าย ๆ เล่าเรื่องต่าง ๆ อย่างชวนสนุกขบขัน ไม่ใช่อย่างจดหมายเหตุทางราชการ แต่ก็มีระเบียบปฏิบัติราชการ ขนบธรรมเนียม ประเพณีไทย และพระราชจริยาวัตร บันทึกอยู่หลายประการ นับเป็นหนังสือคุณประโยชน์ยิ่งเล่มหนึ่ง ในที่นี้ได้ตัดตอนมาแต่เฉพาะฉบับที่ ๒ กับ ฉบับที่ ๔ เพียงสองฉบับเท่านั้น

แผนที่

เส้นทางเสด็จประพาสต้น ในรัชกาลที่ ๕

จดหมายฉบับที่ ๒

วัดโชติทายการาม คลองดำเนินสะดวก

วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๓

ถึง พ่อประดิษฐ์

ฉันได้บอกมาในจดหมายฉบับก่อนว่า จะจดหมายส่งข่าวคราวการเสด็จประพาสมาให้ทราบเนืองๆวันนี้ประทับแรมอยู่ที่วัดโชติทายการามคลองดำเนินสะดวก ฉันมีเวลาว่างอยู่บ้างจึงได้เขียนจดหมายฉบับนี้ฝากเขามาให้ หวังใจว่าจะไม่ไปหายสูญเสียกลางทาง

เสด็จออกจากบางปะอินเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๓ ล่องมาตามลำแม่น้ำ เรือฉันมาล่วงหน้า ทราบว่าเสด็จประทับวัดปรไมยกาวาสครู่หนึ่งแล้วเลยประพาสสวนสะท้อน ของนายบุตรที่แม่น้ำอ้อมแขวงเมืองนนทบุรี ว่ามีสะท้อนอย่างดีๆที่สวนนั้นมาก กำลังสะท้อนออกผล เจ้าของสวนเชิญเสด็จเก็บสะท้อน ทราบว่าเป็นที่พอพระราชหฤทัย แลทรงพระกรุณาแก่เจ้าของสวนมาก เวลาเย็นเสด็จมาประทับแรมที่หน้าวัดเขมา จอดเรือพระที่นั่งเข้ากับสะพานหน้าวัดอย่างเราไปเที่ยวกัน ใช้ศาลาน้ำหน้าวัดเป็นท้องพระโรง ไม่มีพลับพลาฝาเลื่อนอย่างใด เจ้าพนักงานเจ้าของท้องที่ก็ดูเหมือนจะไม่รู้ตัวว่าจะเสด็จมาประทับแรมที่นั้น การล้อมวงกงกำจัดกันตามแต่จะทำได้ดูก็สนุกดี จนเวลา ๒ ทุ่มเศษ

กรมหลวงนเรศร์ฯเสนาบดีกระทรวงนครบาลจึงเสด็จไปถึง ได้ยินรับสั่งว่า “อาสน์แข็งๆ กันไม่รู้ พอรู้ก็รีบมาจะต้องนั่งอยู่ยังรุ่ง”

วันที่ ๑๕ เวลาเช้าออกกระบวนล่องลงมาเข้าคลองบางกอกใหญ่แลคลองภาษีเจริญ ฉันมากระบวนหน้าตามเคย ประจวบเวลาหัวน้ำลง เมื่อพ้นหนองแขมเจอเรือไฟที่ไปก่อนติดขวางคลองอยู่ลำหนึ่ง ฉันจึงปล่อยเรือไฟที่จูงเรือให้คอยตามเรือไฟลำหน้า ส่วนตัวฉันเองให้คนแจวเรือล่องเลยไปจอดคอยเรือไฟที่น้ำลึกบ้านกระทุ่มแบน รอๆ อยู่เท่าใดๆ ก็ไม่เห็นเรือไฟตามออกมา น้ำก็แห้งงวดลงไปทุกที พอแน่ใจว่าเรือไฟคงติดเสียกลางคลองแล้ว ก็พอนึกขึ้นได้ว่าครัวมอเสบียงอาหารอยู่ในเรือไฟหมดทั้งนั้น แลดูนายอัษฎาวุธดูท่าจะออกหิว จึงชวนกันขึ้นบกเดินไปเที่ยวซื้อข้าวแกงกินที่ตลาดบ้านกระทุ่มแบน ไปเจอคนผัดหมี่ดี คุยว่ารู้จักคุ้นเคยกับเจ้าคุณเทศา ผ่านมาเป็นต้องแวะกินหมี่เสมอ ซื้อเสบียงอาหารได้พอกันแล้ว ได้ยินเสียงละครที่โรงบ่อน นายอัษฎาวุธเกิดอยากดูละคร พากันไปดูไปเจอเจ้าของละครเจ้ากรรมรู้จักว่าฉันเป็นห้ามแพรมหาดเล็กต้องรีบหนีพากันมาลงเรือ แต่กระนั้นก็ไม่พ้น พอประเดี๋ยวเจ้าหมี่เจ้าหม่าพากันตามมารุมมาตุ้มพิธีแตกเพราะนายอัษฎาวุธที่เดียว ถ้านายอัษฎาวุธไม่พาไปดูละคร ก็คงจะได้นั่งกินข้าวแกงกันในตลาดให้สนุก นี่กลับต้องกินสำรับค้อนแล้วตอบแทนเขาแทบไม่ไหว

จอดรอกระบวนเสด็จอยู่จนค่ำ กลางคืนน้ำขึ้นเรือไฟพวกล่วงหน้าหลุดออกมาได้ทีละลำสองลำ ถามดูก็ไม่ได้ความว่ากระบวนเสด็จอยู่ที่ไหน จนยามกว่าจึงได้ความจากเรือลำหนึ่งว่าประทับแรมอยู่ที่หน้าวัดหนองแขม ฉันก็เลยจอดนอนคอยเสด็จอยู่ที่กระทุ่มแบนนั้นเอง ครั้นรุ่งเช้าวันที่ ๑๖ ออกเรือล่วงหน้ามาคอยเสด็จอยู่ที่ปากคลองดำเนินสะดวก พอประมาณ๔โมงเช้ากระบวนเสด็จมาถึงเลยเข้าคลองต่อมา น้ำกำลังท่วมทุ่งท่วมคันคลองเจิ่งทั้งสองข้าง แล่นเรือได้สะดวก พอบ่ายสัก ๓ โมงก็มาถึงหลักหกหยุดกระบวนประทับแรมที่วัดโชติทายการาม

เวลาบ่ายทรงเรือเล็กพายไปประพาสท่ง คือไร่ที่น้ำท่วมเจ้าของไร่กำลังเก็บเอาหอมกระเทียมขึ้นผึ่งตามนอกชานบ้านเรือนตลอดจนบนหลังคาเพราะไม่มีที่ดิน น้ำท่วมเป็นทะเลหมด ไปถึงบ้านแห่งหนึ่งเจ้าของเป็นผู้หญิง กำลังตากหอมกระเทียม พอเห็นเรือก็ร้องเชื้อเชิญให้แวะที่บ้าน เห็นได้ว่าแกไม่รู้จักว่าใครเป็นใคร คงเข้าใจว่าพวกขุนนางที่ตามเสด็จ ครั้นเสด็จขึ้นเรือนแล้ว เพียงต้อนรับยายผึ่งยังไม่พอใจ ยังเข้าไปยกหม้อข้าวกับกระบะไม้ใส่ชามกะลา มีผักกาดผัดหมู ปลาเค็ม น้ำพริก กับอะไรอีกอย่างหนึ่งซึ่งแกหาไว้สำหรับแกกินเองในเวลาเย็นมาตั้งจะเลี้ยงอีก

ใครเคยตามเสด็จประพาสไปรเวตมาแต่ก่อนย่อมเข้าใจดีว่าถ้ามีช่องสนุกในการที่จะได้ทรงสมาคมกับราษฎรเกิดขึ้นอย่างนี้แล้ว

ที่พระเจ้าอยู่หัวของเราจะเว้นเป็นไม่มี พอยายผังเชิญ พวกเรา
ก็เข้าล้อมสำรับกับพระเจ้าอยู่หัวด้วยกัน ว่ากันคนละคำสองคำ
เจ้าเจ๊กฮวดลูกยายผังอายุราวสัก ๒๐ ปี มาช่วยยกสำรับคับค้อน
ขณะเมื่อพวกเรากินเลยง เจ๊กฮวดมันนั่งดู ๆ พระเจ้าอยู่หัว
ประเดี๋ยวเอ่ยขึ้นว่า “คล้ายนัก คล้ายนักขอรับ” ถามว่าคล้าย
อะไร มันบอกว่าคล้ายรูปที่เขาตั้งไว้ตามเครื่องบูชา พอประเดี๋ยว
ก็ลุกขึ้นนั่งยอง ๆ เอาผ้าปูกราบพระเจ้าอยู่หัว บอกว่า “แน่ละ
ขอรับ ไม่ผิดละ เหมือนนัก” ยายผังยายแพ่งเลยรู้ว่าพระเจ้า
อยู่หัว แต่ก็ได้พระราชทานมากอยู่ เห็นจะหลายสิบเท่าราคา
สำรับกับข้าวที่ยายผังเลยง

เสด็จเที่ยวนี้ตั้งต้นชอบกลดีที่จะสนุกมาก ตั้งแต่เสด็จออก
จากบางปะอิน พระเจ้าอยู่หัวทรงสบายขึ้นมาก.

นายทรงอานุภาพ.

จดหมายฉบับที่ ๔

เมืองสมุทรสงคราม

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๓

ถึง พ่อประดิษฐ์

ในจดหมายฉบับที่ฉันส่งไปจากเมืองราชบุรี ได้เล่าถึงเรื่องที่
ไปทำครัวบัจจุบันเลี้ยงกันที่โพธาราม บรรดาผู้ที่ได้ไปในวันนั้น

ตั้งแต่พระเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา พากันเห็นคุณในการที่ทำครัวเลี้ยงกันในเวลาเที่ยวหาความสบายเช่นนี้ ว่าเป็นเหตุให้เจริญอาหาร ดีกว่าบริโภคอาหารซึ่งกุ๊กทำเป็นอันมาก จึงตกลงกะการให้มีเครื่องครัวบุ๋จจบันติดไปในเวลาเสด็จประพาสต้น คือมีหม้อข้าวเตาไฟถ้วยชามแลเครื่องครัวบรรทุกไปในเรือมหาดเล็ก กำหนดว่าไปถึงตลาดจะมีที่ซื้อหาเสบียงอาหารได้แห่งใดจะแวะซื้อเสบียงอาหารแลไปหาที่ทำครัวเลี้ยงกันในระยะทางทุกโอกาสที่จะมีจะทำได้ ส่วนพวกที่ตามเสด็จนั้น ก็แบ่งหน้าที่กันตามถนัด ใครทำกับข้าวของกินเป็น ก็มีหน้าที่เป็นหน้าเตาสำหรับทำกับข้าวของกิน ที่หุงข้าวก็ดีเป็นพนักงานหุงข้าว ส่วนตัวฉันนั้นอยู่ในพวกที่ทำอะไรไม่เป็นแต่ท่านไม่ยอมให้กินเปล่า จึงต้องรับหน้าที่เป็นกองล้างชามกับคุณหลวงรัตนาวุธนายอัษฎาวุธแลท่านมหาสม รวมสี่คนด้วยกัน ที่จริงนายวงศ์ตวันก็ทำอะไรไม่เป็น ควรจะมาเข้ากองล้างชามด้วยกันแต่เขาอาย ดูเหมือนจะเห็นว่าการล้างถ้วยชามนั้นเป็นหน้าที่เลวทรามนัก สู้ไปอาสาพวกหน้าเตาให้เขาใช้สอยขอดเกล็ดปลาแลสับหั่นไปตามเพลง ที่จริงหน้าที่กองล้างชามนั้นเป็นการประณีตมาก เมื่อฉันเล่าให้พ่อประดิษฐ์ฟังพ่อประดิษฐ์คงจะเห็นได้ว่าไม่ใช่การเลวเลย คือในกองนี้มีสบู่แปรงผ้าสำหรับเช็ด แลส้มสำหรับฟอก จัดลงไว้ในหิ้บซึ่งเที่ยวซื้อเอาตามตลาดเหมือนกับหิ้บปิกนิกเป็นเครื่องมือสำหรับตัว เมื่อเสด็จไปถึงที่ใด ซึ่งกะว่าจะเป็นที่ทำครัวแลเลี้ยงอาหาร หน้าที่ของพนักงานกองล้าง

ชามในเบื้องต้นจะต้องเที่ยวตรวจหาว่า สถานที่ใดควรจะเป็นที่เลี้ยงและเป็นที่ทำครัวได้ ยกตัวอย่างดังว่าจะทำครัวเลี้ยงกันที่วัดแห่งใดแห่งหนึ่ง พอจอดเรือเข้าไป พนักงานกองล้างชามก็ต้องขึ้นก่อน ไปเที่ยวหาที่ว่าจะควรใช้การเปรียญหรือศาลาน้ำจะเหมาะดี เมื่อตกลงสมมติที่แล้ว กองล้างชามจะต้องเที่ยวหาโอ่งอ่างแลน้ำสำหรับใช้ให้พอการ กระบวนเที่ยวค้นคว้าเหล่านี้เกือบจะถูกหมากัดก็หลายครั้ง บางทีก็ไปตกร่อง บางทีหัวโดนชายคามีอันตรายต้องการความกล้าหาญอยู่บ้าง ครั้นได้ที่แล้วต้องลงมือล้างถ้วยชามฟอกด้วยสบู่ให้สะอาดหมดคาว และเรียบเรียงไว้จ่ายแก่พวกหน้าเตาให้ทันต้องการใส่กับข้าว ล้างชามเสร็จแล้วคราวนี้ต้องปูเสื่อปูพรมตั้งกะโถนคนที แลยกกับข้าวไปเรียบเรียง เสร็จแล้วพนักงานล้างชามยังมีหน้าที่ที่จะต้องเชื้อเชิญบริษัทให้พร้อมกันมาบริโภคอาหาร จึงเป็นเสร็จธุระ ที่ฉันพรรณนามาถึงหน้าที่กองล้างชามนี้อยู่ข้างจะยืดยาว แต่ถ้าไม่พรรณนาให้เข้าใจ พ่อประดิษฐ์ก็จะเห็นว่าหน้าที่ของฉันเลวทราม เพราะที่จริงชื่อกองล้างชามไม่สู้เพราะ มันไปเข้าสภาษิตโบราณที่เขาว่า “อิ่มก่อนดูโขนดูหนัง อิ่มทีหลังล้างถ้วยล้างชาม” เรื่องล้างชามออกๆ จะเสียชื่ออยู่ จึงต้องอธิบายให้เข้าใจไว้

เมื่อว่าถึงระยะทางที่เสด็จต่อมา วันที่ ๒๑ กรกฎาคมเวลาเช้าเสด็จประพาสตลาดไปพบยายเจ้าของเรือที่แกเคยเห็นเจ้าชีวิต

๓ หน แกพาลูกมาเผ้า ทรงพระกรุณาพระราชทานเครื่องแต่งตัว
แก่เด็กนั้นหลายอย่าง ประพาสตลาดแล้ว ออกเรือพระที่นั่งจาก
เมืองราชบุรี กระบวนเรือพลับพลาให้ล่องลงไปตามลำแม่น้ำใหญ่
ไปคอยที่เมืองสมุทรสงคราม เสด็จเรือมาด ๔ แจว มีเรือต้นที่ชื่อ
ใหม่เป็นเรือที่นั่งรองพ่วงเรือไฟเล็กเข้าทางแม่น้ำอ้อม ไปแวะซื้อ
เสบียงอาหารที่ตลาดปากคลองวัดประดู่ พวกเราเดินชุลมุนขวักไขว่
กันไปตามเพลงไม่มีใครจะรู้จัก เขากำลังเล่นลิเกกันหน้าโรงบ่อน
ฉันเดินไถลไปดู ไปพบทหารเรือซึ่งเคยเป็นบ่อยพระยาชลยุทธ
รู้จักกันมาแต่ก่อน เห็นมันรู้จักจึงกระซิบบอกอ้ายหมอนั่นว่า เอง
อย่าอึกทึกให้ใครร้ว่าเสด็จ ดูมันก็ทำนิ่งเฉยดีอยู่ไม่เห็นมีผู้ใดรู้
เห็นวี่แวว จนกระทั่งเสด็จกลับลงเรือ พอเรือออกจากท่า เจ้า
พิณพาทย์ลิเกก็ตีเพลงสรรเสริญพระบารมีส่งเสด็จ นี่แลจะเป็นด้วย
เหตุบ่อยพระยาชลยุทธไปโจทขึ้นหรืออย่างไรก็หาทราบไม่ ออก
จากตลาดแจวเข้าคลองเล็กไปจนถึงวัดประดู่ หยุดพักทำครัวเสวย
เช้าที่วัดนั้น กองล้างชามเที่ยวตรวจไปได้ความแปลกประหลาดที่
วัดนี่ว่าเป็นหมอน้ำมนต์ มีผู้คนที่เจ็บไข้ไปคอยรดน้ำมนต์รักษาตัว
อยู่หลายคน ได้ความว่าเป็นโรคผีเข้าบ้าง ถูกกระทำยำเยียบ้าง แล
โรคอย่างอื่น ๆ บ้าง เมื่อเลยกันเสร็จแล้วจึงพร้อมกันไปดูรด
น้ำมนต์ รดน้ำมนต์อย่างนี้ฉันก็พึงเคยเห็น คนพูดจากันอยู่ดี ๆ พอ
เข้าไปนั่งให้พระรดน้ำ ก็มีกิริยาอาการวิปลาสไปต่างๆ บางคนก็เผ้า

แต่ขากเสลดพ่นน้ำลายดังขากปู ๆ ไปจนพระหยุดรดน้ำมนต์จึงหยุดขาก กลับหันมาบอกเราว่าสบายเบาในอกโล่งทีเดียว ยายแก่คน ๑ ตาบอดลูกสาวพามาให้พระรดน้ำมนต์ พอรดเข้าก็ร้องครวญครางแลวิงวอนว่ากลัวแล้ว จะไปแล้ว เท่านั้นเถิด อย่างนี้จนพระหยุด ถามพวกคนไข้ได้ความว่า ยายคนนี้เดิมมีผู้มาขอลูกสาวแกไม่ให้ เขาโกรธกะทำให้ผีสิงจนไม่เป็นสติอารมณ์ ต้องมารักษาตัวที่วัดประดู่ พอได้สติค่อยยังชั่วขึ้นสักหน่อย นี่แลจะจริงเท็จเพียงใดก็ไม่ทราบ เล่าเท่าที่ตาเห็น แต่พวกเราที่ไปตามเสด็จไม่มีใครรับอาสาเข้าไปให้พระรดน้ำมนต์ถวายตัว จึงไม่มีพยานที่จะยืนยัน ถ้าหากว่าพวกเราเข้าไปขากปลงสักคนก็เห็นจะน่าเชื่อขึ้นมาก ออกจากวัดประดู่ล่องกลับออกมา ได้ยินเสียงกลองละครชาตรีมีอยู่ในสวนรับสั่งให้แวะเรือพระที่นั่งเข้าไป จะใคร่ทรงทราบว่าเขามีงานการอะไรกัน ไปพบละครชาตรีมีอยู่ที่บ้านตาหมอสีเป็นพลเรือนอย่างโบราณลงมาต้อนรับ เห็นตานี้จะนอนดูละครจนหลับ หน้าตายู่ยี่ตัวยังเป็นรอยเสื่อ แต่แกต้อนรับแข็งแรงพูดจาอย่างเก่า ว่ายังงั้นซิพะยังงี้ซิพะ ไม่ใช่ขอรับหรือจ๊ะจ๋า นาน ๆ ได้พบอย่างนี้น่าฟังดี ได้ความว่าลูกแกเจ็บได้บนบานไว้ ครั้นรักษาหายจึงได้มีละครชาตรีแก้สินบน ออกจากคลองวัดประดู่เย็นมากแล้ว เรือไฟลากล่องลงมาถึงแม่น้ำใหญ่จวนจะค่ำ หาที่ทำครัวเย็นก็ไม่ได้เหมาะ ล่องเรือลงมาเห็นบ้าน

แห่งหนึ่งสะอาดสะอ้านดี มีเรือนแพอยู่ริมน้ำ รับสั่งว่าที่นี่เห็น
พออาศรัยเขาทำครัวสักครั้งหนึ่งได้ ให้กรมหลวงดำรงรับหน้
ขึ้นไปขออนุญาตต่อเจ้าของบ้าน กรมหลวงดำรงเสด็จขึ้นไต่ถาร
ได้ความว่าเป็นบ้านนายอำเภอ ๆ ไปจัดฟืนเรือไฟที่ตรงบ้านข้าม
อยู่แต่ภรรยา หารู้จักกรมหลวงดำรงไม่ ขออนุญาตทำครัวที่เรือน
แพได้ดังปรารถนา พอขนของครัวขึ้นเรือนแพแล้ว กรมหลวงดำรง
ยังไม่ทันเสด็จลงมาจากบนเรือนใหญ่ นายอำเภอก็กลับมาถึง
ไม่ทันเหลียวแลเห็นพระเจ้าอยู่หัวที่เรือนแพ มุ่งหน้าตรงขึ้นไป
ถวายคำนับเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยที่เรือนใหญ่ นายอำเภอ
เพ็ดทูลกรมหลวงดำรงอยู่ไม่ทันได้กี่คำ นายอัษฎาวุธก็คลานศอก
นำหนังสือรับสั่งไปถวายกรมหลวงดำรงว่า ขอให้เขารู้จักแต่กรม
หลวงดำรงพระองค์เดียวเถิด ฉันนั่งดูท่านายอัษฎาวุธคลานเข้า
เฝ้ากรมหลวงดำรงทำท่าทางสนิทราวกับเป็นข้าไทย แต่กรมหลวง
ดำรงนั้นพออ่านหนังสือรับสั่งแล้วดูพระพักตร์สลด เห็นประทับนิ่ง
ไม่รับสั่งว่ากระไร เป็นแต่พยักพระพักตร์ให้นายอัษฎาวุธกลับ
ลงมา อีกสักครู่หนึ่งจึงได้ยินเสียงรับสั่งกับนายอำเภอแลกำนัน
ผู้ใหญ่บ้านถึงราชการงานเมืองอะไรต่ออะไรอึงอยู่บนเรือน พวก
กองครัวก็ทำครัวกันอยู่ที่เรือนแพ ทำเสร็จแล้วแต่งเครื่องให้
คุณหลวงนายศักดิ์เชิญขึ้นไปตั้งถวายกรมหลวงดำรงเสวยพร้อมกับ
เครื่องเคราที่เจ้าของบ้านเขาหาถวาย ครั้นเสร็จแล้วเมื่อจะลงเรือ

กรมหลวงดำรงเสด็จกลับมาจะลงเรือ นายอำเภอกำนันผู้ใหญ่บ้าน ตามลงมาส่งเสด็จมารุมมาตุ้ม พวกที่ไปตามเสด็จรับกระแสรับสั่งไว้ให้หมอบกรานรับเสด็จกรมหลวงดำรงอย่างเป็นข้าในกรม ส่วนพระเจ้าอยู่หัวเสด็จหลบออกไปบังอยู่เสียหลังเก๋งท้ายเรือ พระราชทานพระราชอาสน์ไว้สำหรับกรมหลวงดำรงประทับ กรมหลวงดำรงเลยทรงไถลว่าเดือนหงายสบายดีจะยืนอยู่หน้าเก๋ง ริบให้ออกเรือ แต่พอพ้นหน้าบ้านก็รับสั่งบ่นใหญ่ ว่าเล่นอย่างนี้เต็มทีไม่สนุก แต่คนอื่นพากันหัวเราะกรมหลวงดำรงทั่วทั้งลำ เวลาสักยามหนึ่งจึงมาถึงที่ประทับเมืองสมุทรสงคราม

วันที่ ๒๒ กรกฎาคม เวลาเช้าเสด็จไปทอดพระเนตรวัดพวงมาลัยแล้วเสด็จขึ้นไปประพาสตลาดคลองอัมพวา เสด็จเป็นอย่างประพาสต้นเหมือนเมื่อเสด็จวัดประดู่ แต่วันนี้เกิดเหตุขัดข้องประพาสไม่ได้สะดวก ด้วยในเมืองสมุทรสงครามนี้เขามีข้อบังคับกวดขัน ถ้าเรือหรือผู้คนแปลกประหลาดมาในท้องที่ราษฎร บอกกำนันผู้ใหญ่บ้าน ๆ ต้องริบลงเรือไปทักถามเป็นธรรมเนียมบ้านเมืองอยู่ดังนี้ วันนี้ไม่ได้บอกให้ใครทราบว่าจะเสด็จอัมพวา เขาคงจะทราบแต่ว่ามีเรือแลคนแปลกประหลาดมาก็ทำการตามหน้าที่ จนเรารำคาญแจวกระดิกไปข้างไหนก็พบแต่เรือกำนันผู้ใหญ่บ้านออกมาถามว่าเรือใครไปไหน หลบลำนี้ไปเจอลำโน้นเหมือนกับจะถูกล้อมจับ ใช่แต่เท่านั้นเจ้านายที่ไปตาม

เสด็จ ๒ พระองค์กับขุนสวรรค์วินิต มิญาติวงศ์พงศาแลพวกพ้อง
อยู่ในแถวอัมพวานี้มาก ท่านพวกเหล่านี้พอเหลือบแลเห็นก็พากัน
ชื่นชมยินดีเรียกร้องกันติดตามมารุมมาตุ้ม ยิ่งหนีก็ยิ่งตามลงที่สุด
พระเจ้าอยู่หัวต้องเสด็จ ลง เรือ ต้น แยกไป ประ พาส แต่ ลำ เดียว
ปล่อยเรือพระที่นั่งมาดไว้ให้กำนันผู้ใหญ่บ้านแลชาวอัมพวาติดตาม
ให้พอใจ ฉันถูกอยู่กับเรือมาด นั่งนึกขันในใจที่พวกชาวบางช้าง
พากันยิ้มแย้มแจ่มใสติดตามมาเผ้าเจ้านายที่เป็นญาติ แลหมาย
จะพบปะขุนสวรรค์วินิต ไม่มีใครในพวกนั้นจะคิดเห็นเลยว่ามา
ทำความรำคาญแก่ท่านทั้ง ๒ นั้นสักเพียงใด เขามาดี ๆ จะโกรธ
ขึ้งกยาก ขุนสวรรค์จึงออกบัญญาว่า ยายหนูแกแล้วแดดรอน
เอากลับไปบ้านเสียเถิด ยายหนูกลับไปประเดี๋ยวเรือลำนั้นกลับ
มาอีก ยายหมับแกไม่แก่เหมือนยายหนู แลแกไม่กลัวแดดจะ
ทำอย่างไร ช่วยกันคิดอ่านไล่พวกอัมพวาอยู่จนกระทั่งเสด็จกลับ
จากประพาสคลองอัมพวา แล้วจึงได้ออกเรือเลยไปพักเสวยเช้า
ที่วัดดาวดึงส์ เสร็จแล้วแจวต่อไปบางน้อย ประพาสที่บ้านกำนัน
จัน แล้วกลับทางคลองแม่กลองมาถึงที่ประทับเวลา ๒ ทุ่ม

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม เวลาเช้าเสด็จทอดพระเนตรทิวาการ
เมือง แล้วเสด็จวัดอัมพวากลับมาถึงที่ประทับเวลาค่ำ พรุ่งนี้
กำหนดจะเสด็จเมืองเพชรบุรีในกระบวนใหญ่ เพราะจะต้องข้าม
อ่าวทะเลจากปากน้ำแม่กลองไปเข้าบางตบูน แต่น้ำมากเรือ

กระบวนจะออกอ่าวได้ต่อเวลาเที่ยง ได้ทราบว่าตอนเช้าจะเสด็จ
ไปทอดพระเนตรจับปลาทีละมุก่อน แล้วจึงจะเสด็จมาขึ้นเรือ
พระที่นั่งที่เมืองสมุทรสงคราม

แต่เดิมฉันตั้งใจว่าจะไปเขียนจดหมายต่อเมื่อเสด็จไปถึงเมืองเพชรบุรี แต่เมื่อมาถึงเมืองสมุทรสงครามได้ข่าวว่ามีเรือเมล์เดินถึงกรุงเทพ ฯ ประจวบเรือเมล์จะออกพรุ่งนี้เช้า จึงได้จดหมายฉบับนี้ส่งมา.

นายทรงอานุภาพ

อธิบายศัพท์

ประพาสต้น	การเสด็จเที่ยวไปอย่างสามัญชนโดยไม่ให้ราษฎรรู้จักพระองค์
บางปะอิน	เป็นชื่ออำเภอในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีพระราชวังและพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพอาสน์ ซึ่งสวยงามมาก
แม่น้ำอ้อม	ร่องน้ำเดิมของแม่น้ำเจ้าพระยา อ้อมโค้งตรงจังหวัดนนทบุรี
ท้องพระโรง	ที่เสด็จออกว่าราชการของพระเจ้าแผ่นดิน
ล้อมวง	เฝ้ายามดูแลโดยรอบที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน
กง	วงรอบของล้อ
กำ	ซลอ
กรมหลวงนเรศฯ	กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์
กระทรวงนครบาล	กระทรวงที่มีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยในพระนคร
อาสน์แข็งๆ	เป็นสำนวนพูดหมายถึงเมื่อมีเรื่องเดือดร้อนเกิดขึ้นแก่ผู้มีบุญที่ประทับของพระอินทร์ซึ่งตามปรกติอ่อนนุ่มอยู่เสมอจะแข็งกระด้างขึ้นกว่าเดิม
หัวน้ำลง	ขณะแรกที่น้ำไหลลง
หนองแขม	ชื่อตำบลหนึ่งในจังหวัดธนบุรี
กระทุ่มแบน	ชื่อตำบลหนึ่งในจังหวัดสมุทรสาคร
ครัวมอ	ครัวชั่วคราวที่ทำอาหารระหว่างการเดินทางไกลๆ
นายอัษฎาวุธ	สมเด็จเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา

เจ้าคุณเทศา พระยาสุรพันธ์เสนี สมุหเทศาภิบาล

พิธีแตก เป็นสำนวน แปลว่าเสียเรื่องที่เตรียมไว้

โรงบ่อน โรงเล่นการพนันต่าง ๆ

หุ้มแพร บรรดาศักดิ์ของมหาดเล็ก

สำรับคับค้อน คับค้อนเป็นสร้อยของสำรับ หมายถึง สำรับกับข้าว

เจ๋ง ล้น นอง

หลักหก หลักยอกระยะในคลองดำเนินสะดวก ระยะระหว่าง
หลักหนึ่ง ๆ ห่างกัน ๔ กิโลเมตร

ชามกะลา ชามคลุ่ม ๆ คล้ายกะลา ทำด้วยดินเผาเคลือบสี

ไปรเวต เป็นคำอังกฤษ แปลว่า เฉพาะตัว ไม่ใช่ทั่วไป

นายทรงอานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ

โพธาราม ตำบลในเขตเมืองราชบุรีในปัจจุบันเป็นอำเภอ

เจริญอาหาร รับประทานอาหารได้มาก

กุ๊ก เป็นคำอังกฤษ แปลว่าคนครัว คนปรุงอาหาร

หน้าเตา คนครัวผู้ปรุงอาหารที่ต้องตั้งอยู่บนเตา

หลวงรัตนาวุธ พระยาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ท่านมหาสม กรมพระสมมตอมรพันธุ์

นายวงศ์ตะวัน เจ้าพระยาสุรวงศ์วัฒนศักดิ์

ปิกนิก เป็นคำอังกฤษ แปลว่า การไปเที่ยวตากอากาศ

การเปรียญ (ปะ-เรียน) ศาลาใหญ่ของวัดมักใช้เป็นที่แสดงธรรม

คนที หม้อน้ำ หม้อน้ำมหู เต้าน้ำ

เรือพลับพลา เรือที่ประทับเป็นประจำ

เรือมาด เรือชนิดหนึ่งขุดจากไม้ทั้งต้นแล้วแซะปากเรือให้ผายออก

ถูกกระทำยำเยีย ถูกกระทำด้วยคาถาอาคมต่าง ๆ

วิปลาศ (วิบ-ปะ-ลาด) ผิดปรกติ

เพ็ดทูล พูดกับเจ้านายผู้ใหญ่

ข้าไทย คนใช้ของผู้มียศบรรดาศักดิ์สูง

พระราชอาสน์ ที่นั่งของพระเจ้าแผ่นดิน

เจ้านายที่ไปตามเสด็จ มีสองพระองค์ คือ พระนางเจ้าสุขุมาลมารศรี และสมเด็จเจ้าพี่กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์

ขุนสวรรค์วินิต กรมพระนครสวรรค์วรพินิต

ละมุ โป๊ะเล็ก ๆ ที่ทำไว้สำหรับจับปลาตามชายฝั่ง

กิจกรรม
(เลือกทำตามควรแก่กรณี)

๑. อธิบายความ

๑. จดหมายเหตุ ต่างกับ จดหมายธรรมดาอย่างไร

๒. ใครเป็นผู้แต่ง เรื่องประพาสต้น ผู้แต่งใช้ชื่อในจดหมายเหตุว่าอย่างไร เหตุใดจึงไม่บอกชื่อจริงของบุคคลในจดหมายเหตุนั้น

๓. "ทรงพระกรุณาแก่เจ้าของสวนมาก" นักเรียนเข้าใจข้อความตอนนี้อย่างไร

๔. ประทับแรม นั้นคืออย่างไร ต่างกับ พระจันทร์แรม อย่างไร

๕. "อาสน์แข็ง ๆ กันไม่รู้" หมายความว่าอย่างไร

๒. หาคำที่เป็นภาษาพูด เช่น มารุมมาตุ้ม แล้วอธิบายด้วย

๓. หาตอนที่สนุกขบขันมาเล่าสู่กันฟังในชั้น

๔. แสดงความสามารถพิเศษ

ให้นักเรียนผลัดกันออกมาบรรยายความรู้พิเศษเกี่ยวกับ

ก) เรื่องต้นสะท้อน (หรือต้นไม้อื่น)

ข) การพายเรือ ตลอดจนการถือท้าย

ค) การแจวเรือ

ง) การจับปลาทะเลบางวิธีเท่าที่นักเรียนทราบ

จ) การผัดหมี่กรอบแบบไทย

๕. จัดให้มีการอภิปราย ปัญหาว่า "การรดน้ำมนต์รักษาโรคได้อย่างไร"

๖. เติมคำในช่องว่าง

๑. ที่เมือง ..... มีข้อบังคับ ให้ซักถามคนแปลกหน้า

๒. สวนสะท้อนของ..... อยู่ทเมือง .....

๓. เสด็จทอดพระเนตรละครชาตรทบ้าน .....

๔. ทตลาดบานกระทุมแบน ..... คุยวารูกคุนเคยกย
เจ้าคุณเทศา

๕. ..... เข้าไปยกหม้อข้าวกับกระบะใส่กับข้าวมาตั้งเลยง

๖. หน้าทของนายทรงอานุภาพเข้ากับภาษิตโบราณว่า .....
.....

๗. พระทวัด..... เป็นหมอ .....

๘. ..... มานั่งดพระเจ้าอยู่หัวแล้วว่า.....

๙. นายอัยฎาวุธก์..... นำหนังสือรับสั่งไปถวาย
กรมหลวงดำรง

๑๐. บางคนก็เผ้าแต่ขากเสลดพ่นน้ำลายดัง .....
ไปจนพระหยุดรดน้ำมนต์

ขุนช้างขุนแผน

บทนำเรื่อง

เสภา คือ การขับลำเป็นเรื่องยาว ประกอบเครื่องดนตรีทำนังหวะ คือกรับคู่ การเล่านิทานแต่เดิมนั้นเล่าอย่างธรรมดา แล้วต่อมามีผู้คิดแต่งกลอนเข้าประกอบเรื่องตอนสนุก ๆ ต่อมาจึงเล่าเป็นกลอนตลอดเรื่อง ครั้นเล่านิทานคำกลอนนานเข้าก็คงเบื่อ จึงคิดทำนองขับเข้าช่วยในบางตอนเช่น ตอนรบ ตอนรัก ตอนชม เมื่อมผู้นิยม จึงได้ทำเป็นทำนองขับร้องโดยตลอด เรื่องที่นิยมขับเสภากันอย่างแพร่หลายก็คือเรื่องขุนช้างขุนแผน

เรื่องขุนช้างขุนแผนนั้นเข้าใจกันว่า เกิดขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔—๒๐๗๒) พระพันวษาในเรื่องก็คือ พระรามาธิบดีที่ ๒ เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนนี้เดิมมีกวีช่วยกันแต่งหลายคน และไม่แจ้งนามไว้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา ได้ทรงชำระรวบรวมขึ้นเป็นฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ ซึ่งถือกันว่าเป็นฉบับที่ดีที่สุด

เรื่องย่อ

ขุนช้าง พลายแก้ว และนางพิมพิลาไลย เป็นชาวเมืองสุพรรณ อยู่บ้านใกล้กัน คุ้นเคยกันมาแต่เล็ก เมื่อเติบใหญ่ขึ้นพลายแก้วก็ได้แต่งงานกับนางพิม แต่ขุนช้างซึ่งหลงรักนางพิมอยู่ก็คอยหาโอกาสช่วงชิง

นางตลอดมา บังเอิญมีศึกเชียงใหม่มาตีเมืองเชียงทองซึ่งมาขอขึ้นต่อไทย พระพันวษาโปรดให้พลายแก้วเป็นแม่ทัพไปรบได้ชัยชนะตีทัพเชียงใหม่แตกไป และได้นางลาวทองลูกสาวนายบ้านจอมทองเป็นภรรยา พระพันวษาทรงแต่งตั้งให้พลายแก้วเป็นขุนแผนนายด่านกาญจนบุรี ในระหว่างที่พลายแก้วไปทัพนั้น ทางเมืองสุพรรณนางพิมพิลาไลยป่วยหนัก จึงเปลี่ยนชื่อเป็นนางวันทอง ขุนช้างได้ทำอุบายหลอกลวงหลายประการ จนนางศรีประจันแม่นางวันทอง และนางวันทองหลงเชื่อว่าพลายแก้วตายในการรบ แล้วทรัพย์สมบัติลูกเมียจะถูกริบเป็นของหลวงหมด นางศรีประจันจึงบังคับให้นางวันทองแต่งงานใหม่กับขุนช้าง ขณะที่นางกำลังจะแต่งงานนั้นเอง ขุนแผนก็พานางลาวทองไปถึง เกิดวิวาทกับนางวันทองอย่างรุนแรงขุนแผนโกรธก็พานางลาวทองกลับไปกาญจนบุรี ขุนช้างจึงได้นางวันทองวันนั้น

ต่อมาขุนแผนกับขุนช้างได้มาเป็นมหาดเล็กเวรอยู่ด้วยกัน ขุนแผนทราบว่านางลาวทองป่วย ก็ขอกฝากเวรแก่ขุนช้างไว้เพื่อไปรักษานางลาวทอง แต่ขุนช้างกราบทูลพระพันวษาว่าขุนแผนขืนกำแพงหนีไปหานางลาวทอง พระพันวษาทรงพระพิโรธรับสั่งให้เอานางลาวทองมาไว้ในวัง และให้ขุนแผนออกตระเวนด่านไม่ให้เข้าเผ้า ขุนแผนได้ออกท่องเที่ยวไปจนได้ของดี ๓ อย่างคือ กุมารทอง ดาบฟ้าฟัน และม้าสีหมอก แล้วก็มาลักพานางวันทองไปจากขุนช้าง และได้นางแก้วกิริยาเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง ขุนแผนพานางวันทองไปอยู่ในป่าจนนางตั้งครรภ์จึงพาตัวกลับเข้ามาแก้คดี และชนะความขุนช้างได้นางวันทองไว้ แต่ต่อมาขุนแผนได้กราบทูลขอโทษนางลาวทอง เป็นเหตุให้พระพันวษากริ้วให้เอาขุนแผนไปใส่คุก

ขุนช้างเห็นได้โอกาสก็มาฉุดเอานางวันทองไปอีก นางวันทองอยู่กับขุนช้างจนคลอดบุตรเป็นชายให้ชื่อว่า พลายงาม ขุนช้างรู้ว่าเป็นลูกของขุนแผนจึงลวงพลายงามไปฆ่า แต่ผิพลายข่าวของขุนแผน ช่วยป้องกันไว้ นางวันทองจึงให้พลายงามหนี และให้ไปอยู่กับย่าคือนางทองประศรีที่เมืองกาญจนบุรี เล่าเรียนวิชาตามตำราของขุนแผนจนเก่งกล้า และได้เข้าถวายตัวเป็นมหาดเล็ก

ต่อมาพระเจ้าล้านช้างถวายนางสร้อยทองราชธิดาแด่พระพันวษา พระเจ้าเชียงใหม่ยกทัพมาชิงเอานางไป แล้วมีสาส์นมาท้าพระพันวษาให้แต่งทัพไปสู้เพื่อชิงนางคืน พลายงามได้กราบทูลรับอาสา โดยขอตัวขุนแผนออกจากคุกไปด้วย สองพ่อลูกพาทหารคู่ใจมีวิชาเก่งกล้าทางอยู่ยงคงกระพันไปด้วย ๓๕ คน และทำศึกชนะพระเจ้าเชียงใหม่ ขุนแผนได้เป็นพระยาสุรินทรฤาไชย เจ้าเมืองกาญจนบุรี พลายงามได้เป็นจมื่นไวยวรนารถ พระพันวษาประทานนางสร้อยฟ้าให้แต่งงานกับจมื่นไวยพร้อมกับนางศรีมาลาคู่หมั้นเดิม ในวันแต่งงาน ขุนช้างเมาสุราวิวาทกับจมื่นไวย แล้วนำความขึ้นฟ้องว่าจมื่นไวยทำร้ายตน พระพันวษาโปรดให้ไต่สวน และดำน้ำพิสูจน์ ขุนช้างแพ้ถูกลงโทษจำคุก แต่แล้วนางวันทองก็ขอให้จมื่นไวยกราบทูลขอให้ขุนช้างพ้นโทษ ต่อมาจมื่นไวยได้ไปพานางวันทองมาเสียจากบ้านขุนช้าง ขุนช้างกราบทูลกล่าวโทษ จึงโปรดให้ถามนางวันทองว่า จะเลือกอยู่กับขุนช้างหรือขุนแผน หรือจะอยู่กับพลายงาม นางวันทองลังเลใจ จึงทรงพระพิโรธว่าเป็นหญิงสองใจให้เอาไปฆ่าเสีย

นางศรีมาลานางสร้อยฟ้าอยู่กับขมิ้นไวยไม่นานก็มีเหตุวิวาทหึงหวงกัน นางสร้อยฟ้าไปขอให้เถรขวาด ซึ่งเป็นอาจารย์เวทมนต์ชาวเชียงใหม่ทำเสน่ห์ขมิ้นไวยลุ่มหลงและไปพาลตีศรีมาลา ขณะนั้นพลายชุมพลลูกนางแก้วกิริยาซึ่งอยู่กับขมิ้นไวยเห็นผิดปรกติ ก็หนีไปขอกขุนแผนที่กาญจนบุรี แล้วเลยไปเล่าเรียนวิชาการอยู่กับตายายที่เมืองสุโขทัย ฝ่ายขุนแผน เมื่อทราบความก็มาหาขมิ้นไวย ชี้แจงให้สำนึกตัวว่าถูกเสน่ห์แต่ขมิ้นไวยไม่ฟัง ซ้ำยังลำเลิกว่าพ่อพ้นโทษเพราะตน ขุนแผนโกรธตัดพ่อตัดลูกกับขมิ้นไวย กลับไปกาญจนบุรี พอได้ข่าวจากพลายชุมพลว่า เรียนเวทมนตร์คาถาเก่งกล้าก็ดีใจ นัดให้พลายชุมพลทำกลปลอมเป็นมอญยกกองทัพมา ขุนแผนออกไปรบและแกล้งทำแพ้ พระพันวษาโปรดให้ขมิ้นไวยไปช่วย พอขมิ้นไวยเห็นขุนแผนออกมาจะฆ่าตน ก็หนีกลับเข้ามากราบทูลพระพันวษา จึงโปรดให้นางศรีมาลาออกไปรับขุนแผนและพลายชุมพลเข้ามาและไต่สวนหาหลักฐาน จับได้ว่านางสร้อยฟ้าได้ผึ่งรูปทำเสน่ห์จริง แต่นางสร้อยฟ้าไม่รับ จึงต้องลุยไฟพิสูจน์ ปรากฏว่านางสร้อยฟ้าผิดจริง จึงถูกเนรเทศไปอยู่เมืองเชียงใหม่ นางไปคลอดบุตรชายคนหนึ่งให้ชื่อว่าพลายยง นางศรีมาลาก็มีบุตรคนหนึ่งชื่อพลายเพชร

ต่อมา เถรขวาดซึ่งหนีไปได้ตั้งแต่ครั้งทำเสน่ห์ขมิ้นไวยนั้นนึกแค้นใจพลายชุมพล ที่เอากระบี่สับหน้าตน จึงแปลงตัวเป็นจระเข้ใหญ่อาละวาดลงมาถึงกรุงศรีอยุธยา พลายชุมพลอาสาปราบจับจระเข้เถรขวาดได้ โปรดให้เอาไปประหารชีวิตเสีย แล้วทรงตั้งให้พลายชุมพลเป็นหลวงนายฤทธิ์

เนื้อความที่นักเรียนจะได้อ่านต่อไปนี้ ได้ตัดตอนมาจากตอนที่พลายงามอาสาไปตีเชียงใหม่

จะกล่าวถึงพลายงามทรามสวาดิ
เฉลียวฉลาดแกล้วกล้าวิชาขยัน
เรืองฤทธิ์ประสิทธิ์ทุกสิ่งอัน
หมายประจัญสงครามไม่ขามใคร
อยู่กับพระหมื่นศรีมาบ่กว่า
เจ้าอุตส่าห์ฝากตัวให้รักใคร่
จนเธอเลี้ยงเป็นลูกด้วยถูกใจ
สารพัดจัดให้ได้สุขสบาย
วันนั้นรู้ดีว่ามีศึก
คะเนนึกเห็นจะสมอารมณ์หมาย
จะอ้อนวอนพึ่งบุญคุณพระนาย
เบี่ยงบ่ายให้ได้รับอาสาไป
ถ้ากระไรจะได้ทูลขอพ่อ
คิดขึ้นมาน้ำตาคลอสะอื้นไห้
โอ้กรรมพ่อทำมาอย่างไร
จึงต้องไปทนทุกข์ทรมาน
ติดคุกมาแต่ลูกอยู่ในท้อง
แม่วันทองช่างกระไรไม่สงสาร
เสียแรงร่วมยากมาเป็นช้านาน
ครั้นถึงบ้านแล้วแม่ก็แชไป
เป็นหลายปีดีดักไม่อินัง

หาคิดถึงความหลังของพ่อไม่
แต่ตัวลูกจักระแหล่นจะบรรลัย
เพราะเหตุไอ้ขุนช้างเป็นตัวมาร
สะอื้นพลางทางคิดถึงคุณพระ
เดชะความสัตย์อธิษฐาน
ข้าพเจ้าจะดำริตริการ
คิดอ่านขอโทษให้บิดา
ขอให้ได้สมอารมณ์คิด
อย่าให้ผิดมุ่งมาดปรารถนา
อธิษฐานเสร็จพลันแล้ววันทา
พอเพลาพลบค่ำเข้าไต้ไฟ
เห็นพระหมื่นศรีอยู่หอกลาง
แสงเทียนสว่างกระจ่างไข
ลูกเมียหมอบนั่งสะพรั่งไป
พระหมื่นศรีทีใจไม่สบาย
เล่าความถึงกรีวด้วยเรื่องทัพ
รับสั่งเสร็จสรรพให้บัตรหมาย
เตรียมทัพหลวงไว้ทั้งไพร่นาย
วุ่นวายอึกกะทึกทั้งพารา
พลายงามแอบพึ่งพระหมื่นศรี
พอได้ทีก็คลานเข้าไปหา

พลางร่ายพระเวทให้เมตตา
วันทาแล้วถามไปทันที
ดูคุณพ่อเบื่นไรไม่สบาย
ได้ยินว่าวุ่นวายทั้งกรุงศรี
เกณฑ์ทัพจับกันเบื่นโกลี
ลูกน้อยากรู้เบื่นอย่างไร ฯ
พระหมื่นศรีว่าเออพลายงามเอ๋ย
รบพุ่งเราจะเคยก็หาไม่
วันนี้พระองค์ผู้ทรงชัย
ตรัสไถ่ถามทั่วทุกตัวคน
นิ่งหมดไม่มีใครอาสา
กริ้วดังพ้าผ่าโกลาหล
เสด็จออกพรุ่งนี้เข้าที่จน
เอากุศลเสี่ยงสุดแต่บุญกรรม
ถ้าไม่มีผู้ใดใครอาสา
พ่อนี้เห็นว่าไม่เบื่นสำ
จะพากันวุ่นวายตายระยำ
หน้าดำอยู่ทั่วทุกตัวคน ฯ
พลายงามพึงความก็สมคิด
หมอบชิดแล้วตอบอนุสนธิ์
คุณพ่ออย่าได้เบื่นทำวน

จงผ่อนปรนเพ็ดทูลให้ชอบที
ลูกนี้จะรับอาสาไป
ทำเมืองเชียงใหม่ให้บ่นบี้
จะจับเจ้าเชียงใหม่ไอ้ตัวดี
มิให้มีลำบากแก่ไพร่พล
เสียแรงลูกเรียนรู้แต่ครูมา
จะอาสาทำศึกเสียสักหน
ให้มีชื่อลือทั่วทั้งสากล
ว่าเป็นคนชาติทหารอันชาญชัย
ครานั้นพระหมื่นศรีผู้ปรีชา
ฟังพลายงามว่ายังสงสัย
ซึ่งเจ้าจะกล้าอาสาไป
พ่อนี้ยังไม่ไว้อารมณ์
ด้วยตัวเจ้ายังเล็กเด็กนักหนา
จะทูลความอาสาเห็นไม่สม
ไม่เคยเห็นวิชาอาคม
เจ้าสะสมสำเรียนไว้อย่างไร
ลูกเอยการศึกนึกนก
เอาแต่โวหารหักนั้นไม่ได้
ถ้าเหมือนพ่อก็พอจะไว้ใจ
ฤๅพ่อเจ้าเขาให้ตำรับเรียน

ไปเพ็ดทูลถ้าดีก็มีหน้า
เคลือนคลาดก็จะพากันถูกเฆี่ยน
จะเสียทีลำบากพากเพียร
ไปพลั้งพลาดแล้วเจียนพากันตาย
ตรองดูให้ดีนะลูกรัก
จะหาญหักเพ็ดทูลมิใช่ง่าย
เอ็นดูอยู่ว่าเจ้าเป็นลูกชาย
พ่อหมายจะปลูกฝังให้เป็นตัว
มิใช่แกล้งเกียจกันฉันทา
เกรงแต่ว่าจะไปไม่รอดชั่ว
อย่าประมาทคาดได้ด้วยไม่กลัว
จงถ่ายเทดูให้ทั่วถึงทางความ ฯ
เจ้าพลายนบนอบตอบวาจา
คุณพ่อว่าเพราะรักจึงหักห้าม
ด้วยยังไม่เห็นดีของพลายงาม
มิใช่ลกว่าตามใจคะนอง
เป็นลูกศิษย์มีครูรู้เที่ยงแท้
ท่านทำนายไว้แน่ไม่เป็นสอง
ถ้าจะให้ปรากฏจะทดลอง
ให้ถ่องแท้ได้เห็นเป็นแก่ตา
ว่าแล้วยกมือขึ้นไหว้ครู

ให้สิงสู่แล้วอ่านพระคาถา
หายตัวไปพลันมิทันช้า
ต่อหน้าคนผ้อย่ทั้งนั้น
พระหมื่นศรีค่อยมีน้ำใจมา
หัวเราะร่าเออเช่นนี้ดีขยัน
พอจะเอาการได้ไม่เสียพันธุ์
คลายเวทพูดกันเถิดลูกยา
เจ้าพลายก็คลายให้คนเห็น
กลับเป็นเสือโคร่งตัวคร่ำคร่า
โตทะมื่นยืนหยัดดัดกายา
ทำท่าเหมือนจะโดดโลดไล่คน
แต่บรรดาลูกเมียพระหมื่นศรี
ตกใจวิ่งหนีอยู่สับสน
แต่พระหมื่นศรีรู้ทีกล
ไม่ร้อนรนหัวร่ององันไป
พลายงามก็คลายฤทธิ์มนตร์
กลับกลายเป็นคนลงนั่งไหว้
พระหมื่นศรีเปรมปรีมยิ้มละไม
ลูบหลังลูบไหล่เจ้าพลายงาม
เอาการแน่แล้วลูกแก้วพ่อ
เจ้าเป็นต่อนักเลงอย่าเกรงขาม

เมื่อแรกพ่อแคลงใจจึงไม่ตาม
พึงเห็นความรู้ดีฉะนี้เจียว
อย่างนี้พระองค์ก็คงโปรด
ไม่พักทรงพิโรธเป็นสองเที่ยว
ทั้งพระหลวงเจ้าพระยาได้หน้าเกรียว
เพราะเจ้าคนเดียวได้รอดดอน
พูดกันสองคนจนสว่าง
สุริยาเย็องย่างเยี่ยมสิงขร
ก็เลยเตรียมไปเผ้าไม่เข้านอน
ได้เวลาพาจรจากบ้านพลัน ฯ
พระหมื่นศรีขึ้นขี่คานหาม
เจ้าพลายเดินตามขมีขมัน
เข้าไปในศาลาลูกขุนนั้น
ท่านผู้ใหญ่พร้อมกันอยู่ศาลา
กำลังท่านกลาโหมจักรี
จตุสดมภ์ทั้งสี่นั่งปรึกษา
จึงพระหมื่นศรีผู้ปรีชา
ก็พาตัวพลายงามตามเข้าไป
กราบเรียนความพลันในทันที
ว่าคนดีจะเข้ามาอาสาได้
ลูกขุนแผนแสนสะท้านหลานขุนไกร

ชื่อพลายงามว่องไวใจคอดี
วิชากล้าแกล้วแคล่วคล่อง
ล่องหนหายตัวได้ถ้วนถี่
ท่านผู้ใหญ่ได้ฟังก็เปรมปรีดิ์
เจ้าพระยาจักรีว่าชอบกล
หน่วยก้านหาญเหี้ยมอยู่เจียวเจ้า
ลาดเลาก็เห็นจะเป็นผล
เป็นลูกหลานทหารถึงสองคน
ฤทธิเดชเวทมนตร์คงได้การ
ดูคมคายคล้ายกับขุนแผนพ่อ
ทั้งน้ำใจในคอก็อาจหาญ
นี่แน่เจ้าจะเข้ารับราชการ
ถ้าเชี่ยวชาญเหมือนว่าแล้วอย่ากลัว
เราจะช่วยยกย่องให้มียศ
ปรากฏเลื่องลือระบือทั่ว
ถ้าตีได้เชียงใหม่ไหนครอบครัว
ทั้งควายวัวเหลือหลายสบายใจ
พูดจาหารอกนเสร็จสรรพ
เป็นลำดับแต่ล้วนท่านผู้ใหญ่
จวนเสด็จออกท้องพระโรงชัย
ก็เตรียมเผ้าเข้าไปได้เวลา ฯ

จะกล่าวถึงพระองค์ทรงสวัสดิ์
เนาในปรางรัตน์จำรัสหล้า
ครั้นรุ่งแจ้งแสงศรีสุริยา
พระผ่านฟ้าสระสรงทรงเครื่องพลัน
ให้เร่าร้อนพระทัยด้วยไพรี
พระเสด็จออกที่สุทธาสวรรย์
ขุนนางหมอบราบกราบพร้อมกัน
เสียงแตรแซ่สนั่นเสนาะวัง
ทอดพระเนตรเห็นข้าราชการ
พระพักตร์เผือดเดือดดาลดังจะคลั่ง
เป็นอย่างไรนิ่งอยู่กูคอยฟัง
ใครจะอาสามั่งหรือไม่มี
อ้ายเลขทาสเลขสมกรมนอกใน
มันจะอาสาได้กระมังนี่
จะได้ตั้งแต่งมันให้ทันที
ถอดออเจ้าเหล่านี้ลงแทนมัน ฯ
ครานั้นจมื่นศรีเสาวรักษ์ราช
อภิวาททูลไปมิได้พรั่น
ขอเดชะพระองค์ผู้ทรงธรรม์
อันชีวันอยู่ใต้พระบาทา
กระหม่อมฉันออกไปไต่ถาม

จึงมีสีหนาทประภาษไป
เฮ้ยไอ้พลายงามทรามคะนอง
โคตรเค้าเหล่ามึงเป็นทหาร
อุตส่าห์ทำราชการให้แคล่วคล่อง
แม้นมึงทำลาวได้ดังใจปอง
เงินทองยศอย่างจะรางวัล
จะได้หรือมิได้ให้ว่ามา
กูดูหน้าตาก็คมสัน
น้ำใจในคอก็พ่อมัน
นิ่งอั้นอยู่ไยให้ว่ามา ฯ

ครานั้นจึงโฉมเจ้าพลายงาม
พึงความรับสั่งใส่เกศา
ขอเดชะพระองค์ทรงศักดา
อันชีวาอยู่ใต้ฝ่าละออง
กระหม่อมฉันจะขอรับอาสา
เอาพระเดชามาปกป้อง
จะจับเจ้าเชียงใหม่ใจคะนอง
มิให้ต้องร้อนใจแก่ไพร่พล
ขอพระราชทานโทษโปรดบิดา
ไปเบื็นคู่ปรึกษากันกลางหน
ทั้งจะได้ช่วยเหลือเผื่ออับจน

ได้นายพลายงามจะอาสา
เป็นบุตรขุนแผนแสนศักดา
ได้ร่ำเรียนวิชามาเชี่ยวชาญ
กระหม่อมฉันสงสัยได้ทดลอง
ก็แคล่วคล่องสามารถอาจหาญ
เป็นคนดีมีวิชาอาการ
แล้วเหล่าปรานก็เคยสงครามมา ฯ
พระองค์ทรงฟังพระหมื่นศร
เปรมปรีดิ์ดำรัสตรัสให้หา
ตัวมันอยู่ไหนอย่าได้ช้า
เรียกให้กูดูหน้าให้เต็มใจ
พระหมื่นศรีเหลียวหลังสั่งให้เรียก
เจ้าพลายงามสำเหนียกหาช้าไม่
ค่อยคลานผ่านหมู่หุ้มแพรไป
นายเวรแหวกช่องให้เป็นทางมา
ถึงหน้าพระที่นั่งก็บังคม
ปลงอารมณ์ร่ายเวทพระคาถา
ผูกพระทัยให้ทรงพระเมตตา
หมอบนิ่งภาวนาอยู่ในใจ ฯ
ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช
ทอดพระเนตรพอเห็นให้รักใคร่

แก้กลศึกสู้ศัตรูนั้น
แม้นว่าได้ร่วมคิดกับบิดา
จะขอรับอาสาจนอาสัญ
ถ้าพ่ายแพ้แก่พวกเชียงใหม่มัน
ขอถวายชีวันทั้งโคตรปราน ฯ
คราน้ันสมเด็จนเรนทร์สูร
พึงทูลตบพระหัตถ์อยู่ฉัดฉาน
ทรงพระสรวลร่วนรนชนบาน
เออเอ็งเอาการมิเสียที
อนิจจาอ้ายขนแผนแสนอาภัพ
ตกอับเสียคนแทบบ่นบี่
ติดคุกทุกข์ยากมาหลายบี่
กูนึกชั่วมัวลืมไป
ให้บังอกบังใจกระไรหนอ
อ้ายพลายงามมาขอจึงนึกได้
ครั้งขออีลาวทองกูหมองใจ
จำไว้ช้านานถึงปานนี้
ดูดูขุนนางทั้งน้อยใหญ่
พากันนิ่งเสียได้ไม่พอที่
ทรกรรมมันมาสิบห้าบี่

ช่างไม่มีผู้ใดใครชอบพอ
เหตุด้วยอ้ายนี่ไม่มีทรัพย์
เนื้อความมันจึงลับไปเจียวหนอ
ถ้ามั่งมีไม่จนคนก็ปรอ
มิงขอกูขอไม่เว้นวัน
นับประสาหาคนไปสู้ศึก
ก็ไม่มีใครนึกถึงมันนั่น
ด้วยอิจฉาว่าวิชาไม่เท่ามัน
มันไล่ฟันเอาเมื่อตามขุนช้างไป
ความกลัวงหัวเบี้นดอกล่อ
รู้จักผีมือพ่อฤๅหาไม่
พระยายมพึงว่าช้าอยู่ไย
จงสั่งให้ไปถอดอ้ายแผนมา ฯ
ท่านเจ้ากรมยมราชได้รับสั่ง
ถวายบังคมคัลด้วยหรรษา
ริบออกนอกพระโรงรัตนา
ให้หานรบาลแล้วสั่งพลัน
ไปถอดขุนแผนเบี้นการด่วน
เวลาจวนพามาขมิขมัน
ให้ทันเผ้าองค์พระทรงธรรม์
นรบาลงกงันริบออกไป

ถึงคุกเร่งรัดพัสดี
ถอดกันทันทีไม่ช้าได้
แล้วพาขนแผนผู้แว่นไว
เข้าในวังนั่งไหว้ท่านเจ้าคุณ
ท่านพระยายมราชก็ทักถาม
บอกความขุนแผนว่าแสนวุ่น
พลายงามทูลขอพ่อเป็นบุญ
ทรงการุณยกโทษโปรดประทาน
อนิจจาผมเผ้ายาวเลอยดิน
ผิดหน้าตาสิ้นน่าสงสาร
เข้าไปเผ้าเถิดเจ้าจะช้าการ
ว่าแล้วก็คลานพาเข้าไป ฯ
พระองค์ทรงศักดิ์กวักพระหัตถ์
ตรัสเรียกขุนแผนเข้ามาใกล้
หมอบหน้าพลายงามทรามวัย
บังคมไหว้กราบงามลงสามที
พระองค์ทรงตรัสประภาษไป
เออไอ้ขุนแผนไม่พอที่
มิงจำเพาะเคราะห์ร้ายมาหลายปี
วันนี้สิ้นเคราะห์เพราะลูกชาย
บัดนี้มิศกข้างเชียงใหม่

อ้ายลูกมันจะไปติถวาย
มันจะขอพ่อไปเป็นเพื่อนตาย
ปริกษากับลูกชายก็เป็นไร
ตัวมึงกูเคยได้เชื่อถือ
ไม้มือไม่มีใครหักได้
กูนี่ชั่วมัวเอามึงจำไว้
ลืมไปใช่ว่าจะแค้นเคือง
มึงจะเอาผู้คนสักกี่หมื่น
ให้เร่งกะวันคืนอย่าร่ำเรือง
จะเอาไพร่ในกรุงฤๅหัวเมือง
วัวต่างช้างเครื่องให้หมายไป ฯ
คราวนั้นขุนแผนแสนสุภาพ
ก้มกราบแล้วทูลเฉลยไข
ขอเดชะพระองค์ผู้ทรงชัย
ซึ่งโปรดให้ไปทัพกับเจ้าพลาย
กระหม่อมฉันพ่อลูกขออาสา
ติเชียงใหม่มาทูลถวาย
มิต้องให้ไพร่ยากไปมากมาย
ครั้นกะเกณฑ์วุ่นวายจะช้าการ
ขอพระราชทานแต่ไพร่ราบ
พอหามหาบหาเสบียงเลี้ยงอาหาร

อันพวกพลจะประจญประจัญบาน
ขอประทานคนโทษที่ในคุก
มีสามสิบห้าคนล้วนทนคง
ยืนยงสามารถอาจอุก
ได้ร่ำเรียนรู้ครบเชิงรบรุก
เห็นมีทุกความรู้ครูต่างกัน ฯ
คราน้ันพระองค์ผู้ทรงภพ
ฟังขุนแผนพูดจบเห็นขบขัน
เออเขตแขวงเชียงใหม่สิใหญ่ครัน
คนมันมากมายเป็นหลายเมือง
ผู้คนเองจะเอาไปเท่านี้
ถึงว่าได้คนดีที่ปราดเปรื่อง
จะรบราฆ่าฟันมันไม่เปลือง
กูเห็นเครื่องจะยับกลับลงมา
มันมีดีอย่างไรว่าไวว่อง
มะรันนี้เอามาลองกันต่อหน้า
พระยายมว่าไรอย่าได้ช้า
ไปถอดทั้งสามสิบห้าให้แก่มัน
สั่งเสร็จพระเสด็จเข้าในที่
ภูมิแสนสุขเกษมสันต์
พวกขุนนางออกมาพร้อมหน้ากัน

ขุนแผนนั้นไหว้ทั่วตัวขุนนาง
บ้างทักทายปราศรัยเป็นไมตรี
ล้วนยินดีเชยชมกันต่างต่าง
ให้ศิลให้พรสั่งสอนพลาง
เคราะห์โศกสั้นส่างแล้วคราวนี้
ท่านเจ้ากรมยมราชก็เรียกหา
ทั้งพ่อลูกตามมากับจมื่นศรี
ให้จดหมายรายชื่อลงบาญชี
ครบคนโทษที่พระราชทาน
แล้วสั่งให้ประแดงไปถอดมา
ตรวจตัวทั่วหน้าให้นับอ่าน
ต่อหน้าขุนแผนแสนสะท้าน
สอบคำให้การให้ขานมา ฯ
ครานั้นพระองค์ผู้ทรงฤทธิ์
เสด็จสถิตพระที่นั่งสุทธาศวรรย์
พระสูตรรูดกร่างกระจ่างพลัน
ดังองค์พระสุริยันเมื่อเยี่ยมรถ
ตรัสเรียกขุนแผนพลายงาม
ทหารสามสิบห้าเข้ามาหมด
ต่างคลานเข้าเฝ้าองค์พระทรงยศ
น้อมประณตดายดาหน้าพระลาน

ทนายเลือกติ่วงตรงพระที่นั่ง
เอาเชือกหนังขึงขอบรอบหน้าฉาน
ข้างในล้วนบรรดาข้าราชการ
วงนอกไพร่บ้านพลเมือง
เสียงระเบ็งเซ็งแซ่ทั้งแก่หนุ่ม
มามั่วสุมคับคั่งนั่งเนื่อง
บ้างยงโย่แยงแย่แลชำเลือง
บ้างยักเยื้องหยุกหยิกคะยิกกัน
พวกตำรวจเรียงรายถือหวายห้าม
รอบทั้งท้องสนามเป็นกวดขัน
ฝ่ายว่าพระองค์ผู้ทรงธรรม์
สั่งขุนแผนให้สรรกันเข้ามา ฯ
นายบัวหัวกระโหลกบ้านโคกขาม
ถวายบังคมงามแล้วออกหน้า
นอนหงายร่ายมนตร์ภาวนา
ให้เอาขวานผ่าเป็นหลายซ้ำ
โปกโปกขวานกระดอนนอนพยัก
ไม่แตกหักลุกมาหน้าแดงก่ำ
นายคงเคราเข้านั่งบริกรรม
ให้เอาหอกกรอกตำเข้าจำเพาะ
ถูกตรงยอดอกไม่ฟกช้ำ

แทงซ้ำหลายทีที่เหมาะเหมาะ
เสียงอักอักพยักหน้านั่งหัวเราะ
จนด้ามหอกหักเดาะไม่ทานทน
นายมอญนอนเปลื่อยเอาเลื่อยชัก
เลื่อยหักฟันเยินพะเนินย่น
ให้เปลี่ยนหน้ามาเลื่อยก็หลายคน
เป็นหลายหนไม่เข้าเปล่าทั้งนั้น
นายช้างดำกำลังดังช้างสาร
ถวายบังคมคลานมาไม่พรั่น
กระโดดสงสามว่าตาเป็นมัน
แข่งขันข้อลำดำทมิฬ
นายสีอาดคลาดแคล้วแล้วไม่แตก
หอกซัดเจ็ดแบกพุ่งจนสั้น
ไม่ถูกเพื่อนเชื่อนไถลไปปักดิน
นายอินอึดใจแล้วหายตัว
นายทองลองให้เอาปืนยิง
ยืนนิ่งคอยรับจับลูกตะกั่ว
นายจันนั้นแปลกเข้าแบกวัว
นายบัวทำคล้ายเป็นหลายคน
นายแตงโมทำโตได้เหมือนยักษ์
คิกคักกลอกตาดูหน้าย่น

นายจั่วหัวหูดูพิกล
เอาไฟลนทนได้ไฟวับวับ
ลองถวายสั้นทั้งสามสิบห้า
ต่างสำแดงวิชาเป็นลำดับ
แล้วมาหมอบเรียงเคียงคำนับ
รับสั่งให้ประทานรางวัลพลัน
คนหนึ่งเงินตราห้าตำลึง
กับผ้าสำรับหนึ่งให้จัดสรร
ทั้งเพิ่มนอกออกไปให้ต่างกัน
ตามไม้มือมันใครเอกโท
ยังอ้ายพลายงามจะอาสา
ดีจริงฤๅว่ามันโยโส
ดูตัวก็ไม่ใหญ่ใจมันโต
เฮ้ยอ้ายแผนลองโต้กับลูกดู ฯ
คราน้ันขุนแผนพลายงาม
ถวายบังคมตามกันทั้งคู่
ทีคนดูลุกยืนต้นกันกรู
คอยดูพ่อลูกจะลองกัน
เจ้าพลายงามขออภัยพ่อขุนแผน
แล้วจับทวนทอดแขนดูขบขัน
ขุนแผนดาบสองมือถือยืนยัน

ชักท่าทางวางหันเข้าสู้ทวน
กลองแขกติงทั่งตั้งเพลงรำ
ไม่เพลี่ยงพล้ำถ้อยทีถ้วน
ชั้นเชิงกริดกรายหลายกระบวน
สับสวนท่าทางสันทัดกัน
ดูข้างพลายงามก็ไวว่อง
ดูทำนองขุนแผนก็แข็งขัน
ได้ทีหนีไล่พัลวัน
กลับแทงแย้งฟันกันคนละที
ถกฉับไม่เข้าเปล่าทั้งนั้น
เจ้าพลายหันเยื้องย่องทำนองหนี
แต่พอห่างวางทวนกับบัถพี
อัญชลีร่ายเวทเป็นไฟกัล์ป
ลุกโพลงโผงผางกลางสนาม
เปลวพุ่วู่วามเสียงสนั่น
ลามไหม้ไล่คนทั้งหลายนั้น
คนผู้อยู่นั่นก็หนีกรู
ตกใจหน้าซีดทุกตัวคน
ขุนแผนอ่านมนตร์ฝนตกซู่
เป็นน้ำไหลไฟดับอยู่วับวู
เสียงคนดูฮาลั่นสนั่นอึง

ชมปรอพ่อลูกนี้เอาจริง
วิชาเขายวดยิ่งไม่มีถึง
ฝ่ายขุนแผนเสกซ้ำพร่ำตะบิง
ประเดี๋ยวหนึ่งเป็นงชโพนเพน
อ้ายตัวใหญ่มีหงอนเท่าท่อนซุง
เลื้อยพุ่งตาแดงดังแสงเสน
บริวารมากมายมาก่ายเกน
แผ่พังพานพ่านเพ่นสักสองพัน
เที่ยวเลียวไล่ไชชอนไปทุกแห่ง
พวกคนดูแอบแฝงเป็นจ้าละหวั่น
เหลาผู้หญิงวิ่งหนีพลวน
ตัวสั่นหน้าซีดกริดกราดไป
ผ้าผ่อนล่อนหลุดสะดุดล้ม
เหยียบทับกันจมออกเหลวไหล
พลายงามขว้างตะกรุดไปทันใด
เป็นนกกรดตัวใหญ่ไล่ตามงู
ตีนหยิกปากจิกปีกบ้องรับ
งูขยบเลียวฉกนกจกสู
ฝูงคนกล่นเกลื่อนกันมาดู
นกกรดคาบงูชูร่อนบิน
บรรดางูบริวารสิ้นทั้งหลาย

พันกระชากหน้าผากระย่ำยับ จนตาหลับแหงนหงายท้ายติดดิน

ก็พลอยหายสาบสูญไปหมดสิ้น
พลายงามตัวเอกเสกก้อนดิน
นกหายกลายปลิ้นไปเป็นช้าง
ซบมันชันหูชูงวง
งายาวขาวช่วงทั้งสองข้าง
เงยแหงนแปร้นแปร่มาคว้างคว้าง
ขุนแผนยืนขวางรำขอรับ
เหยียบขึ้นปลายงาขาคร่อมคอ
ช้างร้ายแรงหล่อเอาขอสับ
พื้นกระชากหน้าผากระย่ำยับ
จนตาหลับแหงนหงายท้ายติดดิน
ช้างหายพลายงามทรามคะนอง
มีวิชาสำรองไม่รู้สิ้น
บริกรรมสำแดงแปลงกายิน
เปลี่ยนปลิ้นกลับกลายเป็นควายรับ
ขุนแผนหายกลายกลับเป็นเสือโคร่ง
เขี้ยวโง้งโดดหลอกกลอกกลับ
ล่อควายบ่ายมาหน้าที่ประทับ
ตบขวับขวิดผึงทลึ่งลอย
ชุลมุนผลุนผลันถลันโลด
เสือโดดควายขวิดชิดไม่ถอย

7800

214
372.6
ว546 ส

สู้กันพันเผื่อจนเหงื่อย้อย
ต่างปละปล่อยกลายกลับไปฉับพลัน
พ่อเป็นนกแก้วแจ้วส่งเสียง
ลูกเลี้ยงเป็นสาลิกาน้น
บินไปจับต้นไม้อยู่ใกล้กัน
รู้พูดสารพันภาษาคน
แต่บรรดาคนผู้ดูจนเพลิน
สรรเสริญสองนายทุกแห่งหน
เออช่างศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์เวทมนตร์
ข้าศึกไหนจะทนฤทธาเธอ
พระองค์ตบพระหัตถ์อยู่ฉัดฉาน
เบิกบานทรงพระสรวลสำรวลเร่อ
อ้ายคู่นี้ใช้ได้ไม่อมเออ
ฤทธิ์เดชมันเสมอสมานกัน
ทีนี้จะได้ดูอ้ายเชียงใหม่
มันอวดอิทธิ์ฤทธิ์ไกรอย่างไรนั่น
จะสู้กับลูกกูอยากดูมัน
ไม่ถึงวันก็จะวิ่งเข้าป่าไป
สั้นพุงมิงเท่านั้นแล้วฤๅหวา
นกแก้วสาลิกาก็ทูลไข
ขอเดชะพระองค์ผู้ทรงชัย

ยังไม่สิ้นตำราของอาจารย์
ทูลแล้วพ่อลูกก็คลายมนตร์
กลับเป็นคนมาหมอบอยู่หน้าฉาน
พระพันวษาปราโมทย์โปรดปราน
ให้เลื่อนเครื่องประทานแล้วตรัสมา
ฮ้าเฮ้ยอ้ายขุนแผนพลายงาม
มึงลูกพ่อต่อตามกันหนักหนา
ดูหน้านิ่วหิวเหนื่อยจะเมื่อยล้า
กินข้าวปลาเสียทีให้มีแรง
แล้วจงตรัสสั่งคลังวิเศษ
ให้จัดเสื้อโหมดเทศอย่างก้านแย่ง
แพรจีนดวงพุดตาลส่านสีแดง
ทั้งสมปักตามตำแหน่งขุนนางใน
ให้คลังมหาสมบัติจัดเงินตรา
ห้าชั่งเอามาประทานให้
มึงทั้งสองใช้ของเหล่านี้ไป
กว่าจะได้บำเหน็จเสร็จสงคราม
ขุนแผนพลายงามความยินดี
ถวายบังคมอยู่ที่กลางสนาม
ด้วยทรงพระกรุณาสง่างาม
คนผู้ดูหลามไปทั้งวัง ฯ

ครานั้นสมเด็จพระพันวษา
ตรัสเรียกโหราเข้ามาสั่ง
ให้คูณหารฤกษ์ยามตามกำลัง
วันไรจะตั้งให้ยาตรา
พระโหราหาฤกษ์แล้วทูลพลัน
ขึ้นเจ็ดค่ำนั้นเป็นเศษห้า
ได้ฤกษ์เบิกพยุหเสนา
เวลาสี่โมงเช้าเก้านาที
ปลอดทั้งผีหลวงห่วงวัน
ยามนั้นได้เมื่อพระฤาษี
แค้นขัดมัดมือลิงกาลี
จะไปตีบ้านเมืองย่อมมีชัย
พระองค์ทรงฟังก็สั่งพลัน
ไปให้ทันฤกษ์พาอย่าช้าได้
มันขอแต่ไพร่ราบหาบของไป
ก็เกณฑ์ไพร่ให้มันเจ็ดสิบคน
สั่งเสร็จพระเสด็จเข้าในวัง
ขุนนางลุกสะพรั่งอยู่สับสน
ออกบอบแบบแสบท้องจนเต็มทน
อลวนกลับบ้านสำราญใจ
พวกคนดูโจทย์กันสนั่นมา

ไม่เลือกหน้าไทยเจ๊กเด็กผู้ใหญ่
เขาดีจริงยิ่งยวดในกรุงไกร
แปลงตัวไปได้ดังเทวดา
ชั่วพ่อชั่วแม่ไม่เคยเห็น
แต่รำเต้นนั้นก็ดูมาหนักหนา
วันนี้ได้เห็นเป็นบุญตา
เรากำเนิดเกิดมาไม่เสียที ฯ
ฝ่ายว่าขุนแผนแสนสะท้าน
กลับมาอยู่บ้านพระหมื่นศรี
ครั้นรุ่งเช้าเข้าไปอัญชลี
บอกคดีได้ข่าวบ่าวมันมา
ว่าบัดนี้คุณแม่ทองประศรี
มาแต่กาญจนบุรีอยู่เคหา
เพราะฝ่าเท้าเจ้าคุณกรุณา
ลูกกับบุตรภรรยาจะลาไป
พระหมื่นศรีเมตตาสั่งข้าคน
ให้ช่วยขนข้าวของไปส่งให้
พ่อลูกกราบลาแล้วคลาไคล
ภรรยาข้าไทก็ไปตาม
พวกทหารสามสิบห้ามาติดก้น
เดินดาเต็มถนนจนล้นหลาม

ชาวตลาดแลดูไม่รู้ความ
กระซิบถามเพื่อนกันว่านั่นใคร
บ้างบอกว่าพวกนทพันโทษ
โปรดให้ไปทัพจับเชียงใหม่
ขุนแผนมาถึงบ้านวัดตะไกร
ก็เข้าไปไหว้กราบท่านมารดา ฯ
คราวนั้นนวลนางทองประศรี
เห็นลูกยินดีเป็นหนักหนา
ลูบหน้าลูบหลังถั่งน้ำตา
เออเหมือนมาเกิดใหม่ได้พบกัน
กูขอบใจออแก้วกิริยา
มันอุตส่าห์ติดตัวตามผัวขวัญ
เองจงเป็นพี่น้องลาวทองนั้น
อย่าขึ้งเคียดเดียดฉันกันวุ่นไป
อนิจจาน่ารักออพลายงาม
เพียรติดตามทูลขอพ่อจนได้
นี่แลบุราณท่านกล่าวไว้
ว่าเป็นชายมิได้ดูหมิ่นชาย
แล้วหันมาหาขุนแผนแสนสะท้าน
ยิ่งสงสารดูไปใจคอหาย
ช่างผอมซูบวิปริตผิดทั้งกาย

นี่หากว่าไม่ตายเสียในคุก
สิ้นเคราะห์โศกโรคภัยเถิดแก้วแม่
ตั้งแต่นี้มีแต่ให้เป็นสุข
ร้อยปีพันปีอย่ามีทุกข์
จงเป็นสุขตราบเท่าเข้านิพพาน ฯ

ขุนแผนรับพรของมารดา
แล้วออกมาเร่งรัดให้จัดบ้าน
ขนของขึ้นเรือนเกลือนนอกชาน
ให้ปลูกร้านพวกไพร่จะได้นอน
เรือนเหย้าเก่าเกเรจะเซคว่ำ
เอาไม้ค้ำจุนดูพออยู่ก่อน
ทำกันจนตะวันลงรอนรอน
ต่างพักผ่อนลืมทุกข์สุขสำราญ ฯ

จะกล่าวถึงขุนแผนแสนสนิท
เรื่องฤทธิ์พริ้งเพริศระเหิดระหง
กับเจ้าพลายท้ายน้ำกิ่งกำกง
นั่งปรึกษาการณรงค์กับโยธา
เห็นผงคลึ่กลุ้มกลบตรหลบบน
ชะรอยลาวยกพลมาหนักหนา
ขุนแผนนิ่งระงับหลับตา
พิจารณารู้แน่ในทางปราณ

นี่ลาวยกทัพหมื่นมาดื่นบ่า
ก็บัญชาสั่งให้ไพร่ทหาร
ไปตัดอ้อแขมมาอย่าเนิ่นนาน
ปักขนาบหน้ากระดานด้านท้ายบึง
แล้วปักแยกแหกฉีกเป็นปีกกา
เอาไม้มาขีดคูดูขังขึง
ทั้งหอรบหอคอยร้อยแขมกริง
ดูประหนึ่งปักเล่นไม่แน่นแฟ้น
พอแม่ทัพจับซัดข้าวสารปรอ
แขมอ้อกลายไปเป็นไม้แก่น
เชิงเทินรอบขอบขันไม่คลอนแคลน
ปีกกาชักปักแน่นกว่าไม้จริง
ที่รอยขีดกลับเป็นคูดูลึกซึ้ง
อยู่ข้างบึงขวางดงตรงตลิ่ง
ถึงจะต้องปืนใหญ่ไม่ไหวติง
ทั้งหอรบครบสิ่งสำเร็จการ
ขุนแผนสั่งพวกไพร่ในกองทัพ
กำชับเตรียมตัวทั่วทุกด้าน
แต่ตัวนายสี่คนอยู่บนร้าน
ให้กองด่านดูลาวจะเข้ามา ฯ

จะขอหยุดยับยั้งข้างขุนแผน
กล่าวถึงทัพนายแสนตรีเพชรกล้า
รีบร้อนต้อนขับกองทัพม้า
มาถึงบ่าดอนตะแบกจะแยกทาง
ดูไปไกลประมาณสามสิบเส้น
แลเห็นค่ายไทยทั้งใหญ่กว้าง
ทั้งขวาซ้ายรายชักปีกกากาง
ขุดคูข้างขอบบิ่งไปถึงกัน
ครั้นถึงที่เห็นสนามตามตำรับ
ก็หยุดทัพยับยั้งลงตั้งมั่น
แล้วบอกธงยังบนเบนสาคญ
ให้โห่สามลาลั่นสนั่นไป ฯ
ครานั้นขุนแผนแสนทหาร
ได้ยินลาวโห่ขานสะท้านไหว
ร้องประกาศบอกกันนั่นเป็นไร
ลาวยกทัพใหญ่มาคั่งคับ
เรากับลูกรักอันศักดา
จะยกพลโยธาออกเคียงขับ
ท่านทั้งสองคอยดูอยู่ในทัพ
เราจะรับมือลาวชาวเชียงอินทร์
แต่บรรดาพวกชาวบ่าวของท่าน

ประจำการอยู่ในค่ายวงสายสิญจน์
แต่บรรดาพวกไทยใจทมิพ
จงขี่ม้ามาสิ้นให้ครบกัน
เจ้าพลายงามยกไปเป็นทัพหน้า
คุมพวกสามสิบห้าล้วนแข็งขัน
เราจะยกทัพใหญ่หนุนไปพลัน
ถ้าได้ทีตีตะบันบุกเข้าไป
ถ้าพลลาวเหลือล้นพ้นประมาณ
เราจะไสคชสารเข้าลุยไล่
จะรบราฆ่ามันให้บรรลัย
จงตั้งใจอย่าประมาทต้องอาจอง
สั่งแล้วขุนแผนกับลูกชาย
แต่งกายคาดเครื่องเรืองระหง
นุ่งผ้าตามตำรารณรงค์
เข็มขัดลงยันต์คาดสะอาดงาม
เสื้อลงเลขยันต์ใส่ชั้นใน
เสื้อนอกดอกใหญ่ทองอร่าม
แหวนมณฑปนพเก้าดูวาววาม
สังวาลสามสายแย่งตะแบงมาน
สวมสายประคำทองเข้าคล้องคอ
ทั้งลูกพ่ออองอาจชาติทหาร

ใส่หมวกขลิบตาดพระราชทาน
ถือพ้าพ่นยินตระหง่านสง่าดี
ภาวนาตาเขม้นเห็นเมฆฉาย
นิมิตเป็นรปนารายณ์เรืองศรี
สี่กรร่อนติดบนเมฆี
ขุนแผนขึ้นคอขี่คชฉกรรจ์
เอานายเพชรเจ็ดปานเป็นควาญท้าย
ใส่เสื้อลายสีแดงแสงเฉิดฉัน
พลายงามขึ้นขี่ม้าสีจันทน์
สั่งให้ลั่นฆ้องฤกษ์แล้วเลิกพล
ยิงปืนสัญญาขึ้นห้าตึง
ฆ้องหึ่งขานโห่ขึ้นสามหน
นายปลอดโบกธงเป็นมงคล
กึ่งบรันโยธาคลาไคล ฯ
พอสองทัพถึงกันประจันหน้า
ลาวก็แยกปีกกาออกหวั่นไหว
แสนตรีเพชรกล้าทอดตาไป
เห็นทัพไทยลิบลิบสักหยิบมือ
มันเหมือนแมลงเม่ามาเข้าไฟ
นึกเข้าใจว่าจะรอดไปแล้วหรือ
สั่งให้ขับอัสดรต้อนพลฮือ

คนละมือก็จะยับทั้งทัพไทย
เอาเหวยเอาวาโยธาทัพ
จับเอาตัวมันให้จงได้
อย่าให้มันปลอดรอดหนีไป
กระทืบม้าผ่าไล่ไพร่พลมา
เข้าล้อมหน้าล้อมหลังประดังฟัน
พวกไทยตัวกลั่นล้วนแกล้วกล้า
เจ้าพลายสั่งตั้งโห่ขึ้นสามลา
กระทืบม้าผ่าฟันประจันรับ
ลาวแทงเข้าด้วยทวนสวนสกัด
ไทยปัดทวนพลาดฟาดฟันฉับ
พวกลาวแร่แก้กันไทยฟันยับ
โถมจับล้มคะมำคว่ำโก้งโค้ง
ไล่ตะบันฟันฟัดสกัดสะแกง
ลาวแทงไทยผลุงสะดุ้งโหยง
ไม่เข้าไทยไทยกระทืบอยู่โกรงโกรง
ไล่ทันฟันโบ้งเข้าหลังบ่ง
ลาวเงื้อทวนใหญ่แทงไทยปราด
ไทยฟาดคันทวนสวนแทงผึง
หัวถลำคว่ำถลาตกม้าตึง
ยิ่งตายยิ่งตะบึงเข้าบุกบัน ฯ

เจ้าพลายกับพวกสามสิบห้า
คว้างคว้างวางมาดังกันหัน
เห็นลาวล้อมเข้าใกล้ออกไล่ฟัน
ลาวเข้ารันรุมตีไม่หนีไทย
ลาวแทงไทยฟันตะบันฆ่า
ที่อยู่เหยียบกันเข้ามาหาถอยไม่
เห็นกลุ่มกลุ่มหุ้มห้อมล้อมเข้าไว้
จนเต็มทีพวกไทยหัวไหล่ล้า
เจ้าพลายขับสีจันทน์เข้าฟันฟาด
ดาบลงยันต์ฟันขาดดังฟ้าผ่า
ถึงลาวคาดเครื่องอานกินว่านยา
ถูกดาบมรณาลงดาดดิน
ลาวรุมกลุ้มแทงเสียงอึกอัก
ทวนหักหอกยู่บู้บิ่น
บุกตะบันฟันขนาบดาบไม่กิน
เจ้าพลายฟาดขาดดินสิ้นเป็นเบือ
พวกลาวหวาดหวั่นพรั่นชะงัก
ดังสุนัขพาหมู่เข้าสู้เสือ
ร้องว่าดาบเราบ่เข้าเนื้อ
กูฟันชั้นแต่เสื้อบ่เข้ามัน
เจ้าพลายแกว่งดาบอยู่วาบวาว

พวกลาวถอยท้อย่อขยั้น
ดังพระยาสีหราชกาจฉกรรจ์
เข้าผกผันเผ่นคว้างกลางฝูงวัว
เข้าไหนลาวหนีอยู่มีฉาว
พวกลาวต่างขยั้นสั่นหัว
เกรงสง่าไม่กล้าเข้าใกล้ตัว
ด้วยความกลัวชีวันจะบรรลัย ฯ
คราน้นจึงแสนตรีเพชรกล้า
ขับต้อนโยธาอยู่หวั่นไหว
เห็นไพร่พลเรรวนบ่วนบั่นไป
เพชรกล้าขัดใจกระโจนมา
เท้ากระทืบแผงข้างผางผางลั่น
เร่งรุกบุกบันขึ้นมาหน้า
เสียงตวาดประกาศก้องเป็นโกลา
มาจนหน้าม้าเจ้าพลายงาม
เห็นรูปร่างสำอางละออตา
เพชรกล้าเข้าใกล้แล้วไต่ถาม
แน่ะเจ้านายทหารชาญสงคราม
เจ้านี้นามกรไร
พึ่งรุ่นหนุ่มร่างน้อยกะจิริด
เจ้าเป็นศิษย์ศึกษาอาจารย์ไหน

เป็นเผ่าพงศ์วงศ์วานท่านผู้ใด
จงบอกไปให้แจ้งแห่งกิจจา ฯ
ครานั้นพลายงามทรายอะนอง
ร้องตอบคดีตรีเพชรกล้า
อันตัวเราเป็นทหารอยุธยา
ชื่อว่าพลายงามมาตามวงศ์
บิดาชื่อพระยาแผนพิฆาต
พระราชทานตั้งนามตามประสงค์
ตัวเราเป็นศิษย์บิตุรงค์
เผ่าพงศ์วงศ์พลายหลายชั่วมา
ท่านนี้มีนามกรใด
ครั้นจะถามถึงผู้ใหญ่ก็เกินหน้า
ถึงยังมิมิตายก็เต็มชรา
แต่เรียนรู้ครูบาอาจารย์ใด ฯ
ครานั้นเพชรกล้าได้ฟังถาม
ก็ชื่นชอบตอบความหาช้าไม่
ซึ่งถามเราจะเล่าให้เข้าใจ
เจ้าชาวใต้ไม่รู้จู่ขึ้นมา
เราเป็นเชื้อเจ้าท้าวคำแมน
มียศเป็นแสนตรีเพชรกล้า
เป็นเชื้อชาติทหารชาญศักดา

ในลานนาใครใครไม่ต่อแรง
พระครูผู้บอกวิทยา
ชื่อว่าศรีแก้วพ้ากล้าแข็ง
สถิตย์ยังเขาคำถ้ำวัวแดง
ทุกหนแห่งเลื่องลือนับถือจริง
เจ้าหนุ่มน้อยนี้หรือชื่อพลายงาม
ช่างสมรูปสมนามดูงามยิ่ง
ตละแกล้งหล่อเหลาเพราพริ้ง
รูปร่างอย่างผู้หญิงพริ้งพรายตา
จะเปรียบลูกก็อ่อนกว่าลูกเล็ก
จะเปรียบหลานพานจะเด็กกว่าหลานข้า
ไม่ควรจะรบสู้กับปู่ตา
กลับไปบอกบิดามารอนราญ
จะได้เป็นขวัญตาโยธาทัพ
เห็นฉบับแบบไว้ในทหาร
ยังเด็กอยู่คอยดูวิชาการ
เฮ้ยหลานพ่ออยู่ไหนไปบอกมา ฯ
ครานั้นพลายงามทรามคะนอง
ร้องตอบต่อคดีตรีเพชรกล้า
แน่เธออย่าเพ่ออหังการ์
เจรจาหมิ่นประมาทเราชาติเชื้อ

ตัวท่านแก่กายอย่างควายเถ้า
อันตัวเราถึงเด็กเล็กลูกเสือ
ผู้มือใครไพร่ลาวแหลกเป็นเบือ
อย่าหลงเชื่อว่าผู้ใหญ่จะไม่แพ้
ถ้าไม่ดีที่ไหนใครจะมา
จะขอลองวิชากับตาแก่
ให้ปรากฏฤทธิ์ว่าดีแท้
ฤๅเป็นแต่ปากกล้ากว่าผู้มือ
ขออภัยอย่าเพ่อให้ถึงบิดา
แต่ลูกยาทานจะชนะหรอ
มาลองดูสักหนให้คนลือ
จะปลกเปลี้ยเสียชื่อดอกกระมัง ฯ
ครานั้นแสนตรีเพชรกล้า
โกรธาตาแดงดังแสงคร่ำ
เหม่อ้ายนี่หนักหนาว่าไม่พึง
มาโอหังอวดรู้สู้สงคราม
เท้ากระทืบกระทบโกลนโผนผก
มุ่นหมกขับคว้างมากลางสนาม
ท่วงทีขี่ม้าสง่างาม
รำง้าวก้าวตามกระบวนทวน ฯ

ฝ่ายเจ้าพลายงามทรามสง่า
เห็นตรีเพชรขับม้ามาบั่นบ่วน
กชกมารบรายยายกระบวน
แล้วหันหวนว่องไวในทำนอง
เพชรกล้ำร้างาววาววาววับ
เจ้าพลายรำดาบรับสองมือป้อง
สองนายร่ายรำตามทำนอง
ม้าผยองผันผกวกวนเวียน
แล้วยกรำทำท่าหงส์สองคอ
เยื้องลอเลียวพันหันเหียน
แล้วรำท่ามังกรช้อนวิเชียร
ผลัดเปลี่ยนว่องไวไม่เสียที
เพชรกล้าถือง้าวยาวกว่าดาบ
เจ้าพลายฉาบเข้าฟันแล้วผันหนี
เพชรกล้าขัดใจไล่คลุกคลี
เจ้าพลายรำทำที่ให้ไล่ทัน
เพชรกล้าได้ท่าปาลงฉาด
เจ้าพลายหลบลาวพลาดคะมำหัน
พลายงามตามชิดติดตะบัน
สบท่าผ่าฟันลงต่ำติ่ง
หย่นเปล่าหาเข้าตรีเพชรไม่

เยื้องขยับกลับใส่เจ้าพลายผึง
เจ้าพลายผันพ้นบ่าเพชรกล้าบ่ง
เนื้อประหนึ่งหินผาศิลาแลง
แสนตรึเพชรกล้าง่างาวกราย
พันเจ้าพลายงามพรวดดังกรวดแกร่ง
ราวกับเกาหลังให้ยิ่งให้แรง
พันตะแบงบุกไปไล่ตะครุบ
เอาดาบฟาดฉาดพันตะบันส่ง
เป็นหลายหนทนคงไม่บุ้บุบ
เพชรกล้ากลับดาเข้าตาทุบ
ถูกเนื้อยุบพอขยายก็หายไป ฯ

แสนตรึเพชรกล้าระอาจิต
สุดคิดที่จะเอาชนะได้
นิ่งนึกตรึกตราแต่ในใจ
ชะเด็กไทยคนนี้มันดีจริง
ช่างกล้าแข็งแรงฤทธิ์นั้นเกินร่าง
ดูแต่หน้าท่าทางอย่างผู้หญิง
มันสู้กูผู้ใหญ่ไหวมันจริง
ด้วยเชิงชิงชัยชาญชำนาญแท้
จะรบรันพันฟาดด้วยศาตรา
เห็นทางท่าเอาชัยบ่ได้แน่

ต้องใช้มนตร์ทางในให้มันแพ้
ก็ชักม้าราแต้ออกยืนไกล
หลับตาภาวนาร่ายพระเวท
อันวิเศษเชี่ยวชาญอาจารย์ให้
เรียกมหาอาโปเป่าออกไป
เป็นน้ำไหลพลุ่งพลั่งดังท่อธาร
พิลึกล้นท้นท่วมทั่วจังหวัด
ลมก็พัดเป็นละลอกกระฉอกฉาน
พวกทัพไทยต่างคนตะลนตะลาน
ตะเกียกตะกายว่ายขึ้นต้นไม้
ทั้งขี่ม้าหยั่งขาไม่ถึงที่
ด้วยน้ำโชนเชี่ยวเป็นเกลียวไหล
เหล่าพวกอาสาระอาใจ
ต่างร้องบอกนายไปให้แก้มนตร์ ฯ
ครานั้นพลายงามเจ้าความคิด
เรืองฤทธิ์ลอแจ้งทุกแห่งหน
อ่านคาถาเป่าปัดไปบัดดล
ก็ทดน้ำแห้งทุกแห่งไป
แล้วอ่านมนตร์ดลเรียกเตโชธาตุ
เป่าปราดไปเป็นเพลิงเถกิงไหม้
โพลงพลุ่งทุ่งเถือกเป็นเปลวไฟ

วาบวามลามไล่ไพร่พลลาว
พวกลาวเห็นไฟไหม้ลามมา
ครั้นนั้น
กระทบมาหนพลานออกฉานฉาว
กัมปนาทหวาดหวั่นตัวสั่นท้าว
ร้องเรียกเจ้านายช่วยข้าด้วยรา ฯ
ครานั้นเพชรกล้าเป็นจ่าศึก
เห็นไฟไหม้คึกคึกมาเต็มป่า
ระงับกายร่ายพระเวทวิทยา
เรียกมหาวลาหกให้ตกลง
ก็เกิดเป็นเมฆตั้งขนบังปก
แล้วฝนตกโซมซ่าป่าระหง
สักห่าใหญ่ไหลดาดแผ่นดินดง
ดับไฟไหม้พงนั้นสูญไป
เหล่าพวกอาสาโยธาหาญ
หนาวสะท้านทุกคนไม่ทนได้
เข้ามั่วสุมกลุ่มกลมใต้ร่มไม้
ถูกเม็ดใหญ่ลูกเห็บเจ็บแทบตาย ฯ
ครานั้นพลายงามความสามารถ
ชาญฉลาดเฉลียวเลิศเฉิดฉาย
อ่านอาคมเรียกลมที่ในกาย
ระบายวาโยธาตุเบ่าปราดไป ฯ

ด้วยอาคมเกิดเป็นลมเพชรหึง
ติงติงพัดฝนไม่หล่นได้
ที่หยดหยาดขาดสายหายทันใด
ด้วยพระเวทฤทธิไกรอันชัยชาญ
แล้วเอาก้อนกรวดมาซัดปราย
เป็นเม็ดฝนกรวดทรายกระเซ็นซ่าน
ตกต้องลาวพลตะลนตะลาน
อลหม่านหนีซุกไปทุกคน
บ้างขับม้าเข้าพุ่มคลุมหัวร้อง
บ้างถูกต้องเจ็บปวดเม็ดกรวดฝน
เป็นแผลเหือดเลือดไหลไปทุกคน
เหลือทนเต็มประดาแก้ผ้าคลุม ฯ
ครานั้นจึงแสนตรีเพชรกล้า
เห็นโยธาหน้าฟกอกเป็นตุ่ม
แสนพิโรธโกรธใจดังไฟรุม
ประชุมนิ่วเหนื่อเกล้าแล้วเบ่าไป
เกิดเป็นตารางกลางอากาศ
กั้นหยาดเม็ดฝนไม่หล่นได้
เม็ดฝนกรวดทรายหายทันใด
แล้วสั่งไพร่ให้ลงจากพาชี
เราประจญบนหลังอาชานัย

พวกลาวอาวุธหลุดมือ เอาแต่มือตบสู้อยู่บึบปุบ

ดีแท้ก็แต่ไล่กับขับหนี
อันจะเข้ารบรุกกันคลุกคลี
การว่องไวไม่ดีเหมือนเดินเท้า
ให้เอาม้าไปซุ่มเสียพุ่มชัฏ
เลือกจัดแต่ล้วนทวนแหลนหลาว
ให้พร้อมสรรพเครื่องยุทธอาวุธยาว
สกัดก้าวห้อมล้อมให้พร้อมพรัก
พวกเราเอาแต่แรงแทงมันส่ง
ถึงอยู่คงก็ถูกกระดูกหัก
ด้วยข้างเราก่วาพันมันน้อยนัก
เอาเสียพักเดียวเถิดอ้ายพ่อกู ฯ
ทหารลาวกราวลงจากหลังม้า
วิ่งผลุนหมุนมาเป็นหมู่หมู่
เข้าล้อมหน้าล้อมหลังออกพรั่งพรู
เกรียวกรูทิ่มตำกระหน่ำแทง
เหล่าพวกอาสาเข้าผ่าพ้น
ถูกลาวขาดสะบั้นสะพายแล่ง
หัวขาดตัวขาดเลือดสาดแดง
พวกกองหลังยังแซงแข่งเข้าไป
เกลื่อนกลุ้มหุ้มไทยไว้เป็นหมู่
หอกยู่แทงเปล่าหาเข้าไม่

พวกอาสาพ้นฟอนจนอ่อนใจ
ยิ่งบรรลัยก็ยิ่งรุมกลุ้มเข้ามา
จนไหล่ตกยกมือขึ้นไม่ไหว
อิดใจเรียกนายพ่อพลายขา
ลูกพ้นมันจนสิ้นแรงระอา
ตายหนึ่งหนุนมาห้าหกคน ฯ
คราวนั้นจึงโฉมเจ้าพลายงาม
เชี่ยวชาญการสงครามไม่ย่อย่น
เห็นพวกอาสาบรรดาพล
เหนื่อยจนไหล่ตกไม่ยกมือ
จึงรูดเอาใบมะขามมาสามกำ
เสกซ้าเป็นต่อบินปร่อปร่อ
ตั้งโกฏิแสนแน่นป่ามาฮือฮือ
ดูออกคล่ำดำบ่อไปทุกละเมาะ
ตัวยาวราวก้อยไม่ต่อยไทย
จำเพาะลาวกราวไล่ใส่เปาะเปาะ
พิษสงเหล็กในดังใครเคาะ
ถูกเหมาะเหมาะล้มทับกันยับยุบ
พวกลาวอาวุธหลุดมือถือ
เอาแต่มือตบสู้อยู่ปึบปุบ
เหลือทนลุกล้มลงก้มฟุบ

โดดผลุบลงในน้ำดำหนีไป
พอเต็มกลั้นผุดพ่อต่อต่อยซ้ำ
ไม่กลับดำต่อยบ่นทนไม่ได้
เพชรกล้าตาปิดพิษเหล็กใน
ทั้งม้าม่อยต่อยไล่ไปพรั่งพรู
หน้าตาล้วนแต่คาเหล็กในต่อ
ม้าลาพาห้อชักไม่อยู่
บ่าวนายพ่ายหนีวิ่งกรีกรู
พวกไทยไล่ลู่ตะลุมบอน ฯ

ครานั้นท่านท้าวกรุงกาพ
เห็นทหารเพชรกล้าวิ่งว่าวุ่น
กะปลกกะเปลี้ยเสียทีหนีซอกซอน
ก็ไสช้างวางต้อนโยธามา ฯ

ฝ่ายว่าขุนแผนแสนสะท้าน
เห็นกรุงกาพเข้าด้วยช่วยทัพหน้า
ก็ขับกุญชรต้อนโยธา
ไสช้างขวางหน้าเจ้ากรุงกาพ
จึงร้องว่าฮ้าท่านฤๅทัพหลวง
จึงเลยล่วงขับช้างมากลางทหาร
ดูช้างม้ารพลพันประมาณ
นี่จะไปรบรานบ้านเมืองใด ฯ

ครานั้นกรุงกาพชาญกำแหง
ได้พึงคำเสียดแทงให้หมั่นไส้
สูนพระยาแผนแล้วแม่นใจ
มายกความถามไถ่ไม่มีอาย
เข้ามาลักช้างม้าพาคนหนี
แล้วเข่นฆ่าราตีคนทั้งหลาย
ซ้ำบีกหนังสือท้าว่าหยาบคาย
ตัวไม่เป็นผู้ร้ายดอกฤๅไร
อยุธยาช้างม้าไม่มีฤๅ
จึงดิ้นดอมาปล้นจนเชียงใหม่
เรายกพลมาประจญจับโจรไพร
ถ้าคืนของกลางให้จะรอดตัว ฯ
ครานั้นขุนแผนแสนสะท้าน
ได้พึงท้าวกรุงกาพก็ยิ้มหัว
ช่างพูดได้ไม่คิดถึงเงาตัว
ทำความชั่วถึงปิดไม่มิดควัน
ซึ่งล้านช้างส่งนางไปกรุงไทย
เจ้าเชียงใหม่เมามืดด้วยโมหันธ์
ลอบไปฉกชิงนางไว้กลางคัน
จับพวกส่งลงทัณฑกรรมไว้
ข้าหลวงไทยที่มารับก็จับจำ

เฒี่ยนขับยับระยำทั้งนายไพร่
กระทำความข่มเหงไม่เกรงใจ
ยังท้าให้ยกพลมาชนช้าง
เจ้าท่านนั้นแลเป็นโจรบ่า
เอาชีวาแลกสตรีไม่มีอย่าง
ถ้ารักตัวกลัวว่าจะวายวาง
ให้ส่งนางคืนไปจะไม่ตาย ฯ

กรุงกาพหารใหญ่ครั้นได้ฟัง
แค้นดังอสนีบาตฟาดสาย
จะตอบเหมือนล้มไม้ลงทับกาย
ด้วยเจ้านายทำความไม่งามดี
จึงแกล้งกลบเกลื่อนเป็นเงื่อนงำ
อันถ้อยคำอาจเอ็นเห็นเกินที
เพราะเจ้าเวียงจันท์นั้นไม่ดี
เป็นพาลีสองหน้ามาแต่ไร
มีสารามาถวายองค์สร้อยทอง
แก่พระผู้ครองเมืองเชียงใหม่
แล้วกลับยกยักย้ายถวายไทย
เราจึงได้อาฆาตวิวาทกัน
จนติดพันประจญรณรงค์
มากล่าวไยให้ส่งองค์นางนั่น

อย่าช้ามาชนช้างกันกลางคัน
ถ้าใครดีชีวันไม่บรรลัย
ถ้าแม้นเราแพ้ท่านในการณรงค์
ก็ควรละจะส่งสร้อยทองให้
ถ้าแม้นท่านเสียท่าปราชัย
สร้อยทองต้องเอาไว้ในเชียงอินทร์
ว่าพลางทางสั่งบ่ีกซ้ายขวา
ทั้งกองกลางช้างม้าดากันสั้น
ให้รายล้อมพวกไทยใจทมิพ
อย่าให้ปลั้นหนีพล่านออกด้านใคร ฯ
ครานั้นขุนแผนแสนวิเศษ
ขจรเดชลือเลื่องกระเดื่องไหว
จึงร้องสั่งทหารอันชาญชัย
อย่าคลุกคลีให้เบ่ีนด้านกัน
สำมะยังรั้งรับกับบ่ีกขวา
พรหมศรรับราบ่ีกซ้ายนั่น
ธรรมเถียรคอยรับทัพหลังมัน
ตัวเราจะประจันเข้าชนช้าง
สั่งแล้วไสสิห์คชเดช
ร่ายพระเวทเบ่าตระพองงาสองข้าง
ให้คงทนทั้งตัวทั่วสรรพางค์

แล้วไสวางช้างมุ่งท้าวกรุงกาพ ฯ
ครานั้นกรุงกาพชาญชัยศรี
ไสพลายพลิกธรณีมางำนางำน
กรายของ้าวรำด้วยชำนาญ
คชสารสองปะทะเข้าประงา
ด้วยช้างลาวกำลังทีคลั่งเมา
เมื่อยกออกกรอถเหล้าไว้หนักหนา
คชเดชยั่งยืนชืนนัยน์ตา
บ่มมันกลั่นกล้าไม่กลัวช้าง
ครั้นพลายพลิกธรณีเข้าชิด
คชเดชก็ขวิดปลายงาผาง
พอช้างลาวเบนเสยเข้าเกยคาง
ช้างไทยได้ล่างเข้าหว่างคอ
นายเจ็ดปานพานกระแชงแทงต้าเฮือก
ถูกช้างลาวหน้าเสือกหงายท้ายย่อ
ขุนแผนขยิกใหญ่ไม่รั้งรอ
ช้างไทยเบี่นต่อดันตะบึง
ช้างลาวถอยหลังยั้งไม่ถนัด
เพียรจะงัดช้างไทยใส่ผึงผึง
ช้างไทยดันแดกกระแทกตึง
ช้างลาวถอยดั่งทุกทีไป

กรุงกาพเหนี่ยวสับให้กลับหัน
ช้างไทยดันไม่ผันคืนมาได้
ด้วยช้างลาวเมาสุราเป็นบ้าใจ
ครั้นเจ็บหนักยักไหล่สลัดคว้าง
ขุนแผนเห็นได้ทีไม่รีรอ
รำของ้าวฟาดลงฉาดผาง
ถูกกรุงกาพซานซบทบคอช้าง
ไม่เข้าคอพอเป็นยางออกช้าช้า
กรุงกาพผันคืนลุกขึ้นมาได้
ขุนแผนไสช้างกระชั้นไล่พันร่ำ
จนตีนหลุดจากชนักหัวปักป่า
ขุนแผนซ้ำลงอีกฉาดพลาดตกตึง
ขุนแผนไสช้างเข้าร้องเอาพ่อ
ช้างก็ปร่อปราดแปร้นแล่นเข้าถึง
ม้วนงวงหลับตาลงงาตึง
ตีตะบึงแทงตะบันดันจนแบน
พอถอนงาคว้าผิขึ้นโยนขวับ
ตกลงมางารับแล้วร้องแปร้น
ไส้ทะลักหักแหกหัวแตกแตน
ช้างลาวแล่นหนีออกนอกโยธา
สำมะยังคุมไพร่ไล่ขนาบ

ตีกองปราบเมืองแมนข้างบิ่กขวา
พรหมศรต้อนพลกล่นเกลื่อนมา
เข้ารบราบิ่กซ้ายนายกำกอง
สองข้างต่างโถมเข้าโจมตี
ถ้อยทีหนีไล่กันไวว่อง
ลาวแทงไทยจับเข้ารับรอง
ไทยฟันลาวบ้องจ้องเข้ารับ
พวกไทยไล่ทันฟันตะบึง
นั่นบึ่งนี่บึ่งข้างหนึ่งบับ
สำมะยังโถมเข้าเอานายทัพ
นายปราบรับฟันบึ่งดังเหล็กเพชร
สำมะยังเบ่าไปให้ประจุขาด
เอาดาบฟาดขาดสะบั้นกระเด็นเด็ด
ดาบล่อนเลือดฝาดดังชาดเช็ด
อ้ายลาวเข็ดคิดขยาดไม่อาจรบ
พรหมศรเสกคาถาว่าถอนโบสถ์
โดดแทงกำกองเข้าท้องกบ
ชักกั้นหยั่นฟันควาญลงซานซบ
ทัพศพผีนายลงก่ายกัน
สอยดาวเห็นแม่ทัพอัปรา
ร้องทั้งบิ่กซ้ายขวาก็อาสัญ

ก็ขับไสช้างงาเข้ามาพลัน
เอาง้าวพันพวกไทยไล่ตะลุย
ธรรมเถียรยืนดูอยู่ท่ามกลาง
ขัดใจไสช้างมาฉุยฉุย
อ้ายพลายแก้วมิ่งเมืองไม่เงื่องงุย
เอางาชุ่ยสอยดาวเข้าราวนม
นายสอยดาวทรงกายพอหายขัด
เอาขอคัดงาหันพันประสม
ไทยเบ่าโอ้พ้าผ่ามาตามลม
พันลาวง้าวจมลงครึ่งคอ
แล้วเหยียบโจนโผนทะยานพันควาญท้าย
อ้ายลาวบ่าวนายไม่เหลือหลอ
ฉัวะฉาดขาดเด็ดทั้งสองคอ
พวกพลย่นย่อเข้าป่าไป ฯ
จะกล่าวถึงแสนตรีเพชรกล้า
สิ้นพิษต่อลืมตาขึ้นมาได้
แลเห็นทัพแตกตายกระจายไป
ก็ขัดใจขับม้ามาทันที
ร้องว่าฮ้าเจ้าพลายนายแผนนั้น
มิสำคัญคิดเอาว่าเราหนี
ด้วยตัวต่อต่อยตาเอาพาชี

มันแล่นลี่ชักฉุดไม่หยุดยั้ง
เรากลับมากล้าดิ่มาลองฤทธิ์
อย่าได้คิดว่าเราจะถอยหลัง
มาตรแมนแพนายวายชีวัง
จะให้ชอลือดังทั้งแผ่นดิน ฯ

ครานั้นขุนแผนแสนศักดา
ได้ฟังคำเพชรกล้าพูดบ้าบิ่น
จึงร้องตอบคำไปให้ได้ยิน
ยังเล่นลิ้นลอยหน้ามาท้าทาย
เราเห็นทำศักดากับทารก
ยังต้องยกธงล่าเข้าป่าหาย
แพ้ลูกกระจิริดไม่คิดอาย
จะมาหมายต่อสู้ผู้บิดา
นี่แน่นายอายลาวพวกบ่าวไพร่
จึงซ่องแซ่งแข็งใจมาแก้หน้า
ด้วยจนตรอกออกไม่ได้แข็งใจมา
ในครั้งนี้ชีวาไม่คงชนม์ ฯ

เพชรกล้าตาเขียวให้เกรี้ยวโกรธ
ดังถูกหอกกรอกโสตสักแสนหน
เดือดดาลไม่ทันอ่านพระเวทมนตร์
ก็ขับม้าผ่าพลเข้าชิงชัย

ขุนแผนตวาดอำนาจยักษ์
เพชรกล้าง่าชะงักไม่ไหวได้
แล้วยกเงื้องาวฟาดฉาดลงไป
ถูกหัวไหล่ลาวล้มลงจมอาน
ตาหลอว่าคุณพ่อดิฉันเอง
วิ่งถลันพันเบ้งลงด้วยขวาน
ตารักว่าฉันด้วยช่วยลนลาน
เอาพลองกระทุ้งพุ่งกรานให้ตกม้า
นายโห้สามหอกกรอกด้วยทวน
เหล็กม้วนไม่เข้าตรีเพชรกล้า
ทิ้งทวนเข้าปะทะฉะด้วยพร้า
นายปานขวานพ้าเอาดาบฟัน
ราวกับฟาดทองแดงแทงก้อนหิน
หักบิ่นยู่ย่นไปจนกั่น
แม้กระดูกก็ไม่หักแต่สักอัน
คงกระพันชาตรีดีทั่วกาย
ตาหลอว่าคุณพ่อพ่อพลายขา
อ้ายเพชรกล้าคนนี้ดีใจหาย
จะฟันแทงสักเท่าไรก็ไม่ตาย
ยังนอนหายใจอยู่ดูพิกล
ขุนแผนร้องว่าอย่ามีฉาว

เฮ้ยพวกเราเอาหลาวทะลวงก้น
ถึงมาตรแม้นอยู่ยงมันคงทน
แยงให้จนถึงคอคงมรณา
ตาหลอกับตารักยืนหยักรั้ง
พวยทะลึ่งตึงตังเข้าแก้ผ้า
นายโม้กับนายเม้าเอาหลาวมา
ผ่าทวารเข้าปร๊อดตลอดตัว
หลายคนช่วยกันดันกระดอก
เอาไม้ตอกกังกังกระทั่งหัว
หน้าเผือดเลือดแดงดังแทงวัว
ถูกรูรั่วเลือดราดลงดาดดิน ฯ
พวกโยธาบรรดาที่เหลือตาย
บ้างหลบลี้หนีหายเข้าป่าสั้น
พวกม้าเร็วริบตะบึงถึงบุรินทร์
บอกระบิลแสนท้าวเหล่าพระยา
ว่าสาธุโยธาทั้งห้าทัพ
ตายยับสั้นแล้วพระเจ้าข้า
เหล่าพวกที่หลบลี้มิมรณา
ไม่ทราบว่ามาได้สักเท่าไร ฯ
ท่านผู้ใหญ่ได้ฟังพวกม้าเร็ว
เอาผ้ากราบคาดเอวหาช้าไม่

วิ่งมางกงกด้วยตกใจ
ตรงเข้าในท้องพระโรงรจนา
เห็นจอมนครเรศเกศเชียงอินทร์
สถิตยแท่นมณฑลขางผายหน้า
อำมาตย์หมอบยอบกรานคลานเข้ามา
วันทาทูลพลันในทันใด
ว่าเพชรกล้าสอยดาวท้าวกรุงกาพ
ทหารปราบเมืองแมนทั้งนายไพร่
ยกออกไปรบรับกับพวกไทย
บรรลัยย่อยยับอัปรา
พวกทหารน้อยใหญ่ทั้งไพร่นาย
ที่เหลือตายหลบลี้หนีเข้าป่า
ยังแตกซ่านซ่อนเร้นไม่เห็นมา
ไม่ทราบว่ามากน้อยกี่ร้อยคน ฯ
คร้านั้นเจ้าเชียงอินทร์ปิ่นนครเรศ
ได้ฟังเหตว่าทัพนั้นยับป่น
ดังพระกาลจะผลาญให้วายชนม์
พระพักตร์หม่นหมองสลดระทดใจ
แต่มานะกษัตริย์ตรัสประภาษ
ประกาศสั่งเสนาทั้งน้อยใหญ่
ให้เร่งรัดจัดรักษาซึ่งเวียงชัย

ให้ตั้งค่ายรายไปรอบพารา
ปิดทวารทั้งนั้นให้มั่นคง
ลงเขื่อนไม้แก่นให้แน่นหนา
ปืนหามแล่นเอาจุกทุกเสมา
คาบศิลาใส่ตับลำดับไว้
ที่ขอบค่ายนั้นให้รายปืนจ่ารง
ที่ช่องตรงประตูกลางวางปืนใหญ่
เอาปะขาวกวาดวัดทั้งฉัตรชัย
จุกใส่ให้ทุกช่องทวารา
บนกำแพงทวารข้างด้านใต้
จงเอาซุงแขวนไว้ให้หนักหนา
แม้นข้าศึกฮึกโหมโจมเข้ามา
เอามีดพร้าตัดทับให้ยับไป
ในกำแพงถากถางหนทางเดิน
แลวถนนบนเชิงเทินให้กว้างใหญ่
ที่ตรงหว่างวางปืนกองพันไฟ
คั่วกรวดทรายไว้ให้ทุกกอง
ให้กรมเมืองร้องบ่าวชาวประชา
ผู้ดีไพร่ให้เข้ามาทุกบ้านช่อง
นั่งยามตามไฟเที่ยวสอดมอง
ตีฆ้องตรวจตระเวนกะเกณฑ์กัน

ผลัดกันลุกปลุกกันนั่งระวังไฟ
ถ้าเกิดขึ้นเรือนใครจะอาสัญ
เหล่าบ้านนอกกาแพงทุกแหงนน
ให้ผ่อนผันคนมาในธานี
สระบ่อท่อธารบ้านของใคร
ขุดไขน้ำเข้าให้เต็มที่
ข้าวปลานาไร่ของใครมี
ให้ขนมาไว้ทันสิ้นทั้งนั้น
แต่บรรดาแสนท้าวเหล่าเพียกวาน
คอยระวังการงานให้แข็งขัน
ถ้าศึกเข้าด้านใครอย่าไว้มัน
เอาไปพันเสียบเสียให้สาใจ ฯ

ชมพลางย่างมาพระแท่นใหญ่
ตรงเข้าไปรวบรูดวิสูตรกร่าง
แต่ล้วนเครื่องทองคำดูสำอาง
พระแสงวางข้างที่มีหลายองค์
แลเห็นเจ้าเชียงอินทร์บ่นไอศวรรย์
สถิตย์บรรจถรณ์ประเทืองเรืองระหง
ดูขาวนวลอ้วนกลมสมทรวดทรง
ควรเป็นวงศ์อิศเรศเกศเชียงอินทร์
คลุมประทมถมเถือกด้วยทองชุด

เป็นเครื่องครุฑยุดนาคดูเฉิดฉิน
ภูษาทรงพื้นแดงแย่งทรงเข้าบิณฑ์
ดูงามสันสมศักดิ์กษัตรา
พลายงามก็กรายเข้าซ้ายองค์
ขุนแผนแสนฉงค์เข้าเบื้องขวา
หยิบเอาพระแสงวางข้างที่มา
จนสิ้นราชศาตราจะรอนราญ
แล้วสองนายเข้าประจำทั้งซ้ายขวา
ดังพระยาสีหราชอาจหาญ
ขุนแผนเป่ามนตร์ประทับขับกุมาร
ผีกคลานเคลอนตนลงพื้นองค
ขุนแผนกระทืบเตียงทองร้องตวาด
ด้วยอำนาจพระยาครุฑสุดเสียงส่ง
ฝ่ายว่าท้าวเจ้าพ้ามลาววงศ์
สะดุ้งองค์ตกประหม่าสง่าครุฑ
ลืมพระเนตรเห็นไทยอยู่ในที่
พระอินทรีย์เสียวสั่นพรั่นทีสุด
นึกมานะจะประจญรณยุทธ
ควาหาอาวุธไม่พบพาน
ดังใครเอาตรีเพชรมาเด็ดเศียร
พระทัยเจียนจะแยกแตกฉาน

ชีวิตกูตกอยู่ในมือมาร
ไม่ช้านานมันคงฆ่าชีวาวาย
จะออกปากงอนง้อขอชีวิต
ก็ละอายแก่จิตไม่คิดหมาย
ลุกขึ้นนั่งนิ่งไม่ติงกาย
มาดหมายว่าไม่มีชีวิตคง ฯ
ครานั้นขุนแผนแสนสนิท
เห็นเจ้าเชียงอินทร์สิ้นคิดตะลึงหลง
หากมานะนั่งนิ่งไม่ติงองค์
ขุนแผนส่งสุรเสียงประเปรียงมา
ฮ้าเฮ้ยพระยาปัจจามิตร
ตัวเป็นคนพาลผิดริษยา
องค์พระจอมมงกุฎอยุธยา
มิได้มาย่ำยีเมืองเชียงอินทร์
เจ้าพ้าสัตนาคนหุต
ถวายบุตรกรุงไทยดังใจถวิล
ตัวกระทำจัญไรใจทมิฬ
ออกชิงไว้ให้สิ้นเสียไมตรี
ทั้งพวกไทยที่มารับก็จับจำ
เฆี่ยนขับยับระยำจนบ่นบี้
แล้วมีสารไปท้าถึงธานี

ให้กรูกรีรีพลมาชนช้าง
ไม่เจียมตัวเป็นประจันตประเทศ
ช่างโอหังบังเหตุเสียสิ้นอย่าง
จึงตรัสใช้เราทหารแต่ปานกลาง
ให้มาล้างชีวันให้บรรลัย
อย่านั่งก้มหน้านิ่งไม่ติงกาย
จะยอมตายหรือจะคิดกลับจิตใหม่
แผ่นดินลาวนี้จะเห็นเป็นของใคร
จะว่าไรว่ามาอย่านิ่งนาน ฯ
ครานั้นเจ้าเชียงใหม่ครั้นได้ฟัง
อุระดังเพลิงไหม้ประลัยผลาญ
สุดฤทธิ์ที่จะคิดประจัญบาน
ด้วยทหารกรุงไทยอยู่ใกล้ตน
จะต่อตีก็ไม่มีอาวุธสู้
เป็นสุดรู้สุดฤทธิ์ติดขัดสน
จะผุดลุกหนีไปก็ไม่พ้น
ให้อั้นอ้นจนจิตคิดเสียใจ
กลัวตายคลายมานะละทิฐิ
ดำริแล้วดำรัสตรัสปราศรัย
นี่แน่ะท่านสองทหารอันชาญชัย
ข้อยก็ได้พลั้งจิตผิดเสียแล้ว

ถ้าท่านไว้ชีวิตคิดเมตตา
จะเป็นข้าพระทูลกระหม่อมแก้ว
สร้อยทองข้อยบ่ได้ไปวี่แวว
มิได้แผ้วพานพ้องประเพณี
จะอ่อนน้อมยอมถวายเจ้านายแล้ว
ทั้งลูกแก้วเมียมิ่งมเหสี
ทั้งเวียงชัยไพร่พ้าข้าบุรี
ถวายไว้ใต้ธุลีพระบาทา ฯ
คราวนั้นขุนแผนกับพลายงาม
ได้พึ่งความเจ้าเชียงอินทร์สันกังขา
เห็นเต็มหวั่นครั่นคร้ามความมรณา
ก็รู้ว่ายอมตัวกลัวเป็นแท้
จึงตอบว่าวาจาของเจ้าตรัส
ยังจะสัตย์สุจริตสนิทแน่
หรือเห็นเข้าที่คับจึงรับแพ้
แล้วจะเบือนเชือนแชดอกกระมัง ฯ
เจ้าเชียงใหม่ได้พึ่งจึงตอบถ้อย
อันคำข้อยเว้าแล้วบ่ถอยหลัง
ทุกสิ่งสิ้นสารพัดเป็นสัจจัง
ชาติกษัตริย์ตรัสดังว่าช้างงา
ก้าขืนคดหดเหี้ยนเหมือนเศียรเต่า

ขอให้เราสิ้นชีวังสังขาร์
แล้วทนทุกข์ท่วมหัวชั่วกัลปา
ในมหาโลกันต์แต่วันตาย
จะเชื่อคำข้าเผ้าเหล่าลูกเมีย
ยุให้เสียสุจริตอย่าคิดหมาย
จะถือสัตย์ให้ตลอดจนวอดวาย
ขอให้ท่านสองนายจงวางใจ ฯ
ขุนแผนพังท้าวเจ้าเชียงอินทร์
ให้ความสัตย์สมถวิลสิ้นสงสัย
ทั้งสองนายคลายข่องทันใด
เข้านั่งใกล้แล้วกล่าววาจาพลัน
ถ้าเที่ยงตรงคงสัตย์ปฏิญาณ
ซึ่งโทษท่านนั้นไว้ให้หม่อมฉัน
จะเบี่ยงบ่ายทูลองค์พระทรงธรรม์
มิให้ท่านอันตรายวายชีวิต
แล้วพ่อลูกก็ถวายพระแสงคืน
จงชูชื่นเถิดอย่าช้าระกำจิต
จะทูลลาพระองค์ผู้ทรงฤทธ
คืนไปที่สถิตย์กองทัพไทย ฯ
เจ้าเชียงอินทร์คำนับรับพระแสง
พระพักตร์แดงมัวหมองค่อยผ่องใส

ถ้าแม้นท่านเมตตาเหมือนว่าไว้
ก็จะรอดบรรลัยด้วยสองนาย
ขอมอบชีวิตไว้ที่ในท่าน
ช่วยโปรดปรานเพ็ดทูลขยับขยาย
ให้พระองค์ทรงโปรดโทษเคลื่อนคลาย
จะเป็นตายก็เพราะท่านกรุณา ฯ
คราน้ันขุนแผนแสนสงคราม
กับลูกชายพลายงามงามสง่า
ได้ฟังเจ้าชานิมิเมตตา
จึงตอบว่าอย่าแหนงแคลงพระทัย
ที่ทูลรับกับท่านนั้นทุกสิ่ง
เป็นคำจริงหามิมุสาไม่
แม้นพระองค์คงสัตย์เหมือนตรัสไว้
คงมิได้ตัวท่านอันตราย
ทั้งสองคนลูกพ่อขอษมา
แล้วลุกลาจรจรัลผันผาย
ลงจากปรางค์ย่างเยื้องชำเลืองกราย
กระซิบสั่งโหงพรายกุมารทอง
เองจงอยู่ดูปรางค์อย่าห่างไกล
ประจำเจ้าเชียงใหม่อยู่ในห้อง
สะกดตามทุกรอยคอยสอดมอง

เธอจะตรองอย่างไรก็ให้รู้
ลูกเมียมาตะบอยอ้อยอิ่ง
เธอตรงไว้ไม่ประวิงให้นิ่งอยู่
ถ้าเชื่อเมียเสียสัตย์เป็นศัตรู
เองรีบออกไปบอกกูอย่านอนใจ
สั่งพลางทางแก้สะกดคน
ล่องหนออกทางช่องลูกดาลไข
ขุนแผนพลายงามตามกันไป
ถึงกองทัพไทยมิได้ช้า ฯ

อธิบายศัพท์

พลายงาม	บุตรชายคนโตของขุนแผนกับนางวันทอง
ทรามสวาดิ	น่ารัก
พระหมื่นศรี	เป็นขุนนางผู้ใหญ่ที่ขุนแผนรักและเคารพ ได้ช่วยเหลือขุนแผนมาก
วันทอง	เดิมชื่อพิมพิลาไลยเป็นลูกพันศรโยธากับนางศรีประจัน
ดิดัก	เป็นคำสร้อยพูดต่อท้ายคำว่า หลายบี
อินัง	สนใจ เอาใจใส่
จักระแหล่น	(อ่านว่า จัก—กระ—แหล่น) ขวน เกือบ
วันทา	ไหว้
บัตรหมาย	ใบกำหนดให้ทำงาน หนังสือเกณฑ์ในทางราชการ
โกลี	วุ่นวาย โกลาหล
หน้าดำ	เป็นสำนวนหมายความว่าเป็นทุกข์มาก
อนุสนธิ์	สืบเนื่อง ติดต่อมา
ทำวน	ห่วงใย วุ่นวายใจ
เกี่ยจกันฉันทา	รังเกียจ ไม่พอใจ
ถ่ายเท	ยักย้าย หลีกเลี่ยงด้วยอาย
เป็นต่อ	ดีกว่า ได้เปรียบ
สิงขร	ภูเขา
ท่านกลาโหม	ตำแหน่งข้าราชการชั้นอัครมหาเสนาบดีฝ่ายทหารครั้งโบราณ

จักรี เจ้าพระยาจักรี ตำแหน่งสมุหนายกอัครมหาเสนาบดี
ฝ่ายพลเรือน

จตุสดมภ์ ตำแหน่งเจ้ากระทรวงปกครองครั้งโบราณ คือ เวียง วัง คลัง นา

เนา อยู่

สุทธาสวรรย์ ชื่อพระที่นั่งของพระพันวษา

เลข (เขียนเลกก็ได้) คือชายฉกรรจ์พลเมืองชั้นสามัญ เลขทาส คือ ชายฉกรรจ์ซึ่งเป็นทาส และเลขสม คือ ไพร่สม คือชายฉกรรจ์อายุ ๑๘ ปี เข้าผึกหัดการทหารสองปี ก่อนเป็นไพร่หลวง

เหล่าปราณ เหล่ากอ วงศ์วาน

สำเหนียก กำหนด พึง

หุ้มแพร ยศของพวกมหาดเล็ก

สีหนาท เสียงดังดุจเสียงราชสีห์

ประภาษ พูด

นเรนทร์สูร ผู้เป็นใหญ่ พระเจ้าแผ่นดิน

ลาวทอง ชื่อภรรยาคนหนึ่งของขนแผน เป็นชาวบ้านจอมทอง เชียงใหม่

พระยายม พระยายมราช ตำแหน่งข้าราชการฝ่ายปกครอง

บังคมคัล ไหว้พระเจ้าแผ่นดิน

นรบาล เพี้ยนมาจากคำ นครบาล คือ เจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง

พัสดี ผู้คุมในคุก
แว่นไว คล่องแคล่ว ว่องไว
ทรงภพ ครองบ้านเมือง ครองแผ่นดิน
ประแดง พนักงานเดินหมายตามคน
ประณต ไหว้
ทนายเลือก นักมวยมีหน้าที่คอยป้องกันพระเจ้าแผ่นดิน
หน้าฉาน หน้าที่ประทับ
บริกรรม ร่ายคาถา ภาวนามนตร์
พะเนิน ค้อนใหญ่
หอกซัด หอกด้ามสั้นสำหรับใช้พุ่งหรือซัดไป
โยโส บางทีใช้ ยโส ในที่นี้หมายความว่า อวดดี
เจ็ดแบก มีจำนวนมากต้องใช้คน ๗ คนแยกมา
ไฟกัลป์ ไฟที่ไหม้ล้างโลก
ซับมัน ลักษณะของช้างที่ตกมันซึมไปทั่วตัว
หล่อ สะบัดด้วยกำลังแรง
เครื่อง อาหาร (ของพระเจ้าแผ่นดิน)
คลังวิเศษ เจ้าพนักงานรักษาคลังหลวง
โหมดเทศ ผ้าที่ทอด้วยเส้นกระดาษเงินหรือทองปนกับไหม
ก้านแย่ง ชื่อลายไทยชนิดหนึ่ง
ส่าน ผ้าขนสัตว์
สมปัก ผ้านุ่งของขุนนางสมัยโบราณ

ผิหลวง	เป็นชื่อทิศตามตำราโหราศาสตร์ ถ้าใครไปนั่งหรือทำอะไรตรงกับทิศนั้นจะเป็นอัปมงคล
ห่วงวัน	วันไม่ดี
ทองประศรี	มารดาขุนแผนเป็นผู้เลี้ยงพลายงามไว้จนโต
ถั่ง	ไหลอย่างเท
เดียดฉัน	รังเกียจ
ออ	เป็นคำใช้แทนชื่อผู้ที่พูดด้วยหรืออ้างถึง สำหรับใช้แก่ผู้ที่เสมอกันหรือต่ำกว่าเป็นอย่างกันเอง
เข้านิพพาน	ตาย
ท้ายน้ำ	ชื่อขุนนางฝ่ายไทยไปรับนางสร้อยทองจากเมืองล้านช้าง
กิ่งกำกง	ชื่อขุนนางเมืองล้านช้างมาส่งนางสร้อยทอง
ปีกกา	ค่ายที่แผ่ออกไปทั้งสองข้างจากค่ายกลาง
แสนตรีเพชรกล้า	นายทหารผู้มีอิทธิของเจ้าเชียงอินทร์ เจ้าเมืองเชียงใหม่
แหวนมณฑป	แหวนมีหัวเป็นยอด
คาดเครื่องอาน	ผูกเครื่องราง
ตะแบงมาน	ไขว้ พาดหรือขัดอกทั้งสองข้าง
ผ้าพ่น	ชื่อตาบของขุนแผน
เลิกพล	เคลื่อนกองทัพออกไป
แผงข้าง	แผ่นหนังที่สีข้างม้า
อหังการ์	ความถือตัว ความเย่อหยิ่ง

อาโป	น้ำ
เตโช	ไฟ
กัมปนาท	เสียงดังกึกก้อง
วลาหก	เมฆ
ลูกเห็บ	เม็ดน้ำแข็งตกจากฟ้า
วาโย	ลม
ลมเพชรหึง	ลมพายุแรงมาก
ท้าวกรุงกาพ	ชื่อแม่ทัพทางฝ่ายเชียงใหม่
โมหันธ์	หลง มัวเมา
กลางคน	ครึ่งทาง กลางเวลา
ทัณฑกรรม	การลงโทษ
อสนีบาต	สายฟ้าผ่า
เอ้น	พูด
ตระพอง	ส่วนนูนสองข้างที่หน้าผากช้าง
บ่มมัน	ลักษณะหนึ่งของช้างตกมัน
ชนัก	เชือกคล้องรอบคอช้าง สำหรับเอาเท้าสอดขัดไว้เวลาขี่ขอช้าง
ประจุขาด	เรียกวิธีกล่าวคำลาสึกจากพระว่า ประจุขาด
กั้นหยั่น	คายสองคมแบบจิ้น
ถั่น	แกนอาวุธที่สำหรับหยั่งลงไปในด้าม

กะจิริด	เล็กมาก
โสต	หู
ระบิล	เรืองราว
นคเรศ	เมืองใหญ่
พระกาล	เจ้าแห่งความตาย
หามแล่น	ชื่อยืนใหญ่โบราณ
เสมา	เครื่องแสดงเขตวางเป็นระยะขนกำแพงเมือง
ปะขาวกวาดวัด	ชื่อยืนใหญ่อีกชนิดหนึ่ง
ฉัตรไชย	ชื่อยืนใหญ่แบบโบราณ
เพียกวาน	ตาแหน่งขุนนางลาว
วิสูตร	ม่าน
พระแสง	อาวุธ
ไอศวรรย์	ความเป็นใหญ่
บรรจถรณ์	ที่นอนของพระเจ้าแผ่นดิน
อิศเรศ	ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง พระเจ้าแผ่นดิน
ทรงเข้าบิณฑ์	ชื่อลายไทยชนิดหนึ่ง ข้างขนและข้างล่างแหลมทรงสูง
มลาว	ลาว
พระอินทริย์	ร่างกาย
ตรีเพชร	สามง่ามต้ามสั้นทำด้วยเพชร
สัตนาคนหุต	เมืองล้านช้าง

ประจันตประเทศ	เม็องขัน เม็องออก
ข้อย	ฉัน ข้าพเจ้า
เว้า	พูด ขอก
กัลปา	เวลานานชั่วอายุของโลก
โลกันต์	นรกชั้นล่างที่สุด
ทั่น	ใช้แทนคำว่าท่าน เพราะต้องการเสียงสั้นในที่นี้
ขอษมา	ขอโทษ
ลูกดาล	เหล็กสำหรับไขเบิดกลอนประตู

กิจกรรม

(เลือกทำตามควรแก่กรณี)

๑) หาคำที่มีความหมายเดียวกัน

บรรลย รายเวท สุรยา หรรษา อญชล การณรงค์ พาชง

พยุห ธานี ตรัส

๒) จงทำเครื่องหมาย (✓) หลังคำตอบที่ถูกต้อง

ก. เมื่อพลายงามบอกพระหมื่นศรี ขออาสาไปตีเชียงใหม่ พระหมื่นศรี
- ดีใจรับคำทันที ( )
- เตือนให้คิดเสียให้ดี ( )
- ไม่รับฟังเลย ( )

ข. ขุนแผนถูกจำคุกนานหลายปีเพราะ
- พระพันวษาลืม ( )
- โกรธที่ขุนแผนขอนางลาวทอง ( )
- ต้องการทรมานขุนแผน ( )

ค. ทัพไทยไปตีเชียงใหม่ครั้งนั้นมีคนไป
- ๑๔๐๐๐ คน ( )
- ๑๐๗ คน ( )
- ๓๕ คน ( )

ง. ภรรยาซึ่งไปอยู่กับขุนแผนในคุกคือ
- นางแก้วกิริยา ( )
- นางวันทอง ( )
- นางลาวทอง ( )

จ. ในการปะทะกันครั้งแรกเสนตรี-เพชรกล้า
- เอาชนะพลายงามได้ ( )
- เสมอกับพลายงาม ( )
- แพ้พลายงาม ( )

ฉ. ท้าวกรุงกาฬตายในที่รบเพราะ (
- ถูกพลายงามพ่น ( )
- ถูกช้างแทง ( )
- ถูกขุนแผนพ่น ( )

ช. พระเจ้าเชียงใหม่เห็นขุนแผนพลายงาม เข้ามาอยู่ข้างองค์ในห้องบรรทม์
- จับพระแสงขนสู ( )
- ยอมแพ้ ( )
- มอบบ้านเมืองให้ ( )

ซ. เมื่อพลายงามลองวิชาหน้าที่นั่งได้แปลงเป็น
- นกแก้ว ( )
- นกสาลิกา ( )
- นกขุนทอง ( )

๓) จัดให้นักเรียนอภิปรายในหัวข้อว่า “คาถาอาคมให้ผลจริงหรือไม่”

๔) ให้นักเรียนเล่าเรื่อง แปลกประหลาด ที่ผู้เล่าได้พบได้เห็นมา ให้นักเรียนในชั้นฟัง หรือเชิญวิทยากรมาเล่าก็ได้

๕) แข่งขันเขียนภาพ อาวุธไทยโบราณ และรูปทหารไทยแบบโบราณ รูปช้างและม้า สำหรับออกศึก (หรือจะปั้นด้วยดินก็ได้)

๖) จงอธิบายศัพท์ต่อไปนี้

เหล็กใน อินัง ขี้กา ผงคลี โกลน คงกระพัน เหล็กเพชร โมหันธ์ สิหนาท ลูกตะกั่ว

ไขภาษา

บทนำเรื่อง

เรื่องไขภาษานี้ เป็นบทความเรียงของอำมาตย์เอก พระยาอุปกิตศิลปสาร ออิบายความหมายของภาษิตของไทยเรา ท่านได้เขียนลงในหนังสือวารสารหลายฉบับ โดยใช้นามปากกาว่า อ.น.ก เรื่องไขภาษานี้เป็นบทความสั้น ๆ จบเป็นตอน ๆ ใช้คำง่าย ๆ มีตัวอย่างประกอบคำอธิบาย ตัวอย่างบางเรื่องก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง ๆ ทำให้อ่านได้เพลิน และเกิดความเข้าใจดีขึ้น

พระยาอุปกิตศิลปสาร มีนามเดิมว่า นิ่ม กาญจนาชีวะ เกิดเมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๒ ได้ศึกษาขั้นต้นที่วัดบางประทุนนอกอำเภอบางขุนเทียน จังหวัดธนบุรี และได้อุปสมบท ณ วัดสุทัศนเทพวราราม ท่านได้ศึกษาพระธรรมวินัยจนได้เปรียญ ๖ ประโยค และได้ศึกษาวิชาครูด้วย ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ก็ได้เป็นครูผู้หัดสอน ณ โรงเรียนผู้หัดอาชาร์สายสวัลสัณฐาคาร และต่อมาก็ได้ย้ายไปสอน ณ สถานศึกษาอื่นอีกหลายแห่ง ท่านได้ลาสิกขาบทเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ และได้เข้ารับราชการในกระทรวงศึกษาธิการ ได้เลื่อนยศและบรรดาศักดิ์ตามลำดับ เมื่อก่อนที่จะถึงอนิจกรรม ท่านดำรงตำแหน่งเป็นอาจารย์พิเศษแผนกวิชาภาษาไทย และภาษาโบราณตะวันออกในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ท่านถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

พระยาอุปกิตศิลปสาร ได้แต่งหนังสือไว้หลายเล่มนอกจากชุดไวยากรณ์ไทย ๔ เล่ม ว่าด้วย อักขรวิธี วจีวิภาค วากยสัมพันธ์ และ ฉันทลักษณ์แล้ว ก็มี บทนิพนธ์ต่าง ๆ อีกมากมาย ที่เป็นเรื่องใหญ่ก็มีสงครามมหาภารตคำกลอน การที่ท่านใช้นามปากกา ว่า อ.น.ก. ก็โดยเอาพยัญชนะตัวต้นในราชทินนาม ในชื่อ และในนามสกุลมาเรียงกันเข้า

ชุมนุมนิพนธ์

อ.น.ก.

---

๑. “ตำข้าวสารกรอก (เฉพาะ) หม้อ” ถ้อยคำนี้ย่อมเตือนสติเราผู้เกียจคร้านได้ดีนัก ข้าพเจ้าขอโอกาสอธิบายณบัดนี้ ด้วยอาศัยพบตัวอย่างเช่นนี้เนืองๆ จะขอเล่าตัวอย่างที่สำคัญซึ่งเป็นเหตุให้ตั้งใจเขียนเรื่องนี้ ถึงแม้ว่าจะเอาเข้าเป็นกระทู้โคลงไม่เหมาะ ก็จะขออภัยโทษแทรกคำ “เฉพาะ” ลงหลังคำ “กรอก” เพื่อได้ในทีบังคับเอกดังนี้ “ตำข้าวสารกรอก (เฉพาะ) หม้อ” แต่จะขอแทรกเพื่อให้เข้ากระทู้โคลงและกาพย์เท่านั้น นอกนั้นจะคงไว้ตามเดิม และไม่ควรจะเอาไปเรียกในที่อื่นให้เสียความศักดิ์สิทธิ์ของถ้อยคำด้วย ตัวอย่างที่จะเล่าดังนี้

เมื่อประมาณ ๑๗-๑๘ ปีมาแล้ว ข้าพเจ้าไปจังหวัดหลังสวน เมื่อเรือกลไฟถึงแล้ว ก็ลงเรือจ้างไปพักอยู่ที่ปากน้ำหลังสวน แล้วจ้างให้เรือจ้างไปส่งที่บางยี่โร ซึ่งศาลาว่าการจังหวัดตั้งอยู่นั้น เราคิดค่าจ้างเหมาลำเป็นเงิน ๔ บาท เราไป ๔ คนก็แพงพอดอยู่ เพราะทางแต่ปากน้ำถึงบางยี่โรก็ราวจากท่าเตียนถึงถนนตก ตามที่ข้าพเจ้าคะเน เมื่อไปตามลำแม่น้ำได้ความสันนิษฐานข้อ ๑ ถึงคำว่า “หลังสวน” จะผิดหรือถูกขอฝากไว้ในที่นี้ด้วย คือริมฝั่งทั้งสองของแม่น้ำไม่เห็นมีบ้านอย่างแม่น้ำเรา มีแต่สวนครึ้มทั้ง

สองฟาก มีแต่ทางขึ้นลงจากแม่น้ำเท่านั้น ถามผู้แจวเรือว่า "แถวนี้ไม่มีบ้านดอกหรือ" เขาตอบว่า "มีแต่อยู่หลังสวนขึ้นไป" ภายหลังข้าพเจ้าไปเที่ยวตามบ้านเหล่านี้ก็ได้เห็นจริงตามเขาพูด จึงสันนิษฐานว่า เมืองหลังสวน คงมาจากเคาทบ้านเมืองอยู่ข้างหลังสวนลึกเข้าไป หาได้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำไม่ ดังนี้เมื่อข้าพเจ้าพักอยู่ที่บางยี่โรหลายวัน อยากไปเที่ยวปากน้ำบ้าง จึงว่าจ้างคนแจวเรือคนเก่า เขาไม่ไป ตอบว่า "เงินยังมีกินอยู่" นึกแปลกหรือไม่ ข้าพเจ้าอ้อนวอนเท่าไรเขาก็ไม่ไป ตอบยืนคำอยู่ว่า "เงินยังอยู่จะไปทำไมให้ลำบาก" เล่นเอาข้าพเจ้าต้องงดเพราะไม่ค่อยรู้จักใคร ยังมีอีกเรื่องหนึ่ง คือ เพื่อนข้าพเจ้าไปพบเขาขายขนมจีนน้ำยา มีลูกพะเนียงซอยผสมกับถั่วงอกใบแมงลัก ลองกินดูมีรสชาดคล้ายคนกรุงเทพฯ ทำจึงซื้อมาเลี้ยงกัน ครั้นรุ่งขึ้นไปซื้ออีกเขาบอกว่า "ยังไม่ทำเพราะเงินยังอยู่" ถามว่าเมื่อไรจึงจะทำ เขาบอกว่า "เงินหมดเมื่อไรก็ทำเมื่อนั้น"

ทั้ง ๒ เรื่องนี้ตรงกับคำว่า "ตำข้าวสารกรอกหม้อ" หรือไม่ กล่าวคือ เขาตำข้าวสารไว้กระบุงหนึ่ง แล้วก็เอาข้าวสารนั้นหุงกินเรื่อยไป เมื่อข้าวสารยังอยู่ก็ไม่ปรารถนาตำอีก เที่ยวเตร็ดเตร่เล่นตามสบาย เมื่อข้าวสารกระบุงนั้นหมดลงจึงลงมือตำกันใหม่ ดังนี้ได้ชื่อว่า "ตำข้าวสารกรอกหม้อ" ที่หมายความกันนั้นยิ่งกว่านี้ขึ้นไปอีก ดูเหมือนจะหมายความว่า "เอาข้าวเปลือกมาเฉพาะหม้อ" ตำและกรอกหม้อหุงกินกันฉะนั้นร่ำไป ดังนี้เรียกว่า

ใ“ตำข้าวสารกรอกหม้อ” ซึ่งออกจะผิดความจริงอยู่สักหน่อย เพราะไม่ค่อยเห็นใครตำข้าวสารเฉพาะหม้อหนึ่งเลย แต่ท่านหมายความดังนั้น เพราะคำนี้มีความหมายไม่ใช่แต่อาหารการกินเท่านั้น ถึงกิจการอื่น ๆ ก็ใช้พูดได้เช่น (๑) หาเงินมาได้ในวันหนึ่งเท่าใดก็ใช้หมดเท่านั้น (๒) ครูในวันหนึ่งเตรียมวิชาที่จะสอนได้เท่าใดก็สอนหมดในวันนั้น ไม่ยืดยาวไปถึงวันอื่นได้ (๓) นักเรียนรู้ว่าวันนี้ครูจะสอบวิชาหารเลข ก็เตรียมวิธีหารเลขเข้าสอบเป็นเฉพาะสิ่ง ๆ ไป ดังนี้เป็นต้น รวมใจความว่าเมื่อมีกิจจำเป็นในสิ่งใด ก็เถลอกถลนจับโน่นชนนี่ให้ทันกิจนั้นไปชั่วคราวหนึ่งๆเท่านั้น หาได้ตระเตรียมไว้โดยรอบคอบไม่ ความประพฤติข้อนี้ย่อมให้โทษมาก จงคิดดูว่าผู้แจวเรือจ้างกับผู้ขายขนมจีนนั้นจะได้มีโอกาสร่ำรวยเป็นเศรษฐีกับเขาได้บ้างหรือไม่ ถึงจะมีโอกาสร่ำรวยเพราะคนนิยมมาก เขาก็ตัดโอกาสของเขาเองด้วยตำข้าวสารกรอกหม้อดังกล่าวแล้ว บ้านเมืองเราจะมั่งคั่งสมบูรณ์ก็ต้องอาศัยราษฎรเป็นผู้มั่งคั่งสมบูรณ์ แต่ถ้าราษฎรตำข้าวสารกรอกหม้อเช่นนั้นไซร้ ก็ไม่ต้องสงสัยว่าบ้านเมืองจะต้องตำข้าวสารกรอกหม้อดุจกัน

ในเรื่องนี้ ควรให้เกียรติยศแก่จีน ควรถือเอาเขาเป็นครู คือควรจะสังเกตดูเขาตำข้าวสารกรอกหม้อของเขาบ้าง เขาตำข้าวสารกรอกหม้อจริง แต่เขาทำหม้อใหญ่ขึ้น ๆ จนเป็นกระทะ และไม่ใช่สำหรับวันนั้น เขาเตรียมยืดยาวไปถึงเดือนหน้า ปีหน้า

ปีโน้น ๆ ยิ่งนานยิ่งดี และไม่ใช่กรอกหม้อที่เมืองไทยเท่านั้น ซ้ำนำไปกรอกหม้อที่เมืองจีนด้วยซ้ำ

ถ้าเราคิดแข่งขันกับเขา คือช่วยกันตำข้าวสารกรอกหม้อ กรอกไห กรอกกระทะ สำหรับวันนี้ วันหน้า เดือนนี้ ปีหน้า ปีโน้น ๆ ถึงไม่มีเมืองจีนที่จะนำไปกรอกอย่างเขาก็ไม่เป็นไร เมื่อหม้อของเราเต็มแล้วก็เทียวกรอกหม้อของชาติไทยเราได้เป็นอเนก เช่นหม้อรัชชูปการ หมอโรงพยาบาล หม้อพลศึกษา หม้อสภากาชาด หม้ออากาศยาน เป็นต้น หม้อเหล่านี้จะกรอกสักเท่าไร ก็ไม่มีใครรังเกียจ และไม่เสียหายไปไหน เพราะกรอกให้ไทยเรากินทั้งนั้น

ถ้าเป็นเช่นนี้ได้ไซร้ พวกเราก็คงปลื้มใจเป็นล้นพ้น แต่เสียใจที่เคยเห็นมันมักจะกลับตรงกันข้าม คือกว่าจะตำเป็นข้าวสารได้ก็หายหกตกหล่นเสียเกือบหมดสิ้น กว่าจะได้หุงกินก็ไม่พออิ่ม ขอให้พวกเราระวังข้อนี้ให้จงหนัก ที่เป็นอย่างนี้มากก็ไม่ใช่น้อยน่าสลดใจ โปรดฟังคำบรรยายของท่านผู้หนึ่ง ผู้ที่ตำข้าวสารกรอกหม้อเช่นนี้แล้วหุงกินไม่อิ่ม จึงร้องทุกข์ว่าดังนี้ “ผมเป็นคนตำข้าวสารกรอกหม้อ หาได้บาทหนึ่งก็เอามาเลี้ยงลูกเมีย วันหนึ่งก็หมดพอดี ถ้าวันใดหาข้าวเปลือกมาตำไม่ได้กอด ๆ อยาก ๆ จึงสมัครเข้าทำการแห่งหนึ่งได้เงินเดือน ๓๕ บาท แต่ท่านนายหน้าชักเอาเสีย ๕ บาท ต้องยอม เพราะไม่ยอมท่านไม่รับรองให้ได้ทำงาน แต่ธรรมดาการทำเงินเดือนเมื่อทำครบเดือน

แล้วจึงได้เงินเดือน เพราะฉะนั้นระหว่างที่เงินเดือนยังไม่ออก คือตั้งแต่วันที่ ๑ เป็นต้นไป จำเป็นต้องไปกู้ข้าวเปลือกเขามาตำหุง กู้ใครก็ไม่สะดวก ต้องกู้ผู้จ่ายเงินเดือน เพราะเขาไม่กลัวโกง ด้วยเงินเดือนอยู่กับมือเขา เขาเอาดอกเบี้ยบาทละสลึงต่อเดือน นี่แหละขอรับ ครัวผมกินวันละบาท เดือนหนึ่งก็เป็น ๓๐ บาท ดอกเบี้ยของท่านอีก ๓๐ สลึง เป็น ๗ บาท ๒ สลึง ถึงเวลาเงินเดือนออกก็ใช้ท่านหมด แต่ยังไม่พอยังค้างดอกเบี้ยอีก หนักเข้าต้องร้อนถึงสายสร้อยแม่อ้ายหนู กำไลของอ้ายหนู ยิ่งกู้ท่านตำกรอกหม้อ มันยิ่งหกหล่นร่อยหรอเข้าไป กินก็ไม่อิ่ม เดี๋ยวนี้ท่านยอมให้ก้เพียง ๒๕ บาทเท่านั้น ท่านสงสารคิดเอาดอกเบี้ยเพียง ๕ บาทเท่านั้นแหละขอรับ เมื่อเงินเดือนออกก็ต้องใช้ท่านทั้งต้นทั้งดอก ๓๐ บาทพอดี ต้องอด ๆ อยาก ๆ ไปตามกัน ไม่รู้ว่าจะตำอย่างไรให้อิ่มได้เลยเจ้าพระคุณเอ๋ย”

นี่ขอรับรองว่าเขาเล่าจริง และเชื่อว่าเป็นจริงด้วย และขอรับรองอีกว่า ผู้ที่ตำไม่พออิ่มเช่นนี้ย่อมมีอยู่มากในพวกเรา ข้อสำคัญในการที่ได้ลงทุนพูดมายืดยาวนี้ก็หวังจะไม่ให้พวกเราตำข้าวสารไม่พออิ่ม และอยากจะให้ตำอย่างพวกจีนเขาบ้างเท่านั้น แต่จะทำด้วยวิธีใดนั้น เห็นว่าควรจะศึกษาต่อครูบาอาจารย์จึงจะเหมาะ เข้าใจว่าครูบาอาจารย์ท่านจะแนะนำได้ดีกว่าที่ข้าพเจ้าจะอธิบายเพ้อเจ้อมากไป ทั้งนี้ข้าพเจ้าขอเอาความชอบแต่เพียงว่าพบข้อบกพร่อง พบโจรผู้ร้าย พบโรคระบาด ฯลฯ ก็รายงานให้

ทราบ หวังว่าเขาเป็นลูกศิษย์มีครู ควรจะศึกษาในทางป้องกันข้อนี้ได้สำเร็จด้วยกันทุกคนจึงขอยุติรวมความว่า การตำข้าวสารกรอกเหม้อนเป็นของไม่ควรทำ สิ่งไหนอาจจะทำได้ตลอดกรับทำเสียให้เสร็จ แล้วเริ่มกิจการอื่น ๆ ต่อไป ไม่ควรปล่อยเวลาให้เสียไปเปล่า ๆ การตำข้าวสารกรอกหม้อนั้นเป็นมารยาทของผู้เกียจคร้าน เช่นลูกจ้างรู้ว่าพรุ่งนี้วันจันทร์นายท่านจะนุ่งผ้าสีนวล ก็กุลีกุจอเอาผ้าสีนวลมาแต่งทำให้ทันท่านนุ่งไป ผ้าสำหรับวันอื่นไม่คิดถึงนอนเสียก่อน คุยกันเสียก่อน หรืออะไร ๆ เสียก่อนด้วยความเกียจคร้าน ต่อเมื่อวันอังคารจึงได้ตังตังทำใหม่ นี่แหละตำข้าวสารกรอกหม้อ ไม่ควรทำเพราะมีความเสียหายดังกล่าวแล้วข้างต้น

นิคมพจน์ กาพย์ห่อโคลง

ตำ จุนเจือเฉพาะต้อง การหุง
ข้าว เปลือกหลายกระบุง งดไว้
สาร พัดกิจปรับปรุง เปรียบแบบ นี้แฮ
กรอก เฉพาะหม้อได้ ชื่อผู้เกียจการ
ตำ ข้าวเอาพอหุง ข้าว ตั้งยุ้งไม่พอภาร
สาร พัดกิจเกียจคร้าน กรอกเฉพาะหม้อ สอหลงยาว

๒. หนเสอปะจระเข ขนต้นไม้ปะรังแตน” ข้อความข้างบนนี้เป็นคำโบราณใช้กล่าวเปรียบเทียบถึงคนที่หนีภัยอันตรายอย่างหนึ่ง แล้วไปพบอันตรายอีกอย่างหนึ่งเข้าอีก เช่นในกรุงบัง

เกิดโรคอหิวาต์ชุกชุมผู้หนีไปพักเสียที่หัวเมืองชั่วคราว แต่กลับไปเป็นไข้มาเลเรียขนทนั้น ดังนี้ย่อมกล่าวได้ว่า “เขาหนีเสือปะจระเข้ ขึ้นต้นไม้ปะรังแตน” ที่จริงเขามักจะพูดเพียงประโยคต้นเป็นภาษาชาวบ้านว่า “หนีเสือปะตะเข้” เท่านั้น (จระเข้เป็นภาษาหนังสือ) ประโยคท้ายว่า “ขึ้นต้นไม้ปะรังแตน” เป็นประโยคเสริมท้าย พูดให้เพราะ ๆ เท่านั้นน้อยคนที่จะพูดเต็มทั้งสองประโยค

ความหมายของข้อความที่ว่านี้ ในครั้งโบราณเขาหมายลึกซึ้งยิ่งกว่านี้ กล่าวคือเขาหมายถึงผู้ประสบอันตรายรอบด้าน พ้นที่จะเอาตัวรอดได้ทีเดียว เพราะข้ออุปมาที่ว่านี้ยังไม่หมดกระแสความของเขาทีเดียว ในเรื่องของเก่าเขามีว่า เหมือนคนหนีเสือรับขึ้นต้นไม้ แต่ไปพบต่อแตนต่อย พบงูเห่า อยู่บนบกไม่ได้ต้องโจนลงน้ำก็ไปพบจระเข้เข้าอีก เป็นอันว่าหมดหนทางรอดทีเดียว ร้ายยิ่งกว่าที่เปรียบว่า “สุนัขจนตรอก” เสียอีก เพราะสุนัขที่หนีภัยไปจนตรอกนั้น เพราะตรอกตันไปอีกไม่ได้ แต่ตรอกตันคงไม่ทำร้ายมัน มันยังมีโอกาสหันหน้ากลับมาต่อสู้กับผู้ที่ไล่มันทางเดียว ยังจะเอาตรอกตันนั้นเป็นที่พักต่อสู้ได้ แต่ที่ไปพบจระเข้เข้านั้น จะเอาจระเข้เป็นที่พักต่อสู้ศัตรูทางบกหาได้ไม่ เป็นอันว่าต้องต่อสู้ทั้งทางบกและทางน้ำ หมดที่พักพิง ถ้าเหนื่อยหนักเข้าก็ต้องจมน้ำตาย ข้อความที่ว่านี้โบราณท่านใช้ในโวหารเกี่ยวผู้หญิง ดังจะเห็นได้ในบทดอกสร้อยครั้งกรุงเก่าของหอสมุดพระนครดังต่อไปนี้

บทชายร้องลำย่องเหง็ด

“หนิเอยหนิเสือ ขันต้นไม้ก่อแตนขบ ครั้นขึ้นสู่ภูเขาเทา
ทบ มาสบแรดร้ายราวิ ครั้นลงมาส่แผ่นดินเล่า ก็พบงเห่าวิ่งหนิ
ครั้นโถมลงน้ำนทิ พิมาพบท้าวพันวัง เรือน้องน้อยเจ้าพายมา
เมตตามารับพิมั่ง พันสันสูญกำลัง ร้อยชั่งจงได้ปรานิ”

ข้อความข้างบนนจะเห็นได้ว่า เขาเปรียบกับผู้ที่มีภัยรอบด้าน ถึงแก่เอาตัวไม่รอดทีเดียว ที่นำมาใช้ในสำนวนเกี้ยวสาวก็เพื่อจะแสดงว่าเมื่อเขารักเจ้าสาวผู้นั้นเข้าแล้ว ก็เกิดไข้ใจอาการหนักถึงแก่ความตายหมดทางแก้ไข อย่างเดียวกับผู้หนีเสือและกระโจนลงน้ำนั้น มีอย่างเดียวที่แม่สาวนั้นจะเมตตาตอบรับรักเขาเท่านั้นที่จะรอดได้ ซึ่งเขาเปรียบว่า มาพบหล่อนพายเรือมาถ้าไม่กรุณารับเขาขึ้นเรือ กล่าวคือรับรักเขา เขาก็ต้องตายอยู่ในน้ำเช่นเดียวกัน

ที่นำเอาตัวอย่างมาอ้างไว้นี้ เพื่อแสดงว่าข้อความนี้เป็นของเก่ามีมาแต่ครั้งโบราณแล้ว และมีความหมายลึกซึ้งกว่าที่ใช้กันอยู่บัดนี้

ครั้นเมื่อราว ๒๐ ปีมานี้ ได้มีผู้แต่งเป็นบทเพลงตามข้อความนั้นบ้าง ตามที่ได้ยินมาเป็น ๒ สำนวนดังนี้คือ

๑) สำนวนหนึ่งร้องเป็นลำสวด เนื้อเพลงคล้ายกับกลอนแปด แต่สัมผัสเคลื่อนคลาดอยู่มาก จะเป็นด้วยจำกันมาผิดหรืออย่างไรไม่ทราบดังนี้

“....หอบเสื่อหนีขึ้นต้นไม้ พักขึ้นไม่ได้แตนต่อยตก
(แตนต่อยขบ ?) พักเลื่อนลงมายังค่าคบ เจองูกัดขบตัวยาวรี
โจนไหนโจนลงยังนที ปะชาละวันกุมภีล์ท้าวพันตา พ่ายน้ำมา
จนถึงฝั่ง สาวน้อยร้อยชั่งพายเรือมา มารับพี่ด้วยราแม่ใจบุญ
ถ้าแม้พี่ไม่ตายจะแทนคุณ เป็นผัวแม่เนื้ออุ่นจนวันตาย

(มหา ช. กรมธรรมการส่งมาให้ ขอขอบใจ)

๒) อีกสำนวนหนึ่งร้องกันแพร่หลาย จะเป็นเพลงชื่อไร ไม่ทราบ ข้าพเจ้ายังจำไว้ได้แต่ไม่จบ เนื้อเพลงนั้นถ้าเอาคำซ้ำที่แทรกใส่ตามทำนองบ้างออกเสีย ก็น่าจะเป็นกาพย์ยานี ดังนี้

๑. หนีเสือขึ้นต้นไม้ ขึ้นไม่ได้แตนต่อยขบ
ถอยหลังยังค่าคบ พบงูเห่าตัวยาวรี

๒. โจนลงยังนที พบกุมภีล์ท้าวพันวัง
ว่ายเข้ายังริมฝั่ง พบร้อยชั่งพายเรือมา

๓. จงรับพี่ด้วยรา โปรดเมตตาเถอะใจบุญ
ไม่ตายจะแทนคุณ แม่เนื้ออุ่นจนวางวาย”

หมายเหตุ ที่ว่า “แตนต่อยขบ” นั้น ร้องกันเป็นแตนต่อยตก คงไม่ถูกแน่ ข้าพเจ้าจึงแก้ตามบทดอกสร้อยเดิมเขา เพราะเข้าใจว่าน่าจะถูกกับคำ “ค่าคบ” ในบาทต่อไป ที่จริงจำได้เพียงจบบทที่ ๒ (....พายเรือมา) บทที่ ๓ นึกไม่ออก ถามใคร ๆ เขาก็จำไม่ได้ จึงเอาตอนท้ายของสำนวนต้นมาปรับปรุง

ติดต่อเข้าให้จบข้อความของเขา เพราะไม่ชอบคาราคาซัง ถึงบทที่ ๑—๒ ที่ข้าพเจ้าปรับปรุงมาเขียนไว้นี้ ก็น่าจะเคลือนคลาดจากสำนวนที่ท่านเจ้าของเดิมเขาแต่งไว้ แต่หวังว่าถึงท่านเจ้าของยังอยู่ก็คงให้อภัย เพราะสืบหาสำนวนที่แท้ไม่ได้

นิคมพจน์ กาพย์ห่อโคลง

หนี เสือ ปะ จระเข้ หนี ปะ ขัน ต้น ไม้ ก็* ขัน ไม้

พยัคฆ์หยักรั้งวิ่ง ยิ่งแล่นไล่ตาม คลองใหญ่ใจหวาม โผล่กั้น พยัคฆ์หยักรั้งวิ่ง คลองจ้องโจนผาง บนต้นไม้เพื่อ ใหญ่ป่ายปีนเจือ เปลาต่ายตามเครือ ปะรังแตน ต้อง พฤกษ์หนีเสือไล่ เถาเต้าสมหวัง

วู่วาม ติดกระชั้น โจนว่าย น้ำแฮ เกิดร้ารอบทาง เสือ ก็ยิ่งไล่มิวาง จระเข้ ขวางหมดทางไป พ้นเสือ จดจ้อง เถากระทั่ง ยอดนา ไต่ต้อยถอยหลัง ต้น มันใหญ่ใช้เหนี่ยวรั้ง ก็ปะรังแตน ต้องหนี

---

* ที่ถูกคือ "ปะรังแตน" แต่ในที่นี้ต้องเติม "ก็" ลงข้างหน้าก็เพื่อจะให้คำ "ปะ" ตรงกับคำเอก ตามข้อบังคับของโคลง.

๓. “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” สุภาษิตว่า “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” นี้โดยมากรู้จักความหมายกันแพร่หลายอยู่แล้ว คือว่า เห็นผิดเป็นชอบ เช่นตัวอย่าง เห็นเพื่อนของตนค้าฝิ่นเถือน ห้ามเท่าไรก็ไม่ฟัง จนเพื่อนผู้นั้นถูกจับเสียเงินเสียทองมากมาย เช่นนี้มักกล่าวติเตียนท่านผู้นั้นว่า “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” ดังนี้เป็นต้น แต่ข้อความที่ว่าทำไมเอาเรื่องชั่วร้ายเช่นนั้นมาเปรียบว่าเป็นกงจักร แล้วเอาเรื่องที่เขาเห็นว่าดีไปเปรียบกับดอกบัว ข้อนี้น่ากลัวจะไม่ค่อยทราบกันทั่วถึง ดังนั้นจึงขออธิบายต้นเรื่องของสุภาษิตที่กล่าวนี้ให้พิสดารสักหน่อย ดังต่อไปนี้

สุภาษิตบทนี้เกิดจากเรื่องนิทานทางพุทธศาสนาเรื่องหนึ่ง ดังจะนำมาเล่าย่อ ๆ ไว้ข้างท้ายนี้ แต่จะต้องเล่าถึงเรื่องกงจักรเสียก่อน ว่าทำไมเอาเปรียบกับของไม่ดี ซึ่งผิดกับสมัยนี้ที่ใช้เป็นเครื่องหมายทหารบก และถ้ามีตรี คือรูปพระขรรค์สามเล่มด้ามเดียวกันสอดไขว้อยู่ในจักรก็เป็นเครื่องหมายของพระราชวงศ์จักรีแห่งพระมหากษัตริย์ของเราในปัจจุบันนี้ ซึ่งนับว่าเป็นมงคลทั้งนั้น ทั้งนี้เป็นด้วยความนิยมไปคนละแง่ ทางที่นิยมว่าจักรเป็นเครื่องหมายแห่งการมงคลนั้น นิยมตามไสยศาสตร์ คือว่าจักรเป็นอาวุธแห่งพระนารายณ์เป็นเจ้าซึ่งใช้ปราบปรามหมู่ปัจจามิตร จึงใช้เป็นเครื่องหมายแห่งทหารบกของเรา

ส่วนเรื่องที่กล่าวเป็นสุภาษิตว่า “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” นั้นหมายความถึงจักรกรดที่ทำโทษสัตว์นรก มีกล่าวไว้ในหนังสือมาลัย ซึ่งท่านนักปราชญ์โบราณกล่าวไว้เป็นคำกาพย์ คัดข้อความจากคัมภีร์พุทธศาสนา เรียกว่าคัมภีร์มหาวบาก อันกล่าวถึงผลบาปได้รับทุกข์อย่างนั้น ๆ และผลบุญได้รับสุขอย่างนั้น ๆ และหนังสือมาลัยนี้ เป็นเล่มสมุดไทยใหญ่ยาวเกือบ ๒ ศอก กว้างเกือบคืบหนึ่ง เขียนเป็นตัวอักษรขอมแต่เป็นภาษาไทย ข้างต้นเขียนคำบาลี อภิธรรมย่อ บรรจุไว้ในหีบ เขียนลายรดน้ำงดงาม ซึ่งเรียกกันว่าหีบพระอภิธรรม ซึ่งบัดนี้ใช้ในการสวดพระอภิธรรมหน้าศพอย่างเดียว แต่ท่านโบราณเล่าว่า ครั้งก่อนใช้หีบนี้นำไปสวดมาลัยในการกล่อมหอบ่าวสาวด้วย เพราะหนังสือมาลัยนั้น แต่งไว้สำหรับสั่งสอนคู่บ่าวสาวผู้จะออกเรือนไปเป็นพ่อบ้านแม่บ้าน จึงควรรู้บาปบุญคุณโทษ แต่มาสมัยนี้พระอภิธรรมใช้ในการสวดศพอย่างเดียวเท่านั้น ซ้ำถือว่าเป็นอวมงคลเสียด้วย กล่าวคือถ้ามีผู้นำหีบนั้นไปบ้านใคร ก็เป็นเครื่องหมายว่าบ้านนั้นมีคนตาย เรื่องสวดพระมาลัยนี้จึงเป็นอันล้มเลิกมานมนานแล้ว

เรื่องกงจักรเป็นเครื่องทำโทษสัตว์นรกนี้มาจากหนังสือมาลัยที่ว่านี้ คือท่านกล่าวไว้เป็นตอน ๆ เช่นคนที่เป็นชู้กับเมียท่านต้องตกนรก ยมบาลเอาหอกไล่ทิ่มแทงให้ไปขึ้นต้นงิ้วมีหนามคมเป็นกรด• คนที่ตี ด่า พ่อ แม่ และภิกษุสามเณร ตายไปตกนรกมี

กงจักรพัดอยู่บนหัว ซึ่งข้าพเจ้าเมื่อยังเป็นเด็กเคยอ่าน บัดนี้ยังจำได้กระท่อนกระแท่น ดังจะนำมาเขียนไว้นี้ (ไม่มีเวลาคัดมาให้ครบครัน)

"ผู้ใดตีพ่อแม่ บู่ย่าแก่แลตายาย ตีด่าสงฆ์ทั้งหลาย ตีภิกษุและเจ้าเณร ฯลฯ เลือดไหลลงยะหยด กงจักรกรดพัดมลาย เร่งร้องเร่งคร่างตาย กงจักรเร่งพัดผัน ตีนมือสั่นอยู่ระเริ่ม ตัวสั่นเทิ้มอยู่งกงัน ยืนตรงอยู่ทุกวัน เหนื่อยลำบากยากนักหนา ฯลฯ

เรื่องสัตว์นรกได้รับทุกข์ต่าง ๆ ท่านมักเขียนไว้ตามวัดทั่วไป คนโบราณย่อมเข้าใจกันโดยมาก เมื่อได้ฟังว่า "กงจักร" จิตก็นึกไปถึงเมืองนรกด้วยกันทั้งนั้น แต่ส่วนข้อที่ว่าเห็นกงจักรเป็นดอกบัวนั้น เนื่องมาจากเรื่องนิทาน ดูเหมือนว่ามีในคัมภีร์มงคลทีปนี ในข้อที่ว่าด้วยมาตาปิตุอุปัฏฐาน คือการบำรุงบิดามารดา แต่นิทานเรื่องนี้ท่านชักตัวอย่างผู้ทำร้ายบิดามารดาแล้วไปรับโทษต่าง ๆ แต่น่ากลัวว่าข้าพเจ้าจะจำคลาดเคลื่อนไปบ้าง เพราะเป็นเวลาตั้ง ๔๐ ปีมาแล้ว ครั้นจะกลับไปค้นดูให้ถูกต้องก็ไม่มีเวลา จึงขออภัยในการคลาดเคลื่อนเพราะต้องการจะกล่าวพอเป็นเค้าเรื่องเท่านั้น ถ้าใครจะทราบความพิสดารและแน่นอนต้องค้นเอาเอง และเรื่องนิทานนั้นมีอยู่ว่า มีมาณพผู้หนึ่ง มีนามว่ามิตตวินทุเป็นลูกเกกมะเหรกของอุบาสิกาหม้ายผู้มั่งมีผู้หนึ่ง เขาต้องการจะไปเที่ยวทางทะเลกับพ่อค้าสำเภา แต่มารดาห้ามเป็นที่สุดที่แล้วด้วยความรักลูก แต่เขากลับถีบมารดาผู้ขัดขวางเขาล้มคว่ำไป

แล้วหนีไปเที่ยวทางทะเลจนได้ ด้วยผลกรรมที่กระทำแก่มารดา เช่นนั้น เผอิญให้เรือแตก เขาต้องว่ายน้ำไปพบเกาะ ๆ หนึ่ง ซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกเปรตเศษนรก เมื่อมิตตวินทุขึ้นเกาะนั้นได้ ก็เผอิญไปพบเปรตผู้หนึ่ง ซึ่งเคยทุบตีพ่อแม่แล้วไปตกนรก เมื่อพ้นจากนรกแล้วก็มาเป็นเปรตอยู่ที่เกาะนี้ บนศีรษะมีกงจักรหมุนควางผ่าศีรษะ มีเลือดกระเซ็นเป็นฝอยร้องครวญคราง พร้อมด้วยยกมืออันสั่นขึ้นกวัดแกว่งด้วยความเจ็บปวดอันแสนที่จะทนทานได้ ด้วยผลกรรมที่กระทำแก่พ่อแม่ของตน มิตตวินทุกลับเห็นกงจักรที่พัดอยู่บนศีรษะเปรตนั้นเป็นดอกบัว ซึ่งช่างดอกไม้ประดิษฐ์เป็นเครื่องสวมศีรษะอันงดงาม และสังเกตเสียงครวญครางพร้อมกับการยกมืออันสั่นกวัดแกว่งไปมานั้นว่า เป็นเสียงร้องรำทำเพลงพร้อมกับการฟ้อนรำทำเพลงอันน่ารื่นเริงยิ่งนัก ถึงแก่หักใจไว้ไม่ได้เข้าไปขอกงจักรซึ่งตนเห็นเป็นดอกบัว ต่อเปรตผู้นั้น และเปรตนั้นก็ทราบได้ทันทีว่า เขาผู้นี้คงทำกรรมอันแสนชั่วเช่นเรากรรมจึงบันดาลให้เขานิยมอย่างนี้ และเราก็น่าจะพ้นจากกรรมนี้แล้ว เปรตนั้นจึงได้มอบกงจักรที่ว่าเป็นดอกบัวนั้นให้แก่มิตตวินทุ แล้วก็อันตรธานหายไป และต่อจากนี้ไปมิตตวินทุก็ได้รับช่วงกงจักรซึ่งตนสำคัญว่าดอกบัวนั้นพร้อมด้วยทุกขเวทนา ไม่ผิดแผกกับเปรตผู้มอบให้แก่ตนจนสิ้นกรรม และเรื่องมิตตวินทุนี้ยังมีต่อไปอีก แต่ไม่เกี่ยวกับปัญหา จึงขอยุติเพียงเท่านี้ รวมความว่าคำสุภาษิตที่กล่าวว่า “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” นั้น มาจากเรื่อง

มิตตวินทุนี และใช้พูดเปรียบเทียบในเรื่องที่เห็นผิดเป็นชอบดังกล่าวมาแล้ว

ข้อสังเกต ตามที่กล่าวกันในภาษาไทยเราทั่ว ๆ ไปว่า อาวุธของพระนารายณ์ ที่ใช้ปราบปรามพวกข้าศึกนั้นเรียกกันว่า "จักร" นับว่าเป็นชัยมงคล แต่เครื่องกรรมกรณ์ที่พัดหัวสัตว์นรกนั้นเรียกว่า "กงจักร" ซึ่งนับว่าเป็นอัปมงคล ถ้าถือตามที่เรียกต่างกับภาษาไทยเราดังว่านี้ ก็พอจะแยก "มงคล" กับ "อวมงคล" ออกจากกันได้

นิคมพจน์ กาพย์ห่อโคลง

อย่า นิยมสิ่งร้ายชอบ ชมชัว
เห็น สนุกทุกข์ถึงตัว จึงรู้
กง จักร ว่าดอกบัว บอกรับ เร็วแฮ
จักร พัดเศียรร้องอู้ จึงรู้ผิดตน
อย่า นิยมสิ่งทุกข์ เห็น สนุกกลับทุกข์ทน
กง จักรว่าบัวจน จักร พัดตนจึงรู้ตัว
ว่า โอ้เรานี้ชั่ว ชอบกรรม ชั่วนา
เป็น อกตัญญูทำ โทษไว้
ดอก บัวยั่วเนตรนำ นึกชอบ
บัว กลับเป็นจักรได้ ดังนึกกรรมสนอง
ว่า โอ้ตัวเรานั้น เป็น อกตัญญูมัวหมอง
ดอก บัวยั่วจิตจอง บัว ผิดปองเป็นจักรไป

อธิบายศัพท์

กรอก	เทลงในช่องแคบ ๆ
กระท้โคลง	คำที่เขียนแยกออกมาอยู่หน้าโคลงทุกบรรทัด
กาพย์	คำประพันธ์ประเภทหนึ่ง มีหลายชนิดด้วยกัน บังคับจำนวนคำและสัมผัส
หลังสวน	ชื่ออำเภอหนึ่งในจังหวัดชุมพร
คะเน	คาดประมาณ
สันนิษฐาน	ลงความเห็นโดยการคาดคะเน
ลูกพะเนียง	ลูกไม้ชนิดหนึ่งชาวบ้านใต้เรียก ลูกเนียง
เตร็ดเตร่	เที่ยวไปไม่อยู่เป็นที่
กุลีกุจอ	ชุลมุน เร่งทำ
เถลอกถลน	ลุกลน
รัชชูปการ	เงินช่วยบำรุงราชการแผ่นดินที่เก็บจากชายซึ่งมิได้เป็นทหาร
พลีศึกษา	เงินช่วยบำรุงศึกษา ปรกติเราเรียกว่าศึกษาพลี
นายหน้า	ผู้ที่ช่วยจัดการเรื่องหนึ่งเรื่องใดให้
แม่อ้ายหน	เมียซึ่งเป็นแม่ของลูกชาย
เพ้อเจ้อ	พูดไม่มีจุดหมาย พูดไม่ได้เรื่อง
มารยาท	ในที่นี้หมายถึง กิริยา ความประพฤติ
นิคมพจน์	คำย่อที่กล่าวซ้ำความเดิมเพื่อให้เข้าใจดี

ยุ้ง	สิ่งปลูกสร้างสำหรับเก็บข้าวเปลือก
ส่อ	แสดงให้รู้
หลังยาว	เกียจคร้านมาก
แตน	แมลงชนิดหนึ่งมีปีก มีพิษต่อยปวด
โรคอหิวาต์	โรคระบาดชนิดหนึ่งทำให้ผู้ป่วยท้องเดินและอาเจียนอย่างร้ายแรง
มาเลเรีย	โรคไข้ป่า ไข้จับสั่น
อุปมา	ข้อความที่ยกมาเปรียบเทียบ
บทดอกสร้อย	คำประพันธ์ชนิดหนึ่งเป็นกลอน บทหนึ่งมี ๘ วรรค วรรคแรกคำที่สองใช้คำว่า เอ๋ย ลงท้ายบทด้วยคำว่า เอย
ลำ	เพลง
ย่องเหง่ด	ชื่อเพลงไทยเดิม
เทาทบ	ตัวสั้น เลี้ยวไปมา
แรด	สัตว์ป่าชนิดหนึ่งหนังหนามาก มีนอที่สันจมูก
นที	แม่น้ำ
ท้าวพันวัง	ชื่อพระเจ้าใหญ่ ตามเรื่องเล่ากันว่ามีอยู่ถึงพันแห่ง หมายถึงมีอำนาจเป็นใหญ่ตลอดท้องน้ำ
ร้อยชั่ง	เป็นคำเรียกชื่อหญิงสาวงาม เปรียบว่ามีค่าตัวถึงร้อยชั่ง
งูก้นขบ	งูชนิดหนึ่ง ตัวเป็นปล้องดำ ไม่มีพิษ

ชาละวัน ชื่อพระเจ้าตามนิยายพื้นเมืองว่าแปลงตัวเป็นคนได้

กุมภัล พระเจ้า

ท้าวพันตา ชื่อพระเจ้าใหญ่อีกตัวหนึ่ง ตามเรื่องเล่าว่าชื่อคู่กันกับท้าวพันวัง

คาราคาซัง ค้างอยู่ไม่จบ

พยัคฆ์ เสือ

เปลา (อ่านปลกล้ำกัน) ลำต้นสูงขึ้นไปไม่มีกิ่ง

พฤกษ์ ต้นไม้

เต้า ไป

พระขรรค์ ดาบมีสองคม

ไสยศาสตร์ วิชาว่าด้วยเวทมนตร์คาถาต่าง ๆ

พระนารายณ์ พระเป็นเจ้าองค์หนึ่งในศาสนาพราหมณ์ เป็นผู้ปราบความเดือดร้อนในโลก พระนารายณ์มี ๔ กร ถือ ตรี กระบอง จักร และสังข์

บัจจามิตร ศัตรู

หนังสือมาลัย เป็นคัมภีร์เล่มหนึ่งในศาสนาพุทธ กล่าวถึงพระมาลัยเถระซึ่งมีอิทธิฤทธิ์มาก

อักษรขอม ตัวหนังสือภาษาเขมร

คำบาลี	คำภาษามคธ ใช้จารึกคัมภีร์ต่าง ๆ ในศาสนาพุทธ
อภิธรรม	ชื่อพระธรรมอันสูงและลึกซึ้ง
ลายรดน้ำ	วิธีเขียนลายทองลงบนไม้ เป็นศิลปะของไทยในสมัยก่อน
กล่อมหอ	การสวด หรือบรรเลงเพลงที่เรือนหอก่อนที่คู่บ่าวสาวจะเข้าไปอยู่
อวมงคล	ไม่เป็นมงคล
ยมบาล	ผู้รักษานรก
ต้นรัง	ต้นไม้ชนิดหนึ่งคล้ายน่น ที่ต้นมีหนามแหลมคม
มงคลทีปนี	คัมภีร์เล่มหนึ่งในศาสนาพุทธ ว่าด้วยสิ่งที่เป็นมงคล
มาณพ	ชายหนุ่ม
อุบาสิกา	หญิงผู้ถือศีล
เปรต	สัตว์นรกจำพวกหนึ่ง มักมีร่างกายพิกลต่าง ๆ
อันตรธาน	หายไป
กรรมกรณ์	การลงโทษ
ชมชัว	ชื่นชม ชอบใจ
อกตัญญู	ไม่รู้คุณที่ผู้อื่นทำแก่ตน

กิจกรรม

(เลือกทำตามควรแก่กรณี)

๑. ตอบคำถาม

ก) อ.น.ก. มาจากคำอะไร

ข) กุลกุจอ กับเถลิอกถลน มีความหมายต่างกันอย่างไร

ค) หม้ออากาศยาน หมายถึงอะไร

ฆ) โรคระบาด คืออะไร ยกตัวอย่างมาสักสองชนิด

ง) กงจักรคืออะไร

จ) กรอกหม้อที่เมืองจีน หมายความว่าอย่างไร

๒. ให้นักเรียนหาภาษิต หรือ สำนวนที่ใช้แพร่หลายในภาษาไทย มาอธิบาย เช่น หมาจนตรอก ฯลฯ

๓. หัดเขียนภาพประกวดกัน เช่น เขียนแผนที่ภาคใต้ของประเทศไทย เขียนภาพกงจักร ดอกบัว ระเข้ เสือ ฯ

๔. ให้นักเรียนเล่าเรื่องการสวดพระอภิธรรมหน้าศพ ให้แสดงถึงความรู้สึกของแต่ละคนด้วย

๕. ถ้าทำได้ควรเชิญวิทยากรมาสวดมาลัยสูตร หรือ สวดลำต่าง ๆ หรืออ่านโคลงและกาพย์เป็นทำนองเสนาะให้นักเรียนฟัง และให้นักเรียนลองอ่านหรือสวดตาม

รามเกียรติ์

บทนำเรื่อง

บทละครเรื่องรามเกียรติ์นี้เป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เรื่องรามเกียรติ์เป็นเรื่องเล่ากันมานาน และได้นำมาเล่นเป็นหนังและโขนตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทละครไว้เป็นบางตอน แต่ไม่แพร่หลาย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเกรงว่าเรื่องรามเกียรติ์จะสูญเสีย จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น และได้โปรดเกล้า ฯ ให้กวีในรัชสมัยของพระองค์ร่วมนิพนธ์ด้วยหลายตอน รามเกียรติ์ฉบับของรัชกาลที่หนึ่งนี้จึงมีหลายตอนที่ไพเราะด้วยถ้อยคำ สำนวน และความเปรียบเทียบต่าง ๆ กัน

ตอนที่คัดมาเป็นบทเรียนนี้ เป็นตอนที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า ตอนศึกทรพี ตอนองคตสอสารและตอนศึกไมยราพ เป็นตอนที่มีเรื่องสนุกสนาน มีสำนวนโวหารในการเจรจาโต้ตอบคมคาย และมีคติคิดยิ่ง

พระราชประวัติย่อของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๘ แรม ๕ ค่ำ ปีมะโรง จ.ศ. ๑๐๙๘ (พ.ศ. ๒๒๗๙) มีพระนามเดิมว่า ทองด้วง เมื่อพระชนม์ได้ ๒๑ พรรษาได้ทรงผนวชอยู่พรรษาหนึ่ง แล้วลาสิกขามารับราชการเป็นมหาดเล็กหลวงในแผ่นดินพระเจ้าอุทุมพร เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกแล้ว และพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ครองราชสมบัติ จึง

พระอิศวร ทรงโคชื่อนนทิกาล

พระราม

ทศกัณฐ์

หนุมาน

ได้เสด็จมารับราชการอยู่กับพระเจ้ากรุงธนบุรี ตำแหน่งพระราชวรินทร์ เจ้ากรมพระตำรวจนอกขวา ได้ทรงทำสงครามมีความดีความชอบหลายครั้ง เมื่อพระชนม์ได้ ๓๕ พรรษาได้เป็นเจ้าพระยาจักรี และเมื่อพระชนม์ ๔๑ ได้เป็นสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่สามารถบริหารราชการแผ่นดินได้ ประชาราษฎรจึงได้กราบทูลอัญเชิญขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ เป็นต้นราชวงศ์จักรี

ตลอดรัชกาล พระองค์ได้ทรงทำสงครามปราบปรามอริราชศัตรูจนราบคาบ ทรงทะนุบำรุงพระศาสนา และโดยเฉพาะวรรณคดี พระองค์ทรงเกื้อกูลชุบเลี้ยงกวีและผู้มีความรู้เป็นอันมาก โปรดเกล้า ฯ ให้แต่งเรื่องต่าง ๆ ขึ้นไว้ทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๓๕๒ พระชนมายุได้ ๗๓ พรรษา

เนื้อเรื่องย่อ
ตอนศึกทรพี

ทรพา พญากาสร เดิมเป็นยักษ์ชื่อ นนทกาล นายทวารของพระอิศวร เห็นนางพิมชื่อ มาลี ในสวนสวรรค์ เกิดความรักใคร่จึงเด็ดดอกไม้ป่าไปเป็นเชิงเกี้ยว นางมาลีเห็นยักษ์ทำล่วงเกินก็โกรธ นำความไปฟ้องพระอิศวร พระอิศวรกริ้ว สาปให้เป็นกระบือชื่อ ทรพา เมื่อใดมีลูกชื่อทรพีและถูกลูกฆ่าตายจึงจะพ้นคำสาปกลับเป็นนายทวารได้ตามเดิม

ครั้นเป็นกระบือ มีนางกาสรห้าพันเป็นบริวาร ถ้ามีลูกเป็นตัวผู้ทรพาก็ฆ่าเสีย เพราะเกรงว่าจะเป็นศัตรูฆ่าตนตาย คราวหนึ่ง นางกระบือชื่อ

นิลา มิครรภ์แก่จึงหนีไปคลอดในถ้ำ เพราะเกรงว่าถ้าลูกเป็นตัวผู้จะถูกพ่อฆ่า เผอิญลูกที่คลอดนั้นเป็นตัวผู้ นางจึงออกปากฝากผีเทวดาในถ้ำแล้วก็กลับไป เทวดาที่สิงสถิตย์ในถ้ำได้ช่วยกันเลี้ยงดู และให้ชื่อว่า ทรพี ครั้นเติบใหญ่ขึ้น มีความคึกคะนองอหังการเที่ยวขวิดหินผา และคอยวัดรอยตีนพ่อ ครั้นเห็นว่ามีตีนโตเท่าตีนพ่อแล้ว ก็ไปท้าพ่อให้ขวิดกัน ได้ฆ่าพ่อตาย และกำเริบฤทธิ์ไปท้าเทวดาที่เขาหิมาลัย ท้าพระสมุทร แต่เทวดาเหล่านี้ไม่อยากต่อสู้กับสัตว์เดียรัจฉาน จึงชี้ให้ไปท้าเทวดาต่อ ๆ ไป จนถึงไปท้าพระอิศวร พระอิศวรเย็นเจ้าให้ไปรบกับพญาพาลีก่อน และตรัสสาปให้สิ้นชีพด้วยมือพาลี แล้วให้ไปเกิดเป็นลูกพญาขร ชื่อมังกรกรรฐ์ ให้ตายด้วยศรพระราม ฝ่ายทรพีก็ตรงไปท้าพาลีที่เมืองขีดขิน

เมื่อทรพีไปท้ารบ พาลีได้รบกับทรพีกลางแปลงตั้งแต่เช้าถึงเย็นไม่แพ้ชนะกัน พาลีจึงออกอุบายให้ไปรบกันในถ้ำ ด้วยเห็นว่าเป็นที่แคบพอจะฆ่าได้สะดวก แล้วกลับไปสั่งสุครีพว่า ถ้ารบกันถึงเจ็ดวันไม่กลับมา ให้สุครีพไปดูที่ลำอาร ถ้าเห็นเลือดขึ้น จงเข้าใจว่าเป็นเลือดทรพี ถ้าเห็นเลือดใส คือเลือดของตน ให้สุครีพขับต้อนพวกไพร่พลเอาหินถมปิดปากถ้ำเพื่อมิให้ใคร ๆ เห็นศพตน รุ่งขึ้นพาลีกับทรพีได้เข้ารบกันถึงเจ็ดวัน ก็ยังมิได้แพ้ชนะกัน พาลีเห็นว่าคงมีเทวดารักษาจึงอุบายถามว่า เทวดาองค์ไหนช่วยให้มีฤทธิ์ ทรพีตอบด้วยความลบหลู่ว่า เทวดามิได้ช่วยเหลือเลย ตนมีฤทธิ์เองด้วยเขาทั้งคู่ พาลีก็ประกาศแก่เทวดาว่า ทรพีไม่รู้จักคุณเทวดา ด้วยการที่เทวดาจะคอยพิทักษ์รักษา เทวดาทั้งหกเห็นจริง จึงออกจากกายทรพี สำแดงให้พาลีเห็นแสงสว่างทั้งคู่ หาต่อจากนั้นพาลีก็ฆ่าทรพีตาย

ตอนศึกทรพี

บัดนั้น
เป็นข้าพระสยมภูวญาณ
ไร้คู่อยู่เดียวถึงหมื่นปี
เห็นนางมาลีเคยออกไป
อรชรอ้อนแอ้นวิไลวรรณ
นั่งยิ้มอยู่ริมทวารา
ครั้นถึงที่สวนอุทยาน
เห็นนางนั่งกรองมาลัย
ยิ่งพิศยิ่งพิศวาสกลั้ม
อสุราก็เด็ดเอามาลี
เมื่อนั้น
ตกใจดั่งใครมาฟาดฟัน
จึงชะแง้แลรอบอุทยาน
ความโกรธความแค้นแสนทวี
ครั้นถึงจึงกราบลงกับบาท
ทูลพลางทางแสนโศกา
ว่านนทกาลอาจอง
นางแจ้งแต่ต้นจนปลายไป
เมื่อนั้น
ได้ฟังกริ้วโกรธดั่งไฟกัลป์
นนทกาลเข้าแฝงไทรใหญ่
งามดั่งแขไขในราตรี
ให้เร่าร้อนริงรมดั่งเพลิงจุ้ย
ทิ้งองค์เทวีวิไลวรรณ ฯ
นางเทพมาลีสาวสวรรค์
กลัยารองหวีดขึ้นทันที
ก็เห็นนนทกาลยักษี
หยิบมาลีได้กริบมา ฯ
พระอิศโรธิราชนาถา
ชลนาคลอเนตรร่ำไร
จะเกรงบาทบงสุ์ก็หาไม่
แล้วถวายดอกไม้เป็นสำคัญ ฯ
พระอิศวรบรมรังสรรค์
เหม่เหม่กุมภันฑ์อหังการ์

จิตุบทจงเร่งลงไป
พาเอาตัวมันขนมา
บัดนั้น
น้อมเศียรรับสั่งพระทรงญาณ
ครั้นถึงจึงแถลงแจ้งเหตุ
ให้กูมาหาอสุรี
บัดนั้น
ได้แจ้งแห่งเทวบัญชา
ครั้นถึงจึงคลานขึ้นไปเฝ้า
น้อมเศียรนบนิ้วบังคมคัล
เมื่อนั้น
ทอดพระเนตรแลเห็นอสุรี
ดูก่อนอสุรินนทกาล
จึงทำอาจองทะนงใจ
ซึ่งเป็นคนในใช้ชิด
หยาบช้าสาหัสใช่พอดี
บัดนั้น
ได้พึงเทวราชบัญชา
น้อมเศียรทูลองค์ภูวนาถ
โทษาถึงสิ้นชีวัน
เมื่อนั้น

ยังอ้ายนนทกาลยักษา
จะถามกิจจาให้แจ้งการ ฯ
จิตุบทผู้มีปรีชาหาญ
ก็รีบไปยังทวารทันที ฯ
ว่าอิศเรศเรืองศรี
ไปเฝ้าธุลีบาทา ฯ
จึงนนทกาลยักษา
ตกใจก็มาด้วยเทวัน ฯ
พระเป็นเจ้าสามภพรังสรรค์
กุมภัณฑ์คอยฟังพระวาที ฯ
พระสยมภูวนาถเรืองศรี
มีเทวบัญชาถามไป
ตัวเองคิดอ่านเป็นไฉน
เอาดอกไม้ทิพเทพมาลี
ไม่คิดเจียมตัวยักษี
มีงนี้ไม่กลัวอาญา ฯ
จึงนนทกาลยักษา
ดั่งสายฟ้าฟาดกุมภัณฑ์
ซึ่งบังอาจหยอกนางสาวสวรรค์
ทรงธรรม์จงโปรดปรานี ฯ
พระสยมภูวนาถเรืองศรี

ได้ฟังกริ้วโกรธคืออัคคี
จึ่งสาปด้วยวาจาสิทธิ์
อย่าช้าจงเร่งลงไป
ชื่อว่ากำแหงทรพา
เมื่อได้มิบุตรชาญฉกรรจ์
ผลาญชีวิตมิงบรรลัย
สิ้นทุกข์มาเป็นนายทวาร
บัดนั้น
ได้ฟังเร่าร้อนในวิญญาณ์
ความทุกข์ความกลัวด้วยตัวผิด
ลาองค์พระผู้ทรงภพไตร
เดินพลางทางแสนโศกา
โอ้ว่าตัวกูนี้ไม่ดี
ไร้การภิรมย์สมสวาท
รักหญิงหมายสนิทไม่คิดกาย
ตั้งแต่นี้ไปจะได้ทุกข์
จะสัญจรนอนพงดงดาน
แล้วคิดมานะขบฟัน
ถึงตัวแล้วจะกลัวด้วยอันใด
ครั้นถึงหิมวันต์พนาเวศ
ชื่อว่าพระยาทรพา

จะไหม้ตรีโลกให้บรรลัย
ตัวมิงทำผิดเป็นโทษใหญ่
เป็นกาสรอยู่ในพนาวัน
สาใจที่มิงโมหันธ์
ชื่อว่าทรพิอันชัยชาญ
จึ่งให้พ้นชาติเดียรฉาน
ในสถานไกรลาสบรรพตา ฯ
จึ่งนนทกาลยักษา
อสุราเพียงสิ้นชีวาลัย
สุดคิดที่จะขอโทษได้
ไปจากไกรลาสคีรี ฯ
ชลนาอาบพักตร์ยักษี
เสียทีที่เกิดมาเป็นชาย
ชั่วชาติกว่าบุรุษทั้งหลาย
กลับกลายได้ความอัประมาณ
เสื่อมสุขจากที่เกษมศานต์
ขุนมารครวญคร่ำร่ำไร ฯ
กรรมมาตามทันไม่หนีได้
คิดพลางตรงไปอรัญวา ฯ
ก็กลับเพศไปเป็นมหิงสา
มีกำลังฤทธาเชี่ยวชาญ

ใหญ่สูงพ่วงพี่องอาจ
กายาเผือกสีสำลาน
บริวารล้วนนางกาสร
แม้นว่าตัวใดมีครรภ์
ถ้าเห็นว่านางมหิงสา
ไม่อาลัยหมายใจว่าศัตรู
ด้วยความรังเกียจเดียดฉันท์
มหิงส์ตัวผู้ใดไม่แปลกปน
เมื่อนั้น
ทรพาร่วมสัตว์สมจร
จึ่งคิดคำนึงถึงตัว
แม้นกูจะคลอดลูกยา
อย่าเลยจะหนีไปจากหมู่
คิดแล้วลอบหลีกออกไป
มาถึงถ้ำแก้วสุรกานต์
ก็ได้ศุภฤกษ์ยามดี
จึ่งตกลูกมาเป็นตัวผู้
คอลำกำลังมหิมา
ให้กินนมแล้วปลอบลูกรัก
แม้นพ่อของเจ้ารู้ไป
จึ่งเล่าให้พังถ้วนถี่

หยาบคายร้ายกาจกล้าหาญ
ใจพาลอิจฉาอาธรรม์
ห้าพันสัญจรอยู่ไพรสัณฑ์
ทรพานั้นหมั่นระวังดู
คลอดลูกออกมาเป็นตัวผู้
เสี่ยวเสียจากหมู่ให้วายชนม์
หวงแหนสัตว์นั้นเป็นต้น
ตนเดียวเที่ยวอยู่ในดงดอน ฯ
จึ่งนางนิลากาสร
ก็มีอุทรจำเริญมา
ด้วยกลัวพระยามหิสา
เป็นผู้ก็ท่าจะบรรลัย
ซ่อนคลอดในคูหาใหญ่
เข้าในแนวเนินคีรี ฯ
พอพระสุริยฉานจำรัสศรี
พร้อมทั้งดิถีเวลา
ดำดูองอาจแกล้วกล้า
ก็โลมเลียงลูกยาสำราญใจ
แม่จะอยู่ช้านักก็ไม่ได้
จะพากันบรรลัยไม่พริบตา
แต่ฆ่าชีวิลูกเสียหนักหนา

เจ้าจงระมัดกายา กำพร้าแม่อยู่สถาวร
สั่งพลางน้ำตาไหลพราก ขอฝากเทพไททุกสิงขร
แล้วออกจากถ้ำอลงกรณ์ บทจรตามฝั่งเทียวไป ฯ
เมื่อนั้น เทวาอยู่ในคูหาใหญ่
พี่นางกาสรก็อาลัย มีใจกรุณาพันทวี
จึงชวนกันเข้ารักษา สองเขาบาทาทั้งสี่
อยู่ทุกทิวาราตรี ให้ชอทรพิชาญฉกรรจ์ ฯ *

มาจะกล่าวบทไป ถึงทรพีใจหาญ
เทวารักษามาช้านาน ในถ้ำสุรกานต์พรายพรรณ
เหมือนได้กินนมมารดร มีกำลังฤทธิรอนแข็งขัน
จำเริญวัยใหญ่ขึ้นทุกวัน ก็เที่ยวสัญจรออกมา ฯ
ลองเชิงเริงร้องคะนองไพร ไล่เลียวเสียวขวิดหินผา
ตามสะกดบทจรทรพา วัดรอยบาทาบิดาดู
เห็นเท่าเติบใหญ่คล้ายคลึง กำกึงพอจะตอบต่อสู้
หมายเขม้นจะเป็นศัตรู วันนี้ตัวกูกับบิดา
จะได้ลองฤทธิ์ขวิดกัน ประจัญดูกำลังให้หนักหนา
คิดแล้วแอบพุ่มซุ่มกายา จบกลนกนหญ้าอยู่รมธาร ฯ
บัดนั้น ฝ่ายพระยาทรพาใจหาญ
นอนอยู่กับฝูงบริวาร สุริยฉานส่องฟ้าพรายพรรณ

---

* ตอนนี้ได้ข้ามไปบ้าง เพื่อให้เรื่องเดินไปรวดเร็วขึ้น

จึ่งนำคณากาสร
บันเทิงเริงสัตว์พัลวัน
บัดนั้น
ครั้นเห็นพญาทรพา
โลดโผนโจนคะนองลองเขา
สกัดทางขวางหน้าแล้วร้องไป
ตัวท่านใจบาปหยาบคาย
เราก็เป็นบุตรในอุรา
บัดนั้น
ได้ฟังกริ้วโกรธคือไฟกัลป์
ตัวมึงนี้ฤาเป็นลูก
ฝ่ายกูผู้มีฤทธิไกร
แสนมหาพระยาสารสับมัน
มึงสู่รู้จะสู้บิดา
บัดนั้น
ฟังทรพากล่าวอหังการ
ตัวท่านฉันทาทุจริต
เทวาก็ไม่อวยชัย
บัดนั้น
ได้ฟังกริ้วโกรธโกรธา
โก่งหางวางวิ่งส่ายเขา
ช้อนตักกลับกลอกว่องไว

สัญจรไปในพนาสัณฑ์
พากันไปตามมรคา ฯ
ทรพฤทธิแรงแข็งกล้า
ปรีดาที่จะได้ชิงชัย
โก่งหางวางเข้ามาใกล้
รู้จักเราหรือไม่ทรพา
ฆ่าลูกตัวตายเสียหนักหนา
หมายมาจะล้างชีวัน ฯ
ทรพาฤทธิแรงแข็งขัน
โก่งหางหูชันแล้วร้องไป
มาดูถูกเจรจาหยาบใหญ่
เลื่องลือทั้งในอรัญวา
ไม่อาจหาญกีดกั้นขวางหน้า
กูจะล้างชีวาให้วายปราณ ฯ
คำแหงทรพิใจหาญ
โผนทะยานเยาะเย้ยแล้วตอบไป
ฤาจะรอต่อฤทธิ์เราได้
ที่ไหนจะรอดชีวา ฯ
พญาทรพาแกล้วกล้า
สองตานั้นแดงดั่งแสงไฟ
ถาโถมโจมเข้าขวิดไขว่
หมายใจจะล้างชีวัน ฯ

บัดนั้น
โก่งคอย่อท้ายยืนประจัญ
อันเขาต่อเขาเข้าประหาร
ได้ทีขวิดถูกทรพา
ครั้นว่ามีชัยแก่บิดร
ลองเชิงเบี่งมาด้วยยินดี
ตระหลบจบกลิ้นถวิลสัตว์
ชื่นเริงบันเทิงเบิกบาน
ขวิดไขว่ไล่เลียวโลมเลีย
ยกหูชูหางเริงรน
ครั้นแล้วระเห็จเตร็ดเตร่ง
ลำพองคะนองฤทธิไกร
ครั้นถึงหิมวาพนาลี
แล้วร้องว่าเหวยเทวา
เมื่อนั้น
ได้พึ่งมหิงสาอาธรรม์
ตัวมันเป็นชาติเดียรฉาน
ถ้ากูจะออกต่อฤทธิ์
แม้นมาตรว่าพ่ายแพ้มัน
คิดแล้วจึ่งตอบวาที
ตัวท่านสิทรงศักดา
คำแหงทรพีแข็งขัน
เสี่ยวขวิดติดพันกระชั้นมา
เสียงสะท้านเปรี่ยงเปรี่ยงดังพ้าผ่า
ก็ม้วยชีวาด้วยฤทธี ฯ
กาสรชื่นเริงเกษมศรี
ยังที่ฝูงนางบริวาร ฯ
กำหนัดในความสงสาร
ร่านร่ายร่วมรักกามกล
สัพยอกหยอกเมียสับสน
วิ่งเลียวเวียนวนสำราญใจ ฯ
ลองเชิงออกจากฝูงใหญ่
เที่ยวไปด้วยใจอหังการ์ ฯ
ก็เสี่ยวขวิดคีรีพฤกษา
ใครมีศักดามาสู้กัน ฯ
เทพเจ้าหิมพานต์ไพรสัณฑ์
เทวันรำพึงคะนึงคิด
มาเที่ยวพาลด้วยใจทุจริต
ฆ่าชีวิตมันได้ก็ไม่ดี
จะอับอายเทวันทุกราศี
เรานี้ไม่มีฤทธิไกร
อันจะต่อฤทธาด้วยไม่ได้

ถ้าว่าจะใคร่ชิงชัย
บัดนั้น
เห็นเทวันครั้นคร้ามขามยศ
ครั้นถึงเบญจคีรินทร
เป็นประกายพรายแสงดั่งเปลวไฟ
เหวยเหวยดูก่อนเทเวศ
กว่าเทพไทในหิมพานต์
เมื่อนั้น
พึงคำทรพิพาลา
อันตัวของเราทั้งหลาย
เทพเจ้ารักษาสมุทรไท
ตัวท่านจงไปรณรงค์
จึงจะได้เห็นฤทธิ
บัดนั้น
ได้พึงยินดีปรีดา
ครั้นถึงโถมลงในสมุทร
ขุ่นข้นไปทั้งสายชล
เหวยเหวยดูก่อนเทวา
เลื่องชื่อลือเดชเกรียงไกร
เมื่อนั้น
ได้พึงพญาทรพี

จงไปยังเบญจบรรพต ฯ
ทรพีใจกล้าสาหส
รี่เริงแล้วบทจรไป ฯ
ก็เข้าขวิดก้อนเขาใหญ่
แล้วร้องไปด้วยคำอหังการ
ลือว่ามีเดชกำลังหาญ
มารอนราญด้วยกูผู้ศักดา ฯ
เทพบุตรคีรีทั้งห้า
จึงมีวาจาตอบไป
จะต่อกำลังกายท่านไม่ได้
ฤทธิไกรเลิศลบธาตรี
กับองค์พระสมุทรเรืองศรี
ว่าแล้วก็ชมรคา ฯ
ทรพีผู้ใจแกล้วกล้า
ระเห็จมาด้วยกำลังฤทธิรณ
ขวิดน้ำอุตลุดกุลาหล
แล้วร้องคำรนประกาศไป
ซึ่งอยู่รักษาสมุทรใหญ่
มาชิงชัยให้เห็นฤทธิ ฯ
พระสมุทรเทวันเรืองศรี
พาทีองอาจอหังการ์

จึงว่าตัวเราไม่มีฤทธิ์ ตั้งจิตอยู่ในอุเบกขา
ผู้ใดใครร้อนสัญจรมา ให้สบายกายาสำราญใจ
ตัวท่านหยาบช้าทารุณ จะร้คณเราก็หาไม่
แม้ว่าจะใคร่ชิงชัย จงไปไกรลาสบรรพต ฯ
บัดนั้น ทรพีใจกล้าสาหส
ได้พังดั่งอมฤตรส ไม่คิดเกรงยศเจ้าโลกา
จึงเผ่นโผนขึ้นจากผั่งสมุทร ด้วยฤทธิรุทรแกล้วกล้า
ชันหูชูหางวางมา โดยมรคาพนาลี ฯ
ครั้นถึงหิรัญไกรลาศ เห็นพระตรีภูวนาถเรืองศรี
ยืนอยู่แลวกลาววาท วาดูกอนพระศุลมฤทธ
ตัวท่านผู้อัครเทวัน ปราบได้ถึงชั้นดุสิต
เปนใหญ่อยู่ในทศทิศ มาลองฤทธิ์ด้วยเราผู้ศักดา
เมื่อนั้น พระอิศวรบรมนาถา
ได้พังมหิงส์อหังการ์ ผ่านพ้ามิเทวโองการ
เหม่เหม่ดูดูอ้ายทรพี มาอ้างอวดฤทธิ์ว่ากล้าหาญ
ตัวมึงหยาบใหญ่ใจพาล อ้ายชาติเดียรฉานทรลักษณ์
ฆ่าพ่อตายแล้วมิหนำ จะซ้ำเอาคอมารอจักร
มึงจะสู้กูไม่คู่พักตร์ แม้นรักจะใคร่ราวี
เอ็งจงรีบไปยุทธยง ด้วยพาลีลูกองค์โกสีย์
ให้มึงสิ้นชีพชีวี ด้วยฤทธิ์พระยาพานร

แล้วจงไปเอากำเนิด
ชื่อมังกรกรรฐ์ฤทธิรอน
บัดนั้น
ครั้นต้องคำสาปเจ้าโลกา
ขวิดคัดไกรลาสสิงขร
ระเห็จมาในป่าพนาลัย
ครั้นถึงเข้าสวนอุทยาน
ชนไม้หักล้มไม่สมประดี
บัดนั้น
เห็นมหิงส์ไล่มาก็ตกใจ
ต่างตนต่างก็กลัวตัวสั่น
บ้างคลานบ้างล้มอลวน
บัดนั้น
ไม่มีใครรอต่อฤทธา
จึ่งร้องว่าเหวยพานริน
เขาลือว่ามีฤทธิไกร
ตัวเราอยู่ในหิมเวศ
เทวารักษ์ทั้งจักรวาล
ถึงพระอิศวรบรมนาถ
เอ็งดีจงเร่งลงมา

บังเกิดเป็นบุตรพระยาขร
ให้ตายด้วยศรพระจักรา ฯ
ทรพีฤทธิแรงแข็งกล้า
เผอิญให้โมหาบ้าใจ
สำแดงฤทธิรอนแผ่นดินไหว
ตรงไปขืดขินธานี ฯ
ของลูกมัฆวานเรืองศรี
ไล่ขวิดกระบี่วุ่นไป ฯ
ฝ่ายพลวานรน้อยใหญ่
ผู้ใดไม่อาจจับประจญ
เรียกร้องหากันกุลาหล
วิ่งพะปะปนกันมา ฯ
คำแหงทรพีใจกล้า
วางมายังหน้าพระลานชัย ฯ
เจ้าเมืองขืดขินกรุงใหญ่
ผู้ใดไม่อาจจะต้านทาน
ก็ทรงเดชฤทธากล้าหาญ
สะท้านท้อไม่ต่อศักดา
ก็ขยาดฤทธิ์กูผู้แกล้วกล้า
เข่นฆ่าลองดูฤทธิรอน ฯ

เมื่อนั้น
เสด็จเหนือสิงหาสน์บัญชร
กริ้วโกรธพิโรธคือไฟกัลป์
โจนจากปราสาทแก้วแววพ้า
บัดนั้น
โลดโผนโจนประจัญทันที
สองหาญต่อหาญไม่ลดกัน
หลบหลีกพัลวันกระชั้นชิด
เมื่อนั้น
ตอดวยทรพีแต่เชามา
จึงคิดว่ากาสรนี้สามารถ
ยิ่งกว่าทศเศียรกุมภัณฑ์
อย่าเลยจะลวงเข้าไป
เห็นจะขัดขวางทางต่อตี
คิดแล้วจึงมีวาจา
แต่เรารบรันประจัญบาน
มิเอ็งก็จะม้วยมิดมิด
บัดนี้สันแสงอโณทัย
ฝ่ายเราก็จะสั่งฝูงอนงค์
พรุ่งนี้จึงไปรอนราญ

พระยาพาลีชาญสมร
ได้ยินกาสรร้องมา
ฉวยชักพระขรรค์อันคมกล้า
สำแดงฤทธาเข้าราวี ฯ
พญากาสรเรืองศรี
ต่างชนต่างตีสำแดงฤทธิ์
ยุทธแย้งแทงฟันเสี่ยวขวิด
ต่างตนไม่คิดชีวา ฯ
พาลีฤทธิแรงแข็งกล้า
จนถึงเวลาสายัณห์
องอาจฤทธิแรงแข็งขัน
จะฆ่ามันกลางแปลงไม่ได้ที
ชิงชัยในถ้ำคีรีศรี
ก็จะล้างชีวิมันวายปราณ
ดูราทรพีใจหาญ
ก็รู้จักประมาณฤทธิไกร
ที่จะรอดชีวิตนั้นหาไม่
จงกลับไปสั่งฝูงบริวาร
ทั้งสุริยวงศ์โยธาทวยหาญ
ในถ้ำแก้วสุรกานต์พรรณราย

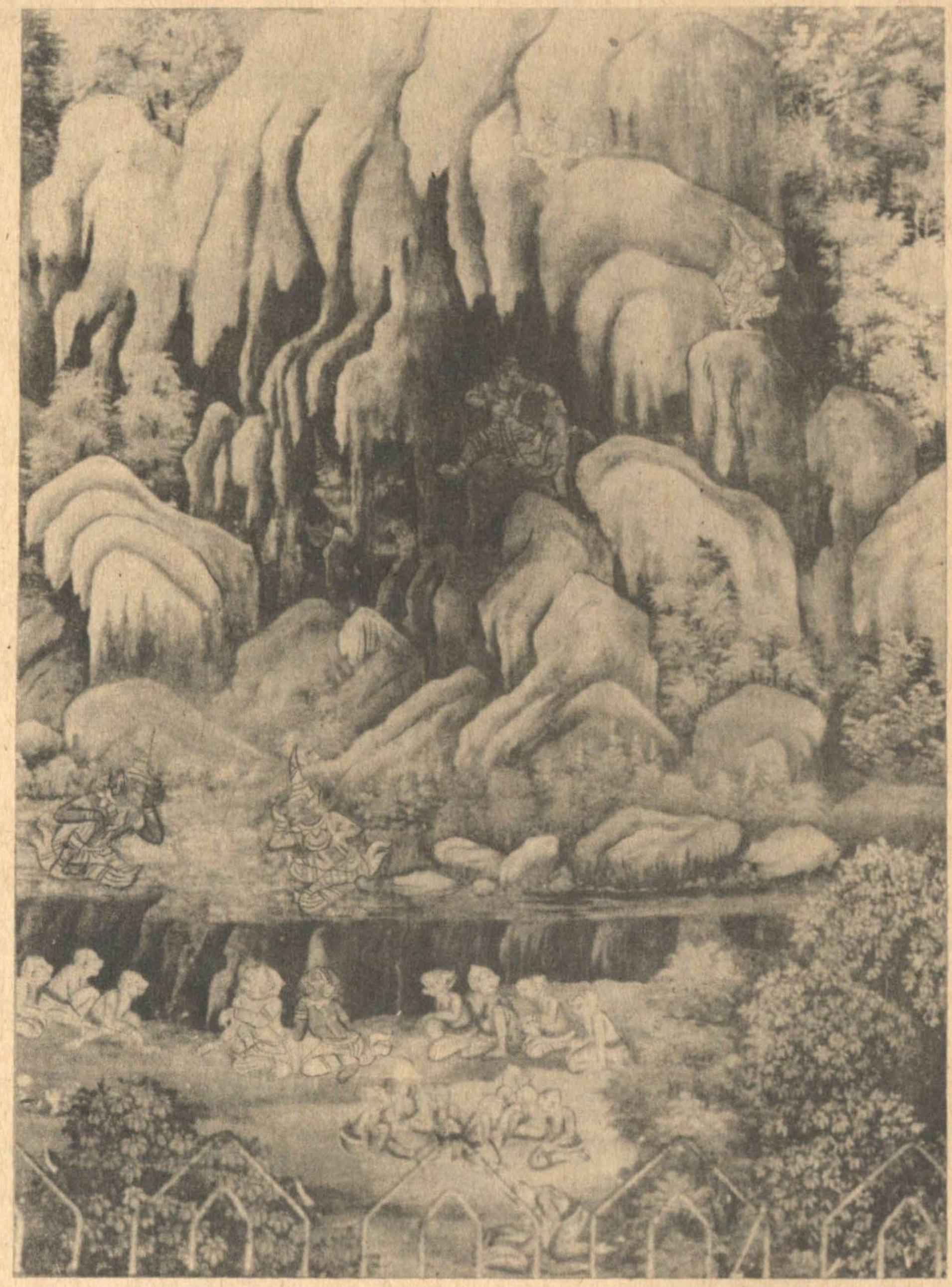
ให้ลับมนุษย์ครุฑา
มาตรแม้นชีวิตจะวอดวาย
บัดนั้น
กำเริบฤทธิ์คิดแต่จะราญรอน
ซึ่งจะสู้กันในคีรี
จะคอยอยู่ปากถ้ำอำไพ
เมื่อนั้น
เห็นกาสรหลงกลมารยา
ครั้นถึงนั่งเหนือบัลลังก์อาสน์
แล้วมีพจนารถวาที
กาสรตัวนี้มันมิฤทธิ์
พรุ่งนี้ลวงให้ไปชิงชัย
แม้นว่าพี่ต่อสู้มัน
ตัวเจ้าผู้ปรีชาชาญ
ถ้าเลือดข้นนั้นเลือดมหิงสา
จงขับพวกพลโยธี
อย่าให้ผู้ใดใครมาพบ
สั่งแล้วลูกท้าวหัสนัยน์
ครั้นรุ่งแสงศรีรวิวรรณ
แต่งองค์ทรงพระขรรค์ศักดา

วิทยาอารักษ์ทั้งหลาย
ก็ไม่อายไพร่ฟ้าประชากร ฯ
ทรพิใจหาญชาญสมร
หลงกลวานรก็ตอบไป
ทั้งนี้ตามอัชฌาสัย
ว่าแล้วกลับไปอรัญวา ฯ
ลูกท้าวโกสิย์แกล้วกล้า
ก็กลับมาด้วยความยินดี ฯ
อันโอภาสจำรัสรัศมี
แก่ศรีสุคริพผู้ร่วมใจ
จะหมายล้างชีวิตยังไม่ได้
ที่ในถ้ำแก้วสุรกานต์
เจ็ดวันไม่คืนราชฐาน
ไปดูที่ธารคีรี
เลือดไหลเหลวมานั้นเลือดพี่
ขนคีรีบ่ดปากถ้ำไว้
เห็นซากอสภนั้นได้
เสด็จไปเข้าที่ไสยา ฯ
สุริยันเยี่ยมยอดภูผา
ก็เหาะมาด้วยกำลังฤทธิ์ ฯ

ลอยลิ่วปลิวไปในคัคนานต์ ถึงปากถ้ำสุรกานต์คีรีศรี
จึ่งเห็นคำแหงทรพี ขุนกระบี่กวักกรเรียกไป
เหวยเหวยดูก่อนมหิงสา เอ็งอหังการ์หยาบใหญ่
จงเร่งเข้ามาชิงชัย ที่ในถ้ำแก้วสุรกานต์ ฯ
บัดนั้น คำแหงทรพีใจหาญ
ได้ฟังลูกท้าวมัฆวาน เผ่นทะยานเข้าถ้ำคีรี ฯ
เมื่อนั้น พระยาพานรินเรืองศรี
โลดโผนโจนจับทรพี ท่วงทีกลับกลอกว่องไว
ต่างหาญต่างกล้าไม่ละกัน เสียงสนั่นครั่นครื้นภูเขาไหว
ต่างขวิดต่างแทงวุ่นไป ต่างถอยต่างไล่ราญรอน ฯ
บัดนั้น ทรพีใจหาญชาญสมร
ชนเสี่ยวเลี่ยวไล่ตะลุมบอน ขวิดค้อนกลับกลอกไปมา
เขาติเท้าถีบโถมทะยาน ต่อต้านยืนยันประจัญหน้า
ถ้อยทีถ้อยมีฤทธา หมายเขม่นเข่นฆ่าชีวิตกัน ฯ
เมื่อนั้น พาลีฤทธิแรงแข็งขัน
สัประยุทธต่อยุทธถึงเจ็ดวัน เสมอกันถ้อยทีไม่มีชัย
ก็ตริกไปด้วยไวบัญญา มหิงสาตัวนี้เป็นไฉน
จึ่งมีฤทธาเกรี้ยงไกร ฤๅจะได้กำลังเทวัน
จำจะอุบายด้วยความคิด ลวงล้างชีวิตให้อาสัญ
ตริแล้วไม่รบติดพัน หันออกมากล่าววาจา

เหวยเหวยดูก่อนทรพี
เทวันองค์ใดมหิมา
บัดนั้น
ได้พังจึ่งร้องตอบไป
เทวันองค์ใดไม่สิงสู่
เอ็งอย่าสู่รู้ดูเบา
เมื่อนั้น
ได้พังถ้อยคำทรพี
ร้องว่าดูก่อนเทเวศ
ซึ่งสิงสู่อยู่ในกายา
มิได้คำรพรู้คุณ
เสียทีที่ท่านเลยงดู
เชิญไปสู่ทิพยพิมาน
พังเราว่าเถิดนะเทวัน
เมื่อนั้น
ได้พังพาลีเจรจา
จึ่งว่ากาสรนิทรลักษณ์
ต่างองค์ต่างคิดน้อยใจ
แกล้งสำแดงองค์แก่พาลี
หกองค์ผู้ทรงเดชา

ซึ่งเรืองฤทธิแกล้วกล้า
ให้ศักดาเอ็งฤาว่าไร ฯ
ทรพีผู้ใจหยาบใหญ่
เบียนไฉนมาถามกำลังเรา
ตัวกูมีฤทธิ์ด้วยสองเขา
กูจะเอาชีวิตเสียบัดนี้ ฯ
พระยาพานรินเรืองศรี
ขุนกระบี่อุบายด้วยวาจา
อันเรืองเดชฤทธิแรงแข็งกล้า
มหิงสามันอกตัญญู
กลับกล่าวทารุณลบหลู่
อย่าอยู่รักษาอ้ายอาธรรม์
สำราญด้วยนางสาวสวรรค์
จงชวนกันออกจากกายา ฯ
เทเวศซึ่งอยู่รักษา
สุรารักษ์เห็นจริงทุกสิ่งไป
จะรู้จักคุณเราก็หาไม่
เทพไทออกจากกายา
รัศมีสว่างทั้งคูหา
ก็พากันไปยังวิมาน ฯ

เมื่อนั้น
รณรงค์องอาจผาดโผนมา
มือซ้ายง้างเขายืนยัน
ฟาดด้วยกำลังฤทธิ์

พระยาพานรินทร์ใจกล้า
เหยียบเขาพญาทรพี
กรขวาแกว่งพระขรรค์ชัยศรี
ทรพีก็ม้วยบรรลัย ฯ

เมื่อนั้น
เห็นหกเทเวศชัยชาญ
ขุนกระบี่สำแดงแผลงฤทธิ์
ผาดโผนโจนจ้องว่องไว
เท้าซ้ายถีบกายกาสร
แทงด้วยพระขรรค์อันศักดา
บัดนั้น

โกรธาถาโถมโจมประจัญ
ล้มลุกคลุกคลานไม่ต้านติด
กำลังน้อยถอยท้อสลดใจ
เมื่อนั้น
รณรงค์องอาจผาดโผนมา
มือซ้ายง้างเขายืนยัน
ฟาดด้วยกำลังฤทธี
เมื่อนั้น
เห็นลูกโกสีย์ฤทธิไกร
ต่างองค์ชื่นชมโสมนัส
อวยชัยให้พรแก่พาลี
ทั้งหกองค์เทเวศวลาหก
ฝูงเทพนิกรทุกตำบล

พระยาพาลีใจหาญ
ไม่อยู่พยาบาลก็ดีใจ
ทศทิศกัมปนาทหวาดไหว
ทะลวงไล่ด้วยกำลังกายา ฯ
กรหนึ่งฉวยง้างเขาขวา
กลับกลอกเปลี่ยนท่าติดพัน ฯ
ทรพิฤทธิแรงแข็งขัน
ขวิดชนพัลวันวุ่นไป
จะต่อฤทธิ์วานรก็ไม่ได้
เลือดไหลหยดย้อยทั้งกายา ฯ
พระยาพานรินทร์ใจกล้า
เหยียบเขาพญาทรพี
กรขวาแก่วงพระขรรค์ชัยศรี
ทรพีก็ม้วยบรรลัย ฯ
เทวาซึ่งอยู่ในเขาใหญ่
มีชัยแก่พญาทรพี
ตบพระหัตถ์ฉัดฉานอึงมี่
สรรเสริญฤทธิ์อึงอล
บันดาลตกโปรยบรายสายฝน
ทั่วทั้งไพรสณฑ์ก็ปรีดา ฯ

อธิบายศัพท์

นนทกาล ยักษ์ เป็นนายประตูกำแพงชั้นใน ในวิมานไกรลาส ของพระอิศวร ถูกสาปไปเกิดเป็นทรพา

อสุรา ยักษ์ มาร

พระสยมภูวนาถ เป็นชื่อหนึ่งของพระอิศวร เป็นพระเจ้าผู้เกิดเองเป็นเอง สถิตยอดเขาไกรลาส โดยปรกติทรงโค บางทีก็ทรงช้าง

พรรณ ชนิด สี

อรชร งาม

วิไลวรรณ สีงาม ผิวงาม

ทวารา ประตู

อุทยาน สวน

ไทร (ไซ) ชื่อต้นไม้ใหญ่ชนิดหนึ่ง

กรองมาลัย ร้อยดอกไม้

แข พระจันทร์ ดวงเดือน

พิศวาส ความรักใคร่ ความชื่นชม

สาวสวรรค์ นางฟ้า

กัลยา นางงาม

พระอิศโรธิราช พระราชาผู้เป็นใหญ่ยิ่ง

นาถา ทพง ผู้เป็นทพง

แสน มาก
โศกา ร้องไห้
ชลนา น้ำตา
บาทบังสุ ละอองเท้า
ไฟกัล์ป ไฟล้างโลก
กุมภัณฑ์ ยักษ์
อหังการ์ เย่อหยิ่ง ทะนงตัว ก้าวร้าว
จิตุบท ชื่อเทวดารับใช้ของพระอิศวร
กิจจา เรื่องราว ข้อความ
ปรีชา ความรอบรู้ ความรอบคอบ
พระทรงญาณ หมายถึง พระอิศวร
อิศเรศ ความเย็นเจ้าเย็นใหญ่ ในที่นี้หมายถึง พระอิศวร
ธุลี ละออง ฝุ่น
เทวบัญชา คำสั่งของเทวดา
พระเป็นเจ้าสามภพ หมายถึงผู้เย็นใหญ่ทั้งสามโลก คือ โลกสวรรค์ โลกมนุษย์ และโลกยาดาล
รังสรรค์ สร้าง แต่งตั้ง
นบนิ้ว พนมมือไหว้
คัล เผ้า
พระวาที คำพูด
คนใน คนใกล้ชิด คนในวัง

สาหัส	ร้ายแรง รุนแรงเกินสมควร ยิ่งนัก
อาญา	อำนาจ โทษ เช่น พระราชอาญา
ภวนาถ	ที่พึ่งของแผ่นดิน หมายถึงพระเจ้าแผ่นดิน
ทรงธรรม์	พระเจ้าแผ่นดิน พระพุทธเจ้า ในที่นี้หมายถึง พระอิศวร
อัคคิ	ไฟ
บรรลัย	มอดม้วย บั้นปั้ย ย่อยยับ
กาสร	ควาย
ทรพา	เบียดิดาของทรพี เดิมเป็นยักษ์ ชื่อนนทกาล เป็นนายประตูของพระอิศวร ได้ไปเกี้ยวนางพ้า จึงถูกพระอิศวรสาปให้เป็นกระบือ
พนาวัน	ป่า
คีรี	เขา ภูเขา
ภิรมย์	ดีใจยิ่ง ยินดียิ่ง
อัประมาณ	การดูหมิ่น การดูถูก
เกษมศานต์	ชื่นชมยินดี
สัญจร	เดินไป เที่ยวไป
ดงดาน	ป่าทึบ
หิมพานต์	ชื่อป่าหนาวแถบเหนืออินเดีย
สีสำลาน	สีเหลืองปนแดง
อาธรรม์	ไม่เที่ยงธรรม ไม่เป็นธรรม

ไพรสัณฑ์	แนวป่า
เสียว	เฉียวขวิด
ดงดอน	ป่าสูง
นางนลา	ชอเมียทรพา แม่ทรพ
สุรกานต์	ชอถ้า ที่อยู่ทรพา
สุริยฉาน	พระอาทิตย์สว่าง แสงอาทิตย์ที่พุ่งออกไป
ศุภฤกษ์	ฤกษ์ดี
ดิถี	วันตามจันทรคติ เช่น ค่ำหนึ่ง สองค่ำ
สถาวร	ยืนยง มั่นคง
สิงขร	ภูเขา
พรายพรรณ	มีสแสงแวววาว
จำเริญ	เติบโต
ผา	เขาหิน
จับกลิ่น	ดมกลิ่น
เห็นเท่าเติบใหญ่	เห็นโตเท่ากัน
ก้ากึ่ง	เกือบเท่า ๆ กัน ไล่เลี่ยกัน
เขม้น	เพ่ง มุ่ง
ประจัญ	สู้รบ ต่อสู้
ธาร	น้ำ ลำธาร ห้วย
บริวาร	ผู้ห้อมล้อมติดตาม
คณา	หมู่ ฝูง พวก

ปรีดา อิ่มใจ ปลื้มใจ ยินดี

อุรา อก

อรัญวา ป่า

สับมัน ตกมัน

คำแหง แข็งแรง กล้าหาญ

ฉันทา ลำเอียงเพราะรักใคร่ชอบใจ

กำหนัด ความยินดี กระวนกระวายด้วยความรัก

ระเห็จ ไปโดยเร็ว

เตร็จเตร่ ไปโดยไม่มีจุดหมาย

ราศี หมู่ กอง ชั้น

เบญจบรรพต เขาห้ายอด คือ ภูเขาหิมาลัย

บทจร เดินไป

เบญจคีรินทร เขาห้ายอด คือภูเขาหิมาลัย

รอนราญ สูรย

เทพเจ้ารักษาสมุทร หมายถึง พระสมุทร

ไท ผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่

ธาตรี โลก

ฤทธิรณ มีฤทธิในการรบ

อมฤต ทิพย์ ไม่ตาย

หิรัญไกรลาส เขาไกรลาส เป็นชื่อเขาที่พระศิวะหรือพระอิศวรอยู่ มีสีขาวเหมือนเงิน

พระศุลี พระอิศวร

ดุสิต สวรรค์ชั้นที่ ๔ ในสวรรค์หกชั้น

ทศทิศ ทิศทั้งสิบ คือทิศเบื้องขวาง ๘ เบื้องบน ๑ เบื้องล่าง ๑

พาลี เป็นพญาวานรเจ้าเมืองขีดขิน มีน้องชื่อ สุครีพ

โกสีย์ พระอินทร์

พระจักรา หมายถึง พระราม คือ พระนารายณ์ผู้ทรงจักรอวตารลงมาเกิด

มัฆวาน พระอินทร์

กระบี่ ลิง

พานรินทร์ พญาลิง

จักรวาล เทือกเขาในนิยาย เป็นกำแพงล้อมรอบโลกและเป็นเขตกั้นแสงสว่าง และความมืด

สิงหาสน์บัญชร หน้าต่างที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกประทับรับแขกเมือง

พระขรรค์ อาวุธชนิดหนึ่ง มีคมสองข้าง ด้ามสั้น

อโณทัย เวลาเช้าตรู่ พระอาทิตย์เพิ่งขึ้น มาจากคำ อรุโณทัย

อารักษ์ เทวดาผู้พิทักษ์รักษา

อำไพ	งาม ไสว สุกสว่าง
มารยา	เล่ห์เหลี่ยม การล่อลวง
โอภาส	แสงสว่าง สกใส เปล่งปลั่ง
อสภ	ซากศพ
รวิวรรณ	แสงพระอาทิตย์ รวิ รวิ — พระอาทิตย์
มหิมา	ใหญ่โต
ศักดา	อำนาจ
สุรารักษ์	เทวาผู้คุ้มครอง

กิจกรรม

(เลือกทำตามควรแก่กรณี)

ก. จงเขียน ✓ หน้าข้อความที่ถูก

๑. กาสรหมายถึง ก. เกสรดอกไม้ ข. ควาย ค. โค

๒. นนทกาลเป็น ก. ยักษ์ ข. ลิง ค. เทวดา

๓. นนทกาลมีหน้าที่ ก. ล้างเท้าให้เทวดาที่เชิงเขาไกรลาส
ข. เฝ้าประตูวิมานไกรลาส ค. บรรเลงดนตรี

๔. ผู้ที่สาปนนทกาลให้เป็นกระยอ คือ ก. พระอิศวร
ข. พระนารายณ์ ค. พระพรหม

๕. กระยอมีความหมายอย่างเดียวกับ ก. พฤษภ ข. มฤคา
ค. มหิงสา

๖. นนทกาลถูกสาป เนื่องมาจาก ก. ละทิ้งหน้าที่
ข. ความรัก ค. ทะเลาะวิวาทกับพวกเทวดา

๗. นนทกาลซึ่งมาเกิดเป็นทรพา เมื่อมีลูก
ก. ได้เลี้ยงดูหมดทุกตัว ข. ฆ่าตายหมดทุกตัว
ค. เลี้ยงเฉพาะตัวที่มีลักษณะดี

๘. สาเหตุที่ทำเช่นนั้น เพราะ ก. จะได้มีผู้สืบตระกูลต่อไป
ข. จะได้เป็นใหญ่แต่ผู้เดียว ค. จะได้ไม่แพ้ลูกของตนเอง

๙. นางนิลามีลูกตัวหนึ่ง ชื่อ ก. ทรพล ข. ทรพี
ค. ทรพา

๑๐. นางนิลาได้นำลูกไปไว้ ก. ในถ้ำ ข. ในเมือง
ค. ในป่า

ข. จงเติมคำในช่องว่าง

๑. พระอิศวรสาปนนทกาลให้เป็นกระบือเนื่องจาก .....

๒. ผู้ที่เป็นต้นเหตุให้นนทกาลถูกสาป คือ .....

๓. นนทกาลจะพ้นคำสาป เมื่อ .....

๔. ลูกตัวหนึ่งทรอดตาย คือ .....

๕. สาเหตุทรอดตาย เพราะ .....

๖. ผู้ที่เลี้ยงดูลูกของนางนิลาขนเทียโต คือ .....

๗. ทรพีแปลตามศัพท์ มีความหมายว่า .....

๘. พระศุลี หมายถึง .....

๙. ผู้ฆ่าทรพีตาย คือ .....

๑๐. เมื่อทรพีตายได้เกิดเป็นยักษ์ ชื่อ .....

ค. จงให้ความหมายของคำต่อไปนี้

๑. แข —

๒. กรองมาลัย —

๓. ไฟกัลป์ —

๔. สำลาน —

๕. สิงขร —

๖. อุเบกขา —

๗. คาถิรรม์ —

๘. พาหนารถ —

๙. มรดา —

๑๐. คัคนานต์ —

ง. ตอบคำถามต่อไปนี้

๑. ใครเคยทรายข้างว่า เหตุใดจึงเรียกลูกที่ไม่มีความกตัญญู คิดฆ่าพ่อแม่ว่า ลูกทรพี

๒. พระสยมภูวญาณ ที่กล่าวในหนังสือรามเกียรติ์ หมายถึงใคร

๓. เพราะเหตุใดนนทกาล จึงถูกสาป

๔. เมื่อใดนนทกาลจึงจะพ้นคำสาป

๕. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่ผู้ทำความดีมาช้านาน แต่เมื่อทำความผิดเพียงครั้งเดียว ต้องได้รับโทษร้ายแรงถึงเพียงนั้น

๖. นางนิลาเลี้ยงลูกจนเติบโตได้อย่างไร

๗. การที่พวกเทวดาไม่ยอมสู้รบกับทรพี มีเหตุผลอย่างไร

๘. ตามธรรมดาทั่วไปพ่อแม่ย่อมรักลูก แต่เหตุใดพ่อในเรื่องนี้จึงมีจิตใจแตกต่างไปจากพ่อโดยทั่วไป

๙. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรในการที่ทรพีฆ่าพ่อของตนตาย ทำถูกหรือผิด จงให้เหตุผล

๑๐. จากการอ่านเรื่องรามเกียรติ์ตอนนี้ ได้รับคติสอนใจอย่างไรบ้าง

ชั้นเนื้อเรื่องย่อ
ตอนองคตสอสาร

องคต พญาวานร ลูกพาลี เกิดกับนางมณโฑ ครั้นพาลีตายแล้ว สุครีพนำถวายตัวแก่พระราม เมื่อพระรามให้หนุมานและชมพูพานไปสำรวจทางจะไปลงกา และถวายแหวนนางสีดา ได้ให้องคตไปด้วย พยักษ์ขัดขวางตามทาง เกิดรบกัน ยักษ์ยอมแพ้ เมื่อพระรามยกพลไปตั้งชัยภูมิอยู่ที่เชิงเขามรกต ให้องคตไปเป็นทูตเจรจาความเมืองให้ทศกัณฐ์ส่งนางสีดาคืน ได้โต้ตอบกับทศกัณฐ์หลายครั้ง ทศกัณฐ์โกรธมาก สั่งให้สี่เสนาขององคตฆ่าเสีย แต่องคตกลับฆ่าสี่เสนาตายหมด

เสร็จศึกลงกาแล้ว พระรามให้สมญาศักดิ์เป็นพญาอินทรนุภาพตำแหน่งอุปราชเมืองขีดขิน

ตอนองคตสอสาร

เสร็จแล้วจึ่งกล่าววาจา
ตัวเราเป็นทูตพระจักรี
คือองค์พระนารายณ์อวตาร
บัดนี้ยกพวกพลากร
ตั้งอยู่ยังเขามรกต
จึ่งให้เราถือสารา
เมื่อนั้น
พังลูกพาลีชาญฉกรรจ์
จึ่งร้องว่าเหวยทูตา
มิรู้องคตยศไกร
เอ็งเป็นแต่ชาติวานร
ไยจึ่งหยาบช้าสาธารณ์
กูผู้สุริยวงศ์พรหเมศ
ถึงมนุษย์ครุฑนาคเทวัญ
บัดนั้น
เห็นขุนมารอ้างอวดฤทธิรอน
ดูก่อนทศพักตร์ยักษี
กูเป็นทูตพระตรีภูวไนย
ดูก่อนพระยายักษี
ผู้โมลีโลกสถาวร
จะล้างหมู่มารด้วยแสงศร
ข้ามฝั่งสาครสมุทรมา
พระทรงยศปรานี่ยักษา
เข้ามาเจรจาโดยธรรม์ ฯ
ทศเศียรสุริยวงศ์รังสรรค์
กุมภัณฑ์ขัดแค้นแน่นใจ
คิดว่าใครมาแต่ไหน
เหตุใดจึ่งทำอหังการ
จำทูลอักษรราชสาร
ฮึกหาญมิได้บังคมคัล
ลือเดชทั่วภพสรวงสวรรค์
ทั้งนั้นก็ย่อมชุลีกร ฯ
องคตใจหาญชาญสมร
วานรจึ่งตอบคำไป
เอ็งอย่าพาทีหยาบใหญ่
จะไหว้อสุราอย่าพึงคิด

ราชสารสมเด็จพระหริวงศ์ ผู้ทรงครุฑราชปักษา
เอาพระยาอนันตนาคา มาเป็นบัลลังก์อลงกรณ์

จงน้อมเศียรเกล้าลงพังสาร
ว่าแล้วกระบี่ผู้มิฤทธิ์
ราชสารสมเด็จพระหริวงศ์
เอาพระยาอนันตนาคา
สถิตยังกระเษยรชลธาร
ฤๅษีเทวาวิชาธร
ประชุมเชิญเสด็จไวกูณฐ์
มาล้างอสุราอาธรรม์
ทรงนามสมเด็จพระราเมศ
หน่อท้าวทศรถภมินทร์
อันนางสีดายุพาพักตร์
ท้าวทศเศียรอสุรี
จึ่งยกแสนยาพลากร
ตามมาจะผลาญชีวาลัย
จึ่งแต่งร่างราชทูตถือสาร
จงเชิญนางทูนเศียรอสุรา
เมื่อนั้น
พังสารดาลโกรธดั่งอัคคี
เหม่อ้ายองคตทรลักษณ์
เขาฆ่าพ่อม้วยชีวัน
มณโฑก็เป็นชนนี

โองการพระบรมจักริศ
ก่อนลิขิตด้วยปรีชา ฯ
ผู้ทรงครฑราชบักษา
มาเป็นบัลลังก์อลงกรณ์
แทบเชิงจักรวาลสิงขร
สโมสรแซ่ซ้องบังคมคัล
ยังประยูรจักรพรรดิรังสรรค์
ที่มันเป็นเสี้ยนแผ่นดิน
มงกุฎเกศไตรภพจบสิ้น
เป็นปิ่นทวารวดี
คืออองค์นงลักษณ์พระลักษมี
ไปลักเทวีมาไว้
ข้ามมหาสาครสมุทรใหญ่
แล้วมิพระทัยกรุณา
หวังประทานชีวิตยักษา
ไปถวายบาทาพระจักรี ฯ
ท้าวยี่สิบกรยักษี
อสุรีขบเขี้ยวเคี้ยวฟัน
อัปลักษณ์มืดมัวโมหันธ์
กลับว่าสัจธรรม์มาให้ใช้
เอ็งนี่ใช่กูจะเสียได้

สิดานั้นแม่มิงเมื่อไร
ครั้งก่อนก็มีวานรน้อย
บอกว่าเป็นทูตถือสารา
อินทรชิตแผลงศรนาคบาศ
หากคิดว่าทูตจะเสียการ
กูเห็นจะตายเสียกลางทาง
มันนี่เผ่าพงศ์วงศ์ใคร
บัดนั้น
จึ่งตอบวาจากุมภัณฑ์
อันซึ่งคำแหงวายุบุตร
ลูกมิ่งทั้งพันก็วายปราณ
แกล้งให้อินทรชิตจับมา
ยังช่างด้านหน้าพาที
เหมือนเมื่อมิ่งยกไกรลาส
ไม่คิดเจียมตัวกลัวภัย
แล้วต้องเชิญองค์พระแม่เจ้า
คืนไปถวายพระอิศรา
ครั้งนี้ไปลักอัคเรศ
พิเภกทานทัดด้วยสัจธรรม์
มิแต่ทำชั่วทุจริต
เร่งเชิญนางไปถวายพระจักรี
คือใครไปลักเอานางมา
กล่าวถ้อยฮึกฮักหนักหนา
สมญามันชื่อหนุมาน
มัดมาจะพิฆาตให้สังขาร
จึ่งให้ประจานแล้วปล่อยไป
เอ็งยังจะรู้บ้างฤๅหาไม่
อ้ายลิงจัญไรพนาวัน ฯ
หลานท้าวหัสนัยน์รังสรรค์
ว่าเหวยทศกัณฐ์ใจพาล
ฤทธิรุทรดั่งองค์พระสุริยฉาน
หมู่มารตายกลาดบัถพี
ด้วยจะเผาพารายักษี
ไม่มีความอายอดสูใจ
พระอิศวรประสาทพรให้
หยาบใหญ่ขององค์พระอุมา
ทูนเหนือเศียรเกล้ายักษา
ทั้งโลกาก็แจ้งอยู่ด้วยกัน
พระราเมศสุริยวงศ์รังสรรค์
ก็ดึงดันขับน้องไม่ไยดี
ไม่คิดรักตัวยักษี
อสุรีจะรอดชีวา ฯ

เมื่อนั้น
ได้พึงยิ่งกริ้วโกรธา
อันนางสีดาคนนี้
กูไปเที่ยวป่าพนาลัย
สงสารจึงพามาด้วย
ที่จะส่งองค์นางกัลยา
กูก็ทรงศักดาวราฤทธิ์
ทำไมกับมนุษย์สาธารณ์
เอ็งอย่าสรรเสริญให้เกินหน้า
พี่น้องสองคนนี้จนนัก
คบได้แต่อ้ายเหล่าลิง
สู่รู้จะสู้กุมภัณฑ์
อันโยธีซึ่งมีฝีหัตถ์
กับอ้ายหนุมานอัปรีย์
พวกพานรินทร์กระบิลป่า
พาแต่เหล่าลิงมาชิงชัย
บัดนั้น
จึงตอบไปด้วยใจชาญฉกรรจ์
อันโยธาขององค์พระจักริศ
จุติจากทิพยวิมาน
แต่มีมงกุฎแก้วแพรวพราย
ทศเศียรสุริยวงศ์ยักษา
จึงมิวาจาตอบไป
ลูกผัวจะมีกี่หาไม่
พบเข้าร้องไห้ตามมา
หาไม่จะม้วยสังขาร์
มิงอย่าพักว่าให้ป่วยการ
ทศทิศเลื่องชื่อลือหาญ
กับอ้ายเดียรฉานทรลักษณ์
ใช่ว่าตัวกูไม่รู้จัก
อัปลักษณ์เที่ยวอยู่พนาวัน
เย่อหยิ่งเจรจาโมหันธ์
อวดกล้าสำคัญว่าตัวดี
จัดได้แต่เอ็งกระบี่ศรี
สองตัวเท่านี้ฤาว่าไร
มีมามากน้อยเป็นไฉน
จะบรรลัยด้วยมือกุมภัณฑ์
องคตฤทธิแรงแข็งขัน
ว่าเหวยกุมภัณฑ์สาธารณ์
ล้วนเทเวศมิฤทธิ์กล้าหาญ
มาเป็นบริวารพระทรงครุฑ
ตัวนายก็นับหลายสมุด

เหล่าพวกพหลพลยุทธ์ ถึงสุดที่จะคณนาไป
าถึงจะช้อนเอาพระเมรุสิขริน พลิกคว่ำแผ่นดินก็ทำได้
อันองค์พระตริภวไนย ตั้งใจบำเพ็ญบารมี
จึ่งสู้สละนัคเรศ ออกมาทรงเพศเป็นฤาษี
เอ็งอย่าดูหมิ่นพระจักริ ใช่ที่จะไร้ศวรรยา
เหวยเหวยท้าวราพณาสูร ครั้งพระอรชุนได้ยินว่า
ตัวมึงพ่ายแพ้ศักดา เธอจับมัดพาเอาไป
อันพระอรชุนเทเวศ รามสูรมิเดชจึงฆ่าได้
ฝ่ายรามสูรมาชิงชัย แพ้ฤทธิไกรพระจักริ
ถึงทูษณ์ขรตริเศียรกากนา มาริศสวาหุยักษี
หม่มารตายกลาดปัถพี ด้วยผีมือใครโรมรัน ฯ
(เมื่อนั้น ท้าวยี่สิบกรรังสรรค์
ได้พึงดั่งตริมาแทงกรรณ กุมภัณฑ์จึงตอบวาจา
อันศรพระรามเล่มไร ซึ่งเรืองฤทธิไกรแกล้วกล้า
ที่ฆ่าทูษณ์ขรกากนา ตริเศียรสวาหุวายปราณ
มันเป็นบ้านนอกขอบชนบท ไม่ปรากฏศักดากล้าหาญ
อันชาวลงกากรุงมาร ล้วนแต่เชี่ยวชาญชำนาญรบ
แตละตนพนมฤทธา ศรสาธวทยากรูจบ
เหาะเหินเดินสมุทรได้ครบ ไตรภพไม่รอต่อฤทธิไกร
ทำไมกับมนุษย์สองคน ฤาจะประจญด้วยกูได้
หนีเขาออกมาอยู่ไพร เที่ยวลวงแต่อ้ายวานร

แม้นว่ามีอานุภาพจริง
ถ้าได้ครอบครองพระนคร
บัดนั้น
ได้ฟังยักษาพาที
จึงชี้หน้าว่าเหวยทศพักตร์
อันศรสมเด็จพระอวตาร
ถึงตรีเศียรมารีศกากนา
ว่าชาวชนบทด้วยอันใด
อันซึ่งพระพรตผู้เป็นน้อง
.ตามสัตย์บิตุรงค์ทรงธรณี
.พระองค์เสด็จออกเดนบา
.จนร้อนถึงฤาษีเทวัญ
รักษาไพร่ฟ้าประชาชี
แต่พระจักริศฤทธิไกร
กับองค์พระลักษณ์อนุชา
ไตรโลกก็แจ้งอยู่ด้วยกัน
เมื่อนั้น
ได้ฟังจึงตอบด้วยคำพาล
ไม่มีความอัปยศอดอาย
ชั่วช้าทรลักษณ์กาลี
จะใคร่ได้สมบัติของพี่ตน
กลับไปชิงชัยพระพรตก่อน
จึงมาต่อกรอสุรี ฯ
ลูกพระยาพาลีเรืองศรี
มีแต่ทรลักษณ์อหังการ
เอ็งอย่าฮึกฮักอวดหาญ
ซึ่งผลาญทูษณ์ขรบรรลัย
น้องน้ายายมิงฤามิใช่
เอ็งอย่าใส่ไคล้พาที
ผ่านพ้าให้ครองบุรีศรี
มิได้มีความฉันทากัน
พระพรตตามมากันแสงศัลย
ว่าพระน้องนั้นให้กลับไป
เสนีสุริยวงศ์น้อยใหญ่
ให้เดินไพรเที่ยวปราบอาธรรม์
ให้สิ้นโคตรอสุราโมหันธ์
มิงอย่าเสกสรรอ้ายสาธารณ์
ทศกัณฐ์ฤทธิไกรใจหาญ
เหวยอ้ายเดียรฉานอัปรีย์
ช่างนับหน้าว่านารายณ์เรืองศรี
ทั้งกระบี่สุครีพผู้เป็นอา
จึงคบคนอาธรรม์มาเข่นฆ่า

ตัวมิ่งก็ลูกในอุรา
กูเป็นผู้อื่นยังคิดแค้น
ชาติอ้ายเดียรฉานจัญไร
ไม่รู้คุณบิดาด้วยอันใด
แน่นอกบ่มเลือดตาไหล
คือใครจะนับว่าดี ฯ

บัดนั้น
ได้พึ่งจึ่งตอบอสุรี
ใช่จะประสงค์จำนงมา
เหตุด้วยทำผิดติดตัวไว้
สาบานว่าให้ต้องศร
พระองค์จะประทานชีวัน
หากบิตเรศกส้ตาย
จึ่งถวายกูไว้กับพระอา
เหตุไฉนจึ่งเอามาว่าขาน
เมื่อบิดากูยังอยู่นั้น
มันนั้นสิบเศียรสิบหน้า
ผูกมัดทรมานประจาญไว้
หากว่าเอาข้าวเดนกำนัล
เอ็งอย่าจองหองส่ำ
ถึงลัสเตียนพ่อมิ่ง
มาช่วยก็จะม้วยวายปราณ

เมื่อนั้น
ได้พึ่งกรีวโกรธโกรธา
องคตผู้ชาญชัยศรี
อันองค์พระตรีภูวไนย
ฆ่าบิดากูก็หาไม่
โทษใหญ่แต่ดึกดำบรรพ์
พระสี่กรธิราชรังสรรค์
แต่ให้มีสำคัญในกายา
มิให้แผลพานกายเท่าเกศา
ในเบื้องบาทาพระทรงธรรม์
แกล้งกล่าวประจานเสกสรร
จับได้กุมภัณฑ์ตนหนึ่งไป
กายาเหมือนเอ็งยังจำได้
ให้กูลากเล่นต่างปู
ให้กินวันละบั้นจึ่งรอดอยู่
ต่อสู้ด้วยองค์พระกาล
ซึ่งมีฤทธากล้าหาญ
อ้ายสาธารณ์อย่าพักอหังการ์ ฯ

ทศเศียรสุริยวงศ์ยักษา
อสุราเข่นเขี้ยวเคี้ยวฟัน

ลุกขึ้นชี้หน้ากระทืบบาท
จับอ้ายองคตใจฉกรรจ์
ผ่าปากลากลิ้นวานร
เสียบไว้ที่นอกทวารา
บัดนั้น
รับสั่งพระยาอสุริ
ต่างพันต่างแทงแย้งยุทธ์
ต่างถาต่างโถมโจมประจญ
บัดนั้น
รับรองป้องกันพื้นฟอน
กิกก้องพสุธาอากาศ
สองเท้าจับสองเสนี
ดั่งพระยาครุฑราชฤทธิรงค์
พาเหาะขึ้นบนเมฆา
ฟาดลงพร้อมกันทั้งสิ่ตน
หัวขาดตัวขาดกลาดไป
แล้วตบมือร้องเย้ยหยัน
กูจะใคร่ตัดเศียรของมึงนี้
เกรงจะเกินราชบรรหาร
จึงไว้ชีวิตอสุรา

สั่งสี่อำมาตย์แข็งขัน
ที่มันธงอาจอหังการ์
ตัดกรตัดเกล้าเกศา
ให้สมน้ำหน้าอ้ายอัปรีย์ ฯ
สี่เสนามารยักษี
ก็เข้าจับกระบิทั้งสี่ตน ฯ
สัประยุทธ์อึออึงกุลาหล
อลวนไม่งดลดกร ฯ
ลูกพระยาพาลีชาญสมร
วานรโรมลุกคลุกคลี ฯ
องอาจจับสี่ยักษ์
กรกระบิจับสองอสุรา
โจมจับภุชงค์ตัวกล้า
ยังยอดมหาปราสาทชัย ฯ
พรหมพักตร์หักโค่นไม่ทนได้
ตกลงในพื้นบัถพี ฯ
ว่าเหวยทศกัณฐ์ยักษี
ไปเสียบไว้ที่พลับพลา
องค์พระอวตารนาถา
ว่าแล้วก็เหาะขึ้นอัมพร ฯ

เลื่อนลอยมาบนอากาศ หมายมาดมรกตสิงขร
ลงยังพ่างพื้นดินดอน ด้วยกำลังฤทธิรอนว่องไว ฯ
ครั้นถึงน้อมเศียรบังคม พระบรมบิ่นภพสบสมัย
ทูลว่าข้าถือสารไป เจรจาด้วยอ้ายกุมภัณฑ์
อหังการ์พาทีฮึกฮัก ถ้อยคำทรลักษณ์โมหันธ์
หยาบช้าสามานย์ชาญฉกรรจ์ แล้วมันใช้สี่เสนี
เข้ากลุ้มรุมล้อมจับข้า ได้ต่อฤทธาด้วยยักษี
ตายสิ้นทั้งสี่อสุรี ขุนกระบี่ทูลแจ้งทุกประการ ฯ

อธิบายศัพท์

องคต พญาวานร ลูกพาลิ เกิดด้วยนางมณโฑ

โมลีโลก ยอดโลก

สถาวร ยั่งยง มั่นคง

ปรานี เอ็นดู เผื่อแผ่

สารา ถ้อยคำ หนังสือ จดหมาย

ทูตา ผู้สื่อสาร ผู้รับใช้ไปเจรจาแทน

ภพ โลก แผ่นดิน

พระบรมจักริศ (บอ-รม-มะ-จัก-กริด) พระผู้ทรงจักร หมายถึง พระราม

ลิขิต หนังสือ จดหมาย

กระเษียรชลธาร ทะเลน้ำนม ที่สถิตย์ของพระนารายณ์ มิ พระยาอนันตนาคราชซึ่งเป็นนาค ๗ เศียร เป็นบัลลังก์

ไวกูณฐ์ พระนารายณ์ที่แบ่งภาคลงมา ที่อยู่บนสวรรค์ ของพระนารายณ์

ประยร เผ่าพันธุ์ เชื้อสาย

จักรพรรดิ (จัก-กระ-พัด) พระราชาธิราช

ทวาราวดี ชื่อนครอโยธยา

ทรลักษณ์ ลักษณะชั่ว ลักษณะไม่ดี

ชนนี มารดา

สมญา ชื่อ

นาคบาศ บ่วงที่เป็นงู เป็นชื่อศรอินทรชิต ที่แผลงไป เป็นงู

พิฆาต ฆ่า ทำลาย กำจัด

พนาลัย การอยู่ป่า ที่อยู่ในป่า

ศักดา อำนาจ

อัปรีย์ ไม่น่ารัก ชั่วช้า ต่ำช้า

กระบิลป่า ลิงป่า

นัคเรศ เมือง

ศวรรยา ความเป็นใหญ่ของพระเจ้าแผ่นดิน

ราพณาสูร ทศกัณฐ์

พระอรชุน เทวดา อยู่วิมานยอดเขาจักรวาล มีสวนสำหรับเที่ยวเล่น คราวหนึ่งเป็นเทศกาลวสันต์ พวกเทวดานางฟ้าจับระบำกัน พระอรชุนก็ไปเล่นบ้าง พบยักษ์รามสูรได้รบกัน ในที่สุดเสียที รามสูรจับสองเท้าฟาดลง จนเขาพระสุเมรุเอียงทรุด พระอรชุนก็สิ้นชีวิต

กรรณ หู

กันแสง ร้องไห้

ศัลย์ ลูกศรและของมีปลายแหลมอื่น ๆ ต่อมาความหมายเลือนไป หมายถึง ร้องไห้

ประชา	หมู่คน
ชี	นักบวช
โคตร	วงศ์ สกุล เผ่าพันธ์
กำนัล	ของที่ให้
พสุธา	แผ่นดิน
ภุชงค์	นาค
ปัถพี	แผ่นดิน
สามานย์	เลว ต่ำ ไพร่

กิจกรรม

(เลือกทำตามควรแก่กรณี)

ก. จงวงรอบตัวอักษรของข้อที่ถูกต้องที่สุด

๑. เหตุที่องคตได้รับเลือกเป็นทูตไปเมืองลงกาเพราะ

ก. มีสติปัญญาเฉียบแหลม

(ข.) มีสติปัญญาเฉียบแหลมและมีความรู้รอบตัวดี

ค. มีเวทมนตร์คาถา สามารถปลอมแปลงตัวได้

๒. พระรามใช้องคตเป็นทูตไปเมืองลงกา เพื่อ

ก. ขอเป็นมิตรกับทศกัณฐ์

ข. ไกล่เกลี่ยทำสัญญาสงบศึก

(ค.) ไว้ชีวิตทศกัณฐ์โดยมีสัญญาแลกเปลี่ยน

๓. องคตเป็นหลานของ

ก. พระอาทิตย์

(ข.) พระอินทร์

ค. พระพาย

๔. พระนารายณ์มีพระนามอีกว่า

ก. พระอิศวร

(ข.) พระจักร์

ค. พระตรีเนตร

๕. พลากร หมายถึง

ก. ผู้ทมอมกำลังมาก

ข. ฝ่ายตรงกันข้าม

(ค.) กองทัพ

๖. พระรามและพระลักษณ์ออกเดินป่า

ก. เพื่อให้เป็นไปตามที่โหรทำนายไว้

ข. เพื่อให้อนุชาได้ครองราชสมบัติ

(ค.) เพื่อรักษาคำสัตย์ที่ให้ไว้แก่พระบิดา

ง. เพื่อติดตามนางสีดา

๗. อินทรชิตได้นามเช่นนั้น เพราะ

ก. รบชนะพระอิศวร

ข. รบชนะพระนารายณ์

ค. รบชนะพระพรหม

ง. ไม่มีข้อใดถูกต้อง

๘. ตรีเศียรเป็นชื่อของ

(ก.) ยักษ์

ข. มนุษย์

ค. ลิง

๙. ภุชงค์หมายถึง

ก. ครุฑ

(ข.) นาค

ก. ชู

ง. นก

ข. จงเลือกตัวเลขที่อยู่ทางขวามือ ใส่หน้าข้อความทางซ้ายมือให้ถูกต้อง

๔ สุบรรณ	๑. ปราณ
๑ ภูมินทร์	๒. อรัญ
๗ กระบิล	๓. กษัตริย์
๒ พนาวัน	๔. ครุฑ
๕ พารา	๕. ทินกร
๖ สริยะ	๖. ปักษิ
กุมภัณฑ์	๗. วานร
	๘. อสุรา
	๙. บุรี

ค. จงเติมคำหรือข้อความในช่องว่างให้ถูกต้อง

๑. ผู้ที่เสนอให้องคตเป็นทูตไปเมืองลงกาคือ.....

๒. พ่อแม่ขององคตได้แก่.....

๓. องคตมาถึงเมืองลงกาได้โดย.....

๔. ทศกัณฐ์นอกจากจะมีชื่อเรียกว่า ท้าวยสกรหรือท้าวทศพักตร์ แล้วยังมีชื่อเรียกอย่างอื่นได้อีก คือ.....

๕. สุริยวงศ์ แปลว่า.....

ง. จงให้ความหมายของคำต่อไปนี้

รังสรรค์

ไวกูณฐ์

ไตรภพ

โมหันธ์

สาธารณ์

อัปริย์

ศัลย์

โมลิโลก

ทรลักษณ์

จ. ท่านมีความรู้ในชื่อและเรื่องต่อไปนี้อย่างไรบ้าง จงเล่าอย่างสังเขป

๑. "เอาพระยาอนันตนาคา มาเป็นบัลลังก์อลงกรณ์"

๒. "อินทรชิตแผลงศรนาคบาศ มัดมาทะพิฆาตให้สังขาร"

๓. "อันโยธาขององค์พระจักรีศ ล้วนเทเวศมิฤทธิกล้าหาญ
จุติจากทิพยวิมาน มาเป็นบริวารพระทรงครุฑ"

๔. "..... ทั้งกระษัตริย์ผู้เป็นอา
ทะใคร่ได้สมบัติของผิตน จึงคบคนอาธรรม์มาเข่นฆ่า
ตัวมิงก็ถูกในอุรา ไม่รู้คุณบิดาด้วยอันใด"

๕. "เหมือนเมื่อมงยกไกรลาส พระอิศวรประสาทพรให้
ไม่คิดเกียมิตกลัวภัย หยาบใหญ่ขององค์พระอุมา"

๖. “แม้นว่ามิอานุภาพจริง กลับไปชิงชัยพระพรตก่อน
ถ้าได้ครอบครองพระนคร จึงมาต่อกรอสุรี”

ฉ. จงตอบคำถามต่อไปนี้

๑. มารดาขององคตคิดใจที่ได้พบบุตรชายหรือไม่ เพราะเหตุใด

๒. ตามทัศนัยที่กล่าวกับองคตว่า

“อันนางสีดาคนนี้ ลูกผัวจะมีก็หาไม่
กูไปเที่ยวป่าพนาลัย พบเข้าร้องไห้ตามมา”

ท่านมีความเห็นอย่างไรบ้างเกี่ยวกับคำกล่าวนี้

๓. ท่านได้รับคติสอนใจอย่างไรบ้าง จากการที่ได้อ่านรามเกียรติ์ตอนองคตสอสาร.

ส ์ เนอเรองย่อ
ตอนศึกไมยราพ

ไมยราพ พญายักษ์ลูกท้าวมหายมยักษ์ เป็นเจ้ากรุงบาดาล รู้มนตร์ ะกดทัพและเครื่องสรรพยาเข้ากล้อง เมื่อไมยราพประพาสป่า พบมัจฉานุ ำชายทะเล บังเกิดความกรุณารักใคร่ จึงนำมาเลี้ยงไว้เป็นบุตรบุญธรรม

ทศกัณฐ์ใช้ให้ไมยราพไปตัดศึกพระราม ไมยราพจึงลอยเข้าไปใช ลองเข้ายาวิเศษสะกดหลับหมดทั้งกองทัพ แล้วอุ้มพระรามลงไปบาดาล ใส่กรงเหล็กไว้ที่ดงตาล หนุมานตามลงไปบาดาล ได้ทำลายด่านต่าง ๆหมด ถึงด่านสระใหญ่ที่มัจฉานุรักษ์อยู่ ได้รบกันพักใหญ่ไม่แพ้ชนะกัน จนไต่ถามก็ได้ความว่าเป็นพ่อลูกกัน มัจฉานุจึงยอมปล่อยให้ผ่านไป

เมื่อหนุมานค้นพบกรงที่ขังพระรามแล้ว แยกกรงพาขำแรกบาดาล ขึ้นมาไว้ที่เขาสุรกานต์ แล้วกลับลงไปรบกับไมยราพ เมื่อฆ่าไมยราพ ไม่ตายก็ไต่ถามนางพิรากวน นางบอกว่าเพราะไมยราพถอดดวงใจไว้ที่เขา ตรีกูฏ หนุมานจึงเหยียบยอกไมยราพไว้ นิรมิตกายใหญ่เอื้อมไปล้วงเอา ดวงใจซึ่งเป็นแมลงภู่มาขยี้ ไมยราพก็ถึงแก่ความตาย.

ตอนศึกไมยราพ

เมื่อนั้น พระยาไมยราพยักษ์ (พยายักษ์เฒ่ากรุงมาตาล)
ครั้นเสร็จแกว่งกล้องมณี (กลัวศึกไมยราพใช้เป่ายาสลบสู้ยกทัพมาตีพระนคร)
อสุรกุเหาะกลับมา ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

ครั้นถึงยืนอยู่แต่ไกล แอบพุ่มพระไทรใบหนา
เห็นหมู่วานรโยธา มิได้ตรวจตราแก่กัน
ทั้งนั่งยามตามไฟก็เงียบสิ้น ฆ้องกลองพาทย์พิณก็ไม่ลั่น
บ้างตื่นบ้างหลับเคียงพัน กุมภัณฑ์ค่อยย่องเข้าไป
เห็นพลกระบี่บางหมู่ พูดจากันอยู่หาหลับไม่
เดินไปเดินมาไวไว ตกใจก็ถอยออกมา ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ

จึ่งหยุดยืนอยู่เหนือลม ทำตามอาคมยักษา
เทยาสะกดนิทรา ใส่กล้องรัตนาแล้วเป่าไป ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

ต้องหมู่โยธาพานริน มัวเมาไปสิ้นไม่ทนได้
ก็หลับสนิททั้งทัพชัย ไม่เป็นสติสมประดี ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

แล้วเข้าฉุดลากกระชากดู กลางหมู่โยธากระบี่ศรี
เห็นนอนนิ่งไม่ติงอินทรีย์ อสุรีก็เดินเข้ามา ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

ครั้นถึงซึ่งปากวายุบุตร
จึงร่ายเวทสะกดนิทรา

หยุดอยู่ดูไปซ้ายขวา
เทยาใส่กล้องแล้วเป่าไป ฯ

ครั้นถึงซึ่งปากวายุบุตร หยุดอยู่ดูไปซ้ายขวา
จึ่งร่ายเวทสะกดนิทรา เทยาใส่กล้องแล้วเป่าไป ฯ

ต้องพระยาสุครีพนั่งหลับ กับทั้งหนุมานทหารใหญ่
อสุริมีความดีใจ ก็เข้าไปในโอษฐวานร ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

ครั้นถึงพลับพลาสุวรรณรัตน์ อันโอภาสจำรัสประภัสสร
เห็นหมู่โยธาพลากร นอนหลับทับกันดาษดา
ยังแต่พิเภกขุนยักษ์ กับองค์พระลักษณ์กนิษฐา
นั่งอยู่แทบบาทพระรามา อสุราก็ยอบเข้าไป
จึ่งเอายาสะกดนั้นใส่กล้อง ด้อมมองแฝงมาให้ใกล้
แล้วร่ายพระเวทอันเกรียงไกร กลั้นใจเป่าซ้ำอีกสามที ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

ต้องพระยาพิเภกขุนยักษ์ ทั้งพระรามพระลักษณ์เรืองศรี
หลับใหลไม่ได้สมประดี ด้วยเวทอสุรีชาญฉกรรจ์ ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

มีความชื่นชมโสมนัส ตบหัตถ์สำรวลสรวลสันต์
แกวงกลองยองยางจรจรัล ขนยงสุวรรณพลบพลา ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

พิศเพ่งเล็งดูพระลักษณ์ ดวงพระพักตร์เพียงเทพเลขา
ผิวเหลืองเรืองรองดั่งทองทา โสภาพริ้มพร้อมทั้งกาย

แล้วเหลือบแลดูพระราม สง่างามพริ้มเพริศเฉิดฉาย
สีเขียวนวลนิลพรรณราย สองชายน้อยน้อยแต่เท่านี้
ใฉนจึงองค์พระมารดร ว่ามีฤทธิรอนกว่ายักษี
ม่าเสียก็จะม้วยชีวี แต่ในนาทีไม่พริบตา
คิดแล้วผาดแผลงสำแดงเดช ช้อนพระราเมศผู้เชษฐา
ขึ้นใส่เหนือบ่าอสุรา ก็ออกมาจากปากวานร ฯ

ฯ ๘ คำ ฯ กราว

ชำแรกแทรกพันสุธาธาร ด้วยกำลังขุนมารชาญสมร
ข้ามด่านผ่านทางพนาดร พาจรเร่งรีบไปธานี ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

ครั้นถึงจึงมิพจนารถ สั่งมหาอำมาตย์ยักษี
จงเอามนุษย์น้อยนี้ ใส่กรงเหล็กไว้ที่ดงตาล
แล้วให้เกณฑ์หมู่อสุรา โกฏิหนึ่งฤทธากล้าหาญ
รักษาในราตรีกาล ระวังเหตุเภทพาลอย่าไว้ใจ
อันอิพิราวนอสุรี ให้ตักน้ำใส่ที่กระทะใหญ่
ตั้งไว้ยังหน้าพระลานชัย ต่อบัจจุสมัยเวลา
กูจะต้มมนุษย์กับลูกมัน ให้ม้วยชีวันสังขาร์
สั่งเสร็จเสด็จยาตรา เข้าที่ไสยาสำราญ ฯ

ฯ ๘ คำ ฯ เสมอ

บัดนั้น เสนาผู้ใหญ่ใจหาญ
รับสั่งเจ้ากรุงบาดาล ก็ให้นครบาลชาญฉกรรจ์

ยกเอากรงเหล็กอันใหญ่ มาใส่พระรามรังสรรค์
ไปไว้ยังดงตาลนั้น ตามพระยากุมภัณฑ์บัญชา ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เรารา

บัดนั้น วายุบุตรฤทธิไกรใจกล้า
แต่ต้องละอองอายยา หลับตาเมามัวไม่สมประดี
ครั้นลมพัดก็ตื่นพ้นกาย เรียกสุครีพน้าชายกระบี่ศรี
อัศจรรย์เป็นพ้นพันทวี เมื่อกข้าเคลิ้มหลับไป
ฤาว่าไมยราพชาญฉกรรจ์ มันลอบสะกดเข้ามาได้
พระน้าอย่านิ่งนอนใจ จงไปดูองค์พระจักรา ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ

บัดนั้น ลูกพระอาทิตย์ฤทธิกล้า
แววเสียงหนุมานเรียกมา กผวาตื่นขึ้นทันที
ตกใจนิ่งขึงตะลึงคิด ร้อนจิตดั่งหนึ่งเพลิงจี้
อารมณ์ไม่เป็นสมประดี ขุนกระบี่กรีบไปพลับพลา ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

เห็นหมู่โยธาพลากร พวกพลวานรซ้ายขวา
หลับใหลไม่พ้นตื่นตา เกลื่อนกลาดดาษดาทับกัน
ทั้งพระยาพิเภกขุนยักษ์ กับองค์พระลักษณ์รังสรรค์
หลับข้างแท่นแก้วแพรวพรรณ แต่พระทรงสุบรรณนั้นหายไป
ตกใจจึงเรียกหนุมาน ทั้งวานรทหารน้อยใหญ่
แล้วเดินโศกาอาลัย เข้าไปปลุกพระอนุชา ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ เสมอ

เมื่อนั้น
ผวาตื่นพ่นจากนิทรา
ตกใจตั้งพระยามัจจุราช
สติไม่เป็นสมประดี
พระลักษณ์สุริยวงศ์นาถา
แลมาไม่เห็นพระจักริ
มาพ้นฟาดเศียรเกล้าเกศี
ก็โศกีครวญคร่ำรำพัน ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ

โอ้ว่าสมเด็จพระเชษฐา
ได้ยากลำบากด้วยกัน
ทศพักตร์มันลักพี่นางไป
แต่พี่น้องสองคนทรมาน
จนได้โยธาพลากร
ยกข้ามมหาชลธี
ยังมิทันจะได้รณรงค์
ควรฤๅพวกพาลชาญฉกรรจ์
บ่านนี้พระจอมมงกุฎเกศ
มันจะทำลำบากตรากไว้
แม้นพระหริรักษ์จักรแก้ว
น้องจะอยู่ไปไยให้ทรมาน
เราจากพาราเขตขัณฑ์
ที่ในอารัญกันดาร
ไว้ในลงการาชฐาน
ตามมาจะผลาญอสุริ
วานรทั้งสองบุริศริ
จะต่อติแก้แค้นแทนมัน
ปราบพงศ์ราพณ์ร้ายโมหันธ์
มาล่อบลักทรงธรรม์พาไป
จะแสนทุกข์แสนเทวษเป็นไฉน
ฤๅจะฆ่าพื้นให้บรรลัยลาญ
ล่วงแล้วสุดสิ้นสังขาร
จะวายปราณตามเสด็จไป
เมืองฟ้า
ให้พ้นอัปยศอดสู
แก่หมู่ไตรโลกถ้วนหน้า
ร่ำพลางแสนโศกโศกา
ดั่งว่าจะสิ้นสมประดี ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

บัดนั้น สุครีพหนุมานกระบี่ศรี
ทั้งสิบแปดมงกุฎเสนี ก็โศกีร่ำรักพระจักรา ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

โอ้ว่าพระปิ่นโลเกศ พระเดชแผ่ทั่วทุกทิศา
ควรฤๅอสูรพาลา ลอบมาสะกดพระองค์ไป
เสียแรงตัวข้าเป็นทหาร จะรักษาบทมาลย์ก็ไม่ได้
เสียทีที่มีฤทธิไกร มาขายใต้เบื้องบาทพระสี่กร
ให้ไตรโลกนั้นล่วงติฉิน ประมาทหมิ่นพระองค์ทรงศร
เสียชาติสุริยพงศ์พานร ใครห่อนจะนับว่าดี
ร่ำพลางโศกาอาลัย ทุกหมู่พลไกรกระบี่ศรี
เสียงแซ่สนั่นเป็นโกลี เพียงหนึ่งชีวีจะมรณา ฯ

ฯ ๘ คำ ฯ โอด

บัดนั้น พระยาพิเภกยักษา
แสนวิโยคโศกเศร้าโศกา อสุราค่อยได้สมประดี
จึงน้อมเศียรถวายอภิวาทน์ ทูลพระนุชนาถเรืองศรี
อันว่าสมเด็จพระจักรี ใช่ที่จะม้วยชีวัน
จงระงับดับความทุกข์ร้อน อย่าอาวรณ์วิโยคกันแสงศัลย์
ขอให้หนุมานชาญฉกรรจ์ ตามพระทรงธรรม์ไปบาดาล
อันอ้ายไมยราพอสุรา ก็จะม้วยชีวาสังขาร
พระเกียรติสมเด็จพระอวตาร จะแผ่พ่านไปทั่วธาตรี ฯ

ฯ ๘ คำ ฯ

เมื่อนั้น
ได้พึ่งพิเภกอสุรี
จึ่งสั่งคำแหงวายุบุตร
เร่งตามพระองค์ลงไป
พระลักษณ์ทรงสวัสดิรัศมี
ภูมีค่อยคลายโศกาลัย
ท่านผู้ฤทธิรุทรแผ่นดินไหว
ยังในนัคราบาดาล ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ

บัดนั้น
รับสั่งน้องพระอวตาร
แล้วถามวิถีทางจร
แก่พระยาพิเภกอสุรี
โอรสพระพายใจหาญ
กราบกับบทมาลย์ด้วยภักดิ์
ซึ่งจะไปนครยักษี
ถ้วนถี่ให้แคลงวิญญาณ์ ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เหราา

เสร็จแล้วประณตบทบงสุ์
ออกจากสุวรรณพลับพลา
ลาองค์พระลักษณ์กนิษฐา
สำแดงศักดาแล้วริบไป ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

จึ่งพินิจพิศดูสำคัญ
ก็ถึงต้นมรคาพนาลัย
มีบัวดอกหนึ่งเท่ากงรถ
ขุนกระบี่ผู้ปรีชาชาญ
ซึ่งพิเภกกุมภัณฑ์บอกให้
แลไปเห็นสระปทุมมาลย์
บานสดกลิ่นเกสรหอมหวาน
ก็หักก้านลอดไปด้วยฤทธา ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

แลเห็นกำแพงแลงล้อม
ล้วนแล้วไปด้วยศิลา
ป้อมค่ายคูเขื่อนแน่นหนา
หมู่ยักษ์รักษานับพัน

จึ่งชักตรีเพชรออกกวัดแกว่ง สำแดงฤทธิไกรไหวหวั่น
เข้าไล่หักโหมโรมรัน บุกบันตีด่านอสุรี ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

บัดนั้น ผายหมู่อสุรยักษ
เห็นวานรเผือกผู้มาราวี ตีค่ายทำลายปราการ
ต่างตนพิโรธโกรธนัก ฉวยชักอาวุธสำแดงหาญ
กรูกันโลดโผนโจนทะยาน ออกไล่รอนราญวานร
พุ่งซัดอาวุธกุลาหล ต่างตนก็ยิงธนูศร
แทงด้วยแหลนหลาวโตมร พันฟอนอุตลุดวุ่นไป ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ

บัดนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
หลบหลีกเคล่าคล่องว่องไว เลี่ยวไล่สังหารอสุรี
ถีบกัดพัดแทงสับสน ด้วยกำลังฤทธิรณกระบี่ศรี
ตายยับทับกันไม่สมประดี สิ้นพวกโยธีกุมภัณฑ์ ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด โอด

ครั้นเสร็จทำลายกำแพงด่าน ฆ่าหมู่มารม้วยอาสัญ
ขุนกระบี่กรีบจรจรัล ดัดดั้นไปตามมรคา ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

เหลือบแลไปเห็นกุญชร งางอนสูงใหญ่ขวางหน้า
เรียกมันครั่นคริกเบื่นโกลา สองตาดั่งแสงอโณทัย

จึ่งทำสีหนาทตวาดเสียง สำเนียงกึกก้องแผ่นดินไหว
แกว่งตรีโลดโผนโจนไป เข้าไล่โจมจับคชกรรม์ ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

บัดนั้น ฝ่ายช้างอสุราตัวขยัน
บ้าบุกอุกอาจเมามัน วิ่งเข้าประจัญด้วยวานร ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

สี่เท้าถีบฉัดหางฟาด ทำอำนาจดั่งคชไกรสร
งวงคว้างาแทงตะลุมบอน ด้วยกำลังฤทธิรอนราวี ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

บัดนั้น หนุมานผู้ชาญชัยศร
หลบหลีกว่องไวในที ขุนกระบี่เหยียบงาคชาชาญ
ปีนขึ้นด้วยกำลังสามารถ องอาจหักคอคชสาร
ล้มลงกับพื้นสุธาธาร วายปราณสิ้นชีพชีวา ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด โอด

ครั้นเสร็จสังหารกุญชร อันเป็นด่านนครยักษา
ก็เร่งรีบไปตามมรคา ด้วยกำลังศักดาว่องไว ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

รวดเร็วดั่งลมพัดพาน ถึงสถานที่ร่วมทางใหญ่
ให้คิดฉงนสนเท่ห์ใจ แลไปเห็นเขากระทบกัน
เป็นประกายเพลิงแรงแสงกล้า เสียงก้องโกลาเลื่อนลั่น
เปลวพลุ่งรุ่งโรจน์ไม่มีควัน ร้อนดั่งสุริยฉันบรรลัยกาล

จึ่งตรงเข้าไปยังคีรี ไม่เกรงอัคคีจะสังหาร
ผาดแผลงฤทธิไกรชัยชาญ เผ่นทะยานขึ้นยอดบรรพต ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

ตนถือมือหักด้วยกำลัง ภูเขาก็พังลงหมด
ลั่นเลื่อนสะเทือนถึงโสพส เพลิงกรดดับสิ้นทันที ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

ครั้นเสร็จหักเขากระทบกัน ซึ่งเป็นด่านขัณฑ์ยักษี
ก็รีบเร่งมาในราตรี ตามที่แถวทางรัถยา ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

แลไปเห็นยุงเท่าแม่ไก่ ฝูงใหญ่บินว่อนขวางหน้า
ขุนกระบี่ผู้มีศักดา เข้าไล่เข่นฆ่ารอนราญ ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

บัดนั้น จึ่งฝูงยุงใหญ่ใจหาญ
โกรธาดั่งไฟบรรลัยกาล บินทะยานเข้ากลุ้มรุมตี ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

สำเนียงเสียงร้องก้องอากาศ หมายมาดกินเลือดกระบี่ศรี
จู่โจมโถมเข้าราวี ทั่วทั้งอินทรีย์วานร ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

บัดนั้น คำแหงหนุมานชาญสมร
เห็นยุงกลุ้มเข้ามาราญรอน สองกรจับขยี้วุ่นไป ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

หัวบิหัวแบนบีกขาด ตกลงเกลือนกลาดไม่นับได้
ฝูงยุงก็สิ้นชีวาลัย ด้วยฤทธิไกรชัยชาญ ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

ครั้นเสร็จหักด่านยุงร้าย จึงลูกพระพายใจหาญ
มุ่งหมายมรคาบาดาล กระเห็จเตร็ดทะยานริบจร ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

เห็นสระสี่เหลี่ยมกว้างใหญ่ ดาษไปด้วยปทุมเกสร
ทรงดอกออกผึ้กอรชร ตูมบานสลอนสลับกัน
พระพายชายพัดมาเรื่อยเรื่อย หอมเฉื่อยซาบจิตเกษมสันต์
ให้สงสัยไม่รู้สำคัญ ว่าจะจรจรัลไปแห่งใด
เหลือบซ้ายแลขวาทุกทิศ พินิจรอบทั่วสระใหญ่
ไม่เห็นร่องรอยก็จนใจ แต่เวียนเทียวไปเทียวมา ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

บัดนั้น มัจฉานุผู้ใจแกล้วกล้า
ซึ่งอยู่ในสระคงคา เป็นด่านรักษาชั้นใน
ราตรีเที่ยงคืนเคยเทียว ลดเลี้ยวกระเวนทางใหญ่
ก็สำแดงแผลงฤทธิเกรียงไกร ขึ้นไปจากท้องชลธาร ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

ถึงที่ขอบสระก็หยุดอยู่ แลดูไปทั่วทุกสถาน
เห็นวานรเผือกผู้อหังการ ล่วงด่านผ่านทางเข้ามา

มัจฉานุสู้กับหนุมาน

โลดโผนโจนรุกบุกบัน เข้าไล่โรมรันราวี ฯ

โกรธาขบพื้นกระทืบบาท
แล้วร้องประกาศด้วยวาจา
ตัวเอ็งมานี้จะไปไหน
องอาจล่วงด่านกุมภัณฑ์

ทำอำนาจออกยืนขวางหน้า
เหวยอ้ายพาลาใจฉกรรจ์
ไม่กลัวชีวาจะอาสัญ
กูจะหั่นให้ยับลงกับกร ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ

บัดนั้น
เห็นลิงน้อยขึ้นจากสาคร
จึงคิดว่าวานรนี้
รูปทรงองอาจประหลาดตา
จึงร้องว่าเหวยอ้ายลิงเล็ก
มิงอย่าขวางหน้ากูไว้

คำแหงหนุมานชาญสมร
อ้างอวดฤทธิรอนอหังการ์
เหตุใดมีหางเป็นมัจฉา
ถ้อยคำหยาบช้าทะนงใจ
จะเจียมตัวว่าเด็กก็หาไม่
ถอยไปให้พ้นอ้ายสาธารณ์

ฯ ๖ คำ ฯ

บัดนั้น
ได้ฟังกริ้วโกรธคือไฟกาล
ถึงตัวกูน้อยเท่านี้
อย่าพักอาจองทะนงใจ
ว่าแล้วสำแดงเดชา
โลดโผนโจนรุกบุกบัน

มัจฉานุฤทธิไกรใจหาญ
ตบมือฉัดฉานแล้วตอบไป
จะกลัวฤทธิเอ็งก็หาไม่
ใครดีจะได้เห็นกัน
พสุธาบาดาลไหวหวั่น
เข้าไล่โรมรันราวี ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

บัดนั้น
กรั้วโกรธพิโรธดั่งอัคคี
เคล่าคล่องว่องไวทั้งสองข้าง
ถ้อยทีถ้อยมีฤทธิรอน
หนุมานผู้ชาญชัยศรี
ขุนกระบี่รับระปะทะกร
ต่างตนต่างหาญชาญสมร
ต่อกรไม่ละลดกัน ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ

บัดนั้น
ปล้ำปลุกคลุกคลีประจัญ
ถีบกัดวัดเหวี่ยงอุตลุด
กอดรัดพัดกันเป็นโกลี
มัจฉานุฤทธิแรงแข็งขัน
พัลวันหลบหลีกไปในที
ทะยานยุทธ์ไม่ท้อถอยหนี
เปลี่ยนท่าเปลี่ยนทีรอนราญฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

บัดนั้น
รับรุกบุกบันประจันบาน
ถูกมัจฉานุซวนไป
ฟาดลงกับแผ่นศิลา
วายุบุตรวุฒิไกรใจหาญ
เผ่นทะยานโถมถีบด้วยบาทา
ฉวยรวบเท้าได้ทั้งซ้ายขวา
ด้วยกำลังศักดาราวี ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ

บัดนั้น
มิได้ชอกช้ำอินทรีย์
ผุดลุกขึ้นได้กระทืบบาท
วิ่งผลุนหมุนเข้าบุกบัน
มัจฉานุผู้ชาญชัยศรี
โกรธดั่งอัคคีบรรลัยกัลป์
ทำอำนาจผาดเสียงดั่งพ้าลั่น
โรมรันไม่คิดชีวา ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

บัดนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า
โถมรับกลับกลอกไปมา หันเหียนเปลี่ยนท่าราวี ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

รบพลางรำพึงคะนึงคิด สงสัยในจิตกระบี่ศรี
เหตุใดวานรน้อยนี้ จึ่งล้างชีวีไม่บรรลัย
ทรหดอดทนสามารถ องอาจต่อสู้ด้วยกูได้
คิดแล้วจึ่งร้องถามไป เหวยอ้ายลิงน้อยเท่าแมลงวัน
เป็นไฉนมาอยู่รักษาด่าน ไมยราพขุนมารโมหันธ์
เชื้อชาติสุริยวงศ์พงศ์พันธุ์ นามนั้นชื่อใดวานร ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ

บัดนั้น มัจฉานุกุมารชาญสมร
พึงความถามถึงนามกร พงศ์พันธุ์มารดรแลบิดา
จึ่งคิดว่าวานรตัวนี้ ฤทธิ์องอาจแกล้วกล้า
หักด่านผ่านทางลงมา ถึงมหานัคราบาดาล
รูปกายก็คล้ายกับกู สองหูพรรณรายฉายฉาน
ฤๅจะเป็นกุณฑลสุรกานต์ เหมือนมารดาสั่งความไว้
ครั้นว่าจะนิ่งเสียบัดนี้ จะแจ้งเหตุร้ายดีก็หาไม่
คิดแล้วจึ่งร้องตอบไป ตัวเรานี้ได้นามกร
ชื่อมัจฉานุวัยวุฒิ บุตรนางมัจฉาดวงสมร
สำรอกไว้ริมสาคร ไมยราพฤทธิรอนได้มา

เลี้ยงไว้เป็นบุตรบุญธรรม์ ได้อยู่ด่านขัณฑ์ยักษา
บิตุเรศของเราผู้ศักดา ชื่อว่าคำแหงหนุมาน
ตัวท่านนี้เป็นวานร นามกรชื่อไรจึงอาจหาญ
ล่วงมาถึงมือพระกาล ไม่กลัวอายปราณฤๅว่าไร ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

บัดนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
พังความจะแจ้งไม่แคลงใจ ยินดีดั่งได้ฟากฟ้า
พินิจพิศดูดวงพักตร์ แสนรักพูนเพิ่มเสน่หา
ตบมือสำรวลไปมา อนิจจาเป็นได้ถึงเพียงนี้
จึงว่าดูก่อนมัจฉานุ ดวงจักษุพอเฉลมศร
เจ้าอย่าโกรธาราวี เรานี่คือศรีหนุมาน
บุญแล้วจึงฆ่ากันไม่ตาย สายสวาทพ่อยอดสงสาร
ทั้งเทเวศผู้ปรีชาชาญ บันดาลให้มาพบกัน ฯ

ฯ ๘ คำ ฯ เศรษา

บัดนั้น มัจฉานุฤทธิแรงแข็งขัน
พังลูกพระพายเทวัญ ขบพันชหน้าแล้วร้องไป
เหม่เหม่ดูดูกระบี่ศรี มุสาพาทีก็เป็นได้
ถ้อยคำหยาบช้าไม่เกรงใจ ใครจักเชื่อพังวานร
แม้นหาวเป็นดาวเดือนตะวัน ให้เห็นสำคัญประจักษ์ก่อน
เราจึงจะเชื่อว่าบิดร ทหารพระสี่กรอวตาร ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ

บัดนั้น วายุบุตรผู้ปรีชาหาญ
พึงมัจฉานุกุมาร ว่าขานกินแหนงแคลงใจ
รับขวัญแล้วกล่าวพจนารถ สุดสวาทของพ่ออย่าสงสัย
ว่าพลางก็เหาะขึ้นไป อยู่ในอากาศด้วยฤทธา ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

หาวเป็นดาวเดือนดินกร เขจรสว่างเวหา
เสร็จแล้วก็กลับลงมา ยังพื้นพสุธาทันที ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ คุกพาทย์

บัดนั้น มัจฉานุผู้ชาญชัยศรี
เห็นประจักษ์เหมือนคำชนนี ยินดีถวิลเข้าไป
ยอกรขึ้นเหนือศิโรเพศ น้อมเกศบังคมประนมไหว้
ตัวลูกไม่แจ้งประจักษ์ใจ จึงชิงชัยกับพระบิดา
อันโทษนี้ใหญ่หลวงนัก ลูกรักจักขอโทษา
อย่าให้เป็นกรรมเวรา แก่ข้าน้อยนี้สืบไป ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ เหราา

บัดนั้น คำแหงหนุมานทหารใหญ่
สวมสอดกอดลูกเข้าไว้ ลูบไล้ไปทั่วทั้งอินทรีย์
รับขวัญจุมพิตแล้วพิศพักตร ดวงจักษุพอเฉลมศร
ซึ่งเจ้าต่อยุทธ์บิดานี้ เพราะมิได้รู้จักกัน
ถ้อยทีถ้อยรักษาตัว ด้วยกลัวชีวาจะอาสัญ
อันซึ่งผิดพลั้งทั้งนั้น ไม่ถือโทษทัณฑ์แก่ลูกรัก

พ่อจะอยู่ช้าก็ไม่ได้ จะริบไปตามองค์พระทรงจักร
สังหารไมยราพขุนยักษ์ ซึ่งมันไปลักพระองค์มา
ตัวเจ้าค่อยอยู่เป็นสุขก่อน อย่าอาวรณ์เศร้าโทมนัสา
อันทางบาดาลนัครา แก้วตาจงบอกให้พ่อไป

ฯ ๑๐ คำ ฯ เรขา

บัดนั้น มัจฉานุผู้มีอัชฌาสัย
ได้ฟังอัดอั้นตันใจ บังคมไหว้แล้วตอบวาที
ข้อนขัดสนเป็นพ้นคิด พระบิดาจงโปรดเกศี
ด้วยพระยาไมยราพอสุรี ได้เลี้ยงลูกนี้จนใหญ่มา
พระคุณดั่งคุณบิตุเรศ ซึ่งบังเกิดเกศเกศา
อันซึ่งจะบอกมรดา ดั่งข้าไม่มีกตัญญู
บิดาลงมาทางไหน ทางนั้นจะไปยังมีอยู่
จงเร่งพินิจพิศดู ก็จะรู้ด้วยปรีชาชาญ ฯ

ฯ ๘ คำ ฯ

บัดนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจหาญ
ฟังมัจฉานุกุมาร ว่าขานหลีกเลี่ยวเป็นคำนัย
ขุนกระบี่ผู้มีกำลังฤทธิ์ นึ่งคิดก็คิดขึ้นได้
จึงหักก้านบุษบงด้วยว่องไว ลอดไปตามไส้ปทุมา ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

ครั้นถึงซึ่งสระชลธาร
เห็นหมู่อสุรโยธา
จึ่งหยุดรำพึงคะนึงคิด
ไหนจะร้ข่าวพระจักรี
จำกูจะทำอุบายกล
คิดพลางยืนอยู่แต่ไกล

ใกล้ทวารนิเวศของยักษา
ตรวจตราอบราชธานี
จะตรงไปต่อฤทธิ์ด้วยยักษี
ว่าอยู่ที่แห่งหนตำบลใด
แอบตนพึงความให้จงได้
สำรวมใจกำบังกายา ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ

แล้วเข้าแอบต้นโศกอยู่
เข้าออกบอกกันจำนรรจา

คอยพึงคำหมู่ยักษา
ริมท่าสระโบกขรณี ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ คุกพาทย์ ฯ

เมื่อนั้น
ต้องจำลำบากพันทวี
อยู่ในเรือนตรุกันดาร
ไมยราพอสุราพระยายักษ์
ใส่กระทะจะต้มลูกชาย
ก็กระเดียดกระออมเดินมา

ผายนางพรากวนียักษ์
กับด้วยอสุรีลูกรัก
แสนทุกข์ทรมานเพียงอกหัก
ใช้ให้ไปตักคงคา
ให้ตายด้วยพระรามนาถา
ออกจากทวาราธานี ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ เพลง

ครั้นถึงที่สระบุษบง
คิดถึงลูกรักร่วมชีวี
โอ้ว่าไวยวิกของแม่เอ๋ย
เสียแรงบำรุงเลี้ยงมา

นั่งลงริมท่าวารีศรี
ตีทรวงเข้าร่ำโศกา
ทรามเชยผู้ยอดเสน่หา
จนชันษาจำเริญวัย

ควรฤๅไมยราพขุนมาร
โทษกรไม่มีเท่ายองใย
อนิจจาสงสารตัวเจ้า
กับองค์พระรามด้วยกัน
สุดที่แม่แล้วนะแก้วตา
แม้นเจ้าสิ้นชีพชีวี
ก้มหน้าไปตามทรามสวาท
ถึงอยู่ไปจะทรมานกาย
พรุ่งนี้ก็จะจากอกไป
ร่ำพลางแสนโศกโศกา

คิดการพาลผิดก็เป็นได้
ใส่ไคล้จะล้างชีวัน
รุ่งเช้าก็จะม้วยอาสัญ
ใครจะช่วยได้นั้นก็ไม่มี
ซึ่งจะพ้นอาญายักษี
แม่นี้ไม่อยู่จะสู้ตาย
ให้ประจักษ์โลกธาตุทั้งหลาย
จะฟูมฟายชลเนตรทุกเวลา
ที่ไหนแม่จะได้เห็นหน้า
ดั่งว่าจะสิ้นชีวัน ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ โอด

บัดนั้น
เห็นนางโศกาจาบัลย์
ว่ารุ่งเช้าชีวิตจะวายปราณ
จึงคลายพระเวทกำบังตา

ฝ่ายลูกพระพายรังสรรค์
ร่ำพันออกนามพระรามา
กับไวยวิกขุนมารยักษา
เดินเข้าไปหาทันใด ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ

นั่งลงแล้วกล่าววาที
เราเป็นทหารพระภูวไนย
ชื่อว่าหนุมานชาญณรงค์
ด้วยอ้ายไมยราพฤทธิรอน

ยายอย่าโศกิละห้อยไห้
ผู้ใดไม่รอต่อกร
มาตามพระองค์ทรงศร
มันพาภูธรลงมา

ไม่รู้ว่าอยู่ตำบลใด จนใจที่จะเสาะแสวงหา
จงพาเราไปในพารา จะฆ่ามันให้ม้วยชีวี
จะช่วยไวยวิกให้พ้นตาย ตัวยายก็จะสุขเกษมศรี
เป็นเจ้าแก่หมู่อสุรี ในที่นัคราบาดาล ฯ

ฯ ๘ คำ ฯ

เมื่อนั้น พิรากวนผู้ยอดสงสาร
ได้ฟังคำแหงหนุมาน นงคราญค่อยคลายจาบัลย์
มีความชื่นชมโสมนัส ดั่งได้สมบัติในสวรรค์
จึงว่าไมยราพชาญฉกรรจ์ มันเอาพระองค์ไปไว้
ดงตาลท้ายเมืองอสุรี อยู่ที่ในกรงเหล็กใหญ่
อสุรารักษาทั้งนอกใน ซึ่งจะพาเข้าไปนั้นยากนัก
ด้วยว่ากุมภัณฑ์นายประตู ชั่งดูมิให้เบาหนัก
ถึงจะเหาะข้ามกำแพงยักษ์ ก็จะต้องจักรกรดมรณา
มาตรแม้นจะแปลงเป็นแมลงวัน อย่าสำคัญจะพ้นยักษา
ขุนกระบี่ผู้มีปรีชา ตรึกตราอย่าให้เสียการ ฯ

ฯ ๑๐ คำ ฯ

บัดนั้น วายุบุตรผู้ปรีชาหาญ
พึงพิรากวนนางมาร บอกขานจะแจ้งไม่แคลงใจ
จึงว่าเพียงนี้ไม่ยากนัก ตัวข้าพอจักคิดได้
จะแปลงเป็นใยบัวติดสไบ เข้าไปมิให้สงกา

แม้นว่าชั่งหนักจะหักลง
คันชั่งอยู่ครั้งบุราณมา
ข้ามิได้พาผู้ใด
จงดูเอาเถิดนะขุนมาร

ฯ ๘ คำ ฯ เทรา

เมื่อนั้น
ได้พึงทหารพระจักรี
อันความคิดนี้ประเสริฐนัก
จงเร่งนิมิตกายา

ฯ ๔ คำ ฯ

บัดนั้น
ประนมหัตถ์ร่ายเวทฤทธิรอน

ฯ ๒ คำ ฯ ตระ

เป็นใยบัวติดสไบบาง
ด้วยเดชพระมนตร์อันฤทธิ์

ฯ ๒ คำ ฯ

เมื่อนั้น
เอากระออมนั้นตักคงคา

ฯ ๒ คำ ฯ เพลง

บัดนั้น
เห็นนางพิรากวนอรทัย

จงเอาสำนวนนี้ว่า
เก่าแก่คร่ำคร่าช้านาน
มาในพาราราชฐาน
อย่าแสร้งมาพาลพาท ฯ

นางพิรากวนยักษี
ยินดีแล้วตอบวาจา
เราจักตอบตามท่านว่า
ตัวข้าจะพาบทจร ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ

คาแห่งหนุมานชาญสมร
สังวรใจนิมิตอินทรีย์ ฯ

นางพิรากวนยักษี
อสุรีไม่เห็นกายา ฯ

นางพิรากวนยักษา
ขึ้นมากระเดียดเดินไป ฯ

อสุรยักษ์รักษาทวารใหญ่
ไปตักซึ่งชลธิมา

จึ่งเอากระออมกับตัวนาง วางเหนือตราชูยักษา
ชั่งดูกับลูกศิลา ที่เคยตรวจตราทุกที ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เศรษา

ครั้นตราชูยนต์หนักนัก กลั่นเดาะหักลงกับที่
กระออมแตกยับไม่สมประดี อสุรีเข้าจับวุ่นไป ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เศรษา

แล้วตั้งกระทู้ขู่ถาม สีดำทำความเป็นไฉน
พาใครเข้ามาฤาว่าไร นางนิจจาแต่โดยสัจจา ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

เมื่อนั้น นางพิราวนยักษา
ขึ้นเสียงเฉียงตอบอสุรา เหตุใดมาว่าดั่งนี้
เรามาผู้เดียวก็เห็นอยู่ เมื่อตราชูยนต์ของยักษี
คร่ำคร่ามานานกว่าแสนปี ไม่ดีหักเองจะโทษใคร
อนิจจาเห็นว่ากูตกยาก น้ำท่วมปากแล้วก็ว่าได้
จะทำกระไรก็ตามใจ ไม่อาลัยแก่ชีพชีวัน ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ

บัดนั้น นายประตูหมู่มารตัวขยัน
พังนางว่าขึงดึงดัน ไม่ทันรู้กลมารยา
ต่างตนต่างเห็นเป็นจริง ทุกสิ่งมิได้กังขา
แต่เหลียวดูหน้ากันไปมา ไม่ตอบวาจาเทวี ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ

เมื่อนั้น นางพิราวนยักษี
เถียงพลางทางริบจรลี เข้ามายังที่ทวารชัย ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ ชย

ครั้นถึงซึ่งหน้าพลาญ ชีบอกหนุมานทหารใหญ่
อันพระยาไมยราพฤทธิไกร หลับอยู่ในที่ไสยา
แต่ตัวไวยวิกกุมภัณฑ์ ใส่ตรุจำมั่นอยู่ข้างหน้า
นั่นดงตาลท้ายพารา ซึ่งยักษามันไว้พระจักริ ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ

บัดนั้น วายุบุตรวุฒิไกรชัยศริ
ยอกรเหนือเกลาเมาลี ขุนกระบรายเวทกายงกาย ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ ตระ

เดชะด้วยวิทยามนตร์ ทั้งตนแลเงาก็สูญหาย
ริบไปตามองค์พระนารายณ์ ยังท้ายพารากุมภัณฑ์ ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

ครั้นมาถึงที่ดงตาล เห็นหมู่มารรักษากวดขัน
นั่งนอนล้อมวงหลายชั้น ผลัดกันตระเวนตรวจตรา
ขุนกระบี่ผู้มีฤทธิรอน ยอกรเหนือเกล้าเกศา
จึงร่ายพระเวทวิทยา สะกดนิทราหมู่มาร ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ ตระ

เสียงสนั่นครั่นครื้นโพยมหน มืดมนทั่วทิศาศาน
เยือกเย็นไปทั้งบาดาล ปานดั่งฤดูเหมันต์ ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ คุกพาทย์

บัดนั้น ฝ่ายพวกอสุราพลขัณฑ์
ต้องเวทหนุมานชาญฉกรรจ์ บันดาลมัวตามัวใจ
ล้มหลับทับกันทั้งไพร่นาย จะเกริ่นกรายตรวจตราก็หาไม่
บ้างกรนบ้างคร่างวุ่นไป ไม่เป็นสติสมประดี ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ

บัดนั้น ลูกพระพายผู้ชาญชัยศรี
ครั้นเสร็จสะกดอสุรี ขุนกระบี่เดินเข้าไป ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ คุกพาทย์

จึ่งเห็นสมเด็จพระหริวงศ์ หลับอยู่ในกรงเหล็กใหญ่
กราบลงแทบบาทภูวไนย ซบพักตร์ร่ำไห้โศกา ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

โอ้ว่าพระจอมมงกุฎเกศ ลือเดชทั่วทศทิศา
เป็นที่พึ่งมนุษย์เทวา ควรฤๅมานอนอยู่ในกรง
อนิจจาเป็นน่าอนาถจิต พระกายติดไปด้วยธุลีผง
ไร้ทั้งภูษาผทมทรง ใบไม้จะรององค์ก็ไม่มี
เสียแรงเลยงทหารชำนาญยุทธ์ นับสมุดไว้ใต้บทศรี
แจ้งว่าไมยราพอสุรี ในราตรีจะลอบขึ้นไป

ทำการสะกดแต่เพียงนั้น ช่วยกันรักษาไว้ไม่ได้
เสียทีที่มีฤทธิไกร มาหลับใหลด้วยเวทวิทยา
มันจึ่งได้พาพระจักรี มาถึงบูรียักษา
หาไม่ที่ไหนอสุรา จะรอดลงมายังบาดาล
จะพิฆาตฟาดฟันด้วยตรีเพชร ให้เศียรเด็ดเสียบไว้กับ
หน้าฉาน

จึ่งจะสมน้ำหน้าอ้ายสาธารณ์ ที่หักการกำเริบใจ
ร่ำพลางฟูมฟายชลนา ซบพักตร์โศกาสะอื้นไห้
ดั่งหนึ่งจะสิ้นชีวาลัย ไม่เป็นสติสมประดี ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ โอด

ครั้นคลายแสนโศกาจาบัลย์ อภิวันท์เหนือเกล้าเกศี
ทำลายกรงช้อนองค์พระจักรี ด้วยกำลังฤทธิพาจร ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

รีบออกมาจากเมืองมาร ถึงเขาสุรกานต์สิงขร
ตรงลงยังเชิงคิรินทร วานรเพ่งพิศไปมา
เห็นแท่นสวรรณบัลลังก์อาสน์ อยู่ในนพมาศคหา
เอกเอี่ยมเทียมทิพยไสยา กวางพระจักราด้วยยินดี ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ ตระ

แล้วจึงบังคมก้มเกศ กราบเบื้องบทเรศทั้งสองศรี
คำรพจบพื้นพระธรณี ชุลีกรประกาศด้วยวาจา

ขอฝูงเทวาสุราฤทธิ์
ทั้งหกห้องสวรรค์ชั้นฟ้า
ตัวข้าจะไปสังหาร
ฝากแล้วก็รีบจรจรัล

ซึ่งสถิตสิงสู่ในภูผา
มาช่วยรักษาพระทรงธรรม์
ไมยราพขุนมารให้อาสัญ
ผันพักตร์คืนเข้ายังธานี ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ

มาจะกล่าวบทไป
อันสถิตถ้ำธารคีรี
เล็งมาเห็นลูกพระพาย
ออกจากกรงเหล็กอสุรา
บัดนี้จะกลับไปชิงชัย
ก็พาฝูงเทพบริวาร

ถึงเทพไทเรืองศรี
มิทิพยโสตนัยนา
พาองค์พระนารายณ์นาถา
มาไว้ปากถ้ำสุรกานต์
ฆ่าอ้ายไมยราพใจหาญ
เหาะทะยานมายังพระจักรี ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ เหาะ

ครั้นถึงจึงเข้าแวดล้อม
จำเรียงเสียงทิพยดนตรี
บ้างโบกบัดพัดวีระวังองค์
พิทักษ์รักษาภูวไนย

ขับกล่อมบำเรอดิดสี
ฉ่ำเฉอยเรอยรี่จับใจ
บ้างล้อมวงตามเชิงเขาใหญ่
มิให้ราคีบีฑา ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ กล่อม

บัดนั้น
เขม้นหมายจะล้างอสุรา

วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า
ก็ตรงมายังหน้าพลาญ ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

ครั้นถึงปราสาทอลงกรณ์ วานรสำแดงกำลังหาญ
กระทืบบาทผาดโผนโจนทะยาน ถึบบานสิหบัญชรชัย ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

เสียงสนั่นครั่นครื้นกุลาหล พังลงไม่ทนกำลังได้
แล้วมีวาจาประกาศไป เหวยอ้ายไมยราพกุมภัณฑ์
เบื่นไฉนตัวมึงไปลอบลัก องค์พระหริรักษ์รังสรรค์
กูเบื่นทหารชาญฉกรรจ์ ตามมาโรมรันอสุริ
ชื่อว่าหนุมานชาญณรงค์ อาจองดั่งพระยาราชสีห์
ตัวมึงดั่งหนึ่งมฤคี วันนี้จะม้วยวายปราณ ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ

เมื่อนั้น พระยาไมยราพใจหาญ
ผวาตื่นจากแท่นอลงการ ขุนมารก็เหลือบแลไป
เห็นวานรเข้ามาถึงปราสาท องอาจกล่าวคำหยาบใหญ่
โกรธาฉวยคว้าพระขรรค์ชัย ผุดลุกขึ้นได้ก็ร้องมา
เหม่เหม่ดูดูอ้ายชาติลิง เย่อหยิ่งอวดฤทธิ์ว่าแกล้วกล้า
ตัวกผ้ทรงศักดา ใต้ฟ้าไม่มีใครเทียมทัน
มึงดั่งหิ่งห้อยน้อยแสง ฤๅจะแข่งกับดวงสุริยฉัน
ว่าพลางขบเขี้ยวเคี้ยวฟัน แกว่งพระขรรค์ออกไล่ราญรอน

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

บัดนั้น คำแหงหนุมานชาญสมร
รับรองป้องกันประจัญกร วานรโถมถีบด้วยฤทธา ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

ถ้อยตีถ้อยรับสับสน ไล่ประจญถอยประจัญเข่นฆ่า
พันแทงแย้งยุทธ์กันไปมา ต่างหาญต่างกล้าไม่ลดกัน ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

เมื่อนั้น ไมยราพฤทธิแรงแข็งขัน
รับรองป้องปัดโรมรัน ขบพื้นโลดโผนโจนมา ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

เท้าหนึ่งเหยียบเข่าวานร กรแกว่งพระขรรค์เงื้อง่า
ากลอกกลับจับกันเป็นโกลา หันเหียนเปลี่ยนท่าในที ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

บัดนั้น หนุมานผู้ชาญชัยศรี
รบชิดติดพันประจัญตี ได้ทีโจมจับกุมภัณฑ์ ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

โผนเผ่นขึ้นยืนเหยียบบ่า กรขวาฉวยชิงพระขรรค์
กลอกกลับสัประยุทธ์พลัน ฟาดพื้นต้องกายขุนมาร
พระขรรค์ก็หักเป็นสองท่อน วานรถีบด้วยกำลังหาญ
อสุรีล้มลุกคลุกคลาน ขุนกระบี่ทะยานตามตี ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

เมื่อนั้น ไมยราพสิทธิศักดิ์ยักษ์
เสียพระขรรค์เพชรอันฤทธิ์ อสุรีคว้าไม้คทาวุธ
กวัดแกว่งแสงวาบปลาบตา กระทืบบาทาองอุด
ผาดแผลงสำแดงฤทธิรุทร กลับเข้าสัประยุทธ์ชิงชัย ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ

ต่างตนต่างรับต่างตี เข้าออกเบี่ยนทีหนีไล่
จนกระบองนั้นหักกระเด็นไป ฉวยได้หอกใหญ่เข้ารอนราญ ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

บัดนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจหาญ
หลีกหลบรบรันประจัญบาน โถมทะยานเข้าไล่ราวี ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

มือขวาฉวยชิงโตมร ได้ด้วยฤทธิรอนกระบี่ศรี
แทงต้องกุมภัณฑ์เป็นหลายที จนหอกอสุรินั้นหักไป
แล้วชักตรีเพชรออกจากกาย ลูกพระพายฟอนฟันกระชั้นไล่
หวดซ้ายป่ายขวาว่องไว มิได้ดำรงกายทัน ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

เมื่อนั้น ไมยราพฤทธิแรงแข็งขัน
สิ้นสุดอาวุธโรมรัน กุมภัณฑ์ถวิลจินดา
วานรตนนี้สามารถ ฤทธิรงค์องอาจแกล้วกล้า
ยิ่งกว่าเทวัญในชั้นฟ้า นักสิทธ์วิทยานาคี

จำเป็นจะคิดอุบายกล
ถึงมาตรมันจะกลับตี
ด้วยดวงจิตไม่อยู่กับกาย
คิดแล้วจึ่งร้องว่าไป
ตัวเราทั้งสองประลองยุทธ์
ถ้อยทีไม่แพ้ฤทธา
ให้เป็นธรรมยุทธสุจริต
จะเอาตาลสามต้นมาพัน
ผลัดกันตีตนละสามที
ให้ปรากฏไว้ในไตรดาล
ด้วยแยบยลลวงฆ่ากระบี่ศรี
กูนี้ไม่ครั่นคร้ามใจ
อันที่จะตายนั้นหาไม่
เหวยไอ้ลิงไพรพาลา
สัประยุทธ์ขับเคี่ยวกันหนักหนา
มาตั้งสัจจาสัญญากัน
ต่างตนอย่าคิดผิดผัน
ตะบิดพื้นให้เป็นกระบองตาล
ใครก็ดีไม่ม้วยสังขาร
ตัวท่านจะเห็นประการใด ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

บัดนั้น
ได้ฟังก็ดำริตริไตร
มันคิดเปรียบเทียบดั่งนี้
กูก็ไม่เกรงฤทธา
ถึงจะตายแม้นต้องพระพายพัด
อันตัวของอ้ายขุนมาร
คิดแล้วจึ่งร้องตอบไป
เกลือกจักไม่เหมือนหนึ่งพาที
คำแหงหนุมานทหารใหญ่
อันอ้ายไมยราพอสุรา
เห็นจะมีอุบายยักษา
จะซ้อนกลฆ่ามันให้วายปราณ
ก็อุตริคืนชีพสังขาร
นัยจะแหลกลาญด้วยฤทธิ์
ว่าจริงฤๅไฉนยักษี
ที่คำอสุรีสัญญา ฯ

ฯ ๘ คำ ฯ

เมื่อนั้น
ได้ฟังจึงตอบวาจา
แม้นมาตรมิคงในสัจ
กับฝูงเทวาทั้งนั้น
แต่เราจะตีสามทีก่อน
ตัวเองจงลุกขึ้นตีไป

พระยาไมยราพยักษา
อันคำเราว่านี้โดยธรรม์
ขอจงหัสนัยน์รังสรรค์
สังหารชีวันให้บรรลัย
ครบแล้วจะนอนลงให้
ตามที่เราได้ปฏิญาณ ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ

บัดนั้น
พึงคำไมยราพขุนมาร
ไฉนจึงมาเลือกว่า
ตัวเราเป็นแขกมาแต่ไกล
ซึ่งว่าทั้งนี้แต่พึงรู้
เองจะตีก่อนก็เร่งตี

วายุบุตรวุฒิไกรใจหาญ
ตบหัตถ์ฉัดฉานแล้วตอบไป
สัญญาเอาเปรียบก็เป็นได้
ชอบให้ตีก่อนอสุรี
ใช่กูจะโง่กว่ายักษี
ใครดีจะรอดชีวา ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ เศรษา

เมื่อนั้น
ได้ฟังกระบี่ก็ปรีดา

พระยาไมยราพยักษา
อสุราเข้าถอนเอาต้นตาล ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

เท้ายันบ่าดันกระชากฉุด
สามต้นสูงเทียมคัคนานต์

ก็หลุดขึ้นด้วยกำลังหาญ
ขุนมารบิดเป็นคทาธร

แล้วร้องว่าเหวยอ้ายลิงบ่า มึงอวดฤทธาว่าชาญสมร
ใครดีจะได้เห็นกร จงนอนลงให้กูติ ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ

บัดนั้น หนุมานผู้ชาญชัยศรี
ได้ฟังอสุราพาที ขุนกระบี่ร่ายวิทยามนตร์ ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ ตระ

ครั้นครบเจ็บคาบก็เบ่าไป กลั้นใจลูบกายสามหน
ให้คงทรหดอดทน แล้วทอดตนกวักเรียกอสุรา ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

เมื่อนั้น พระยาไมยราพยักษา
เห็นกระบี่นอนทอดกายา ก็ปรีดาเงื้อดเงื้อกระบองตาล
กวัดแกว่งสำแดงแผลงฤทธิ์ เสียงสนั่นครรชิตทุกทิศาน
สองเท้ากระเหย่งเผ่นทะยาน ขุนมารก็ตีลงไป ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

สามทีสนั่นดังพ้าฟาด บัถพิกัมปนาทหวาดไหว
อันกายหนุมานชาญชัย ก็จมลงในพื้นพสุธา ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

บัดนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า
มิได้เจ็บช้ากายา ผุดลุกขึ้นมาด้วยว่องไว ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

ร้องว่าเหวยเหวยขุนมาร รู้จักพระกาลฤๅหาไม่
เร่งนอนลงเถิดอ้ายจัญไร ส่งกระบองมาให้กูตี
แม้นมิงรักตัวกลัวตาย จะถ่ายชีวิตยักษี
กราบลงที่ตีนของกูนี้ จึ่งจะไว้ชีวอสุรา ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เทรา

เมื่อนั้น พระยาไมยราพยักษา
เห็นวานรไม่สิ้นชีวา อหังการ์เยาะเย้ยไยไพ
ให้ประหวั่นครั่นคร้ามขามฤทธิ์ ร้อนจิตดั่งหนึ่งเพลิงไหม้
แล้วรอมานะหักใจ กูจะเกรงมันไยอ้ายสาธารณ์
คิดแล้วจึ่งตอบวาจา เหวยอ้ายพาลาเดียรัจฉาน
กูไม่ประณตบทมาลย์ มิงอย่าอวดหาญพาที
ว่าแล้วก็ทอดกายลง ส่งกระบองให้กระบิศรี
ตัวเองจงเร่งมาตี ตามที่ซึ่งได้สัญญา ฯ

ฯ ๘ คำ ฯ

บัดนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า
ฉวยจับกระบองตาลมา เงื้อง่าด้วยกำลังฤทธิรอน
ตาหมายเขม้นจะพิฆาต องอาจดั่งพระยาไกรสร
สองมือกวัดแกว่งคทาธร วานรก็ฟาดลงสามที ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

เสียงสนั่นครั่นครันอากาศ กระบองแหลกกายขาดไปกับที
แล้วฉกแขนขาอสุรี ขุนกระบี่ขว้างไปด้วยฤทธา ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

เมื่อนั้น พระยาไมยราพยักษา
เท้ากรกลับติดเป็นกายา อสุราไม่ม้วยบรรลัย
ลุกขึ้นกระทืบบาทผาดร้อง กึกก้องกัมปนาทหวาดไหว
โผนไปด้วยกำลังว่องไว เข้าไล่ประจญประจัญบาน ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

บัดนั้น วายุบุตรวุฒิไกรใจหาญ
หักเอาด้วยกำลังชัยชาญ โถมทะยานถีบต้องอสุรี
ล้มลงกับพื้นพสุธา ด้วยศักดาเดชเรืองศรี
โลดโผนโจนไปทันที ขุนกระบี่เหยียบอกลงไว้ ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

จึงถามพิราวนนงลักษณ์ ไมยราพขุนยักษ์นี้ไฉน
ฆ่ามันจึงไม่บรรลัย สงสัยเป็นพ้นพรรณนา ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ

เมื่อนั้น นางพิราวนยักษา
พึงวายุบุตรก็ปรีดา จึงร้องบอกมาทันที
ซึ่งว่าฆ่ามันไม่ตาย เพราะด้วยอุบายยักษี
ถอดจิตออกเป็นภุมรี ใส่กล่องมณีอลงกรณ์

แล้วเอาลงไปซ่อนไว้ ในยอดตรีกูฏสิงขร
ท่านจงคิดฆ่าตัวภมร ไมยราพฤทธิรอนจะวายปราณ ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ

เมื่อนั้น วายุบุตรผู้ปรีชาหาญ
พึงนางบอกแจ้งทุกประการ ยินดีปานได้ฟากฟ้า
เท้าเหยียบอสุราไว้มั่น กรนั้นประนมเหนือเกศา
ก่ายพระเวทอันศักดา นิมิตกายกายาวานร ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ ตระ

รูปนั้นใหญ่เท่าพรหมาน สูงตระหง่านดั่งหนึ่งสิงขร
พร้อมทั้งสี่พักตร์แปดกร สำแดงฤทธิรอนเกรียงไกร
เท้าซ้ายเหยียบอกอสุรี มิให้เคลื่อนจากที่ขึ้นมาได้
เท้าขวานั้นก้าวทะยานไป ยังในตรีกูฏบรรพตา ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ

มือหนึ่งง้างยอดคีรินทร กรหนึ่งนั้นค้นคว้าหา
จับได้แมลงภุมรา ก็เอาขึ้นมาชูไว้
เหวยเหวยไมยราพยักษี นี่หัวใจมึงฤๅมิใช่
ว่าแล้วขยี้เป็นจุรณไป ตัดเศียรลงให้พร้อมกัน ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

ดั่งหนึ่งพระกาลพาลราช มาพ่นฟาดด้วยคมพระแสงขรรค์
กายดั่นระด่าวแดยัน กุมภัณฑ์ก็ม้วยชีวี ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

ศัพท์	คำอธิบายศัพท์
พระยาไมยราพ	เป็นพญายักษ์ เจ้ากรุงยาดาล รูปนตร์สะกดทัพ ถอดดวงจิตไว้ที่เขาตรีกูฏ ได้มัจฉานุไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม
กล้องมณี	กล้องที่ไมยราพใช้เข้ายาวิเศษสะกดทัพพระรามให้หลับทั้งกองทัพ
โยธา	กองทัพ
ตามไฟ	จุดไฟไว้
พาทย์	เครื่องประโคม
อาคม	เวทมนตร์
นิทรา	นอน หลับ
พานรินทร์	ลิง
อินทรีย์	ร่างกาย
วายุบุตร	ลูกพระพาย (ลม) หมายถึง หนุมาน แม่ชื่อนางสวาหะ
โอษฐ์	ปาก
พลับพลา	เรือนมีหลังคา ที่ประทับชั่วครั้งคราวสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน
สุวรรณ	ทอง
รัตน์	แก้ว
โอภาส	แสงสว่าง สุกใส
จำรัส	รุ่งเรือง สว่าง

ประภัสสร	สิเลอมพราย แสงพราว ๆ เหมือนแสงพระอาทิตย์
	แรกขน
พลากร	กองทหาร
ดาษดา	เกลื่อนกลาด
กนิษฐา	น้อง
ยอบ	หมอบ ทรุดลง ย่อลง
เวท	มนตร์ ถ้อยคำที่ผูกเป็นคาถา
โสมนัส	ปลาบปลื้ม เบิกบาน
สำรวล	หัวเราะ รื่นเริง
พระพกตร	หน้า
เลขา	งามดังเขียน
โสภา	งาม
พริ้มเพริศ	งามแช่ล่ม
พระราเมศ	พระราม
เชษฐา	พี่ชาย
ชำแรก	แทรก แหวกลงไป
สุธา	พสุธา ดินแผ่นดิน
สุธาธาร	แผ่นดิน
พนาดร	ป่า
ธานี	เมือง

โกฏิ

พจนารถ คำพูด

โกฏิ จำนวนสิบล้าน

เภทพาล เหตุไม่ดีต่าง ๆ

พิรากวน พี่สาวของไมยราพ

ปัจจุสมัย เวลาเช้ามืด

สังขาร์ ร่างกาย

ยาตรา เดิน

นครบาล ผู้มีหน้าที่ในการปกครองบ้านเมือง

บัญชา คำสั่ง สั่ง

อัศจรรย์ แปลก ประหลาด

ลูกพระอาทิตย์ สุครีพ

พระทรงสุบรรณ พระผู้ทรงครุฑ หมายถึง พระนารายณ์ แต่ในที่นี้หมายถึง พระราม เพราะพระนารายณ์อวตาร (แบ่งภาค) ลงมาเกิดเป็นพระราม

รสุริยวงศ์ วงศ์พระอาทิตย์

พระยามัจจุราช เจ้าแห่งความตาย คือ พระยม

พารา เมือง

ขัณฑ์ เขตแดน

อารัญ ป่า

กันดาร ลำบาก อัตคัด ผิดเคือง

ทศพักตร์	สิบหน้า หมายถึงทศกัณฐ์
รณรงค์	รบ
ราพณ์	ทศกัณฐ์
โมหันธ์	ความมืดมนด้วยความหลง
พระหริรักษ์	พระนารายณ์
ไตรโลก	สามโลก หมายถึง โลกสวรรค์ โลกมนุษย์ โลกบาดาล
สิบแปดมงกุฎ	เสนาวานร ๑๘ ตน ที่ชาติก่อนเคยเป็นเทวดา
พระบี่นโลเกศ	ผู้เป็นยอดของโลก หมายถึง พระราม
พระสี่กร	พระนารายณ์ มีสี่กร ทรงสังข์ คทา จักร ตรีสถิต ณ เกษียรสมุทร มีมเหสีชื่อ พระลักษมี
อภิวาทน์	การกราบไหว้
รุทร	น่ากลัวยิ่งนัก
ประณต	น้อมไหว้
ปทุมมาลย์	ดอกบัว
แลง	ชื่อหินชนิดหนึ่ง สีแดงอย่างอิฐเผา ปรุเป็นรู
ปราการ	กำแพง
หลาว	เหล็กหรือไม้ที่เสียมปลายแหลม
โตมร	หอกซัด
กุญชร	ช้าง

สีหนาท เสียงกึกก้องดังราชสีห์

ตรี สามง่ามด้ามสั้น

คชกรรม์ กิจการในทางปฏิบัติอันเกี่ยวกับช้าง เช่นการขี่ การคล้องจับ เป็นต้น

ไกรสร ราชสีห์

บรรพต ภูเขา

โสพส สิบหก ชั้นพรหมโลกสิบหกชั้น ถือกันว่าเป็นที่สุขอย่างยิ่ง

เพลิงกรด ไฟที่มีลักษณะร้อนแรง

รัถยา ทางเดิน

จรจรัล เดินไป

พินิจ พิจารณา ตรวจตรา

มัจฉานุ ลูกหนุมานกับนางสุพรรณมัจฉา ตัวเป็นลิง หางเป็นปลา

กระเวน ตระเวน เที่ยวไป

ท้องชลธาร ท้องน้ำ

พาลา โง่ เขลา ชั่ว ร้าย

มัจฉา ปลา

สาธารณ์ ต่ำ เลว

ชัยศรี ความสง่าผ่าเผยด้วยความชนะ

วุฒิไกร	ยิ่งด้วยความรู้ความเจริญ
กุณฑลสุรกานต์	เครื่องประดับหูอันเป็นแก้วมีค่า
สาคร	แม่น้ำ ทะเล
บุตรบุญธรรม์	ลูกเลี้ยง
พระกาล	พระยม เจ้าแห่งความตาย
เทเวศ	เทวดาผู้ใหญ่
อวตาร	การแบ่งภาคลงมาเกิดของพระนารายณ์
ทินกร	ผู้กระทำวัน หมายถึงพระอาทิตย์
เขจร	บินไป เหาะไป
ศิโรเพศ	ศีรษะ
กรรมเวรา	ยาปกรรม
จุมพิต	จูบ
โทมนัสา	เสียใจ
อัชฌาสัย	นิสัยใจคอ มีนิสัยดี
บุษบง	ดอกไม้
ชลธาร	ลำน้ำ ลำคลอง
นิเวศ	ที่อยู่
สระโบกขรณี	สระบัว
จำนรรจา	เจรจา พูด กล่าว
ตรุ	ที่ขังคน ตะราง คุก

กระเดียด	เอาเข้าข้างสะเอว
กระออม	ภาชนะใส่น้ำทำด้วยไม้สาน
ทวารา	ประตู
ท่าวารี	ท่าน้ำ
ไวยวิก	ยักษ์ลูกนางพิราภวน
โทษกร	โทษ อาชญา
ยองใย	เส้นใย
โลกธาตุ	แผ่นดิน
ภูวไนย	พระเจ้าแผ่นดิน
ภูธร	พระเจ้าแผ่นดิน
สำนวน	ทำนองพูด ถ้อยคำที่เรียบเรียงแล้ว
นิมิต	แปลง
สังวร	สำรวม เหนี่ยวรั้ง
อรไท	นางผู้เป็นใหญ่ นางผู้มีสกุล
ลูกศิลา	ลูกหิน
เดาะ	ร้าว ขวนขะหักออกจากกัน
พลาญ	ลาน (โบราณ)
เมาลี	จอม ยอด ผมจุก
โพยม	ท้องฟ้า อากาศ
ฤดูเหมันต์	ฤดูหนาว
พระหริวงศ์	พระราม

ยุทธ์ การรบ

พิฆาต กำจัด ฆ่า ทำลาย

หน้าฉาน หน้าที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน

เชิงครุนทร เชิงเขา

นพมาศ ทองเนื้อเก้า

คำรพ เคารพ

ชุลีกร ประนมมือไหว้

หกห้องสวรรค์ชั้นฟ้า สวรรค์ ๖ ชั้น รวมเรียกว่า ฉกามาพจร ได้แก่

๑. จาตุมหาราชิก ๔. ดุสิต

๒. ดาวดึงส์ ๕. นิมมานรดี

๓. ยามะ ๖. ปรนิมมิตวสวัตดี

ทิพย์โสตนัยนา หูตาทิพย์

บิฆา เบียดเบียน

สิหบัญชร หน้าต่างที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จประทับรับแขกเมือง

กุลาหล โกลาหล เสียงกึกก้อง วุ่นวาย

มฤดิ กวาง เนื้อ

สัประยุทธ์ รบพุ่งชิงชัยกัน

คทาวุธ ตะบอง

นักสิทธ์ ฤษี ผู้สำเร็จ

วิทยา คือวิทยาธร เทพบุตรพวกหนึ่งมีหน้าที่เล่นดนตรีบนสวรรค์

ลิงไพร ลิงป่า

สัประยุทธ์ ในทำนองอ่าน สัยประหยุค

ธรรมยุทธ์ การต่อสู้กันโดยทางธรรม เช่น แก้ปัญหาหลักธรรม หรือสร้างพระเจดีย์แข่งกัน

ตะบิด ยิด

ไตรดาล ๓ โลก

ตริไตร คิดให้แจ้ง

หัสนัยน์ (สหัสนัยน์) พันตา ผู้มีพันตา หมายถึง พระอินทร์

ปฏิญาณ การให้คำมั่นโดยสุจริตใจ

คัคนานต์ ท้องฟ้า

ครรชิต กกกอง กระหึม

ทิศาน ด้าน ข้าง ทิศ

กัมปนาท เสียงหวั่นไหวทั่วไป

ไยไพ เยาะเย้ย พูดให้อาย

ภุมรี แมลงภู่ แมลงผึ้ง

อลงกรณ์ เครื่องประดับ เครื่องแต่ง

ตรีกูฏสิงขร ชื่อเขาสามยอด

พรหมาน พรหม พระเป็นเจ้าผู้สร้างโลกตามศาสนาพราหมณ์

จุรณ (อ่านจุน) ผง ของทำบุญ

กิจกรรม

(เลือกทำตามควรแก่กรณี)

ก. จงเติมคำลงในช่องว่างต่อไปนี้ให้ถูกต้อง

๑. ไมยราพไปถึงพลับพลาของพระรามพระลักษณ์ได้โดยทาง ...

.....

๒. พระรามถูกขับไปขังที่.....

๓. "หลับข้างแท่นแก้วแพรวพรรณ แต่พระทรงสุบรรณนั้น หายไป" พระทรงสุบรรณ หมายถึง.....

๔. เมื่อหนุมานไปถึงเมืองยาดาล ได้พบลิงเผือกตัวหนึ่ง ชื่อว่า .....

๕. หนุมานและลิงเผือกตัวนี้มีลักษณะต่างกันคือ.....

.....

๖. ลิงเผือกเชื่อว่าหนุมานเป็นบิดาของตน เพราะ.....

.....

๗. การทัศราชูยนต์หัก นางพิราวนให้เหตุผลว่า.....

.....

๘. พระนารายณ์อวตารลงมาเกิดในโลกมนุษย์ มีนามใหม่ว่า...

.....

๙. ไมยราพออกอุบายให้หนุมานไปถอนต้นไม้ชื่อ ..... มาต่อสู้กัน

ข. จงขีด ✓ หน้าข้อความที่ถูก และ × หน้าข้อความที่ผิด

๑. บุพสมัยหมายถึงเวลาในบุพบัน

๒. ไมยราพสะกดทัพพระรามให้หลับทั้งกองทัพ โดยใช้ควันรม

๓. พระรามและพระลักษณ์เป็นพี่น้องต่างมารดากัน

๔. เข้ากรุงขาดาลในเรื่องรามเกียรติ์ตอนศึกไมยราพ หมายถึง พญานาคราช

๕. ไมยราพจับพระรามโดยมุ่งหมายจะฆ่าให้ตาย

๖. อาตร์ และ ราตร์มีความหมายเหมือนกัน

๗. พิเภกเป็นผู้บอกทางที่จะไปสู่เมืองขาดาลให้แก่หนุมาน

๘. เมื่อหนุมานรบกับลิงเผือกที่เมืองขาดาล ผลปรากฏว่า หนุมานรบชนะ

๙. นางพิรากวนเป็นมารดาของนนทกาล

๑๐. นางพิรากวนมีหน้าที่ตักน้ำ

๑๑. หนุมานแปลงตัวเป็นไรติดสไบของนางพิรากวน เพื่อจะได้ผ่านประตูเข้าไปในเมืองอย่างปลอดภัย

๑๒. พระอินทร์และพระนารายณ์คือบุคคลคนเดียวกัน

๑๓. หนุมานและไมยราพผลัดกันตีด้วยกระบองคนละ ๓ ที ผลปรากฏว่า ไม่มีใครแพ้ใครชนะ

๑๔. ไมยราพถอดดวงจิตซ่อนไว้บนยอดเขาหิมาลัย

๑๕. ในที่สุดไมยราพถูกหนุมานฆ่าตาย

ค. จงขีด ✓ หน้าข้อความที่ถูก

๑. ไมยราพเข้าเมืองขาดาล เป็น
ก. ยักษ์
ข. มนุษย์
ค. พญานาค

๒. พระรามมชออกชอหนง คอ
ก. พระอิศวร
ข. ท้าวทศรถ
ค. พระจักรี

๓. วายุบุตรในเรื่องรามเกียรติ์ เป็นชอของ
ก. หนุมาน
ข. วงคนตรี
ค. ลม

๔. มัจฉานุ เป็นบุตรของ
ก. นางเบญกาย
ข. นางสุวรรณมัจฉา
ค. นางพิรากวน

๕. มัจฉานุมีลักษณะแตกต่างจากลิงตัวอื่น คือ
ก. มีหัวเป็นลิง ตัวเป็นช้าง
ข. มีหัวเป็นลิง หางเป็นปลา
ค. มีหัวเป็นปลา หางเป็นลิง

๖. ไมยราพออกอุบายให้หนุมานไปถอนต้น
ก. กระของเพชร
ข. มะพร้าว
ค. ตาล

๗. ไมยราพถอดดวงใจเป็นตัว
ก. แมลงหวี่
ข. แมลงผึ้ง
ค. แมลงวัน

๘. ไมยราพสะกดทัพพระรามให้หลับทั้งกองทัพด้วยการ
ก. รมควัน
ข. เข้ายาให้หลับ
ค. ใส่ยาพิษลงในน้ำดื่ม

๙. ไมยราพซ่อนกล่องดวงใจไว้ที่
ก. ยอดเขาตรีกูฏ
ข. ยอดเขาหิมาลัย
ค. ยอดเขาไกรลาส

๑๐. ทิวากร หมายถึง
ก. พระจันทร์
ข. พระอาทิตย์
ค. ดวงดาว

๑๑๑. ไตรโลกในวรรณคดี หมายถึง
ก. สวรรค์ มนุษยโลก นรก
ข. สวรรค์ มนุษยโลก ขาดาล
ค. อากาศ แผ่นดิน มหาสมุทร

ง. จงจับคู่คำต่อไปนี้ โดยเอาตัวอักษรทางขวามือ เขียนไว้ข้างหน้าตัวเลขทางซ้ายมือ

๑. พระอินทร์
๒. นางพิราภวน
๓. พระราม
๔. พิเภก
๕. ทศกัณฐ์
๖. ทินกร
๗. กุญชร
๘. ศร
๙. ปทุมา
๑๐. ตรีเพชร

ก. ราพน์
ข. อาวุธชนิดหนึ่ง
ค. บรรพต
ฆ. ดอกบัว
ง. คชสาร
จ. พระจักร
ฉ. โหร
ฌ. สหัสนัยน์
ญ. พระอาทิตย์
ฐ. ไวยวิก

จ. จงตอบคำถามต่อไปนี้

๑. ไมยราพมีความสำคัญแก่เจ้ากรุงลงกาอย่างไร

๒. กุมภกัณณ์มีความสำคัญอย่างไรในเรื่องรามเกียรติ์ตอนศึก ไมยราพ

๓. นักเรียนมีความเชื่อถือในเรื่องเวทมนตร์อาคมหรือไม่ เพราะเหตุใด

๔. เหตุใดหนุมานจึงมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่ง ว่า "วายุบุตร"

๕. "ตรีโลก" มีความหมายอย่างไรในทางศาสนาและวรรณคดี

๖. เหตุใดมัจฉานุจึงยอมเชื่อว่า หนุมานเป็นบิดาของตน

๗. หนุมานนำพระรามกลับคืนมาได้โดยวิธีใด จงเล่าเรื่องย่อ ๆ

๘. หนุมานมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวที่แตกต่างไปจากลิงทั่ว ๆ ไปอย่างไร

๙. กระออมเป็นชื่ออะไร เคยเห็นหรือไม่

๑๐. "สิบแปดมงกุฎ" ท่านเข้าใจว่าอย่างไร

๑๑. เพราะเหตุใดไมยราพซึ่งเป็นผู้มีฤทธิ์มากจึงถูกฆ่าตาย

ขงเบ้ง

สามก๊ก

บทนำเรื่อง

สามก๊กเป็นนิยายที่เล่าสืบกันมา ตามเค้าเรื่องจากจดหมายเหตุทางประวัติศาสตร์ตอนหนึ่งของจีน ต่อมาได้มีผู้นำเอาเรื่องนี้ไปแสดงงิ้วและการเรียบเรียงขึ้นเป็นเรื่องราวและพิมพ์เป็นหนังสือแพร่หลาย

สามก๊กฉบับภาษาไทยนี้ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) กวีเอกผู้หนึ่งต้นยุครัตนโกสินทร์ ได้เป็นผู้แปลและเรียบเรียงขึ้น

ความตอนต้นในเรื่องสามก๊ก

ตั้งแต่พระเจ้าฮั่นโกโจได้ปราบปรามศัตรูราบคาบ และตั้งตัวเป็นภูมิจักรพรรดิแห่งประเทศจีนราว พ.ศ. ๕๖๘ แล้ว ก็ได้มีกษัตริย์สืบราชวงศ์ต่อมาเรียกว่าราชวงศ์ฮั่น เมื่อตกมาถึงรัชสมัยของพระเจ้าเลนเต้ บ้านเมืองก็ระส่ำระสาย เนื่องจากพระเจ้าเลนเต้อ่อนแอ และหย่อนความสามารถในการปกครอง ทรงหลงเชื่อยรรคาขันทีคนสนิท ซึ่งมุ่งหวังกอบโกยผลประโยชน์ ครั้นพระเจ้าเลนเต้สิ้นพระชนม์ ห้องหูเบี๊ยนพระราชโอรสองค์ใหญ่ก็ได้ครองราชสมบัติต่อมา เนื่องจากยังทรงพระเยาว์มาก พระนางโฮเฮาพระราชมารดาจึงต้องว่าราชการแทน พวกขันทีได้ก่อความวุ่นวายขึ้น ทำให้บ้านเมืองระส่ำระสาย พระนางโฮเฮาจึงได้มีหนังสือไปขอร้องให้ตั๋งโต๊ะเจ้าเมืองซีหลงเข้ามาช่วยปราบขันที แต่พวกขันทีได้ทราบเรื่องเสียก่อน จึงลอบฆ่าโฮจินพี่ชายของนางซึ่งกุมอำนาจทางทหารเสีย

ครั้นตั้งโต๊ะปราบราบคาบได้แล้ว ก็กลับมิใคำเริบถึงกับปลงพระชนม์ห้องอูเบี้ยนและพระราชมารดาเสีย แล้วยกห้องอูเหียบพระราชโอรสของพระเจ้าเลนเต้ขึ้นครองราชย์ มีพระนามว่าพระเจ้าเหียนเต้ และตั้งโต๊ะได้เข้าดำรงตำแหน่งมหาอุปราช ต่อมาได้ก่อการกำเริบทุจริตต่าง ๆ เพราะมีนิสัยเป็นพาลมาแต่เดิม พระเจ้าเหียนเต้ทรงลอยมิหนังสือไปเรียกโจโฉเจ้าเมืองตังกุนและบุคคลอื่น ๆ อีกหลายคนให้มาช่วยปราบ แต่ทำการไม่สำเร็จ เพราะแก่งแย่งแตกสามัคคีกันเสีย

ในเมืองหลวงมีขุนนางคนหนึ่งชื่อว่า อองอุ้นเป็นคนมีความคิดดี เมื่อเห็นว่าจะใช้กำลังคนกำจัดตั้งโต๊ะไม่ได้ จึงใช้ให้นางเตียวเสียนบุตรเลี้ยงไปทำอุบายให้ลิโป้บุตรบุญธรรมของตั้งโต๊ะฆ่าตั้งโต๊ะตาย แต่สถานการณ์บ้านเมืองก็ยังไม่เรียบร้อยลงได้ เพราะลิฉุยกับกุยกินายทหารผู้ใหญ่ของตั้งโต๊ะได้ก่อการจลาจลขับอองอุ้นฆ่า แล้วยังคับพระเจ้าเหียนเต้ให้อยู่ในอำนาจตน พระเจ้าเหียนเต้จึงขอความช่วยเหลือไปยังโจโฉ โจโฉได้ยกกองทัพมาปราบลิฉุยและกุยกได้สำเร็จ และได้รับตำแหน่งเป็นมหาอุปราชแต่นั้นมา

เมื่อโจโฉได้เป็นมหาอุปราชแล้ว ก็พยายามปราบปรามเมืองต่าง ๆ ซึ่งตั้งแข็งเมืองมาตั้งแต่คราวจลาจลได้หลายแห่ง แล้วเลยเหลิงอำนาจถึงกับยังอาจล่วงเกินพระเจ้าเหียนเต้ พระเจ้าเหียนเต้ทรงคับแค้นพระทัยเป็นอันมาก ถึงกับทรงกรีดพระโลหิตเขียนหนังสือไปยังเมืองต่าง ๆ ขอให้มาช่วยปราบโจโฉ โจโฉรับหนังสือลับได้ก็ยิ่งแสดงอาการกระด้างกระเดื่อง

มากขึ้น ถึงกับคิดจะเนรเทศพระเจ้าเหียนเต้ แต่ที่ปรึกษาทัดทานไว้ เพราะเกรงว่าจะเป็นการเพาะศัตรูมากขึ้น โจโฉได้ยกทัพไปปราบปรามเมืองต่างๆ โดยอ้างว่าเมืองเหล่านั้นเป็นกบฏต่อพระเจ้าเหียนเต้ จนในที่สุดเหลือพวกเมืองสำคัญซึ่งโจโฉปราบไม่ลงคือ บรรดาเมืองที่อยู่ในความปกครองของเล่าปี่ ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ของพระเจ้าเหียนเต้ กับเมืองที่อยู่ในความปกครองของซุนกวน ดังนั้นจึงเกิดเป็น "สามก๊ก" ขึ้น คือ โจโฉก๊กหนึ่ง เล่าปี่ก๊กหนึ่ง และซุนกวนอีกก๊กหนึ่ง

เล่าปี่มิศักดิ์เป็นอาพระเจ้าเหียนเต้ ได้รับแต่งตั้งเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ฝ่ายกรมวัง เดิมมีอาชีพทางทอเสื่อและขายเกือกในเมืองตุ้นกวน เมื่อบ้านเมืองเกิดจลาจลเล่าปี่ก็คิดจะช่วยปราบปราม เล่าปี่มีทหารเอกซึ่งมีฝีมือเก่งกล้าสามารถเป็นที่เลื่องลือคือ กวนอู เตียวหุย และจูล่ง เล่าปี่ต้องเร่ร่อนอยู่ไม่เป็นที่ จนกระทั่งได้ขงเบ้ง (มีฉายาว่าอาจารย์ยอกหลงแห่งเขาโงลังกั๋ง) ซึ่งเป็นผู้มีสติปัญญาสามารถมาเป็นที่ปรึกษาออกอุบายในการศึกให้ จนสามารถตั้งหลักแหล่งได้มั่นคงในแคว้นเสฉวน ก๊กเล่าปี่มีชื่อว่า "ก๊กจก"

ฝ่ายซุนกวนนั้นเป็นเจ้าเมืองกังตั๋ง ซึ่งเป็นเมืองใหญ่และอุดมสมบูรณ์มีเมืองขึ้นน้อยใหญ่มากมาย มีกำลังทหารและที่ปรึกษาดีๆพรักพร้อม ก๊กของซุนกวนมีชื่อว่าง่อก๊ก (ซุนกวนเป็นบุตรซุนเกี๋ยนซึ่งได้ตั้งตัวเป็นใหญ่ในแคว้นกังตั๋ง เมื่อซุนเกี๋ยนถึงแก่กรรม ซุนเซ็กพี่ชายของซุนกวนก็ได้เป็นใหญ่สืบต่อมา ครั้นซุนเซ็กถึงแก่กรรมซุนกวนจึงได้เป็นใหญ่ในเมืองกังตั๋ง) เมื่อโจโฉยกกองทัพติดตามเล่าปี่มาถึงเมืองกังแฮ โจโฉได้

พยายามผูกมิตรกับซุนกวน เพื่อจะเกลี้ยกล่อมไว้เป็นพรรคพวกของตน แต่ขงเบ้งได้อุบายเกลี้ยกล่อมซุนกวนและจิวยี่ ให้ปลงใจเข้ากับเล่าปี่ทำการสู้รบโจโฉได้สำเร็จ ซุนกวนจึงเป็นศัตรูต่อโจโฉ และได้ทำการรบพุ่งกันเรื่อยมา จนกระทั่งภายหลังโจโฉได้ใช้อุบาย ทำให้ซุนกวนมาเข้าด้วยช่วยกันรบเล่าปี่

การรบพุ่งฆ่าฟันกันระหว่างก๊กทั้ง ๓ นี้ได้ดำเนินมาเป็นเวลานานถึง ๖๐ ปี ต่างฝ่ายต่างก็ใช้กลยุทธกลวิธีต่าง ๆ ชิงไหวชิงพริบกันอย่างแยบคาย ซึ่งคนชั้นหลังได้ยึดถือเป็นแบบฉบับในการยุทธต่อมา

โจโฉได้ครองอำนาจมาจนอายุได้ ๖๖ ปี ก็ถึงแก่กรรม โจผีบุตรชายคนโตได้เป็นผู้สำเร็จราชการแทน โจผีนี้ร้ายกาจมากได้เนรเทศพระเจ้าเหี้ยนเต้ และตั้งตนขึ้นเป็นกษัตริย์ เล่าปี่และซุนกวนต่างก็ไม่ยอมรับนับถือโจผีเป็นกษัตริย์ โจผีตั้งราชวงศ์วุยขึ้น ชื่อว่า "วุยก๊ก" แผ่นดินจีนในยุคนี้จึงเป็น ๓ ก๊กอย่างแท้จริง เพราะมีพระเจ้าแผ่นดินถึง ๓ องค์ คือพระเจ้าโจผีก๊กหนึ่ง พระเจ้าเล่าปี่แห่งแคว้นเสฉวนก๊กหนึ่ง และพระเจ้าซุนกวนแห่งเมืองกังตั๋งอีกก๊กหนึ่ง ต่างเป็นอริระแก่กัน และทำการรบพุ่งกันเรื่อยมา แต่ภายหลังพระเจ้าซุนกวนได้ยอมอ่อนน้อมต่อพระเจ้าโจผี

ฝ่ายพระเจ้าเล่าปี่เสวยราชย์ได้ ๓ ปีก็สิ้นพระชนม์ ขงเบ้งได้อัญเชิญอาเต๊า ราชบุตรองค์ใหญ่ขึ้นครองราชย์สืบแทน ทรงพระนามว่าพระเจ้าเล่าเสี้ยน ส่วนขงเบ้งได้รับตำแหน่งเป็นมหาอุปราชมีอำนาจสิทธิขาดในการแผ่นดิน ในตอนนี้ขงเบ้งสามารถเกลี้ยกล่อมให้พระเจ้าซุนกวนกลับเป็นไมตรีกับเสฉวนได้อีก

พระเจ้าโจผีครองราชสมบัติได้ ๗ ปี ก็ประชวรสิ้นพระชนม์ พวกขุนนางทั้งปวงจึงพร้อมใจกันเชิญโจยอย พระราชโอรสอันเกิดแต่พระนางเอี๋ยนซีขึ้นครองราชย์สืบแทน ทรงพระนามว่าพระเจ้าไต้งุยฮ่องเต้ การศึกยังคงดำเนินต่อมา ส่วนมากเป็นการทำสงครามขับเคี่ยวกันระหว่างพระเจ้าโจยอยกับพระเจ้าเล่าเสี้ยน พระเจ้าโจยอยแต่งกองทัพออกไปทำศึกและเสียทีหลายครั้ง ต่อมาจึงได้แต่งตั้งให้สุมาอี๋เป็นขุนนางผู้ใหญ่ และรับสั่งให้จัดแจงแต่งทัพยกไปสมทบกับกองทัพหลวง ที่เมืองเตียงอันเพื่อทำศึกกับขงเบ้ง ก่อนที่สุมาอี๋จะยกทัพไปยังเมืองเตียงอันก็ได้ทราบข่าวว่าเบ้งตัดเจ้าเมืองซงหยงคิดกบฏจะไปเข้ากับขงเบ้ง อันจะทำให้ขงเบ้งตีเอาเมืองเตียงอันได้ง่าย สุมาอี๋จึงได้ยกทัพไปตีเมืองซงหยงเสียก่อน เมื่อตีเมืองซงหยงได้แล้วสุมาอี๋ก็เกลี้ยกล่อมชาวเมืองให้สามิภักดิ์ แล้วยกกองทัพไปสมทบกับพระเจ้าโจยอยที่เมืองเตียงอัน

พระเจ้าโจยอย ทรงสรรเสริญสุมาอี๋ว่าเป็นผู้ที่มีสติปัญญาหลักแหลม และทรงมอบอำนาจสิทธิขาดในการลงโทษผู้ที่ทำผิดให้แก่สุมาอี๋ พร้อมทั้งพระราชทานเครื่องยศสำหรับกษัตริย์ให้เป็นอันมาก แล้วดำรัสสั่งให้ยกกองทัพไปรบกับขงเบ้ง โดยมีเตียวคับร่วมไปด้วย ทั้งสองปรึกษาตกลงกันว่า ควรมีหนังสือไปยังโจจิ๋นเจ้าเมืองไปเสียให้ระมัดระวังรักษาเมืองอย่าให้ขงเบ้งตีได้ ฝ่ายสุมาอี๋จะได้ยกทัพไปซุ่มอยู่ที่ปากทางจะเข้าเมืองฮันต๋ง เพื่อสะกัดทัพขงเบ้งที่จะยกล่วงเข้ามาทางตำบลเกเต๋ง และได้แต่งทหารไปคอยสะกัดกับทหารขงเบ้ง ที่ออกหาเสบียงอาหารไว้หลายทาง เพื่อล่อให้ขงเบ้งพาทหารไปเมืองฮันต๋ง กองทัพสุมาอี๋และเตียวคับจะได้โจมตีได้ง่าย

เรื่องย่อตอนต่าง ๆ ที่นำมาเป็นบทเรียน

เมื่อขงเบ้งทราบว่าสุมาอี้ตีเมืองซงหยงได้ จึงประกาศรับสมัครผู้ที่จะไปรักษาตำบลเกเต๋ง เพื่อมิให้สุมาอี้ยกทัพมาสกัดขัดทางได้ ม้าเจ๊กได้ขันอาษาโดยทำหนังสือทานบนไว้ต่อขงเบ้งว่าถ้าตนทำการไม่สำเร็จ ก็จะยอมให้ประหารชีวิตตนพร้อมทั้งบุตรภรรยา ขงเบ้งจึงให้ม้าเจ๊กไปทำการพร้อมด้วยองเป๋งและทหารอีกสองหมื่นห้าพันคน ทั้งยังได้จัดกองทัพไว้คอยช่วยเหลือด้วย

เมื่อม้าเจ๊กยกทัพมาถึงตำบลเกเต๋ง ก็สำรวจดูภูมิประเทศ เห็นว่าเต็มไปด้วยซอกเขาและห้วยธาร คิดว่าทหารสุมาอี้คงไม่กล้ายกมา องเป๋งได้เตือนมิให้ม้าเจ๊กประมาท และให้เข้าตั้งค่ายใหญ่ครอบปากทางไว้ แต่ม้าเจ๊กไม่เห็นด้วย กลับไปซุ่มทัพไว้บนยอดเขา โดยไม่ฟังคำเตือนขององเป๋งที่ว่าอาจจะถูกกองทัพสุมาอี้ล้อมทำให้อดน้ำได้ องเป๋งได้ขอแบ่งทหารมาตั้งค่ายอยู่ห่างจากเขาประมาณร้อยเส้น เพื่อคอยต้านศึกและได้ทำแผนที่ส่งไปให้ขงเบ้งทราบ

เมื่อสุมาอี้ยกทัพมาถึงเกเต๋งก็เข้าล้อมเขาไว้ และได้จัดกองทัพกองหนึ่งให้เตียวคับคุมไปคอยสกัดมิให้องเป๋งมาช่วยม้าเจ๊กได้ ทั้งให้ซินต๋าซินหงิยกทหารไปยึดทางที่ทหารม้าเจ๊กจะลงมาตักน้ำด้วย

ฝ่ายม้าเจ๊กเมื่อเห็นสุมาอี้ยกทัพล้อมเขา ก็โยกธงให้สัญญาณทหารเข้าโจมตี ม้าเจ๊กได้นำทหารเข้ารบพุ่งเป็นสามารถ แต่ก็ไม่อาจตีหักออกมาได้ จึงต้องยกทัพถอยกลับขึ้นไป องเป๋งก็ถูกสกัดมาช่วยม้าเจ๊กไม่ได้

ทหารม้าเจ็กเย็นจำนวนมากได้ลอยหนีมายอมจำนนต่อสุมาอี้ เพราะทนอดน้ำอยู่ไม่ได้ สุมาอี้ก็สั่งให้ทหารขุดไฟเผาล้อมเขา ม้าเจ็กทนอยู่ไม่ได้จึงพาทหารตีฝ่าลงมา สุมาอี้แกล้งเปิดทางให้หนีไปได้ ม้าเจ็กพาทหารหนีไปยังค่ายยังเขงก๋วน บรรดากองทัพที่ขงเบ้งจัดไว้ให้คอยช่วยเหลือม้าเจ็กก็องเป่ง ก็ถูกตีแตกพากันหนีไปยังค่ายยังเขงก๋วนเช่นกัน

ส่วนขงเบ้งเมื่อได้รับแผนที่ขององเป่ง ก็รู้ว่าฝ่ายตนเสียเปรียบข้าศึกจึงให้เอียวหงียกทัพไปเปลี่ยนเอาม้าเจ็กกลับ พอดีได้ทราบข่าวว่าเกเต๋งและเมืองหลิวเซียเสียแก่ข้าศึกแล้ว จึงสั่งให้กวนหินกับเตียวเปาคุมทหารไปซุ่มทางริมเขาขุกองสัน คอยสกัดทัพสุมาอี้แต่ไม่ให้เข้าทำการรบพุ่ง ถ้าเห็นทหารสุมาอี้มาก็ให้ตีม้าล่อโห่ร้องข่มขวัญ เมื่อทหารสุมาอี้ถอยก็อย่าติดตาม ให้รีบยกทัพไปยังค่ายยังเขงก๋วน

เมื่อขงเบ้งตระเตรียมเสบียงอาหารพร้อมแล้ว ก็แต่งคนไปแจ้งแก่ผู้รักษาเมืองเทียนซุย เมืองลำอั๋น และเมืองเสเสียให้ทิ้งเมืองเสีย แล้วขงเบ้งก็ยกทัพไปตั้งอยู่ ณ เมืองเสเสีย และเกณฑ์ทหารกองหนึ่งไปขนข้าวปลาอาหารทุกตำบล ขณะนั้นม้าใช้เข้ามาแจ้งว่า สุมาอี้ยกทหารมาแล้ว ขงเบ้งตกใจไม่รู้จะสู้รบประการใด เพราะกำลังทหารของสุมาอี้เหนือกว่ามาก จึงสั่งให้รื้อถอนธงบนกำแพงลงเสีย แล้วเปิดประตูเมืองไว้ทั้ง ๔ ด้าน จัดทหารและชาวบ้านไว้ตามปกติประตูละยี่สิบคน ส่วนทหารอื่น ๆ ก็ซุ่มตัวเงียบอยู่ แล้วขงเบ้งก็จัดแจงแต่งตัวโอ่อ่าขึ้นไปนั่งดีดกระจับปี่เล่นอยู่บนหอรบหน้าที่บูชา

ฝ่ายกองหน้าของสุมาอิ้เห็นดังนั้นก็ไม่กล้ายกเข้าเมือง เพราะเกรงถูกกลของเบ้งจิ้งกลับไปรายงานต่อสุมาอิ้ สุมาอิ้มิได้รู้เท่าทันอุบายของขงเบ้งจิ้งถอยทหารออกไปทางริมเขาขุกองสัน ปะทะกับกองทัพของกวนหินเตียวเปาที่ซุ่มอยู่ ก็แตกตื่นตกใจกลับถอยหนีไป ทิ้งศัสตราอาวุธและเสบียงอาหารไว้มากมาย

ขงเบ้งเมื่อเห็นสุมาอิ้ถอยทัพไปแล้ว ก็กวาดต้อนครอบครัวอพยพไปยังเมืองฮันต๋ง ฝ่ายโจจิ๋นซึ่งได้รับคำสั่งให้มาจับตัวขงเบ้ง ก็เสียทีเกียงอุยกับม้าต้ายถอยหนีไป

ฝ่ายจูล่งกับเตงจี๋เมื่อได้ทราบว่าขงเบ้งเลิกทัพไปแล้ว ก็คิดว่าสุมาอิ้จะต้องยกทัพติดตามมาแน่ จึงเตรียมแผนการซ่มทัพไว้โดยให้กองทัพสมาอิ้ฝ่ายเซาหูยกทัพหน้ามาถึงตำบลกักกักเห็นทัพเตงจี๋หนีไปก็ไล่ติดตาม จูล่งจึงได้ให้ทหารจุดประทัดโห่ร้องขึ้น เซาหูตกใจชักม้ากลับมาจะต่อสู้ จึงถูกจูล่งแทงด้วยทวนตกม้าตาย แล้วยกทัพตามเตงจี๋ไปถึงเมืองฮันต๋ง โกฉุยได้ยินเสียงโห่ร้องกึกก้อง จึงสั่งให้ขันเจ้งยกทหารติดตามจูล่ง ไปทันกันที่ซอกเขา ขันเจ้งเสียทีแต่จูล่งไว้ชีวิตและให้กลับมาบอกโกฉุยให้ออกไปต่อสู้ โกฉุยกลัวจูล่งจึงได้พาทหารไปสมทบกับโจจิ๋น เพื่อยกเข้าตีเมืองเทียนซุย ลาอันและฮันต๋ง

สุมาอิ้ยกทัพมาถึงกลางทาง ก็แจ้งว่าขงเบ้งยกทัพไปจากเมืองเสเสียแล้ว จึงยกพลคืนเข้าเมืองเสเสีย แล้วสืบถามความจริงถึงกำลังทหารของขงเบ้งจากชาวเมือง ก็รู้ว่าตนเสียทีขงเบ้ง เมื่อจัดแจงบ้านเมืองเสร็จแล้ว

สุมาอิก็ยกทัพไปยังเมืองเตียงอัน กราบทูลให้พระเจ้าโจยอยทราบทุกประการ

สุมาอิขันอาสาจะยกทัพใหญ่ไปตีเมืองฮันต๋ง พระเจ้าโจยอยก็เกณฑ์ทหารทุกหัวเมืองให้สมาอิ แต่ซนจ้ไดห้ามไว้ มิให้ยกไปตีเมืองฮันต๋ง เพราะลำบากและอันตรายมาก พระเจ้าโจยอยจึงให้สุมาอิยกกองทหารไปตั้งรักษาด่านไว้ทุกตำบล

ฝ่ายขงเบ้งเมื่อมาถึงเมืองฮันต๋ง ได้ข่าวว่าบู๋ล่งกับเตงจ๋คุมทหารตามมาก็คิดจะออกไปรับถึงประตูเมือง แล้วปูนบำเหน็จให้บู๋ล่งในฐานที่ทำศึกชนะแต่บู๋ล่งไม่ยอมรับอ้างว่าตนแตกทัพมา ขณะนั้นพอดีทหารมาแจ้งว่าม้าเจ็กองเย็ง โกเสียง และอยเอียนมาถึงแล้ว ขงเบ้งจึงให้ม้าเจ็กเข้ามาว่ากล่าว ม้าเจ็กรู้สึกตัวว่าผิดจึงมัดตัวเองเข้ามาหา ขงเบ้งสั่งให้นำม้าเจ็กไปประหารชีวิตตามสัญญา ม้าเจ็กร้องไห้อ้อนวอนขอชีวิต ขงเบ้งไม่ยอมแต่ได้รับปากจะเลี้ยงดูบุตรภรรยาของม้าเจ็กต่อไป

ขงเบ้งได้แต่งหนังสือกราบทูลพระเจ้าเล่าเสี้ยน ถึงพฤติการณ์ต่าง ๆ ที่ตนทำไป และขอถอนตัวจากตำแหน่งมหาอุปราชในฐานที่ได้ทำการเสียทีข้าศึก พระเจ้าเล่าเสี้ยนจึงประชุมขุนนาง ซึ่งต่างก็เห็นพ้องต้องกันให้ถอดขงเบ้งจากตำแหน่งมหาอุปราชลงมาเป็นอ๋องกุ๋น ลดตำแหน่งลงสามขั้น แต่มีอำนาจบังคับบัญชาทหารทั้งปวงเหมือนกับมหาอุปราช เมื่อขงเบ้งได้รับราถอดตัวจากตำแหน่งมหาอุปราชแล้ว ก็เริ่มซ่องสุมทหารฝึกซ้อมรบเพื่อเตรียมการแก้แค้นศัตรูต่อไป

ขงเบ้งได้ทำศึกกับฝ่ายวุ่ยก็กลับเป็นหลายครั้ง ในบางครั้งพระเจ้า
ซุนกวนหัวหน้างอกก็เข้าร่วมด้วย ขงเบ้งใช้กลอุบายล่อลวงโจมตีข้าศึก
ได้ชัยชนะเกือบทุกครั้ง แต่ก็ต้องเสียทหารไปมิใช่น้อย ครั้งสุดท้ายก่อนที่
ขงเบ้งจะป่วย ก็ได้คิดกลอุบายทำศึกกับสุมาอี้จนสุมาอี้เสียทีแตกทัพไป

สุมาอี้ได้มาตั้งค่ายใหม่ แล้วประกาศแก่ทหารทั้งปวงให้รักษาค่าย
ให้มั่นคง ถ้าทหารขงเบ้งยกมาก็อย่าออกไปรบด้วย ขงเบ้งได้ให้ทหารไป
ท้าทายตลอดเวลา สุมาอี้ไม่ยอมออกรบด้วยเลย แม้ขงเบ้งจะใช้วิธีการ
เยาะเย้ยสบประมาทต่าง ๆ นานาก็ตาม ขงเบ้งแค้นใจถึงกับน้ำตาตก เพราะ
ตนตั้งใจจะทำศึกให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว ฝ่ายสุมาอี้ก็ถูกนายทหารของตน
รกเร้าให้ออกรบกับขงเบ้ง เพื่อแก้แค้นที่ถูกสบประมาท สุมาอี้จึงทำหนังสือ
ทูลพระเจ้าโจยอยให้ทรงทราบ พร้อมกับขอรับคำสั่งให้ออกรบ พระเจ้า
โจยอยเข้าพระทัยจุดประสงค์ของสุมาอี้ จึงมีพระราชโองการมิให้สุมาอี้
ออกรบ ให้ตั้งมั่นรักษาค่ายอยู่ดังเดิม ขงเบ้งได้รับทราบข่าวนี้ด้วยความ
ตกใจ ถึงกับสลบไปและล้มเจ็บลงอย่างหนัก ยิ่งเห็นดาวประจำตัวมัวหมอง
ก็รู้ตัวว่าจะต้องตายในเร็ววันแน่เกียงอุยจึงแนะให้ขงเบ้งทำพิธีเสดาะเคราะห์
ขงเบ้งได้ทำพิธีอยู่ถึงหกคืน เห็นโคมใหญ่ที่จุดเสี่ยงทายอายุสว่างสุกใส
ก็คิดว่าตนคงจะมีอายุสืบไป จึงสั่งให้เกียงอุยคอยระมัดระวังอย่าให้ใคร
ผ่านเข้าออกในห้องพิธี

ฝ่ายสุมาอี้มีความสงสัยที่ทหารขงเบ้งมิได้ออกรบหลายวัน ครั้นสังเกต
เห็นดาวประจำตัวขงเบ้งมัวหมอง ก็รู้ว่าชาตาของขงเบ้งกำลังจะถึงฆาตจึงให้

แฮหัวบ่าคุมทหารไปท้าทายทหารขงเบ้ง ฝ่ายอุยเอ๋ยนเมื่อได้ยินทหารสุมาอี้มาร้องท้าก็โกรธ จึงผลุนผลันเข้าไปขอกขงเบ้งและสะดุดโคมเสี่ยงทายอายุคับไป ขงเบ้งตกใจและรู้ตัวว่าหนีความตายไม่พ้นก็สลบไป เมื่อฟื้นขึ้นมาจึงสั่งให้อุยเอ๋ยนพาทหารออกมาหน้าค่าย เพราะรู้เท่าทันความคิดของสุมาอี้ เมื่อแฮหัวบ่าเห็นอุยเอ๋ยนยกทัพออกมาก็ถอยทหารกลับเข้าค่าย อุยเอ๋ยนติดตามไปไม่ทันจึงยกทัพกลับ

เมื่อรู้ตัวว่าจะตาย ขงเบ้งจึงมอบตำราพิชัยสงคราม ตำราภูฤกษ์และตำราหน้าไม้ให้แก่เกียงอุยไว้เล่าเรียน เพราะเห็นว่าเกียงอุยเป็นผู้มีสติปัญญาฉลาดพากเพียรมาก พร้อมทั้งกำชับให้ระวังรักษาตำบลอิมเป๋งไว้ เพราะเป็นทางที่ข้าศึกจะเข้าตีเสฉวนได้ง่าย เสร็จแล้วจึงเรียกม้าต้ายเข้าไปกระซิบ สั่งให้คอยหาทางกำจัดอุยเอ๋ยนเสีย เพราะต่อไปจะเป็นกบฏต่อพระเจ้าเล่าเสี้ยน และได้แจ้งเรื่องนี้ให้เอียวหงิทราบด้วย พร้อมทั้งมอบหนังสือลับไว้ให้อ่านเมื่อถึงเวลาคับขัน ครั้นสั่งการเสร็จขงเบ้งก็สลบไปเป็นเวลานาน พอฟื้นขึ้นก็รีบส่งข่าวไปทูลพระเจ้าเล่าเสี้ยนถึงอาการป่วยของตน

พระเจ้าเล่าเสี้ยนทรงทราบข่าวก็ตกพระทัย จึงส่งลิฮกไปเยี่ยม ขงเบ้งได้สั่งเสียลิฮกให้ตั้งหน้าทำราชการโดยสุจริตและรอบคอบ ส่วนการทหารและตำราพิชัยสงครามของตนได้มอบให้เกียงอุยไว้ ขงเบ้งสั่งให้ลิฮกไปทูลพระเจ้าเล่าเสี้ยนว่าตนขอกราบถวายบังคมลา

ขงเบ้งออกไปตรวจหน้าค่ายแล้วกลับมาสั่งเสียเอียวหงิให้ทำนุบำรุงทหารให้ดี เมื่อจะคิดการสิ่งใดให้ปรึกษาเกียงอุย แล้วขงเบ้งก็มาเขียนหนังสือถวายพระเจ้าเล่าเสี้ยนเป็นใจความว่า ขอให้พระเจ้าเล่าเสี้ยนทรง

ปกครองพลเมองให้ร่มเย็นเป็นสุข ตั้งอยู่ในความสัตย์ ตนเสียใจที่ทำการปราบศัตรูยังไม่สำเร็จดังประสงค์ และขอกราบถวายบังคมลาพร้อมทั้งขอมอบทรัพย์สิ่งของในบ้านนำไปแจกจ่ายแก่ทหาร

ต่อจากนั้นขงเบ้งได้สั่งเอียวหงิมให้ทหารไว้ทุกข์เมื่อตนตาย และให้รักษาหน้าที่ตามปรกติเพื่อมิให้ข้าศึกล่วงรู้ แล้วให้ทำพิธีรักษาดาวอายุมิให้หายไป เพราะถ้าดาวอายุยังอยู่ข้าศึกก็ไม่กล้ายกมาย่ำยี ระหว่างนั้นให้ยกกองทัพกลับไป ถ้าข้าศึกตามตีก็ให้จัดทหารตั้งรับพร้อมกับรูปหุ่นของเบ้งออกมากลางทหาร สุมาอี้เห็นก็จะตกใจและถอยทัพกลับไปเอง

ตอนค่ำขงเบ้งออกมาดูดาวเห็นริบหรี่เต็มทีก็สั่นสติไปพักหนึ่งเมื่อฟื้นขึ้นก็พอดีเจียงอุ่ยมาเยี่ยมและแจ้งว่า พระเจ้าเล่าเสี้ยนให้มาถามว่าจะตั้งใครเป็นมหาอุปราชแทน ขงเบ้งจึงตั้งให้เจียวอ้วนเป็นมหาอุปราชแทนตน และถ้าเจียวอ้วนตาย ก็ให้บิอุยเป็นแทน สั่งแล้วขงเบ้งก็สิ้นใจ ขณะที่ขงเบ้งตายมีอายุห้าสิบสี่ปี

สรุปเรื่องสามก๊กในตอนจบ

เมื่อขงเบ้งตายแล้ว อุยเอี๋ยนก็เป็นกบฏและถูกฆ่าตาย ทางฝ่ายโจเฮาเล่าเสี้ยนและพระเจ้าซุนกวนก็ปรองดองกันเป็นอันดี ส่วนสุมาอี้ครั้นเลิกทัพกลับมาแล้วก็ได้เป็นมหาอุปราชของพระเจ้าโจยอย เมื่อพระเจ้าโจยอยสิ้นพระชนม์ก็ได้ดำรงตำแหน่งนี้ ในสมัยของพระเจ้าโจฮองเช่นกัน ต่อมาสุมาอี้ตาย สุมาสูและสุมาเจียวผู้บุตรก็ได้รับแต่งตั้งเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ฝ่ายพระเจ้าซุนกวนครองราชย์มาได้ยี่สิบสี่ปีก็ประชวรสิ้นพระชนม์

ซุนเหลียงราชโอรสจึงได้ครองราชย์สืบมา เมื่อสุมาสูทราบข่าวก็คิดจะยกกองทัพมาตีเมืองกังตั๋งโดยไม่ฟังคำทักท้วงใดๆ แต่สุมาสูตีเมืองกังตั๋งไม่ได้ ทางเมืองเสฉวนส่งทัพไปช่วยเมืองกังตั๋ง ต่อมาสุมาสูได้ถอดพระเจ้าโจฮองออกจากกษัตริย์เพราะทราบว่าคิดร้ายต่อตน แล้วตั้งให้โจมอหลานพระเจ้าโจผีครองราชย์แทน ครั้นสุมาสูตายสุมาเอี๋ยวน้องชายก็ได้เป็นมหาอุปราช เกิดมัวเมาในยศศักดิ์คิดจะแย่งราชสมบัติ ต่อมาพระเจ้าโจมอถูกปลงพระชนม์ สุมาเอี๋ยวจึงเชิญโจฮวนหลานโจโฉขึ้นครองราชย์ การศึกระหว่างวุ่ยก๊กกับจ๊กก๊กยังคงดำเนินอยู่ ต่อมาสุมาเอี๋ยวได้ให้เตงงายยกทัพไปตีเมืองเสฉวนได้ และพาพระเจ้าเล่าเสี้ยนไปอยู่เมืองวุ่ยก๊ก สุมาเอี๋ยวได้เป็นที่จินอ๋องอยู่ไม่นานก็ตาย สุมาเอี๋ยนบุตรชายจึงได้ดำรงตำแหน่งแทนบิดา และคิดการชิงราชสมบัติจากพระเจ้าโจฮวน พระเจ้าโจฮวนยอมยกราชสมบัติให้แก่สุมาเอี๋ยนโดยดี สุมาเอี๋ยนได้เป็นพระเจ้าจินอ๋องและคิดการจะไปตีเมืองกังตั๋ง

ทางฝ่ายเมืองกังตั๋งเมื่อพระเจ้าซุนเหลียงถูกถอดออกจากกษัตริย์ ซุนอิวอนุชาก็ได้รับแต่งตั้งแทน ครั้นพระเจ้าซุนอิวทราบว่าสุมาเอี๋ยนจะมาตีเมืองกังตั๋งก็ตรอมพระทัย ประชวรสิ้นพระชนม์ลง ซุนนางทั้งปวงได้เชิญซุนโฮราชบุตรพระเจ้าซุนเหลียงขึ้นครองราชย์ เมื่อสุมาเอี๋ยนยกทัพไปล้อมเมืองกังตั๋ง พระเจ้าซุนโฮเห็นไม่มีทางต่อสู้จึงยอมอ่อนน้อมต่อสุมาเอี๋ยน เป็นอันว่าแผ่นดินจีนที่ได้แตกแยกออกเป็นก๊กต่างๆ นั้น ก็ไปกลับรวมเข้าเป็นก๊กเดียวกันอีกมีชื่อว่า ไต้จิ้น ในสมัยพระเจ้าสุมาเอี๋ยนนี้เองเรื่องราวสามก๊กก็จบบริบูรณ์ลงเพียงนี้.

ม้าเจ๊กรับอาสาขงเบ้งไปรักษาตำบลเกเต๋ง ต่อสู้สุมาอี้

ขงเบ้งได้แจ้งดังนั้นก็ตกใจ จึงว่าสุมาอี้ยกทหารมาครั้งนี้ เห็นจะล่วงเข้าไปตั้งสกัดอยู่ตำบลเกเต๋ง จะปิดต้นทางเราเสีย ผู้ใดจะอาสาไปรักษาที่เกเต๋งไว้ได้ ม้าเจ๊กจึงว่า ข้าพเจ้าจะรับอาสาไปเอง ขงเบ้งจึงว่า ซึ่งท่านจะไปรักษาตำบลเกเต๋งนั้นก็ขอบใจ อันที่เกเต๋งนี้ตำบลน้อยก็จริงแต่ว่าเป็นที่สำคัญนักแล้วหากำแพงไม่จะป้องกันรักษาก็ยาก ถึงว่าท่านมีฝีมือเข้มแข็งก็จะประมาทไปบ้าง ถ้าเกเต๋งตำบลเดียวนี้เสียแก่ข้าศึก ทหารทั้งปวงก็จะเป็นอันตรายสิ้น

ม้าเจ๊กจึงว่า เสียแรงข้าพเจ้าเป็นทหารเรียนวิชาการมาแต่น้อยจนใหญ่ ทำศึกมาก็ช้านานแต่ตำบลเกเต๋งเท่านี้รักษาไว้มิได้ก็ตายเสียดีกว่าอยู่ ขงเบ้งจึงว่า ท่านอย่าประมาท อันสุมาอี้นี้มีปัญญาความคิดมาก ฝีมือก็เข้มแข็ง อนึ่งเตียวคับทหารเอกก็เป็นกองหน้ามาด้วยแต่ล้วนคนดี ซึ่งท่านจะไปรักษาเกเต๋งไว้นั้นยังกระไรอยู่หรือ

ม้าเจ๊กจึงว่า อย่าว่าแต่ว่าสุมาอี้กับเตียวคับมาเลย ถึงโจยอยจะยกมาเองข้าพเจ้าก็มิกลัว แล้วทำหนังสือทานบนไว้ให้ขงเบ้งว่า ถ้าทำการมิได้เหมือนปาก ให้ประหารชีวิตข้าพเจ้าทั้งบุตรภรรยาเสียให้สิ้น ขงเบ้งรับเอาหนังสือทานบนแล้วจึงเกณฑ์ทหารสองหมื่นห้าพันให้แก่ม้าเจ๊ก แล้วสั่งอองเป่งให้ไปด้วย จึงว่าตัวท่านมี

สติปัญญาอย่าได้ประมาทจงช่วยกันตริกตรองคิดอ่านผ่อนผันให้จงาดีแลจะตั้งค่ายคูทำการทั้งปวงจงปริกษาปรองดองให้พร้อมกันอย่าแก่งแย่งให้เสียการ จงทำแผนที่มาให้แก่เรา ถ้าท่านช่วยกันรักษาตำบลเกเต๋งไว้ได้ก็จะมีความชอบ ม้าเจ๊กอองเบ่งรับคำขงเบ้งแล้วก็คำนับลาคุมทหารยกไปตำบลเกเต๋ง

ครั้นม้าเจ๊กอองเบ่งยกไปแล้ว ขงเบ้งจึงว่าแก่โกเสียงว่าอันม้าเจ๊กกับอองเบ่งจะไปรักษาเกเต๋งนั้น เราก็มีความวิตกอยู่มิวางใจเลย ด้วยเมืองหลิวเซียนั้นใกล้กันกับเกเต๋ง แล้วเป็นซอกเขาป่าดงรกชัฏ มีที่จะซุ่มทแกล้วทหารไว้ได้มาก ท่านจงคุมทหารหมื่นหนึ่งยกไปตั้ง ณ เมืองหลิวเซียซุ่มทหารไว้ ถ้าเห็นเกเต๋งจะเป็นประการใด จงยกทหารมาช่วยม้าเจ๊กอองเบ่งให้ทันที โกเสียงคำนับลาแล้วก็ยกทหารไปตั้งอยู่ตามสั่ง

[ขงเบ้งจึงให้หาอุยเอี๋ยนเข้ามาว่า บัดนี้เราให้โกเสียงไปตั้ง ณ เมืองหลิวเซียนั้นก็ยังมิวางใจเลย] ด้วยการครั้งนี้เห็นจะใหญ่หลวงอยู่ ท่านจงยกทหารไปตั้งซุ่มไว้ ณ หลังเกเต๋ง ถ้ากองทัพเราเสียก็จะได้ช่วยกัน อุยเอี๋ยนจึงว่า ข้าพเจ้าเป็นทัพหน้า ชอบแต่ท่านจะใช้ให้ข้าพเจ้ายกไปทำความชอบก่อนอีก แลบัดนี้มหาอุปราชให้ม้าเจ๊กอองเบ่งโกเสียงยกไปเอาความชอบแล้ว จะกลับใช้ข้าพเจ้าเป็นกองหน้าไปภายหลังก็จะเปล่าอยู่ จะเอาความชอบประการใด

ขงเบ้งจึงว่า ท่านอย่าน้อยใจเลย อันม้าเจ๊กแลอองเบ่ง
โกเสียงนั้นเห็นจะสู้เตียวคับมิได้ ท่านยกไปเป็นกองหลังครั้งนี้
เห็นจะได้ทำการมีความชอบอีกแล้ว ตำบลเกเต๋งนั้นท่านอย่าคิด
ว่าเล็กน้อย เป็นที่สำคัญอยู่ อย่าได้ประมาทอุตส่าห์ตรวจตรา
เบ้องกันเป็นกวดขันอย่าให้เป็นอันตรายได้ อุยเอี๋ยนก็คำนับลาออก
เมาจัดแจงทหาร พร้อมแล้วก็ยกไปตั้งซุ่มอยู่ ณ หลังเกเต๋ง

[ขงเบ้งจึงสั่งจูล่งกับเตงจี๋ว่า ท่านจงคุมทหารไปล่อทัพสุมาอี
ในตำบลกิก๊ก มาตรว่าจะมิได้รบพุ่งก็ดี [แม้กองทัพสุมาอีเห็นเข้า
ก็จะตกใจ แลตัวเราก็จะยกกองหลวงไปเมืองไปเซียทีเดียว] ถ้า
ได้เมืองไปเซียแล้วก็จะได้เมืองเตียงอั๋นด้วย เตงจี๋กับจูล่งรับคำ
แล้วก็ยกทหารไป [ขงเบ้งจึงตั้งเกียงอุยเป็นกองหน้า แล้วก็ยก
ทัพหลวงออกจากค่ายเขากิสาน]

ฝ่ายม้าเจ๊กครั้นยกมาถึงเกเต๋ง ก็พิเคราะห์ดูภูมิฐานแล้วก็
หัวเราะ จึงว่าตำบลเกเต๋งนี้มีซอกห้วยธารเขาเป็นอันมาก ที่ไหน
ทหารสุมาอีจะยกมาได้ มหาอุปราชน์ปรารมภ์หาต้องกวดไม่
อองเบ่งจึงว่า อันตำบลเกเต๋งนี้มหาอุปราชกำชับมาว่าเป็นที่คับขัน
อยู่ เราอย่าประมาท ขอให้ท่านตั้งค่ายใหญ่ครอบปากทางนี้ลงไว้
ด้วยมีทางน้อยแยกเป็นห้าทางเข้ามารวมกันในต้นทางนี้ เกลือก
จะมีข้าศึกแต่งกองทัพแยกมาบรรจบกันจะไว้ใจมิได้

ม้าเจ๊กจึงว่า อันจะตั้งค่ายลงในกลางทางนี้หามีธรรมเนียม
ไม่ แลเขาริมทางนี้ก็โดดอยู่เขาเดียว ข้างตีนเขาเล่าก็มีป่าไม้

รกชัฏ เหมือนเทพดามาแต่งที่ชัยชนะไว้ให้เรา เราจะยกทหาร
ขึ้นไปตั้งซุ่มอยู่บนยอดเขาจะมิดีกว่าหรือ อองเบ่งจึงว่า จะทิ้ง
ที่สำคัญเสียไม่เห็นด้วย แม้ตั้งค่ายปิดปากทางนี้ลงไว้แล้ว ถึงว่า
ข้าศึกจะยกมาสักสิบหมื่นก็เห็นจะไม่หักทางล่วงเราไปได้ ถ้าท่าน
จะคุมทหารขึ้นไปตั้งอยู่บนเขานั้น ข้าศึกรู้ยกทหารมาล้อมไว้ทั้ง
สี่ด้านจะมิจนเสียหรือ

ม้าเจ๊กหัวเราะแล้วจึงว่า ท่านว่าครั้งนี้เหมือนความคิดผู้หญิง
โบราณว่าไว้ถ้าจะรบศึกให้อยู่ที่สูงถึงจะต่อด้วยศัตรูก็จะได้เปรียบ
อาจเอาชัยชนะได้โดยเร็วเหมือนผ่าไม้ไผ่ แม้ทหารสุมาอี๋ยกมา
เราจะไล่ให้แตกหนีไป มิให้มีเกราะติดตัวเลย

อองเบ่งจึงว่า โบราณว่าทำสงครามให้อยู่สูงก็ชอบอยู่
ถ้าแลจะตั้งอยู่บนเขานั้น ข้าศึกยกมาล้อมไว้ปิดทางน้ำเสีย ทหาร
เราจะอดน้ำระหายอยู่ เมื่อเป็นฉะนั้นแล้วจะคิดประการใด ม้าเจ๊ก
จึงว่า ท่านหารู้จักทำการศึกไม่ โบราณว่าจะทำสงครามให้ตั้งร
ที่ตายก่อนแล้วจึงตั้งที่เป็น แม้ข้าศึกล้อมเราไว้ให้ทหารทั้งปวง
อดน้ำก็เหมือนทำโทษใส่ตัวเอง ด้วยทหารเราอดน้ำแล้วหรือจะ
สู้ตายกับที่ ก็จะมิใจกำเริบโกรธมั่น ถึงมาตรว่าคนหนึ่งก็จะสู้
ได้ตั้งร้อยคน จะหักออกไปให้จงได้ ข้าศึกก็จะแตกกระจายไป
ตัวเราก็ได้เรียนรู้ในกลสงคราม ทำการศึกมาก็หลายครั้ง ถึง
มหาอุปราชก็ได้ปรึกษาหารืออยู่เนือง ๆ เหตุไฉนตัวท่านเพียงนี้
จะมาดูหมิ่นขัดขวางเรา

ออง่เบ่งจึงว่า ถ้าท่านมิพึงจะยกทหารขึ้นไปตั้งบนเขาก็ตาม ใจ ขอแบ่งทหารให้ข้าพเจ้ากึ่งหนึ่งเถิดจะไปตั้งค่ายอยู่ข้างทิศใต้ แม้ข้าศึกยกมาล้อมท่าน ข้าพเจ้าจะได้รบพุ่งต้านทานไว้ แลขณะเมื่อพูดกันอยู่พอชาวบ้านป่าพวกหนึ่งแตกมาบอกว่า บัดนี้ทหารสุมาอี่ยกกองทัพมาจะใกล้ถึงตำบลนี้แล้ว ม้าเจ๊กแจ้งดังนั้นจึงว่าแก่ออง่เบ่งว่า เราจะแบ่งทหารให้ท่านห้าพันจงไปตั้งค่ายอยู่เถิด เราก็จะยกทัพขึ้นไปตั้งบนเขา ถ้าแลทำการกำจัดข้าศึกเสียได้มีชัยชนะแล้ว เราก็มิบอกความชอบให้แก่ท่าน ออง่เบ่งรับเอาทหารแล้วก็ยกไปตั้งค่ายอยู่ใกลเขาทางประมาณร้อยเส้น จึงทำเป็นแผนที่ริบให้คนเอาไปแจ้งแก่ขงเบ้ง

ฝ่ายสุมาอี่จึงใช้ให้สุมาเจี๋ยวผู้บุตรคุมทหารยกไปสอดแนมดู สั่งว่าถ้าไปถึงตำบลเกเต๋งอย่าเพ่อวู่วามจงยับยั้งซับทราบดู แม้เห็นขงเบ้งให้ทหารยกไปตั้งอยู่แล้วจงรีบมาบอกให้แจ้ง ขณะนั้นสุมาเจี๋ยวยกไปสอดแนมดูเห็นทหารขงเบ้งไปตั้งอยู่ จึงกลับมาบอกแก่สุมาอี่ผู้บิดา

สุมาอี่แจ้งดังนั้นทอดใจใหญ่ว่า ขงเบ้งนี้มีปัญญารู้ตลอดล่วงไปประดุจหนึ่งเทพดา เรานี้รู้ไม่ถึงเลย สุมาเจี๋ยวจึงว่า เหตุใดบิดามาด่วนเสียใจฉะนี้เล่า ข้าพเจ้าเห็นว่าตำบลเกเต๋งนั้นแม้จะรบเอาก็ได้ง่าย ไม่พักวิตกเลย สุมาอี่จึงถามว่า เหตุไฉนจึงมาเจรจาประมาทฉะนี้ สุมาเจี๋ยวจึงว่าข้าพเจ้าไปสอดแนมดูเห็นตำบลเกเต๋งนั้นทหารขงเบ้งจะได้ตั้งค่ายอยู่ในที่สำคัญหามิได้ ขึ้นไปตั้ง

อยู่บนเขา สุมาอิได้ยินดังนั้นก็ยินดีจึงว่า แม้ฉะนั้นก็เหมือน
เทพดาช่วยเรา จะให้ได้ความชอบเป็นมั่นคง แล้วสุมาอิแต่งตัว
ใส่เกราะขี่ม้าคุมทหารประมาณร้อยเศษรีบไปถึงตำบลเกเต่ง
เทียวดูทาทางจะเขาออกรอบเขานั้นแล้วกกลับมา

ขณะนั้นม้าเจ๊กจึงสั่งทหารทั้งปวงว่า ถ้าเห็นทหารสุมาอิยก
มาถึงตำบลนี้แล้ว เราโบกธงสำคัญขึ้นเมื่อใด ก็ให้กรูกันลงจาก
เขาเข้ารบพุ่งตีทหารสุมาอิให้แตกไปจงได้

ฝ่ายสุมาอิครั้นกลับมาแล้วก็ยังไม่แจ้งว่าที่ตำบลเกเต่งนั้นผู้
ใดมาตั้งอยู่ จึงใช้ให้ทหารคนหนึ่งไปสืบดู ทหารกลับมาบอกว่า
ตำบลเกเต่งนั้นมาเจ๊กน้องม้าเหลียงคุมทหารมาตั้งอยู่ สุมาอิ
แจ้งดังนั้นก็หัวเราะ จึงว่าม้าเจ๊กคนนี้ปรากฏแต่ชื่อ เป็นคนหา
ปัญญาไม่ ขงเบ้งใช้คนโฉดเขลาฉะนี้จะเสียการเป็นมั่นคง แล้ว
จึงถามทหารว่า จะยกมาตั้งอยู่แต่ม้าเจ๊กกองเดียวหรือ ๆ มีทหาร
ตั้งอยู่แห่งใดบ้าง ทหารจึงบอกว่า ออองเบ้งคุมทหารตั้งอยู่ไกลเขา
ออกไปทางประมาณร้อยเส้นนั้นค่ายหนึ่ง

สุมาอิจึงให้เตียวคับยกไปตั้งสกัดต้นทางไว้หวังมิให้ออองเบ้ง
มาช่วยกันได้ แล้วให้ซินตำซินหงิสองนายยกทหารไปตั้งปิดทาง
ซึ่งทหารม้าเจ๊กจะลงมาตักน้ำกินนั้นเสีย จึงสั่งว่าถ้าเห็นเราทำการ
ได้ท่วงทีแล้วก็ให้ช่วยกัน สุมาอิจัดแจงกองทัพเสร็จไว้แต่ใน
เวลากลางคืน ครั้นเวลารุ่งเช้าก็ให้ยกทหารมา กองทัพสุมาอิ
ตั้งล้อมเขาไว้

ฝ่ายม้าเจ๊กเห็นสุมาอี้ยกเข้าล้อมไว้ดังนั้น ก็โบกธงสัญญาจะให้ทหารทั้งปวงลงมาตีทัพสุมาอี้ ทหารม้าเจ๊กเห็นทหารข้าศึกมาล้อมอยู่เป็นอันมากก็กลัวมิอาจลงมารบพุ่งได้แต่เรรวนอยู่ ม้าเจ๊กเห็นทหารทั้งปวงย่อท้อแก่ข้าศึกมิได้ลงมารบพุ่งก็โกรธ จับนายกองทหารสองคนฆ่าเสีย ทหารทั้งปวงเห็นดังนั้นก็กลัว ม้าเจ๊กจึงลงจากยอดเขาเข้ารบพุ่งด้วยทหารสุมาอี้เป็นสามารถ ทหารสุมาอี้รบต้านทานไว้ไม่เปิดช่องให้ ทหารม้าเจ๊กจะหักออกมามิได้ เหลือกำลังก็ถอยกลับขึ้นไป ม้าเจ๊กเห็นออกมามิได้ก็เสียใจ จึงให้ตั้งมั่นไว้บนเขาคอยกองทัพจะยกมาช่วย

ฝ่ายอองเป่งเห็นสุมาอี้ให้ทหารเข้าล้อมเขาไว้ ก็ยกมาจะช่วยม้าเจ๊ก พอพบกองทัพเตียวคับตั้งสกัดทางอยู่ ก็เข้ารบพุ่งกันเป็นสามารถ ทหารเตียวคับก็ตีต้านไว้มามิได้ จึงถอยกลับไป สุมาอี้กำชับตรวจตราทหารให้ล้อมเขาไว้เป็นกวดขัน แต่เวลาเช้าจนเที่ยงทหารม้าเจ๊กจะลงมาตักน้ำกินมิได้ ต่างคนเรรวนระส่ำระสายนัก อยู่มิได้ก็ลอบหนีลงมาเข้านบนอบสุมาอี้เป็นอันมาก ทหารซึ่งยังอยู่บนเขามิลงมานั้น สุมาอี้สั่งทหารให้เอาไฟจุดเผาล้อมขึ้นไป ทหารม้าเจ๊กก็ตื่นร่นเป็นอลหม่าน ม้าเจ๊กเสียทีจะอยู่ต้านทานมิได้ก็พาทหารหักลงมา สุมาอี้แกล้งให้ทหารแยกทางให้ม้าเจ๊กหนีไป

เตียวคับเห็นม้าเจ๊กแตกมา ก็ขับทหารไล่ติดตามกระชั้นจะจับเอาตัว พออุยเอี๋ยนรู้ยกทหารริบมาช่วย พบม้าเจ๊กแตกมา

ก็แหวกทางให้ออกไปข้างหลัง อุยเอี๋ยนก็ขับทหารเข้ารบพุ่งด้วย
เตียวคับ ๆ สู้มิได้ก็ถอยหนี อุยเอี๋ยนได้ทีก็ไล่ตามรบพุ่งกระชั้นไป
จะตีคืนเอาเกเต๋งด้วย ครั้นริบตามมาทางประมาณห้าสิบเส้นสุมาอี
กับสุมาเจี่ยวพ่อลูกยกทหารมาตั้งซุ่มอยู่ก็ออกกระหนาบตีอุยเอี๋ยน
ทั้งสองข้างทาง เตียวคับเห็นดังนั้นก็กลับรบสวนทางลงมา อุยเอี๋ยน
เข้าอยู่ในหว่างกลางรบพุ่งฆ่าฟันตลุมบอนกันเป็นอลหม่าน

ขณะนั้นทหารอุยเอี๋ยนตายในที่รบกึ่งหนึ่ง พอออองเป๋งยก
ทหารมาทันเห็นสุมาอี้ล้อมอุยเอี๋ยนเข้าไว้ ก็ตีกระทบเข้าไปช่วย
อุยเอี๋ยน ๆ เห็นออองเป๋งก็มีความยินดีจึงว่า ที่นี้เราไม่ตายแล้ว
สองนายกคุมทหารบรรจบกันระดมตีกองทัพสุมาอี ฆ่าฟันทหารล้ม
ตายลงเกลื่อนทั้งสองข้าง สุมาอีกับสุมาเจี่ยวเตียวคับก็ถอยทหาร
พ่ายออกมา อุยเอี๋ยนกับออองเป๋งก็พากันกลับไปจะเข้าค่าย พอมา
จะใกล้ถึงแลไปเห็นธงบ็กไสวอยู่ปลายค่าย ก็รู้ว่าข้าศึกเข้าชิงเอา
ค่ายได้แล้ว จึงให้ทหารรออยู่

ฝ่ายซินต๋ำซินหงึ่งซึ่งเข้าอยู่ในค่าย เห็นอุยเอี๋ยนออองเป๋งกลับ
มาจะเข้าค่าย ก็คุมทหารยกออกมาต้านทานไว้ อุยเอี๋ยนออองเป๋งก็
พาทหารหนีจะไปหาโกเสียง ณ เมืองหลิวเซีย ขณะนั้นโกเสียง
แจ้งว่าเกเต๋งเสียก็ยกทหารมาช่วย พอพบอุยเอี๋ยนกับออองเป๋งแตก
มา ก็ไต่ถามแจ้งเหตุทั้งปวงทุกประการแล้วจึงว่า เวลาค่ำวันนี้
เราจะช่วยกันยกทหารเข้าปล้นเอาค่ายเกเต๋งคืนให้จงได้ ครั้น

ปรึกษาพร้อมกันแล้ว เวลาค่ำก็แยกทหารออกเป็นสามกอง ให้อุยเอี๋ยนยกไปเป็นกองหน้า โกเสี๋ยงก็ยกทหารตามไป

ครั้นอุยเอี๋ยนยกมาถึงตำบลเกเต๋ง เห็นค่ายเปล่าอยู่ มิได้มีผู้คนรักษา ก็คิดว่าสุมาอี้แกล้งทำกลไว้ จึงให้รอทหารอยู่แต่นอกค่าย โกเสี๋ยงก็รีบยกทหารตามมาทันเข้า จึงปรึกษากันว่า บัดนี้เรายกมาเห็นแต่ค่ายเปล่า มิได้เห็นทหารสุมาอี้จะตั้งอยู่แห่งใดตำบลใดก็ยังไม่รู้ อนึ่งอองเป่งก็ยังมิมาถึงพร้อมกัน ว่ายังมิทันขาดคำก็ได้ยินประทัดจุดขึ้นทหารโห่ร้องเอิกเกริกก็ตกใจ แลไปเห็นแสงเพลิงจุดไหม้มาริมสองข้างทาง ทหารทั้งปวงก็รีบเข้าหากัน ฝ่ายสุมาอี้ก็ให้ทหารล้อมโกเสี๋ยงกับอุยเอี๋ยนเข้าไว้ อุยเอี๋ยนกับโกเสี๋ยงก็ขับทหารเข้ารบพุ่งตลุมบอนกันอยู่ พอออองเป่งยกทหารมาตามเนินเขา เห็นโกเสี๋ยงกับอุยเอี๋ยนรบพุ่งกับสุมาอี้ดังนั้นก็ให้จุดประทัดสัญญาขับทหารเข้าโจมตีหักกลางเข้าไปช่วยโกเสี๋ยงกับอุยเอี๋ยน ทหารล้มตายเป็นอันมาก ก็พาอุยเอี๋ยนกับโกเสี๋ยงออกจากที่ล้อมได้ จะหนีกลับไปเมืองหลิวเซีย....*

ขงเบ้งให้ออองเป่งเข้ามาแล้วถามว่า ตัวท่านเป็นผู้ใหญ่ เราไว้ใจให้ไปรักษาตำบลเกเต๋งด้วยม้าเจ๊กได้กำชับว่ากล่าวไป เหตุไฉนมิได้ห้ามปรามและให้ม้าเจ๊กขึ้นไปตั้งค่ายอยู่บนเขาให้เสียการทั้งนี้ ออองเป่งคำนับแล้วจึงบอกว่า ซึ่งมหาอุปราชกำชับแก่ข้าพเจ้า

---

* ข้อความตอนนี้ ได้ตัดตอนที่ไม่เกี่ยวข้องกับการลงโทษม้าเจ๊กออกเสียบ้าง เพื่อให้กระชับขึ้น

ไปนั้นจะได้ละลืมเสียหามิได้ เมื่อไปถึงตำบลเกเต่งนั้นข้าพเจ้าได้ทัดทานเป็นหลายครั้ง ม้าเจ๊กขึ้งโกรธมิได้ฟังข้าพเจ้า จึงเสียการไป แล้วอองเบ่งก็แจ้งเนื้อความให้ฟังสิ้นทุกประการ

ขงเบ้งแจ้งแล้วก็ขับอองเบ่งออกไปเสีย จึงให้หาม้าเจ๊กๆก็รู้ว่าโทษตัวผิดใหญ่หลวง จึงมัดตัวเองเข้ามาหน้าขุนนางทั้งปวง ขงเบ้งจึงถามว่า ตัวท่านมีสติปัญญาได้เรียนรู้ในกลสงครามมาแต่น้อยจนใหญ่ แลขันอาสาไปครั้งนี้ เราก็ได้กำชับเป็นกวดขันว่าตำบลเกเต่งนั้นเป็นที่สำคัญอยู่ ท่านอวดรู้ทำทานบนให้แก่เรา บัดนี้ก็ไม่เหมือนทานบน ทำให้เสียการทั้งนี้โทษท่านก็ใหญ่หลวงครั้นจะมิเอาโทษตามพระอัยการศึกนั้น สืบไปเบื้องหน้าทหารทั้งปวงก็จะดูเบาแก่ราชการ แม้ท่านตายเสียผู้เดียวก็จะเป็นกฎหมายอย่างธรรมเนียมไป ราชการก็จะไม่แปรปรวนพ้นเพื่อนเสีย ท่านอย่าน้อยใจเราเลย อันบุตรภรรยาอยู่ภายหลัง เราจะช่วยทำนุบำรุงเลี้ยงไปดังตัวท่านยังอยู่ เกิดมาเป็นชาติทหารแล้วอย่าได้อาลัยแก่ชีวิตเลย จงสู้ตายตามโทษานุโทษนั้นเถิด แล้วก็สั่งให้เอาม้าเจ๊กไปฆ่าเสีย ม้าเจ๊กก็ร้องไห้อ้อนวอนขอโทษต่างๆ

ขงเบ้งเห็นม้าเจ๊กร้องไห้อ้อนวอนก็กลั้นน้ำตามิได้ ร้องไห้แล้วจึงว่า ตัวท่านกับเรารักกันอยู่เหมือนพี่กับน้อง ซึ่งเราทำทั้งนี้ก็ตามกฎหมายอย่างธรรมเนียม ใช่จะมีใจชิงชังท่านหามิได้ อันบุตรภรรยาของท่านนั้น เราจะเลี้ยงไว้

แลขึ้นไปดูบนหอรบ เห็นขงเบ้งนั่งดีดกระจับปี่อยู่ก็คร้ามใจ

พอว่าสิ้นคำลงทหารก็คุมเอาม้าเจ๊กออกไป ขณะเมื่อทหารจะลงดาบนั้น พอเจียวอ้วนมาแต่เมืองเสฉวนจึงห้ามให้งดไว้ ก็เข้าไปว่าแก่ขงเบ้งว่า ซึ่งม้าเจ๊กกระทำให้เสียการครั้งนี้โทษถึงตายอยู่แล้ว แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าบ้านเมืองยังมิราบคาบ แลมหาอุปราชจะมาฆ่าทหารเอกเสียฉะนี้หาเสียดายไม่หรือ ขงเบ้งจึงว่าเราทำทั้งนี้ใช่จะมีความขึ้งโกรธหามิได้ แม้จะละโทษม้าเจ๊กเสีย ทหารทั้งปวงก็จะเอาเยี่ยงอย่าง พอว่ายังมิขาดคำทหารก็เอาศีรษะม้าเจ๊กเข้ามาให้แก่ขงเบ้งๆ เห็นศีรษะม้าเจ๊กก็ระลึกถึงคำเล่าปี่ว่าไว้แต่ก่อนก็ร้องไห้

เจียวอ้วนจึงถามว่า ม้าเจ๊กทำผิดท่านสั่งให้เอาไปประหารชีวิตเสีย แล้วเหตุใดจึงร้องไห้เล่า ขงเบ้งจึงว่า ซึ่งเราร้องไห้ทั้งนี้ใช่จะอาลัยด้วยรักม้าเจ๊กหามิได้ เราคิดถึงคำพระเจ้าเล่าปี่เมื่อมาพักอยู่เมืองเบ๊กเต้นั้น จะใกล้ตายได้ว่าไว้แก่เราว่า ม้าเจ๊กนี้ปากรู้มากกว่าใจ ซึ่งจะใช้การใหญ่ไปภายหน้ามิได้ เราลืมไปมิได้คิด ครั้นเห็นศีรษะม้าเจ๊กก็ระลึกได้จึงร้องไห้

ขงเบ้งติดพิณลวงสุมาอี้

ขณะนั้นม้าใช้มาบอกว่า สุมาอี้ยกทหารมาแล้ว ขงเบ้งแจ้งดังนั้นก็ตกใจ ทหารทั้งปวงก็หน้าซีดไปสิ้นทุกคน ขงเบ้งมิทหารน้อยตัวแลทหารผู้ใหญ่ก็ไม่อยู่ มิรู้ที่จะสู้รบประการใด จึงขึ้นไปอยู่บนเชิงเทิน เห็นทหารสุมาอี้มาเป็นอันมาก ดังหนึ่งจะเหยียบ

เมืองเสีย จึงให้รื้อถอนธงที่ปักไว้บนกำแพงนั้นลงเสียสิ้น แล้วให้เปิดประตูเมืองไว้ทั้งสี่ด้าน จัดทหารแลชาวบ้านให้กวาดทางประตูเมืองเป็นปกติอยู่ประตูละยี่สิบคน มิให้สะดุ้งสะเทือน แล้วก็ขับให้ทหารทั้งปวงเข้าซ่มเสีย มิให้พูดจากันเป็นปากเสียง จึงว่าเราจะคิดกลอุบายอันหนึ่งให้สุมาอี๋ถอยไปจงได้ ถ้าผู้ใดเจรจากันอื้ออึงไปจะตัดศีรษะเสีย สั่งแล้วขงเบ้งก็แต่งตัวอ่าโถงพาเด็กน้อยสองคนขึ้นบนหอรบ ให้เด็กนั้นถือกระบี่คนหนึ่งๆ ถือแซ่เงินอยู่ทั้งสองข้าง แล้วตั้งกระถางธูปบูชาไว้ข้างหน้า ก็นั่งดีดกระจับปี่เล่นอยู่

ฝ่ายทหารกองหน้าสุมาอี๋ยกเข้ามาใกล้เชิงกำแพงเมือง แลขึ้นไปดูบนหอรบ เห็นขงเบ้งนั่งดีดกระจับปี่อยู่ก็ครามใจ กลับออกไปบอกสุมาอี๋ว่า บัดนี้ข้าพเจ้ายกเข้าถึงเชิงกำแพง เห็นเมืองเงียบอยู่ มีแต่คนประตูละยี่สิบคนนั่งกวาดอยากเยื่อเฉยอยู่ แล้วตัวขงเบ้งนั้นขึ้นนั่งดีดกระจับปี่เล่นอยู่บนหอรบ เห็นประหลาดนัก จะเข้าเมืองนั้นก็เกรงจะถูกกลขงเบ้ง จึงกลับมาบอกท่าน

สุมาอี๋ได้ฟังดังนั้นก็หัวเราะแล้วจึงว่า ขงเบ้งนี้จะอาจกระนั้นเชียวหรือ เรามิเชื่อจะไปดูเอง สุมาอี๋ขึ้นม้าพาทหารไปประมาณยี่สิบคน ยืนอยู่แต่ไกลเชิงกำแพงแลขึ้นไปเห็นขงเบ้งแต่งตัวอ่าโถง หน้าตาแช่มชื่นบานสบายอยู่ ก็คิดว่ากองทัพเรายกมาเป็นการจวนตัวถึงเพียงนี้ ขงเบ้งหามีความสะดุ้งใจไม่ กลับดีดกระจับปี่เล่นเสียอีกเล่า ชะรอยจะแต่งกลไว้ลวงเราเป็นมั่นคง คิดฉะนั้นแล้วก็กริ่งใจกลัวว่าขงเบ้งจะซุ่มทหารไว้ ก็ชักม้าพา

ทหารกลับไป ความกลัวมิทันจัดแจงทหารก็ให้กองหน้าเป็นกอง
หลังขับทหารริบถอยออกมา

สุมาเจียวผู้บุตรจึงห้ามว่า เหตุไฉนบิดาจึงมากลัวขงเบ้งดังนี้ ขงเบ้งนี้เป็นคนสิ้นทหารสดความคิดสั้เรามิได้แล้ว ก็ซังตายแข็งใจทำกลเปล่า ๆ อยู่

สุมาอจึงว่า ตัวเจ้าหนุ่มแก่ความยังมิรู้สันทัดเคยกลขงเบ้งอันขงเบ้งมิสติปัญญาชำนาญในการสงครามนัก จะทำการสิ่งใดก็แน่นอน เคยทำกลศึกมิชัยมาหลายครั้ง เจ้ามิสติปัญญาแต่เพียงนี้จะล่วงดูหมิ่นขงเบ้งเป็นผู้ใหญ่แก่ในการศึกนั้นมิบังควร แม้จะขืนทำล่วงเกินไปก็จะต้องด้วยกลของขงเบ้งพากันตายเสียสิ้น ซึ่งถ้อยคำของเจ้าว่าเราจะเชื่อฟังมิได้ แล้วก็เร่งขับทหารทั้งปวงให้ริบไป

ขงเบ้งเห็นสุมาอยกทหารกลับไปก็ตบมือหัวเราะ ทหารทั้งปวงจึงถามว่า สุมาอยกทหารมาสิบห้าหมื่นจะทำร้ายท่าน การจวนตัวอยู่ถึงเพียงนี้ เหตุใดท่านจึงมิกลัว ตบมือหัวเราะเสียอีกเล่า ขงเบ้งจึงว่า ซึ่งเราหัวเราะทั้งนี้ เพราะเห็นสุมาอรู้มิเท่าเรา สำคัญว่าเราซุ่มทหารไว้ก็ตกใจกลัวหนีไปเอง อันกลอุบายนี้เรามิทำก็จำทำ ด้วยจนใจจวนตัวอยู่แล้วก็จำเป็น แลสุมาอกลับไปครั้งนี้เห็นจะไปทางน้อยริมเขาบุกองสันเป็นมั่นคง ก็จะพบกองทัพกวนหินเตียวเปาซึ่งไปซุ่มอยู่ จะต้องด้วยกลของเราทำไว้จะไม่เสียทีเปล่า

ทหารทั้งปวงได้ฟังขงเบ้งว่าก็ยินดี ชวนกันลงมาคำนับแล้ว ว่า ถ้าเป็นใจข้าพเจ้าทั้งปวงนี้ไหนจะแข็งใจอยู่ได้ ก็จะทิ้งเมือง เสียพากันหนีไป ขงเบ้งจึงว่า ถ้าจะทำใจอ่อนทิ้งเมืองเสียเหมือน ท่านว่านั้น ทหารเราสองพันห้าร้อยสักหยิบมือหนึ่งหรือจะหนี ทหารสิบห้าหมื่นพัน เขาก็จะไล่จับเอาดังหนู ประเดี๋ยวหนึ่งก็จะ จูงจมูกมาได้สิ้น ว่าแล้วก็ตบมือหัวเราะ ทหารทั้งปวงก็ดีใจ ขงเบ้งจึงว่า บัดนี้สุมาอี้ถอยทัพไปด้วยกลของเรานั้น ดีร้ายก็จะ ยกกลับมาทำร้ายอีกจะไว้ใจมิได้ ก็ให้กวาดครอบครัวอพยพชาว เมืองทั้งปวงลาดถอยทัพมายังเมืองชันตังสิ้น

ฝ่ายสุมาอี้ยกมาถึงตำบลเขาบุกองสัน ได้ยินเสียงทหาร กวนหินเตียวเปาซึ่งตั้งซ่มอยู่บนเขาโห่ร้องเสียงสนั่นลงมาก็ตกใจ จึงว่าแก่สุมาหู สุมาเจี้ยวผู้บุตรว่า แม้เรามิรีบหนีมาก็จะต้องกล ขงเบ้งจริง ว่ายังมิทันขาดคำก็แลไปเห็นกองทัพยกลงมาจากเนิน เขา มีธงดำแม่ทัพจารึกอักษรปรากฏชื่อว่า เตียวเปาทหารใหญ่ ทหารทั้งปวงตกใจกลัวทิ้งศัสตราอาวุธเสีย วิ่งหนีร่นถอยหลังมา ถึงปากทางจะออกทางใหญ่ เห็นกองทัพยกสกัดลงมาอีกกองหนึ่ง มีธงแดงจารึกชื่อว่ากวนหินนายทหาร แล้วได้ยินเสียงโห่สนั่น อยู่ในป่านั้นบ้าง

สุมาอี้สำคัญว่าขงเบ้งทำกลอุบายซุ่มทหารไว้ก็ตกใจ ทหาร ทั้งปวงกลัวทิ้งเสบียงอาหารเครื่องศัสตราวุธเสียเป็นอันมาก แตกตื่นกันเป็นอลหม่าน กวนหิน เตียวเปาสองนายก็มิได้ไล่

ติดตามไปตามขงเบ้งสั่ง เก็บได้เสบียงอาหารเครื่องศัสตราวุธ
ทั้งปวงแล้วก็รีบลาดทัพถอยกลับมา

ฝ่ายโจจิ๋นรู้ว่ากองทัพของขงเบ้งเลิกไป ก็รีบยกทหารตามมา
ถึงปากทางซึ่งเกียงอุยม้าต้ายตั้งสกัดอยู่ ก็เข้ารบพุ่งกันเป็น
สามารถ เกียงอุยม้าต้ายฆ่าฟันทหารโจจิ๋นล้มตายเป็นอันมาก
โจจิ๋นเสียทีสู้มิได้ก็ถอยทัพกลับหลังไป เกียงอุยม้าต้ายได้ชัยชนะ
แล้วก็ยกทหารกลับมายังเมืองฮันต๋ง

ฝ่ายจูล่งเตงจิ๋ยกมาตั้งอยู่ตำบลกิ๊กนั้น แจ้งว่าขงเบ้งเลิกทัพ
มาจากเขาบกองสันแล้ว ก็ปรึกษากันกับเตงจิ๋ว่า บัดนี้กองทัพ
ตำบลเขาบุกองสันก็เลิกไปแล้ว เห็นว่าสุมาอี้จะยกติดตามกัน
มั่นคง ท่านจงจารึกธงลงอักษรเป็นชื่อเรา ถ้าเห็นสุมาอี้ตามมาจง
คุมทหารรีบหนีไปทางใหญ่ ตัวเราจะคุมทหารซุ่มเดินตามราวป่า
ทหารสุมาอี้เห็นน้อยตัวก็จะไล่กระชั้นไป เราจะบากทางออก
กระทบหลัง ท่านจงกลับหน้าลงมารบต้านไว้ ทหารสุมาอี้ก็จะ
แตกไป ครั้นปรึกษากันแล้วก็ยกทหารออกเดินตามกำหนดกัน

ฝ่ายโกฉุยยกมาตามคำสุมาอี้ครั้งนั้น ก็กำชับเชาหูว่าตัวท่าน
คุมทหารเป็นกองหน้าไปบัดนี้ จงดูอัชฌาสัยอย่าประมาทแก่ข้าศึก
ถ้าเห็นทหารจูล่งหนีแล้วจงอย่าได้กระชั้นไล่ขึ้นไป รอรั้งทหาร
ดูท่วงทีก่อน ด้วยจูล่งนั้นเป็นคนเจ้าความคิดมักแต่งกลล่อลวง
ข้าศึกให้เสียที แล้วก็มีผู้มือเข้มแข็งนัก ให้เร่งถอยเสีย

เชาหูจึงว่า ท่านอย่าปรารมภ์เลย ทำไมกับผู้มือจูล่ง ข้าพเจ้ามิได้กลัว ขอให้ท่านยกทหารหนุนไปให้ทันทีเถิด ถ้าพบจูล่งแล้วข้าพเจ้าจะจับเอาตัวให้ได้ เชาหูก็ยกทหารสามพันรีบมาถึงตำบลกิ๊ก เห็นทัพเตงจี๋เดินรีบหนีไปตามทางใหญ่มีธงสำคัญชื่อจูล่ง ก็คิดว่ากองทัพจูล่งจริง จึงขับทหารตามกระชั้นไปทางประมาณสามสิบเส้น

จูล่งเห็นเชาหูไล่ล่วงขึ้นไป ก็ให้ทหารจุดประทัดโห่ร้องออกมาข้างหลังร้องว่า กูชื่อจูล่งรู้จักหรือไม่ เชาหูเหลียวหลังมาเห็นจูล่งก็ตกใจ ชักม้าจะกลับหน้าออกมาสู้ กำลังขวางตัวอยู่จูล่งก็แทงด้วยทวน เชาหูมิทันถูกสีข้างตกม้าตาย ทหารทั้งปวงเห็นดังนั้นก็แตกหนีเข้าป่าสิ้น จูล่งก็ขับทหารรีบตามเตงจี๋มา

และขณะเมื่อจูล่งรบกับเชาหูนั้น ได้ยินเสียงโห่เอิกเกริกอยู่ข้างหน้า โกฉุยก็ใช้ให้บั้นเจ้งคุมทหารรีบยกขึ้นไปดู จูล่งเห็นทหารยกตามมาก็รออยู่แต่ผู้เดียว จนเตงจี๋ยกทหารไปไกลทางประมาณสามร้อยเส้น บั้นเจ้งแลไปจำสำคัญได้ว่าจูล่งก็กลัวมิอาจจะตามไป จึงให้หยุดทหารอยู่ จูล่งคอยอยู่จนเวลาเย็นแล้วไม่เห็นทหารตามมาก็ขับม้าเดินไปเป็นปรกติ

ครั้นโกฉุยยกทัพมาทันบั้นเจ้ง ๆ จึงบอกว่าข้าพเจ้ามาพบจูล่ง ครั้นจะขับทหารติดตามรบพุ่งไปก็เกรงอยู่ ด้วยจูล่งนั้นมีฝีมือกล้าแข็งนัก จึงรอท่าท่านอยู่ โกฉุยแจ้งดังนั้นก็มิฟัง ให้บั้นเจ้งขับทหารรีบตามไป บั้นเจ้งก็คุมทหารร้อยหนึ่งติดตามมาถึง

ทางซอกเขา ได้ยินเสียงจูล่งร้องตวาดขึ้น แล้วขับทหารทะลวงออกมา ทหารทั้งปวงเห็นก็ตกใจพากันวิ่งหนีบุกเข้าไปในป่า บั้นเจ้งก็แข็งใจชักม้าเข้าไปต่อสู้จูล่ง จูล่งยิงด้วยเกาทัณฑ์ถูกหมวกบั้นเจ้งพลัดตกจากศีรษะ ก็สะดุ้งกลัวตกลงมาจากหลังม้า จูล่งก็ขับม้าสะอึกเข้าไป เอาปลายทวนจ่อหัวอกไว้แล้วจึงว่า แม้จะฆ่ามึงเสียบัดนี้ก็เหมือนฆ่าสตรีหาต้องการไม่ กูปล่อยเสียให้ทานชีวิต แล้วมึงเร่งกลับไปบอกนายมึงรีบยกมาสู้กับกูเถิด กูจะคอยท่าอยู่ บั้นเจ้งมีความยินดีก็ขึ้นม้ากลับไปบอกแก่โกฉุยทุกประการ โกฉุยแจ้งดังนั้นก็กลัว มิได้ยกทหารตามไป จูล่งก็ขับม้าตามเตงจิ๋บ้องกันทหารทั้งปวงมิได้มีอันตรายสิ่งใดจนถึงเมืองฮันต๋ง ฝ่ายโจจิ๋นกับโกฉุยก็พากันยกกลับมา จะตีเอาเมืองเทียนซุยกับเมืองลำอั๋นเมืองฮันต๋ง

ขณะนั้นสุมาอี้ยกทหารมาถึงกลางทาง แจ้งกิติศัพท์ว่าขงเบ้ายกทหารเลิกไปจากเมืองเสเสียแล้ว ก็ให้กลับพลทหารคืนมาเข้าเมืองเสเสีย จึงให้สืบถามชาวบ้านชาวเมืองทั้งปวงว่า ขงเบ้งมาตั้งอยู่ในเมืองเสเสียนี้มีทหารอยู่สักเท่าใด หญิงชายทั้งนั้นจึงบอกว่า เมื่อขงเบ้งยกทหารมาตั้งอยู่นั้น มีทหารสองพันห้าร้อยแต่ล้วนพลเรือน ทหารที่มีฝีมือนั้นก็หามิได้

อนึ่งกวนหินเตียวเปาซึ่งไปตั้งอยู่ตำบลเขาบุกองสันนั้นเล่าก็มีทหารนายละสามพันทำกลวิ่งสับสนเปลี่ยนกันไปหัวเขาท้ายเขาจะได้มีทหารอื่นซุ่มซ่อนอยู่นอกนั้นอีกก็หามิได้ สุมาอี้แจ้งดังนั้น

ก็เอามือตบอกเข้าว่าเรามิรู้เท่าความคิดขงเบ้งเลย ครั้นสุมาอี้พักทหารอยู่เมืองเสเสียจัดแจงบ้านเมืองเป็นปรกติแล้ว ก็ยกทหารกลับไปเมืองเตียงอั๋น จึงทูลพระเจ้าโจยอยตามซึ่งได้ทำการรบพุ่งนั้นทุกประการ

ขงเบ้งตาย

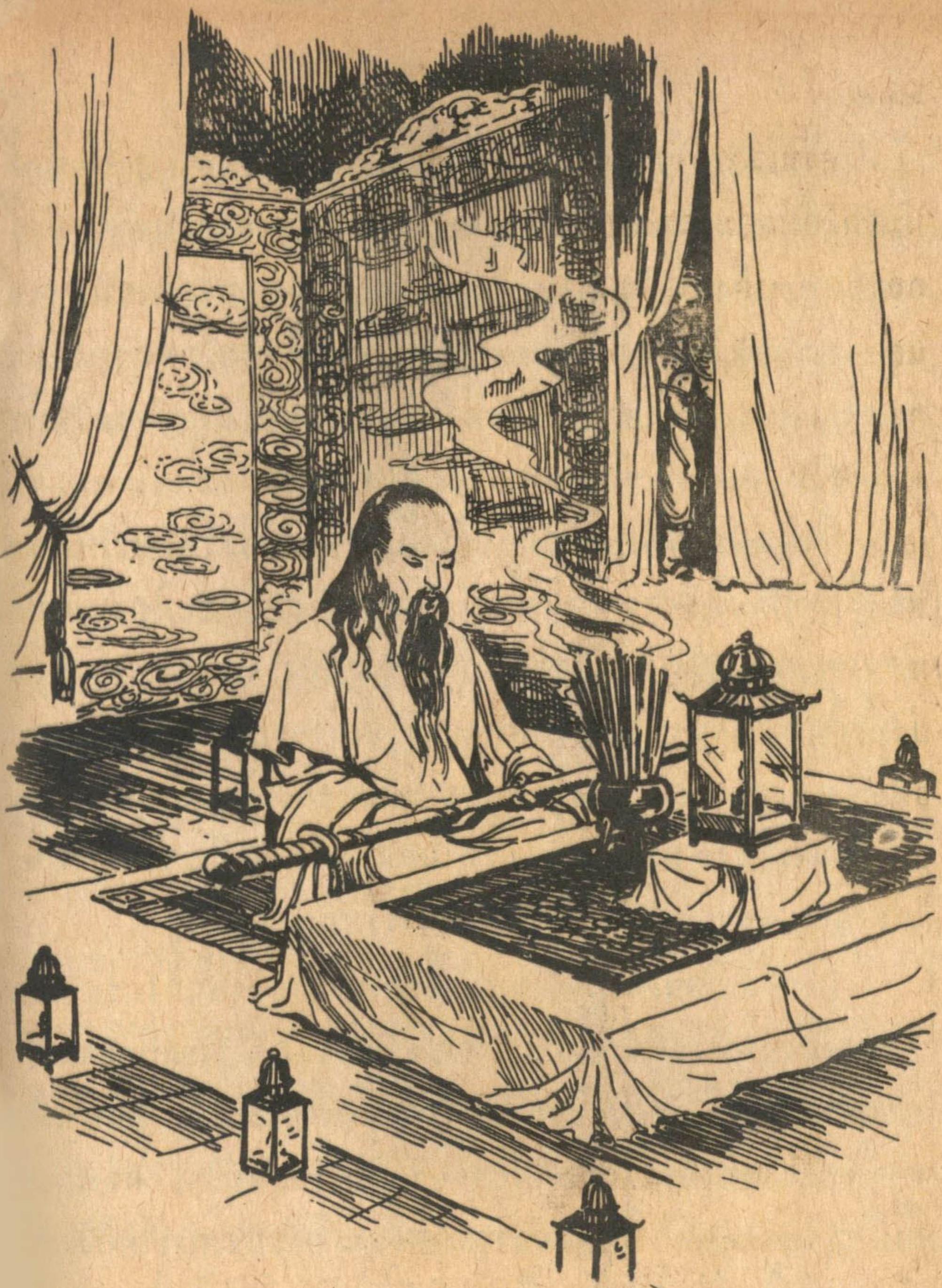
ครั้นเวลาค่ำขงเบ้งอุตส่าห์เดินออกไปดูอากาศ เห็นดาวสำหรับตัวนั้นเศร้าหมองกว่าแต่ก่อนก็ยิ่งตกใจเป็นอันมาก จึงพาเกียงอุยเข้าไปที่ข้างในแล้วว่า ชีวิตเรานี้เห็นจะตายในวันในพรุ่งนี้แล้ว เกียงอุยได้ฟังดังนั้นก็ตกใจจึงถามว่า เหตุใดมหาอุปราชจึงว่าฉะนี้ ขงเบ้งจึงบอกว่า เราพิเคราะห์ดูอากาศเห็นดาวสำหรับตัวเรานี้วิปริต จึงรู้ว่าจะสิ้นอายุแล้ว

เกียงอุยจึงว่า ถ้ากระนั้นท่านจงแต่งการบูชาเทพดาเสดาะเคราะห์เสีย เห็นพอจะสืบอายุไปได้บ้าง ขงเบ้งจึงตอบว่า อันการนี้เราก็แจ้งอยู่แต่เป็นโบราณกรรมถึงอายุของเราแล้ว จำจะแต่งบูชาขอกำลังเทพดาให้ช่วยตามบุญ แล้วสั่งเกียงอุยว่า ท่านจงจัดทหารสี่สิบเก้าคน ให้ห่มเสื้อขาวใส่หมวกขาวถือธงขาวล้อมวงเราอยู่ อย่าให้ผู้ใดเข้าออกรู้เห็นเป็นอันขาด เราจะนั่งทำการอยู่ในม่านแต่เวลากลางคืนให้ครบเจ็ดวัน แม้เห็นโคมสำหรับตัวเราสุกใสสว่างอยู่ เราก็จะมีอายุสืบไปได้อีกสองปี ถ้าเพลิงในโคมนั้นดับ เราก็จะถึงแก่ความตายเป็นมั่นคง เกียงอุยก็ออกมาจัดแจงทำการตามขงเบ้งสั่ง

ครั้นเวลาค่ำขงเบ้งจึงจุดโคมไว้นอกม่านสี่สิบเก้าใบ ในม่านนั้นจุดโคมล้อมตัวอยู่เจ็ดใบ และโคมใหญ่เสี่ยงทายนั้นจุดไว้กลาง จึงตั้งข้าวตอกดอกไม้จุดธูปเทียนขึ้นคำนับบูชาตามตำรา แลวอาราธนาเทพดาวา ตวขาพเจาชอจูกดเหลียง คอขงเบง เอากำเนิดมาในระหว่างแผ่นดินจลาจล พระเจ้าเล่าปี่อุตส่าห์ไปหาข้าพเจ้าถึงสามครั้งก็ได้มาช่วยทำการทำนุบำรุงแผ่นดิน พระเจ้าเล่าปี่นั้นมีพระคุณชุบเลี้ยงข้าพเจ้าถึงขนาด เมื่อพระองค์จะสวรรคตก็ได้สั่งการทั้งปวงไว้แก่ข้าพเจ้า แลข้าพเจ้าก็ได้คิดอ่านทำการสงครามหวังจะกำจัดศัตรูแผ่นดิน แลการครั้งนี้ก็ไม่สำเร็จบัดนี้เห็นดาวสำหรับตัวข้าพเจ้าเศร้าหมอง จะถึงกำหนดอายุอยู่แล้ว ตัวข้าพเจ้าตั้งใจทำการบำรุงพระมหากษัตริย์ก็ยังไม่สำเร็จขอเทพดาทั้งปวงจงให้กำลังแลชีวิตข้าพเจ้าไว้ก่อน จะได้ช่วยป้องกันดับร้อนอาณาประชาราษฎรสืบไป แล้วนั่งอ่านมนตร์ไปจนรุ่ง

ครั้นเวลารุ่งเช้าขงเบ้งก็ออกว่าราชการ ตรวจตรากำชับทแกล้วทหารให้รักษาค่าย พอขงเบ้งอาเจียรโลหิตออกมาเป็นหลายครั้ง ขุนนางและนายทหารทั้งปวงช่วยกันแก้ไข ครั้นเวลาค่ำขงเบ้งก็เข้าทำการไปตามตำรา กลางวันอุตส่าห์ออกว่าราชการมิได้ขาด แลทำการได้ถึงหกคืน

ฝ่ายสุมาอี้มิได้เห็นทหารขงเบ้งออกมารบพุ่งเป็นหลายวัน ก็มีความสงสัยอยู่ ครั้นเวลากลางคืนวันนั้นสุมาอี้ออกมาดูอากาศ

เกียงอุยเข้าไปแหวกม่านดู เห็นขงเบ้งสยายผมถือกระบี่
นั่งอ่านมนตร์อยู่

เห็นวิปริตก็ดีใจ จึงบอกแก่แฮหัวบ่าว่า เห็นดาวมหาอุปราชเมือง เสฉวนนั้นเศร้าหมอง เห็นอายุขงเบ้งจะถึงกำหนดอยู่แล้ว ท่านจงคุมทหารพันหนึ่งไป ณ ค่ายขงเบ้ง แม้เห็นทหารในค่ายนั้นสงบอยู่ ขงเบ้งจะป่วยลงเป็นมั่นคง ท่านจงร้องท้าทายให้ทหารขงเบ้งยกออกมารบ แม้เรารู้ประจักษ์ว่าขงเบ้งเป็นประการใดจะได้คิดการต่อไป แฮหัวบ่าก็คุมทหารไปลอบดูตามสุมาอี้สั่ง

ฝ่ายขงเบ้งทำการคำรบหกคืนนั้น เห็นเพลิงในโคมใหญ่ซึ่งจุดไว้สำหรับเสี่ยงทายอายุนั้นรุ่งเรืองสว่างอยู่ก็ค่อยมีความยินดีคิดว่าจะสืบอายุไปได้ ในขณะนั้นเกียงอุยตรวจตราทหารซึ่งล้อมวงทั้งสี่สิบเก้าคน ให้คอยดูผู้คนอย่าให้เข้าออกได้ แล้วเกียงอุยเข้าไปแหวกม่านดู เห็นขงเบ้งสยายผมถือกระบี่นั่งอ่านมนตร์อยู่ พอได้ยินเสียงสุมาอี้มาร้องท้าทายถึงหน้าค่ายเป็นข้อหยาบช้า เกียงอุยจึงออกมาจากที่ข้างในสั่งทหารให้ออกไปสืบดู

ฝ่ายอุยเอี๋ยนได้ยินทหารสุมาอี้ร้องท้าทายดังนั้นก็โกรธ มิได้รู้ว่าขงเบ้งทำการอยู่ข้างใน จึงทะลวงเข้าไปหวังจะบอกขงเบ้งพอสะดุดโคมสำหรับเสี่ยงทายอายุขงเบ้งนั้นดับไป ขงเบ้งเห็นดังนั้นก็ตกใจทิ้งกระบี่เสีย ร้องขึ้นด้วยเสียงอันดังว่า ความตายนี้เป็นบุราณกรรม ถึงมาตรว่าจะคิดอ่านแก้ไขประการใดก็ไม่พ้น ตัวเราครั้งนี้จะถึงความตายเป็นมั่นคง

เกียงอุยกลับเข้ามาเห็นดังนั้นก็โกรธ ชักกระบี่ออกจะฆ่าอุยเอี๋ยนเสีย ขงเบ้งยุดมือไว้แล้วห้ามว่า ซึ่งท่านจะฆ่าอุยเอี๋ยน

เสียนั้นไม่ควร อันเหตุทั้งนี้เพราะกรรมของเราจะถึงที่ตาย แล้ว ขงเบ้งอาเจียรโลหิตออกจนสลบลงกับที่ เกียงอุย อุยเอี๋ยนก็ช่วยกันแก้ไขพ่นขึ้น ขงเบ้งเห็นดังนั้นจึงว่าแก่อุยเอี๋ยนว่า สุมาอี้หมายใจว่าเราป่วยอยู่จึงให้ทหารมาเย้าดูหวังจะให้รู้ประจักษ์ ท่านจงคุมทหารออกไปรบกับทหารสุมาอี้ อุยเอี๋ยนก็ขับม้าพาทหารออกไปถึงหน้าค่าย

แฮหัวป๋าเห็นอุยเอี๋ยนขับม้าออกมา ก็พาทหารถอยกลับมาณ ค่าย อุยเอี๋ยนขับม้าตามไปทางประมาณสองร้อยเส้น ครั้นไม่ทันแล้วก็กลับมาบอกแก่ขงเบ้งให้แจ้ง ขงเบ้งจึงให้อุยเอี๋ยนไปรักษาหน้าที่อยู่ดังเก่า แล้วขงเบ้งก็พาเกียงอุยเข้ามาที่ข้างในแล้วว่า ตัวเราตั้งใจจะบำรุงพระมหากษัตริย์ก็ไม่สมความคิด เพราะชีวิตเราจะตายอยู่แล้ว แต่เรามีวิชาแลความรู้แลตำราซึ่งได้เรียนมา คิดเป็นอักษรสิบหมื่นสี่พันร้อยสิบสองตัว คิดเป็นความยี่สิบสี่ข้อ การพิชัยสงครามแลตำราดูฤกษ์บนฤกษ์ต่ำอยู่ในนั้นสิ้น เราพิเคราะห์ดูไม่เห็นผู้ใดซึ่งจะมีความอุตสาหะเรียนตำราทั้งนี้ได้ เห็นแต่ท่านผู้เดียวมีสติปัญญาสัตย์ซื่อ ทั้งประกอบด้วยความเพียรเป็นอันมาก ควรจะรักษาตำราแลเรียนให้ชำนาญไว้ได้ เกียงอุยได้ฟังดังนั้นก็รับตำราทั้งนั้นไว้แล้วก็ร้องไห้

ขงเบ้งจึงเอาตำราฉบับหนึ่งมาชี้แจงให้เกียงอุยดู แล้วว่า ตำราหน้าไม้นี้ของเราคิดเองแต่ยังมิได้ทำ ท่านจงเอาไว้แล้วคิด

อ่านทำเถิด ยิงได้ทีละสิบลูก เกี่ยงอุยคำนับแล้วรับไว้ ขงเบ้ง
จึงว่า ท่านจงบำรุงแผ่นดินตามตำรานี้เถิด อันเมืองเสฉวนนั้น
มิได้มิข้าศึกล่วงเข้าไปทำอันตรายได้ ด้วยด่านทางนั้นเป็นซอก
ห้วย เนินเขากันดารมาก ท่านจงระวังแต่ตำบลอิมเป่งนั้น เห็น
จะมิข้าศึกล่วงเข้าไปทำอันตรายได้ทางเดียว แล้วเรียกม้าต้าย
เข้าไปกระซิบสั่งว่า ถ้าเราตายแล้วอุยเอี๋ยนจะเป็นขบถต่อพระเจ้า
เล่าเสี้ยน ท่านจงไปอยู่กับอุยเอี๋ยน ณ ค่ายแล้วคิดอ่านกำจัดเสีย
ให้จงได้ ม้าต้ายรับคำแล้วก็ลาออกมาอยู่กับอุยเอี๋ยน

ขงเบ้งจึงให้พาตัวเอียวหงิเข้ามา แล้วว่าตัวเราจะถึงแก่ความ
ตายแล้ว อันอุยเอี๋ยนนั้นจะเป็นขบถต่อพระเจ้าเล่าเสี้ยน ท่านจง
เอาหนังสือนี้ไว้ ถ้าขัดสนเมื่อใดจึงให้ฉีกผนึกออกดูแล้วจึงให้
ทำการ แต่ผู้ซึ่งจะฆ่าอุยเอี๋ยนนั้นมีตัวอยู่แล้ว เอียวหงิร้องไห้
แล้วรับหนังสือลาออกมา ขงเบ้งสั่งการสำเร็จแล้วก็สลบไปเป็น
ช้านาน ครั้นเวลาพลบค่ำขงเบ้งฟื้นขึ้นจึงแต่งหนังสือบอกอาการ
ป่วยหนัก ให้ม้าใช้รีบถือขึ้นไปทูลพระเจ้าเล่าเสี้ยน

พระเจ้าเล่าเสี้ยนแจ้งดังนั้นก็ตกใจ จึงให้ลิฮกรีบไปเยี่ยม
แม้ขงเบ้งจะสั่งความประการใดท่านจงจำเอามาบอกแก่เรา ลิฮก
ก็ลาไป ถึงค่ายกิสานแล้วเข้าไปบอกขงเบ้งว่า พระเจ้าเล่าเสี้ยน
แจ้งว่าท่านป่วยหนักก็ไม่สบายจึงใช้ข้าพเจ้ามาเยี่ยม ขงเบ้งจึงว่า

ตัวเรานี้คิดจะอยู่ทำราชการ บัดนี้หาบุญไม่ อายุจะถึงแก่ความตาย
ในวันนี้พรุ่งนี้แล้ว ตัวท่านอยู่ภายหลังจงตั้งใจสุจริตต่อพระเจ้า
เล่าเสียนให้เหมือนเรา ซึ่งจะใช้ผู้คนทำการสิ่งใดๆ จงประมาณ
การหนักแลเบากับสติปัญญาผู้นั้นให้ควรแก่การจึงใช้ อันการ
ข้างฝ่ายทหารแลตำราพิชัยสงครามนั้น เราสั่งเกี่ยงอุยไว้เสร็จแล้ว
ท่านจงกลับไปทูลพระเจ้าเล่าเสียนก่อนเถิด ว่าเราเป็นคนบุญน้อย
จะขอกราบถวายบังคมลาในวันพรุ่งนี้แล้ว เราจะแต่งหนังสือขึ้นไป
ถวายต่อภายหลัง ลิฮกก็ลาขึ้นม้ารีบกลับไป

ขงเบ้งจึงให้ทหารพยุงขึ้นเกวียนออกไปเที่ยวตรวจตราหน้า
ค่าย ขณะนั้นเป็นเทศกาลหนาว ขงเบ้งสะท้านขึ้นมาก็กลับเกวียน
คืนเข้าค่าย ถอนใจใหญ่แล้วว่า ตัวเรานี้มีความสัตย์ซื่อต่อแผ่นดิน
จะมาถึงความตายเทพดาไม่ช่วยเราแล้วหรือ แล้วให้หาเอียวหงี
เข้ามาสั่งว่า ตัวเราจะหาบุญไม่ ท่านจะเป็นผู้ใหญ่อยู่ในกองทัพ
จงเลี้ยงดูทหารทั้งปวงอย่าให้เสียใจ อันองเบ่งม้าต้ายเลียวฮัว
เตียวเอ๊กเตียวหงี ห้าคนนี้มีใจซื่อสัตย์ ท่านจงทำนุบำรุงให้เหมือน
ตัวเรา อนึ่งท่านจะเลิกกองทัพกลับไปนั้นอย่าวู่วาม ให้ถอยไป
โดยปรกติ ถึงมาตรว่าข้าศึกจะติดตามไป ก็ช่วยกันรบพุ่งป้องกัน
อย่าให้มีอันตรายแก่ทหารใหญ่น้อยได้ อันเกี่ยงอุยนั้นมีสติปัญญา
แลฝีมืออยู่ เราก็ได้สั่งการทั้งปวงไว้เสร็จแล้ว แม้ท่านจะทำการ
สิ่งใดก็ให้ปรึกษากันกับเกี่ยงอุย เอียวหงีรับคำแล้วก็ร้องไห้

ขงเบ้งจึงอุตส่าห์เขียนหนังสือซึ่งจะถวายพระเจ้าเล่าเสี้ยน เป็นใจความว่า ข้าพเจ้าขงเบ้งขอกราบถวายบังคมมาให้ทราบด้วยข้าพเจ้าแจ้งอยู่ว่าบราณกรรมมาถึงแล้ว แลตัวข้าพเจ้านี้ก็อุตส่าห์ตั้งใจทำราชการตามสติปัญญา พระเจ้าเล่าปี่ชุบเลี้ยงให้เป็นใหญ่ถึงเพียงนี้ แต่ข้าพเจ้ามีความวิตกอยู่ ว่าศัตรูฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ยังไม่ราบคาบ ควรหรือจะมาด่วนถึงแก่ความตาย ก็คิดแค้นอยู่ทุกเวลา แม้ข้าพเจ้าตายแล้ว พระองค์จงรักษาความสัตย์บำรุงทหารอาณาประชาราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุขตามประเพณี อย่าให้เชื่อฟังคำคนอันเป็นพาล บ้านเมืองจึงจะปรกติสืบไป อันในที่อย่ข้าพเจ้านั้น มีต้นหม่อนสำหรับเลี้ยงไหมอยู่ถึงแปดร้อยต้นนาห้าสิบไร่ แลที่นากับต้นหม่อนนี้ก็พอเลี้ยงบุตรภรรยาข้าพเจ้าอยู่แล้ว อันทรัพย์สิ่งของข้าพเจ้าซึ่งอยู่ในเรือนนั้นขอให้เอาไปไว้ในท้องพระคลัง จะได้แจกทหาร เขียนแล้วเข้าผนึกมอบไว้แก่คนสนิท

ขงเบ้งจึงสั่งเอียวหงีว่า เมื่อเราตายแล้วเมื่อใด อย่าให้ทหารทุกข์ร้อนนุ่งขาวห่มขาวเลย จงทำกิริยาให้ปรกติเหมือนเรายังอยู่ อย่าให้กิตติศัพท์ที่ตายนั้นรู้ไปถึงข้าศึก ท่านจงให้ต่อโลงใส่ศพเรานั่งไว้ ให้เอาข้าวสารใส่ปากไว้เจ็ดเมล็ด เอาโคมจุดเพลิงรองไว้ใต้ที่นั่งเรา หวังจะรักษาดาวสำหรับอายุเรามิให้หายไป แม้เพลิงโคมนั้นดับลงเมื่อใดดาวสำหรับอายุเราก็จะสูญไปเมื่อนั้นถ้าสุมาอี้

ไม่เห็นดาวนั้นแล้ว ก็จะรู้ว่าเราถึงแก่ความตาย จะยกกองทัพมาทำอันตรายแก่ทหารทั้งปวง แม้สุมาอีเห็นดาวนั้นยังอยู่ ก็จะไม่อาจยกมาทำย่ำยี ท่านจงเลิกกองทัพกลับไป ถ้าสุมาอีจะคุมทหารไปติดตาม ท่านจงจัดทหารตั้งดารับเป็นหน้ากระดานไว้ แล้วเอาหุ่นรูปเราใส่เกวียนชักออกกลางทหาร สุมาอีเห็นก็จะตกใจถอยไป เอียวหงีก็รับคำไว้ทุกประการ

ครั้นเวลาค่ำขงเบ้งจึงให้ทหารพยุงออกไปที่ข้างหน้า ชี้ให้ทหารทั้งปวงดูดาวแล้วว่า ดาวดวงโน้นซึ่งอยู่ทางทิศเหนือเฉียงตะวันตกนั้นเป็นดาวสำหรับอายุเรา ทหารทั้งปวงดูไปเห็นดาวสำหรับขงเบ้งนั้นรุบหรู่อยู่เป็นที ประหนึ่งจะตกลงมาจากอากาศ ขงเบ้งจึงให้ทหารพยุงเข้าไปข้างใน ขณะนั้นขงเบ้งไม่มีสมประดีเจรจาก็ไม่ออก ขุนนางแลนายทหารทั้งปวงเห็นดังนั้นก็ตกใจ พอลิฮกมาแต่เมืองเสฉวนเข้าไปเห็นขงเบ้งเจรจาไม่ออกก็ตกใจ ร้องไห้ร่ำว่าตัวข้าพเจ้ามาไม่ทัน เห็นจะไม่ได้ราชการไปทูลพระเจ้าเล่าเสี้ยนแล้ว พอขงเบ้งฟื้นขึ้นกลับได้สมประดีมาลืมตาขึ้นเห็นลิฮก ขงเบ้งจึงว่าเรารู้อยู่ว่าท่านกลับไปแล้ว พระเจ้าเล่าเสี้ยนจะใช้กลับมา

ลิฮกจึงบอกว่า เนื้อความทั้งปวงที่ท่านสั่งนั้นข้าพเจ้าก็ไปทูลแล้ว บัดนี้ทรงพระวิตกอยู่ข้อหนึ่งว่า ท่านจะถึงแก่ความตายแล้ว จะให้ผู้ใดเป็นมหาอุปราชแทนท่าน ขงเบ้งจึงตอบว่า แม้

เราตายแล้วจงให้เจียวอ้วนเป็นมหาอุปราชแทนเรา ลิฮกจึงว่า ถ้าเจียวอ้วนหาบุญไม่ท่านจะให้ผู้ใดเป็นมหาอุปราชต่อไปเล่า ขงเบ้งจึงว่าให้เอาบิฮุยตั้งขึ้นแทนเจียวอ้วนเถิด ลิฮกจึงถามว่า ถ้าบิฮุยตายแล้ว ท่านเห็นผู้ใดจะเป็นแทนที่เล่า พอขงเบ้งสิ้นใจในเดือนสิบแรมแปดค่ำ เมื่อขงเบ้งตายนั้น อายุได้ห้าสิบสี่ปี พระเจ้าเล่าเสี้ยนเสวยราชย์ได้สิบสองปี (พ.ศ. ๗๗๗)

อธิบายความและอธิบายคำ

หนังสือทานบน เป็นหนังสือสัญญาว่าจะไม่ประพฤติละเมิดตามเงื่อนไขที่ได้ให้ไว้ ในตอนนี้ม้าเจ็กได้ทำหนังสือทานบนไว้ต่อขงเบ้งว่า ถ้าตนรักษาตำบลเกเต๋งไว้ไม่ได้ ก็จะยอมให้ประหารชีวิตของตนรวมทั้งบุตรภรรยาด้วย

ท่านยกไปเป็นกองหลังครั้งนี้เห็นจะได้ทำการมีความชอบอีกแล้ว- ขงเบ้งให้อุยเอี๋ยนยกทัพไปช่วยม้าเจ็ก อองเป่งและโกเสี่ยงเป็นกองหลังและว่าอุยเอี๋ยนจะสามารถทำการได้สำเร็จมีชัยชนะ และจะได้รับความดีความชอบ

มหาอุปราชนี้ ปรารมภ์หาต้องการไม่ — ม้าเจ็กกล่าวว่าขงเบ้งไม่ควรมีความวิตกกังวล

ป่าไม้รกชัฏ คือป่าทึบ มีต้นไม้นานาชนิดขึ้นหนาแน่นไม่เป็นระเบียบ

ท่านว่าทั้งนี้เหมือนความคิดผู้หญิง — ม้าเจ็กว่าอองเป่งว่าช่างมีความคิดเหมือนกับผู้หญิงคอยหวาดระแวงอยู่เสมอ

อาจเอาชัยชนะได้โดยเร็วเหมือนผ่าไม้ไผ่ — ม้าเจ็กกล่าวกับอองเป่งว่าการต่อสู้ศัตรูนั้น ถ้าอยู่ในที่สูงย่อมได้เปรียบและเอาชนะได้ง่ายและรวดเร็ว ดุจการผ่าไม้ไผ่

เพราะไม้ไผ่กลวงและมีเสี้ยนตามยาวของลำไม้จึงผ่าง่าย

โบราณว่าทำสงครามให้ตั้งที่ตายก่อนแล้วจึงตั้งที่เป็น—ม้าเจ็กกล่าวกับอ๋องเป่งโดยอ้างเอาคำโบราณมาว่า ในการทำสงครามนั้นควรตั้งทัพในที่ลำบากก่อน เพื่อให้ทหารยังเกิดความมานะ ค้นรนต่อสู้ไปหาที่สะดวกสบาย

อย่าเพ่อวู่วามจงยับยั้งซับทราบดู — สุมาอี้เตือนสุมาเจี่ยวมิให้กระทำการอย่างรีบร้อนควรสดับตรับฟังข่าวและสืบสาวเรื่องราวให้แน่ชัดเสียก่อน

ขงเบ้งนี้มีปัญญารู้ตลอดล่วงไปประดุจหนึ่งเทพดา — สุมาอี้ยกย่องชมเชยขงเบ้งว่าเก่งเหมือนเทวดา เพราะสามารถรู้เท่าทันศัตรูและคาดการณ์ล่วงหน้าได้แม่นยำราวกับมีตาทิพย์

สอดแนม	ลอบเข้าไปสืบความลับ
ตะลุมบอน	เข้าปะทะต่อสู้กันถึงตัว
อลหม่าน	แตกตื่น ชุลมุนสับสน

เห็นทหารสุมาอี้มาเป็นอันมากดั่งหนึ่งจะเหยียบเมือง — เห็นสุมาอี้ยกกองทัพใหญ่มามีกำลังมากราวกับจะยกมาทลายเมืองให้ราบไป

มิให้พูดจากันเป็นปากเสียง — ขงเบ้งให้ทหารแอบซุ่มอยู่เงียบ ๆ

แต่งตัวอ่าโถง (โอ่โถง) — แต่งตัวสวยภาคภูมิเย็นสง่า

กระจับปี่ พิณสี่สาย เย็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งใช้ดีด

หยากเยื่อ หยากไย่ ใยแมงมุม

กริ่งใจ นึกระแวงแคลงใจ

ขงเบ้งนี่เป็นคนสันทหารสุดความคิด — สุมาเอี๋ยวว่าขงเบ้งไม่มีทหาร ไม่มีทางที่จะคิดต่อสู้ตนให้มีชัยชนะได้

ซังตาย แค่นทำ ฝืนใจทำ

ตัวเจ้าหนุ่มแก่ความยังมิรู้สันทัดเคยกลขงเบ้ง — สุมาอี้ว่าสุมาเอี๋ยว ยังอ่อนความคิดนักรู้ไม่เท่าทันขงเบ้งและยังไม่ชำนาญในกลศึกของขงเบ้ง

เป็นผู้ใหญ่แก่ในการศึก — สุมาอี้กล่าวว่าขงเบ้งทำศึกมานานจึงมีความเก่งกล้าสามารถมากในการศึก

ขาก็จะไล่จับเอาดังหนูประเดี๋ยวหนึ่งก็จะจูงจมูกมาได้สิ้น—ขงเบ้งกล่าวแก่ทหารทั้งปวงว่าถ้าตนนำทหารซึ่งมีอยู่น้อยออกสู้กับสุมาอี้ ก็จะต้องถูกจับหรือถูกฆ่าตายหมดเท่านั้นเอง

ศัสตราอาวุธ อาวุธที่มีคม ใช้เป็นเครื่องฟันแทง

จงดูอัชฌาสัยอย่าได้ประมาทแก่ข้าศึก—โกฉุยกำชับเชาหูว่ามิให้ทำศึกโดยประมาทให้สังเกตดูที่ท่าของศัตรูให้ดี

แสียงโห่เอิกเกริก เสียงโห่ออึงกึกก้อง

ให้ทานชีวิต ไว้ชีวิตไม่ฆ่าให้ตาย

กิตติศัพท์ เสียงเล่าลือ คำเล่าลือ

พิเคราะห์ ใคร่ครวญ หาเหตุผล

วิปริต แปรปรวน ผิดปรกติ

สะเดาะเคราะห์ ทำให้พ้นเคราะห์หรือขัดความชั่วร้ายให้ออกไป

โบราณกรรม การกระทำที่ได้ทำไว้แต่ปางก่อนซึ่งจะสนองผลให้ในภายหลัง

อาราธนา เชื้อเชิญ

จุลาจล วุ่นวาย ปั่นป่วน

ประจักษ์ ชัดเจน แน่นอน

อย่าให้ทหารทุกข์ร้อนนุ่งขาวห่มขาวเลย — ขงเบ้งให้เอียวหงิ้ห้ามทหารไว้ทุกข์เมื่อตนตายไปแล้ว

ไม่มีสมประดี ไม่รู้สึกตัว

ภูมิฐาน สง่าผ่าเผย

เกลือก เกรงว่า เผื่อว่า บางที

สถานที่สำคัญ

ตำบลเกเต๋ง เป็นสถานที่ที่สุมาอ้าจะยกมาสกัดขัดทางที่ขงเบ้งจะยกทัพมา เพื่อล่อให้ขงเบ้งยกไปทางเมืองฮันต๋ง แต่ขงเบ้งล่วงรู้ก่อน จึงได้ส่งม้าเจ็กกับอองเป๋งคุม

ทหารไประวังรักษา ฝ่ายม้าเจ็กทำการโดยประมาท
จึงเสียทีแก่กองทัพสุมาอี้ ตำบลเกเต๋งนี้มีภูมิ
ประเทศเป็นซอกเป็นเขา เต็มไปด้วยห้วยธาร
และป่าทึบ

เขากิสาน เป็นที่ตั้งค่ายของขงเบ้ง

ด่านยังเบงก๋วน เป็นด่านที่โกเสียงองเป๋งและอุยเอียนพาทหารซ่อง
แตกทัพหนีมาอาศัย

ตำบลเขาบุกองสัน เป็นสถานที่กองทัพของกวนหินเตียวเปาไปตั้งซุ่ม
อยู่ตามอุยายของขงเบ้ง เพื่อคอยโจมตีกองทัพ
ของสุมาอิทยกหางออกมา

ตำบลกิก๊ก เป็นที่ตั้งมั่นของอูล่ง และเตงจิ๋หารฝ่ายขงเบ้ง

ตัวละครที่สำคัญ

พระเจ้าโจยอย เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าโจผี และนางเอียนซี
มีความรู้ความสามารถในศิลปศาสตร์ ชำนาญ
ทางอาวุธและเกาทัณฑ์

ขงเบ้ง นามเดิมว่า จูกัดเหลียง และมีฉายาว่าอาจารย์
ฮกหลงแห่งเขาโงลังกั๋ง เป็นผู้มีสติปัญญาสามารถ
หยั่งรู้ดินฟ้าอากาศ มีวิชาความรู้สูง เชี่ยวชาญ
ในตำราพิชัยสงคราม ได้เป็นที่ปรึกษาออกอุบาย
ในการศึกให้เล่าปี่ จนสามารถตั้งหลักแหล่งมั่นคง

ได้ในแควันเสฉวน ครั้นพระเจ้าเล่าปี่สิ้นพระชนม์
พระเจ้าเล่าเสี้ยนราชโอรสขึ้นครองราชย์แทน
ขงเบ้งได้รับตำแหน่งมหาอุปราช จึงทำสงคราม
ชิงเกี่ยวกับพระเจ้าโจยอยราชนัดดาของโจโฉต่อไป
ขงเบ้งสามารถเอาชนะในการศึกได้หลายครั้ง ต่อ
มาพระเจ้าโจยอยได้แต่งตั้งสุมาอี้มาเป็นแม่ทัพ
ปราบปรามขงเบ้ง ขงเบ้งสามารถซ้อนกลจนสุมาอี้
เสียทีหลายครั้ง ในที่สุดสุมาอี้ได้กำเนินวิธีตั้ง
ค่ายมั่นไม่ยอมออกสู้รบกับฝ่ายขงเบ้ง ขงเบ้งแค้น
ใจจนป่วยตาย

เตียวคับ เป็นทหารเอกของพระเจ้าโจยอย เป็นผู้ที่มีผมอ
เข้มแข็ง เชี่ยวชาญในการศึก ได้รับแต่งตั้งจาก
สุมาอี้ให้เป็นแม่ทัพหน้าไปปราบขงเบ้ง

โกเสียง เป็นนายทหารฝ่ายขงเบ้ง ได้รับคำสั่งให้คุมทหาร
หมื่นหนึ่งไปซุ่มไว้ณเมืองหลิวเซ่ย คอยช่วยเหลือ
ม้าเจ๊กกับองเบ้งเมื่อเสียที

อุยเอี๋ยน เป็นทหารเอกของขงเบ้ง มีฝีมือในการรบ ได้รับ
แต่งตั้งเป็นแม่ทัพหน้า ร่วมกับกวนหิน เตียวเปา
ยกทัพไปตั้งมั่นที่เขากิสาน เมื่อสุมาอี้โจมตีตำบล
เกเต๋ง อุยเอี๋ยนก็ได้เข้าช่วยให้ม้าเจ๊กหนีไปได้
ครั้น ขงเบ้งตั้งพิธีสะเดาะเคราะห์เผชิญอุยเอี๋ยนได้

เดินสะดุดโคมเสี่ยงทายอายุของขงเบ้งคับไป ขงเบ้ง
โกรธและแคลงใจว่าต่อไปอุยเอี๋ยนจะเป็นขบถ ซึ่ง
ก็เป็นความจริง ดังนั้นก่อนที่ขงเบ้งจะตายจึงได้
กำชับสั่งให้ม้าต้ายลอบฆ่าอุยเอี๋ยนเสีย

องเบ่ง เป็นนายทหารฝ่ายขงเบ้งได้รับคำสั่งจากขงเบ้งให้
ไปช่วยม้าเจ๊กรักษาทำบลเกเต๋ง แต่เกิดความคิด
เห็นไม่ลงรอยกัน จึงขอแบ่งทหารกองหนึ่งมาตั้ง
ค่ายทางทิศใต้ เพื่อคอยช่วยเหลือม้าเจ๊กยามคับขัน
ได้ต่อสู้ศัตรูช่วยอุยเอี๋ยนและโกเสี่ยงให้ออกมาจาก
วงล้อมของข้าศึกได้

กวนหินและเตียวเปา เป็นนายทหารเอกฝ่ายขงเบ้ง ได้คุมทหารไปซุ่มที่
เขาขุกองสัน คอยดักโจมตีกองทัพสุมาอี้ตาม
แผนการณ์ของขงเบ้ง และสามารถโจมตีศัตรูล่า
ถอยไป

เชาหู เป็นทหารฝ่ายพระเจ้าโจยอย อยู่ในบังคับบัญชา
ของโกฉุย โกฉุยได้มอบให้ทำหน้าที่เป็นกองหน้า
ยกไปปราบจูล่งที่ทำบลกักก แต่เนื่องด้วยความ
ประมาทจึงถูกจูล่งแทงด้วยทวนถึงแก่ความตาย

เกียงอุย เป็นนายทหารคนสนิทของขงเบ้ง ได้รับแต่งตั้ง
เป็นกองระวังหลัง พร้อมด้วยม้าต้าย ในการที่
ขงเบ้งเคลื่อนทัพไปยังเมืองเสเสีย และได้ทำการ

ต่อสู้กับกองทัพของโจจิ้นซึ่งติดตามมาจนได้ชัยชนะ
และได้แนะนำให้ขงเบ้งทำพิธีสะเดาะเคราะห์ต่ออายุให้ยืน ขงเบ้งยกย่องเกียงอุยว่าเป็นผู้มีสติปัญญา ซื่อสัตย์และมีความพากเพียรดี จึงมอบตำราต่าง ๆ รวมทั้งตำราพิชัยสงครามให้แก่เกียงอุย และมอบหน้าที่ทางทหารให้ทำต่อไปด้วย

ม้าเจ๊ก น้องม้าเหลียง เป็นคนช่างพูดและเจรจาเกินรู้โฉดเขลาเบาปัญญา เป็นคนประมาทและอวดดี ได้อาสาขงเบ้งไปรักษาตำบลเกเต๋ง แต่เพราะความประมาทจึงเสียทีแก่ข้าศึก แตกทัพหนีมา ขงเบ้งจึงสั่งให้ลงโทษประหารชีวิตเสีย เพื่อมิให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่ทหารต่อไป

สุมาอี้ เดิมรับราชการอยู่กับโจโฉที่เมืองฮูโต๋ ในตำแหน่งสมุหบัญชีทหารเลว เป็นผู้ที่มีสติปัญญาหลักแหลม เป็นที่เกรงขามของขงเบ้ง พระเจ้าโจยอยทรงตั้งให้เป็นขุนนางผู้ใหญ่ และให้ยกทัพไปปราบขงเบ้ง

จูล่ง เป็นทหารเอกฝ่ายขงเบ้ง เป็นคนเจ้าความคิด มีฝีมือเข้มแข็ง เชี่ยวชาญทางใช้ทวนและเกาทัณฑ์

จูจิ้น เป็นผู้รักษาเมืองไปเสีย ได้ร่วมมือกับโกฉุยต๋

เม้องหลิวเซ้ย เพื่อแย่งความคิดความชอบไปจาก
สุมาอี้ แต่สุมาอี้เม้องนั้นได้ก่อนแล้ว และรู้
เท่าทันความคิดของคนทั้งสอง จึงสั่งให้โกฉุย
ยกทัพไปตามจับซงเบ้งให้ได้

นซินหงี เจ้าเม้องกิมเสียถูกเบ้งตัดบังคับให้เข้ากับฝ่ายต
ต่อสู้กับสุมาอี้ ภายหลังได้เข้ากับฝ่ายสุมาอี้ ซินต๋ำ
ได้ฆ่าเบ้งตัดตาย

สุมาสูและสุมาเจียว เป็นบุตรสุมาอี้ เป็นผู้มีสติปัญญาหลักแหลม ได้
รับการอบรมสั่งสอนในกระบวนสงครามจากสุมาอี้
ผู้บิดาจนมีความชำนาญมาตั้งแต่ยังเล็ก ต่อมา
บิดาได้มอบให้บุตรทั้งสองเป็นกองหลัง

เบ้งตัด เป็นขุนนางผู้ใหญ่ได้รับแต่งตั้งจากพระเจ้าโจผิให้
ไปรักษาเม้องซงหยง เป็นคนมีสติปัญญา ต่อมา
ถูกพวกขุนนางริษยา จึงไปเข้ากับฝ่ายซงเบ้งติ
เม้องเตียงอั๋น แต่ทำการประมาท ในที่สุดถูก
ซินต๋ำฆ่าตาย

เลียงกี เป็นผู้ถือหนังสือของสุมาอี้ไปให้เบ้งตัด

เลื่อง เป็นบุตรลิเงียมเจ้าเม้องเตงอั๋น ได้ทำหน้าที่เป็น
ตัวแทนเบ้งตัด มาเจรจาต่อซงเบ้ง เรื่องเบ้งตัดขอ
อาสาติเม้องลกเอี๋ยงและเตียงอั๋นให้แก่ซงเบ้ง และ
ทำหน้าที่เป็นผู้สอข่าวระหว่างซงเบ้งและเบ้งตัด

เตียวเอก เป็นทหารเอกฝ่ายซงเบ้ง ได้รับแต่งตั้งเป็นแม่ทัพหน้าในการเคลื่อนทัพไปสมทบยังด่านยังเยงก๋วนและเมืองเสเสีย

ซิหลง นายทหารของพระเจ้าโจยอย ได้รับรับสั่งให้คุมทหารไปเมืองเตียงอั๋น ต่อมาสุมาอี้ได้มอบให้เป็นกองหน้ายกไปตีทัพเบ้งตัด เบ้งตัดได้ให้ทหารยิงเกาทัณฑ์ถูกหน้าผากสิ้นชีวิต

เตงเหียนและลิจู เป็นนายทหารเมืองซงหยง เอาใจออกหากจากเบ้งตัดไปเข้ากับฝ่ายสุมาอี้เมื่อเบ้งตัดถูกซินหงิและซินตาหกหลง จะถอยหนีเข้าเมืองเตงเหียนกับลิจูได้ให้ทหารยิงเกาทัณฑ์ต้านไว้มิให้เข้าเมืองได้ พอเบ้งตัดถูกแทงตายทั้งสองพากันต้อนรับ สุมาอี้เข้าเมือง ภายหลังเตงเหียนได้รับความดีความชอบเป็นเจ้าเมืองซงหยง ส่วนลิจูได้เป็นเจ้าเมืองซินเสีย

เกียงอุยและม้าต้าย เป็นนายทหารฝ่ายซงเบ้ง ได้รับแต่งตั้งเป็นกองระวังหลังในการที่ซงเบ้งเคลื่อนทัพไปยังเมืองเสเสีย และได้ทำการต่อสู้กับกองทัพของโจจิ๋นซึ่งติดตามมาได้ชัยชนะ

กิจกรรม

(เลือกทำตามควรแก่กรณี)

๑. จงเขียนแผนผังแสดงการสืบราชวงศ์ของกักต่าง ๆ มาพอเข้าใจสังเขป (โดยดูจากบทนำเรื่อง)

๒. จัดให้มีการอภิปรายหรือตอบปัญหาต่อไปนี้

๑. อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้แผ่นดินจีนต้องแตกแยกออกออกเป็นกักต่าง ๆ

๒. กักที่สำคัญมีอยู่กักใด ใครเป็นผู้ตั้งหรือเป็นหัวหน้ากักนั้น ๆ

๓. เรื่องราวสามกักนี้ได้รับยกย่องในทางใด และมีผู้นิยมนำไปแสดงอะไรได้บ้าง

๔. จงบรรยายถึงลักษณะภูมิประเทศของตำบลเกเต๋งและการตั้งทัพของม้าเจ๊กว่ามีส่วนได้เปรียบเสียเปรียบอย่างไร

๕. ม้าเจ๊กรักษาเกเต๋งไว้ได้หรือไม่ เพราะเหตุไร

๓. จงพิจารณาชื่อของบุคคลต่อไปนี้ว่าอยู่ฝ่ายใด ถ้าอยู่ฝ่ายวุ่ยก็ก็ให้เขียนตัว “ว” ลงใน ( ) ถ้าอยู่ฝ่ายจ๊กก็ก็ให้เขียนตัว “จ” ลงเช่นเดียวกัน

( ) เตียวคับ ( ) สุมาอิ้ ( ) เตงจี๋

( ) อุยเอี๋ยน ( ) ขงเบ้ง ( ) ม้าเจ๊ก

( ) สุมาเอี๋ยว ( ) กวนหิน ( ) โกฉุย
( ) ซิ่นต่ำ ( ) โจ๋ิน ( ) ขั้นเง้
( ) เกียงอุย ( ) เตียวเฮา ( ) อองเป๋ง

๔/ จงพิจารณาดูข้อความต่อไปนี้ แล้วเลือกเอาชื่อทางข้อที่เป็นตัวอักษรเติมลงในช่องว่างของข้อที่เป็นตัวเลขให้ถูก

ก. สุมาอี้ ๑. ..... เป็นผู้แนะนำให้ม้าเจ๊กตั้งค่ายตรงปากทางแยก

ข. จงเบ้ง ๒. ..... ยกทัพไปล้อมเขาที่ตำบลเกเต๋งและได้แกล้งปล่อยให้ม้าเจ๊กหนีไป

ค. อองเป๋ง ๓. ..... กับ..... ช่วยกันต้านทัพ สุมาอี้สุมาเอี๋ยวและเตียวคับแตกไป

ง. กวนหิน ๔. ..... นั่งคิดกระบวนยุทธ์อยู่บนหอรบรับศึกอย่างใจเย็น

จ. อุยเอี๋ยน ๕. ..... กับ..... ได้คุมกองทัพไปซุ่มอยู่ทางริมเขาขุกองสันเพื่อคอยดักโจมตีกองทัพของสุมาอี้

ฉ. เตียวเฮา

๕. เมื่อสุมาอิ้ยกทัพจะมาโจมตีขงเบ้งที่เมืองเสเสียนั้น สุมาอิ้มกำลังทหารประมาณ..... ฝ่ายขงเบ้งมีกำลังทหารประมาณ.....

๖. ขงเบ้งดำเนินยุทธวิธีในการรักษาเมืองเสเสียไว้ได้อย่างไร ทั้งๆ ที่มีกำลังทหารน้อยกว่าข้าศึกมากนัก

๗. อะไรเป็นเครื่องบอกเหตุให้ขงเบ้งทราบว่าตนจะต้องตายในเร็ววันนี้

๘. ขงเบ้งทำพิธีบูชาเทวดาเพื่ออะไร พิธีนี้ทำอย่างไร

๙. ผลของการทำพิธีบูชาเทวดาเป็นอย่างไร นักเรียนเชื่อไหมว่าเทวดาจะมีฤทธิ์อำนาจช่วยคนได้

๑๐. ก่อนขงเบ้งตายเขาได้มอบหน้าที่และตำราพิชัยสงครามไว้ให้แก่ใคร ส่วนทรัพย์สินขงเบ้ง ได้มอบให้แก่ใคร

๑๑. ถ้ามีโอกาสและสามารถทำได้ก็ควรพานักเรียนไปดูภาพเขียนและตัวจริง ให้นักเรียนได้สังเกตและเปรียบเทียบในเรื่องความเชื่อถือ และขนบธรรมเนียมต่างๆ ตลอดจนพิธีกรรมของจีนกับของไทย

๑๒. ให้นักเรียนวาดภาพประกอบเนื้อเรื่องในตอนที่สำคัญหรือเด่น และเขียนคำอธิบายประกอบภาพให้ชัดเจน ด้วยข้อความสั้นๆ หรือจะเลือกถ้อยคำจากหนังสือที่เห็นว่าเหมาะและตรงกับภาพ

๑๓. แบ่งนักเรียนออกเป็นหมู่ย่อยราวหมู่ละ ๕ — ๗ คน แต่ละหมู่ให้ช่วยกันอ่านหนังสือเรื่องนี้มาหมู่ละตอน ตามที่ครูกำหนดไว้

แล้วให้นักเรียนเขียนรายงานเป็นลายลักษณ์อักษร พร้อมทั้งรายงานด้วยวาจาหน้าชั้นด้วย หัวข้อที่ควรกำหนดให้ทำรายงานมีดังนี้ คือ

ก. เนื้อเรื่องย่อของแต่ละตอน

ข. สำนวน โวหาร และคติสอนใจต่าง ๆ

ค. อธิบายลักษณะนิสัยของตัวละครที่ปรากฏในตอนนั้น

ง. อธิบายคำศัพท์ และคำอุปมา

จ. อธิบายถึงสถานที่หรือสิ่งต่าง ๆ ที่น่ารู้

ฉ. วาดภาพประกอบเนื้อเรื่องแต่ละตอน หรืออาจจะยกเหตุการณ์ต่าง ๆ เลือกเฉพาะเหตุการณ์ที่เด่นอาจเป็นภาพเดียวหรือสองภาพก็ได้

เมื่อนักเรียนทำรายงานเสร็จแล้ว ต้องนำมาให้ครูตรวจแก้เสียก่อนจึงจะทำเป็นรายงานที่ถาวร รายงานของนักเรียนทุกหมู่ควรนำมาบรรยายให้นักเรียนในชั้นได้ทราบ และเข้าใจพร้อม ๆ กันเสียก่อน โดยนักเรียนในหมู่นั้น ๆ ร่วมกันรายงานตามหัวข้อที่ตนได้ทำ เมื่อรายงานในชั้นแล้ว ก็เปิดโอกาสให้มีการซักถามทำความเข้าใจ และครูอาจช่วยอธิบายเพิ่มเติมให้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อการรายงานในชั้นเสร็จแล้ว นักเรียนจึงส่งรายงานที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้นแก่ครูเพื่อตรวจและให้คะแนนต่อไป

อันงการจัดให้มีการรายงานหน้าชั้นนั้น ก็เพื่อฝึกมรรยาท ในการพูดและการฟังของนักเรียน ฝึกการใช้ภาษา และฝึกความกล้าหาญด้วย

๑๖. หัดให้นักเรียนร่างสาส์นหรือเขียนจดหมายโต้ตอบ จดหมายส่งข่าว ตามแบบภาษาเดิมที่กล่าวไว้ในหนังสือ เพื่อให้นักเรียนได้สังเกตการใช้ถ้อยคำสำนวนโวหารในสมัยก่อน

ราชาธิราช

บทนำเรื่อง

เรื่องราชาธิราชเป็นพงศาวดารมอญ รู้จักกันแพร่หลายมานานแล้วในเมืองไทย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีพระราชปรารภว่า เรื่องราชาธิราชอันเป็นพงศาวดารมอญนี้ เป็นเรื่องสนุกสนาน ทั้งมีคติหลายประการแต่มีผู้จดจำเล่ากันมานาน จนผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากฉบับเดิมไปมาก จึงได้โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอินทอัคราช พระภิรมรัศมี และพระศรีภูริปรีชา แปลถอดพงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราชเสียใหม่ให้ถูกต้อง เพื่อเป็นประโยชน์แก่คนทั้งปวง ขุนนางทั้งสำนักนั้นจึงได้ร่วมกันแปลถอดพงศาวดารเรื่องราชาธิราชออกเป็นภาษาไทยตั้งแต่ต้นจนจบ และเรื่องนี้ก็ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ถือกันว่าเป็นแบบอย่างการเขียนเรียงความภาษาไทยได้เล่มหนึ่ง

เฉพาะตอนสมิงพระรามอาสาตีดมาเรียนนี้ เป็นตอนที่สนุกสนานมีผู้ชอบใจจำกันได้มาก เพราะแสดงอุปนิสัยใจคอ ความรู้สึกนึกคิดของคนต่างชั้นต่างชาติต่างวัยอย่างดียิ่ง เป็นตอนที่แสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่าผู้ที่มีผมอความรู้และความสัตย์ซื่อนั้น ถึงจะไปอยู่ที่ใดก็จะไม่มีทางตกอับได้เลย.

สมิงพระรามอาสา

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งว่า ทัพจีนยกมามากเหลือ
กำลังก็มิได้ออกรบสู้ต้านทาน ให้แต่รักษาพระนครมั่นไว้เป็น
สามารถ ฝ่ายพระเจ้ากรุงจีน จึงให้มีพระราชกำหนดประกาศแก่
ทหารทั้งปวงว่า ถ้าผู้ใดไม่มีอาวุธรบสู้ อย่าให้ทำอันตรายเป็น
อันขาด ถ้าผู้ใดมิฟังจะให้ตัดศีรษะเสียบเสีย ครั้นพระเจ้ากรุงจีน
ให้ตั้งค่ายมั่นลงแล้ว ก็ให้แต่งพระราชสาส์นฉบับหนึ่ง แล้วให้
จัดแพรลายมังกรร้อยม้วน แพรลายทองร้อยม้วน กับเครื่องยศ
ประดับหยกอย่างกษัตริย์สำรับหนึ่ง ให้ขุนนางในตำแหน่งฝ่าย
พลเรือนชื่อโจเบี๋ยว พูดภาษาพม่าได้ กับไพร่พอสมควรเชิญพระ-
ราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง
โจเบี๋ยวก็ถวายบังคมลา ถือพระราชสาส์นคุมเครื่องราชบรรณาการ
มากับด้วยไพร่ จึงเรียกทหารผู้รักษาหน้าที่ให้เปิดประตูเมืองรับ
นายทัพนายกองได้แจ้งดังนั้น ก็เข้ากราบบังคมทูลพระเจ้า
ฝรั่งมังฆ้อง จึงโปรดให้รับผู้ถือราชสาส์นเข้ามา โจเบี๋ยวก็เข้ามา
กราบถวายบังคมหน้าพระที่นั่ง ถวายพระราชสาส์นกับเครื่องราช-
บรรณาการพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงรับสั่งให้ล่าม
เจ้าพนักงานเข้ามาแปลพระราชสาส์น ล่ามแปลแล้ว จึงตรัสสั่ง
ให้อาลักษณ์อ่าน ในพระราชสาส์นนั้นว่าเรายกพยุหเสนามา
ครั้งนี้ ด้วยมีความปรารถนาสองประการ ๆ หนึ่งจะให้พระเจ้าอังวะ

อยู่ในอำนาจออกมาถวายบังคมเรา ประการหนึ่งจะใคร่ดูทหารช้างม้ารำทวนสู้กันตัวต่อตัวชมเล่นเป็นขวัญตา แม้นทหารกรุงรัตนบุระอังวะแพ้ก็ให้ยอมถวายเมืองแก่เราโดยดีอย่าให้สมณะชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎรได้ความเดือดร้อนเลย ถ้าทหารฝ่ายเราแพ้กจะเลิกทัพกลับไปยังพระนคร แลราษฎรในกรุงรัตนบุระอังวะนั้นโดยต่ำลงไปแต่กระท่อมน้อยหลังหนึ่งก็มิให้เป็นอันตราย พระเจ้าอังวะจะคิดประการใดก็เร่งบอกออกมา

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งในพระราชสาส์นนั้นแล้วก็ดีพระทัยนัก ด้วยทรงพระดำริว่าการสงครามครั้งนี้เป็นธรรมยุทธ์ใหญ่ยิ่งสมณะชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎรจะมิได้ความเดือดร้อนสมควรแก่พระเจ้าแผ่นดินผู้ตั้งอยู่ในยุติธรรม ทรงพระดำริแล้วจึงให้พระราชทานเงินทองเสื้อผ้าแก่ผู้ถือหนังสือเป็นอันมาก แล้วให้แต่งพระราชสาส์นตอบฉบับหนึ่ง ให้จัดเครื่องราชบรรณาการผ้าสักกะหลาดยี่สิบพับ นอระมาดห้าสิบยอด น้ำดอกไม้เทศสามสิบเต้า ช้างพลายผูกเครื่องทองช้างหนึ่ง มอบให้โจเบี่ยวผู้จำทูลพระราชสาส์นนำกลับไปถวายพระเจ้ากรุงจีน พระเจ้ากรุงจีนจึงรับสั่งให้ล่ามพม่าเข้ามาแปลให้เจ้าพนักงานอ่านถวาย ในพระราชสาส์นตอบนั้นว่า ซึ่งพระเจ้ากรุงจีนมีพระทัยปรารถนา จะใคร่ชมฝีมือทหารฝ่ายพม่าขี่ม้ารำทวนสู้กัน เป็นสงครามธรรมยุทธ์นั้น เราเห็นชอบด้วยมีความยินดียิ่งนัก เพราะสมควรแก่พระองค์เป็นกษัตริย์ผู้ใหญ่อันประเสริฐ แต่การสงครามครั้งนี้เป็นมหา

ยุทธนาการใหญ่หลวง จะด่วนกระทำโดยเร็วนั้นมิได้ ของดไว้ภายในเจ็ดวัน อนึ่งพระองค์ก็เสด็จมาแต่ประเทศไกล ไพร่พลทั้งปวงยังเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าอยู่ ขอเชิญพระองค์พักพลทหารระงับพระกายให้สำราญพระทัยก่อนเถิด แล้วเราจึงจะให้มีกำหนดนัดหมายออกไปแจ้งตามมีพระราชสาส์นมานั้น พระเจ้ากรุงจีนได้แจ้งในพระราชสาส์นตอบแล้วก็ดีพระทัย จึงสั่งให้นายทัพนายกองทั้งปวงสงบไว้

ฝ่ายพระเจ้ามณเฑียรทอง ครั้นส่งพระราชสาส์นแลเครื่องราชบรรณาการไปแล้ว จึงตรัสปรึกษาเสนาพฤฒามาตย์ราชปุโรหิตข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทแกล้วทหารทั้งปวงว่า ผู้ใดจะรับอาสาขี่ม้าแทงทวนสู้กามะนิทหารพระเจ้ากรุงจีนตัวต่อตัวได้บ้าง เสนาพฤฒามาตย์ผู้ใหญ่ผู้น้อยทแกล้ว ทหารทั้งปวง ก็มิ อาจรับอาสาได้ พระเจ้ามณเฑียรทองก็ทรงพระวิตกเป็นทุกข์พระทัยนัก จึงให้หาโหรมาคำนวณพระชันษาแลชะตาเมืองดู โหรก็คำนวณฎีกาดูทูลถวายว่า พระชันษาแลชะตาเมืองยังดีอยู่หาเสียไม่ นานไปจะได้ลาภอันประเสริฐอีก

พระเจ้ามณเฑียรทองได้ทรงฟังก็ดีพระทัย จึงให้ตีฆ้องร้องป่าวทั่วทั้งพระนครว่า ถ้าผู้ใดรับอาสาสู้กับกามะนิทหารพระเจ้ากรุงจีนได้ พระเจ้าแผ่นดินจะโปรดให้เป็นมหาอุปราชเสนาบดี รับสั่งแล้วก็ให้ป่าวร้องไปทั่วพระนคร ไม่มีผู้ใดที่จะอาจออกรับอาสาได้

ฝ่ายผู้คุมซึ่งคุมสมิงพระรามนั้น จึงเจรจากับเพื่อนกันตามเรื่องราว แล้วว่าครั้นพระเจ้าอยู่หัวจะแบ่งสมบัติให้กึ่งหนึ่ง ก็ยังไม่มีผู้ใดรับอาสา เห็นเมืองจะตกต่ำเสียแลกระมัง สมิงพระรามได้ยินดังนั้นก็คิดว่า แต่เราต้องพันธนาการตรากตรำอยู่นานแล้ว มิได้ขี่ช้างขี่ม้าเหยียดมือเหยียดเท้า เยื่องแขนซ้ายย้ายแขนขวาเล่นบ้างเลยรำคาญใจนัก เราจะกลัวอะไรกับกามะนีทหารจีน อันจะเอาชัยชนะนั้นไม่สู้ยากใจนัก ครั้นจะรับอาสาบัดนี้เล่าก็เหมือนหาบสองบ่าอาสาสองเจ้าหาควรไม่ คิดแล้วก็นิ่งอยู่ ครั้นรุ่งขึ้นผู้คุมได้ยินข้าหลวงมาบ่าวร้องอึก จึงพูดกับเพื่อนกันว่า ทัพจีนยกมาครั้งนี้ใหญ่หลวงนักหาทหารผู้ใดที่จะรับอาสาป้องกันพระนครไว้นั้นเป็นอันยากแล้ว อย่าว่าแต่เมืองพม่าเท่านี้เลย ถึงเมืองใหญ่ ๆ กว่าเมืองพม่าสักสิบเมืองก็เห็นจะสู้ไม่ได้ หน้าที่เห็นจะเสียเมืองแก่จีนเป็นมั่นคง

สมิงพระรามได้ฟังดังนั้นก็คิดว่า กรุงอังวะนี้เป็นต้นทางอุปมาดังหน้าด่านกรุงหงสาวดี พระเจ้ากรุงจีนยกทัพมาครั้งนี้ ก็มีความปรารถนาจะใคร่ดูทแกล้วทหารอันมีฝีมือขี่ม้ารำเพลงทวนสู้กันตัวต่อตัว ถ้าไม่มีผู้ใดสู้รบ ถึงจะได้เมืองอังวะแล้วก็ไม่สิ้นความปรารถนาแต่เพียงนี้ เห็นศึกจีนจะกำเริบยกล่วงเลยลงไปติดกรุงหงสาวดีด้วยเป็นมั่นคง ตัวเราเล่าก็ต้องจองจำตรากตรำอยู่ ถ้าเสียกรุงอังวะแล้วจะหมายใจว่าเราจะรอดคืนไปเมืองหงสาวดีได้ก็ใช่ที่ จำเราจะรับอาสาตัดศึกเสียจึงจะชอบ อย่าให้ศึกจีนยกลงไปติดกรุง

หงสาวดีได้ คิดแล้วจึงพูดกับผู้คุมว่า จะกลัวอะไรกับกามะนีทหาร พระเจ้ากรุงจีนนั้นจะมีฝีมือดีสักเพียงไหน เรากลัวแต่ทหารเทพยดาที่เหาะได้ ซึ่งกามะนีกับเราก็เป็นมนุษย์เดินดินเหมือนกัน เราหากลัวไม่ พอจะสู้รบเอาชัยชนะได้ นายผู้คุมได้ฟังก็ดีใจจึงตอบว่าถ้าท่านรับอาสาได้แล้วดียิ่งนัก เห็นท่านจะพ้นโทษ ได้ที่มหาอุปราชมียศถาศักดิ์ใหญ่เป็นมั่นคง ไปเบื้องหน้าเราจะขอพึ่งบุญท่าน สมิงพระรามตอบว่าซึ่งเรารับอาสานี้ จะหวังยศถาศักดิ์หามิได้ ประสงค์จะกู้พระนครให้เป็นเกียรติยศไว้ แลจะให้ราษฎรสมณะชีพราหมณ์อยู่เย็นเป็นสุขเท่านั้น ผู้คุมได้ฟังก็ชอบใจ จึงนำถ้อยคำสมิงพระรามรีบเข้าไปแจ้งแก่เสนาบดี ๆ ได้ฟังก็มีความชื่นชม จึงนำความเข้ากราบทูลพระเจ้ามณเฑียรทอง ตามคำสมิงพระรามว่านั้นทุกประการ

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังก็เฉลียวพระทัย ทรงพระดำริระลึกขึ้นมาได้ว่า สมิงพระรามนี้ช่างขี่ม้าสันทัดดี มีฝีมือเข้มแข็งแกล้วกล้าในการสงครามหาผู้เสมอตัวยาก เห็นจะสู้ทหารพระเจ้ากรุงจีนได้เป็นแท้ ทรงพระดำริแล้วก็มีพระทัยยินดีนัก จึงตรัสแก่เสนาบดีทั้งปวงว่าสมิงพระรามนี้มีฝีมือเป็นทหารเอกเมืองหงสาวดีเราลืมคิดไป พึ่งระลึกขึ้นได้ จึงตรัสสั่งขุนนางกรมนครบาล ให้ไปถอดสมิงพระรามมากระทำสัตย์เสียจึงนำเข้าเฝ้า สมิงพระรามก็เข้ามากราบถวายบังคมหน้าพระที่นั่ง พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทอดพระเนตรเห็นสมิงพระรามก็มีพระทัยยินดีนัก จึงตรัสถามว่า

ศึกมาติดกรุงอังวะครั้งนี้ หาผู้ใดที่จะอาสาออกสู้กับทหารจีนมิได้ ท่านจะรับอาสาเราหรือประการใด สมิงพระรามจึงกราบทูลว่า อันการสงครามเพียงนี้มิพอเป็นไรนัก ข้าพเจ้าจะขอรับอาสาพระองค์ออกไปต่อสู้ด้วยกามะนี สนองพระเดชพระคุณมิให้อัปยศแก่พระเจ้ากรุงจีนนั้นพอจะได้อยู่ แต่ข้าพเจ้าจะขอรับพระราชทานม้าที่ดีมีผู้เท้าตัวหนึ่ง ถ้าได้สมคะเนแล้วอย่าว่าแต่กามะนีผู้เดียวเลย เว้นไว้แต่เทพยดานอกกว่านั้นข้าพเจ้าจะสู้ได้สิ้น

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังสมิงพระรามทูลดังนั้น ก็มีความโสมนัสยินดียิ่งนัก จึงตรัสว่าม้าของเรามีอยู่เป็นอันมาก นับได้หลายหมื่นแสน ท่านจะปรารมภ์ไปไยด้วยม้าตัวเดียวที่จะให้ชอบใจนั้นพอจะหาได้ ถ้าชอบใจตัวใดแล้วก็เลือกเอาเถิด สมิงพระรามจึงทูลว่าลักษณะช้างดีต่อเมื่อขี่จึงจะรู้ว่าดี ม้าดีได้เอามือต้องหลังดูก่อนจึงจะรู้ว่าดี ทแกล้วทหารที่ดีถ้าอาสาออกสงครามทำศึกจึงจะรู้ว่าดี ทองนพคุณเล่าขีดลงหน้าศิลาก่อนจึงจะรู้ว่าดี สตรีรูปงามถ้าพร้อมด้วยลักษณะกิริยามารยาทต้องอย่างจึงควรนับว่างาม ถ้าจะให้รู้รสอร่อยได้สัมผัสถูกต้องก่อนจึงนับถือว่ามีโอชาอร่อย ถ้าใจดีต้องทดลองให้สิ้นเชิงปัญญาก่อนจึงจะนับว่าดี ความอุปมาสี่ข้อข้าพเจ้าทูลถวายดังนี้เป็นของหายาก ซึ่งพระองค์ตรัสว่าม้ามีมากนั้นก็มากจริง แต่ข้าพเจ้าเกรงว่าจะไม่ใคร่มีดี ที่ดีจะหายาก พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังสมิงพระรามทูลเปรียบเทียบหลักแหลมดังนั้น ก็แย้มพระสรวลชอบพระทัย จึง

สั่งกรมม้าให้จัดม้าต้นม้าทรงระวางนอกระวางในแล ม้าทั้งปวงมา ให้สมิงพระรามดูที่หน้าพระลานหลวง พระองค์ก็เสด็จไปทอดพระเนตร พร้อมด้วยเสนาบดีขุนนางผู้ใหญ่ทั้งปวง กรมม้าผู้รับรับสั่งก็ให้จัดม้าส่งเข้ามามากกว่าหมื่นแสน สมิงพระรามกราบถวายบังคมแล้วก็ออกไป ยกมือขึ้นต้องหลังดูม้าบรรดาที่ส่งเข้ามาเป็นอันมากนั้น เลือกเสียสิ้นไม่ชอบใจสักตัวหนึ่ง ขุนนางทั้งปวงเห็นดังนั้นก็พากันหัวเราะเยาะเล่น ว่ามอญพูดมากอวดแต่ปาก ครั้นจะเอาจริงแสร้งเลือกม้าเสียนับหมื่นนับแสน ม้าทั้งปวงนี้สามารถ เคยผจญทำสงครามได้รับอับจนมาเป็นอันมาก แต่ล้วนดี ๆ ทั้งนั้นเลือกมิได้ แกล้งทำบิดเบือนแก้ไขแต่พอให้เนิ่นช้าไปกว่าจะได้ช่องก็จะหนีเอาตัวรอดกลับไปเมือง แต่พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องนั้นพระองค์มิได้สงสัย เพราะทรงทราบอยู่ว่าสมิงพระรามเป็นคนดีมีฝีมือจริง สมิงพระรามก็เข้ามากราบทูลว่า ข้าพเจ้าเลือกม้ามิได้ชอบใจสักตัวหนึ่ง พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงตรัสว่า เราจะให้หามาเลือกอีกให้ชอบใจท่านจงได้ จึงตรัสสั่งเสนาบดีให้จัดหาม้าเชลยศักดิ์ในพระนครนอกพระนครมาให้สิ้นเชิง

ขณะเมื่อพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องให้มีพระราชกำหนดออกไปแก่พระเจ้ากรุงจีนครั้งนั้น ไพร่พลทั้งสองฝ่ายแลชาวบ้านชาวเมืองก็เที่ยวไปมาเดินซื้อขายแก่กันเป็นปกติอยู่ หาทำอันตรายแก่กันไม่ พวกเสนาข้าหลวงจึงเที่ยวจัดหาม้าเชลยศักดิ์ไปใกล้กองทัพ

แม่ม้าท่องน้ำข้ามคลองมา ลูกม้านั้นโจนข้ามคลองมากินรำ

นอกเมืองพบม้าสองตัวแม่ลูก หญิงหม้ายผู้หนึ่งเป็นเจ้าของเลี้ยงไว้ ม้าสองตัวนั้นกินหญ้าอยู่ริมมาบน้ำแห่งหนึ่ง ลึกเพียงขาม้า กว้างประมาณห้าวา ลูกม้านั้นโจนข้ามฟากข้างหนึ่งได้ทุกวัน หญิงหม้ายเจ้าของตำข้าว ผัดรำไว้แล้ว ก็ร้องเรียกลูกม้านั้น ๆ ก็กระโดดข้ามมาบน้ำมากิน แต่แม่ม้านั้นกำลังน้อย โจนข้ามลำมาบมิได้ ลงลุยข้ามน้ำมา แต่ดังนั้นทุกวันมิได้ขาด เสนาบดีเห็นลูกม้าตัวนั้นมีกำลังมาก แลประกอบด้วยลักษณะต้องอย่างก็ชอบใจ จึงให้พวกข้าหลวงช่วยกันล้อมเข้าจะจับเอาลูกม้าๆเปรียวอยู่ก็ดิดขบกัดด้วยกำลัง จับมิได้ เสนาบดีจึงให้เรียกหญิงเจ้าของมาแล้วบอกว่า บัดนี้พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์ม้า เราเห็นม้าของท่านงามดีต้องลักษณะในตำรา ท่านจงยอมให้เรานำไปถวายเถิด จะได้รับพระราชทานรางวัล แต่ท่านเป็นเจ้าของคุ้นเคยช่วยจับให้เราด้วย หญิงเจ้าของจึงคำนับว่า ถ้าท่านจะให้ข้าพเจ้าจับให้แล้ว เชิญท่านกับข้าหลวงพากันหลีกไปเสียก่อนเถิด อย่าทำวุ่นวายเลย หญิงเจ้าของว่าดังนั้นแล้ว เสนาบดีกับข้าหลวงทั้งปวงก็ชวนกันถอยออกไปให้ห่างไกล หญิงเจ้าของจึงเอาข้าวเปลือกมาตำ ได้รำแล้วก็ร้องเรียกลูกม้าดุจดังทุกวัน แม่ม้านั้นก็ท่องน้ำข้ามคลองมา ลูกม้านั้นโจนข้ามคลองมากินรำ หญิงเจ้าของจึงยกมือขึ้นลูบหน้าลูบหลังลูกม้าแล้วก็ปลอบโยนให้กินรำ จึงค่อยเอาเชือกสอดผูกคอเข้าไว้กับต้นไม้ให้มั่นคง แล้วไปคำนับเชิญเสนาบดีกับข้าหลวงทั้งปวงให้ผูกเอาลูกม้านั้นไป เสนาบดีแจ้งแล้วก็ดีใจ จึงชวนกันมาดูให้

ผูกม้านั้นจูงเข้าไปถวาย พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องเสด็จออก เสนาบดีนำม้าเข้าไปถวาย กราบทูลโดยความที่ได้แก่หญิงหม้ายนั้นทุกประการ

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทอดพระเนตรเห็นลูกม้ารูปร่างอ้วนงามดีก็ชอบพระทัย จึงตรัสสั่งให้สมิงพระราม มาดูม้าหน้าพระที่นั่ง สมิงพระรามกราบถวายบังคม แล้วก็ออกไปพิจารณาดู เห็นลูกม้านั้นรูปงามประกอบด้วยลักษณะดีต้องอย่างสมเป็นม้าสำหรับรบศึก จึงเอามือต้องหลังดูม้านั้นมิได้อ่อนหลังทรุดลงดุจม้าทั้งปวงที่เลือกมาแต่หลัง ก็รู้ว่าม้าตัวนี้มีกำลังมาก หาม้าอื่นเสมอมิได้ จึงให้เอาบังเหียนมาใส่ผูกอานเข้าแล้ว ก็กราบทูลว่า ม้าตัวนี้ได้ลักษณะตามตำรับที่เคยเชื่อถือชอบใจข้าพเจ้านัก ข้าพเจ้าจะขอทดลองฝึกหัดเสียให้เชื่องก่อน กราบถวายบังคมแล้วก็จูงม้าออกมาพ้นหน้าพระที่นั่ง จึงถือทวนสะพายแซ่เผ่นขึ้นหลังม้าพาควบออกไปนอกเมือง ผงคลีกลุ้มตลบมืดไป แลมิได้เห็นตัวม้าแลคน

ฝ่ายเสนาบดีก็ร้องออองขึ้นว่า อ้ายมอญโกหกมันลวงพระองค์หนีกลับไปเมืองหงสาวดีแล้ว พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังเสนาบดีว่าดังนั้นก็ตกพระทัย จึงให้พาผู้คุมเข้ามาตรัสถามด้วยพระองค์ว่า สมิงพระรามจะล่อลวงเราหนีไปจริงหรือประการใด ผู้คุมก็กราบทูลว่า อันสมิงพระรามผู้นี้มีความสัตย์ซื่อมั่นคงนัก ซึ่งจะหนีพระองค์ไปนั้นข้าพเจ้าเห็นหาเป็นไม่ เพราะม้าตัวนี้เป็นลูกม้าหนุ่ม ยังมิได้เคยพาดอานมีกำลังนัก สมิงพระรามจึงควบไป

ไกล หวังจะทรมานให้เหนื่อยอ่อนลง จึงจะฝึกสอนได้โดยง่าย ข้าพเจ้าเห็นคงจะกลับมา ขอพระองค์จงเสด็จคอยท่าอยู่ก่อนเถิด พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังผู้คุมทูลดังนั้น ก็ยังไม่คลายพระวิตก มิได้เสด็จเข้า ตรัสบัญชาราชการด้วยเสนาบดีทั้งปวง ตั้งพระทัยคอยท่าสมิงพระรามอยู่

ฝ่ายสมิงพระรามขึ้นม้าควบไป แต่เวลาเช้าจนสามโมงบ่าย ฝึกหัดม้านั้นให้รู้จักทำนองรบรับได้แคล่วคล่องสันทัดแล้ว ก็ชักม้าสะบัดย่างน้อยเป็นเพลงทวนกลับเข้ามาเสนาบดีทั้งปวงแลเห็นสมิงพระรามขี่ม้ามาแต่ไกลก็ร้องออองขึ้นว่า สมิงพระรามกลับมาแล้ว เสมือนคำผู้คุมทูลจริงทุกประการ

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทอดพระเนตรเห็น ก็ดีพระทัยนักจึงตรัสสรรเสริญว่า สมิงพระรามนี้นับว่าเป็นชายผู้หนึ่ง มีความสัตย์ซื่อยิ่งนัก แลกล้าหาญเข้มแข็งรู้ศิลปศาสตร์สันทัด หาตัวเปรียบเสมอมิได้ ฝ่ายสมิงพระรามก็ชักม้ารำเป็นเพลงทวนเข้ามา จนถึงหน้าพระที่นั่งก็ลงจากหลังม้าเข้าเฝ้า กราบถวายบังคมพระเจ้ามณเฑียรทองแล้วทูลว่า ข้าพเจ้าได้ม้าสมคะเนชอบใจแล้ว อันศิรษะกามะนิ้นก็อยู่ในเงื้อมมือข้าพเจ้า จะเอามาถวายพระองค์ให้จงได้ ข้าพเจ้าจะขอรับพระราชทานขอเหล็กกับตะกรวยใบหนึ่งสำหรับผูกข้างม้า เมื่อข้าพเจ้าตัดศิรษะกามะนิขาดแล้ว จะได้รับเอาศิรษะมิให้ทันตกลงถึงดิน ใส่ในตะกรวยซึ่งแขวนไปกับข้างม้านั้นเข้ามาถวายพระองค์

ฝ่ายเสนาบรรดาเผ้าอยู่พร้อมกันได้ยินสมิงพระรามทูลดังนั้น ก็กระซิบเจรจากันว่า มอญพูดมาก เห็นพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดสรรเสริญว่าดีแล้วกำเริบใจอวดตัวเหลือไปนัก พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ก็พระราชทานเครื่องม้าทองคำประดับพลอยสำหรับม้า กับผ้าโพกศีรษะเสื้อชมพูลิบทองจีบเอว ทองต้นแขนปลายแขนแหวนสอดก้อยแต่ล้วนประดับเนาวรัตน์สิ้น จึงสั่งให้มังนันทมิตรจัดเครื่องยุทธนาการทั้งปวงให้สมิงพระรามตามปรารถนา แล้วให้มีพระราชสาส์นกำหนดนัดหมายออกไปถึงพระเจ้ากรุงจีนอีกฉบับหนึ่ง ให้จัดฉลองพระองค์อย่างดี ทำด้วยขนสมันคู่หนึ่ง ให้มังมหาราชาเป็นผู้จำทูลคุมสิ่งของออกไปถวายพระเจ้ากรุงจีน

มังมหาราชาก็ถวายบังคมลา ถือพระราชสาส์นกำหนด คุมเครื่องราชบรรณาการออกไปยังกองทัพนอกเมือง ทหารทั้งปวงเห็นก็ไปแจ้งแก่เสนาบดี ๆ จึงเข้ากราบทูล พระเจ้ากรุงจีนจึงโปรดให้รับเข้าไป ณ พลับพลาในค่าย มังมหาราชาก็เข้าไปกราบถวายบังคมหน้าพระที่นั่ง ถวายพระราชสาส์นกำหนดกับเครื่องราชบรรณาการแก่พระเจ้ากรุงจีน

พระเจ้ากรุงจีนจึงรับสั่งให้ล่ามแปลให้เจ้าพนักงานอ่านถวายในพระราชสาส์นกำหนดนั้นว่าซึ่งพระองค์มีพระทัยปรารถนาจะใคร่ทอดพระเนตรดูทหารขี่ม้ารำทวนสู้กันตัวต่อตัวนั้น ขอพระองค์ให้ตกแต่งการซึ่งจะทอดพระเนตรไว้จงพร้อมเถิดถึงณวันพฤหัสบดี

เป็นคำรบเจ็ดวันแล้วเมื่อใด จงแต่งทหารให้ออกมาสู้กันตาม
สัญญาจะได้ทรงชมสำราญพระทัย

พระเจ้ากรุงจีนได้แจ้งในพระราชสาส์นกำหนดนั้นแล้ว ก็ดี
พระทัยนัก จึงสั่งให้จัดฉลองพระองค์มังกรห้าเล็บอย่างดี กับ
เครื่องม้าทองประดับพลอยลายหยกสำรับหนึ่ง เป็นราชบรรณาการ
ตอบแทน มอบให้มังมหาราชาคุมเข้ามาถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง
มังมหาราชาก็ถวายบังคมลา คุมสิ่งของตอบแทนมาถวายพระเจ้า
ฝรั่งมังฆ้องๆ ก็มีพระทัยยินดี ครั้นกำหนดสัญญากันเสร็จแล้ว
กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ก็สั่งให้เสนาบดีแต่งที่ปลูกพลับพลาหน้าเมือง
เสนาบดีฝ่ายพม่าแลนายทัพนายกองฝ่ายจีน รับรับสั่งสอง
กษัตริย์ แล้วก็ให้ เกณฑ์พลมาจัดการปลูกพลับพลาทั้งสองข้างให้
ตรงกัน ประกอบด้วยที่ข้างหน้าข้างในแลโรงใหญ่สำหรับเสนา
ข้าราชการใหญ่น้อยอันจะได้เฝ้าอยู่ตามตำแหน่ง มีระยะห่างกัน
ยี่สิบเส้น ไว้หว่างกลางเป็นสนามทวนซึ่งจะสู้กันในขบวนทวนนั้น
เจ้าพนักงานก็ผูกพระวิสูตรแต่งพระที่รับเสด็จเตรียมไว้พร้อมทั้ง
สองข้าง

ครั้นถึงวันนัดกำหนดแล้วกษัตริย์สองฝ่ายก็พรั่งพร้อมไปด้วย
พยุหเสนาแห่แหนหน้าหลังเป็นอันมาก ตามขบวนพิชัยสงคราม
เสด็จไปสู่ท้องสนามขึ้นยังที่พลับพลาประทับพร้อมกัน

ฝ่ายกามะนีก็แต่งตัวใส่เสื้อหุ้มเกราะ แล้วด้วยทองเป็น
อันงาม คาดสายรัดเอวประดับหยกเหน็บกระบี่ ขึ้นขี่ม้าราทวน

ออกมา ณ ท้องสนาม ฝ่ายสมิงพระรามก็แต่งตัว ใส่เสื้อสีชมพู ขลิบทองจีบเอว โพกผ้าชมพูขลิบแล้วไปด้วยทอง ใส่กำไลต้นแขนปลายแขน แหวนสอดก้อยแล้วไปด้วยเนาวรัตน์แต่ล้วนทองเป็นอันงาม แล้วสอดดาบสะพายแล่งขึ้นม้าพ้อนรำเป็นเพลงทวน ออกมายังท้องสนามแลเห็นกามะนีขี่ม้าแต่งตัวหุ้มเกราะอยู่ ไม่เห็นสำคัญที่จะหมายแทงได้ จึงคิดว่ากามะนีคนนี้ชำนาญในเพลงทวนว่องไวนัก แล้วก็หุ้มเกราะใส่เสื้อบังอยู่ ยังไม่เห็นช่องที่จะสอดทวนแทงแห่งใดได้ จำจะชวนให้รำดูสำคัญก่อน อนึ่งเล่ากำลังม้าก็ยังกำกึ่งกันอยู่กับกำลังม้าเรา จำจะขับเคี่ยวกันไปก่อนจึงจะหย่อนกำลังลงเห็นจะเสียที ทำนอง จึงจะเอาชัยชนะได้โดยง่าย คิดแล้วก็ให้ล่ามร้องแปลไปว่า เราทั้งสองเป็นทหารเอกอันประเสริฐ จะสู้กันครั้งนี้เป็นที่สุด จะไว้เกียรติยศการงานจนตลอดกัลปาวสาน ครั้นจะสู้กันเอาแพ้ชนะที่เดียวก็หาสิ้นฝีมือไม่ เราทั้งสองอย่าเพิ่งทำอันตรายแก่กันก่อน ให้ท่านรำเพลงทวนถวายไปให้สิ้นมือ แล้วเราจะรำตามท่านให้เหมือนจงได้ แล้วเราจะรำให้ท่านรำตามเราบ้างให้สิ้นฝีมือเหมือนกัน ให้พระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ทอดทัศนาเจริญพระเนตร แลทแกล้วทหารทั้งสองฝ่ายดูเล่นเป็นขวัญตา ถ้าเรารำสิ้นเพลงหยุดหายเหนื่อยแล้ว เมื่อจะสู้กันเอาแพ้แลชนะนั้น จึงจะบอกกันให้รู้ตัวทั้งสองฝ่าย

กามะนีได้ฟังล่ามร้องบอกมาดังนั้นก็มีความยินดีนัก จึงร้องตอบมาว่าชอบแล้ว แต่เราเป็นแขกมาท่านเป็นเจ้าของบ้าน เราจะ

รำก่อนให้ท่านรำตามเราไปเถิด ว่าแล้วกามะนีก็ขับม้าสะบัดย่างเป็นเพลงทวนพ้อนรำออกมา สมิงพระรามก็ขับม้าพ้อนรำตามกามะนีได้ทุกเพลง

ขณะเมื่อสมิงพระรามรำตามกันนั้น พระเจ้ากรุงต้าฉิงแลพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ทอดพระเนตรเห็นทหารเอกทั้งสองรำเยื้องกรายตามขบวนเพลงทวน ดูท่วงทีรับรองว่องไวนัก งามเป็นอัศจรรย์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย เปรียบประดุจได้เห็นเทพยดาแลพิทยาธรอันรำณรงค์ประลองกันในกลางสนาม นายทัพนายกองทแกล้วทหารทั้งสองฝ่ายก็สรรเสริญกามะนีแลสมิงพระรามว่าเหมือนเทพยดาลงมาพ้อนรำกลางสนามงามยิ่งนัก มิตาสองตาดูมิทันเลย ดูกามะนีแล้วกลับมาดูสมิงพระรามเล่า ดูสมิงพระรามแล้วกลับมาดูกามะนีเป็นขวัญตายิ่งนัก ครั้นกามะนีรำสิ้นเพลงแล้ว สมิงพระรามก็รำให้กามะนีรำตามบ้าง

ขณะเมื่อสมิงพระรามรำสิ้นเพลงทวนแล้ว แกล้งทำกลอุบายหวังจะดูช่องเกราะหมายสำคัญที่จะสอดทวนแทงนั้น ก็แสร้งทำยกแขนซ้ายเหยียดตรง เหยียดแขนขวาเบื้องบน แล้วทำยืนควบม้าไปมา แล้วกลับห้อยศีรษะลงบ้าง แล้วทำกลับเอาหลังนอนลงควบวกเวียนไปต่างๆ กามะนีหารู้กลไม่สำคัญว่าเพลงทวนฝ่ายพม่าดั่งนั้นจริงก็มิได้สงสัย รำตามไปสิ้นทุกประการสมิงพระรามทอดตาแลดูเห็นเป็นช่องใต้รักแร้ทั้งสองเป็นหว่างอยู่พอจะสอดทวนแทงได้ แล้วเมื่อกลับศีรษะลงมานั้น เห็นเกราะซ้อนท้าย

สมิงพระรามได้ทีสอดทวนแทง ถูกซอกรักแร้กามะนี

หมวกเปิดออกพอจะย้อนฟันได้แห่งหนึ่ง หมายสำคัญได้ถนัด มั่นคงแล้ว ก็ชักม้าหยุดพักพอหายเหนื่อย จึงให้ล่ามร้องบอกว่า เราทั้งสองรำถวายก็สิ้นเพลงด้วยกันแล้ว ทีนี้เราทั้งสองจะสู้กัน เอาแพ้แลชนะแก่กัน

กามะนีได้ฟังดังนั้นก็ขับม้ารำเข้ามา สมิงพระรามก็ขับม้าออกไปสู้กันเป็นหลายสิบเพลง ต่างคนต่างรับว่องไวยังหาเพลี่ยงพล้ำแก่กันไม่ สมิงพระรามจึงคิดว่า ถ้าจะสู้กันอยู่ฉะนี้เห็นจะเอาชัยชนะยาก ด้วยม้ากามะนีก็ยังมิถอยกำลัง จำจะลวงให้ม้ากามะนีหย่อนกำลังลงจึงได้จึงจะทำถนัด คิดแล้วแกล้งทำเป็นเสียทีควบม้าหนีออกไป กามะนีเห็นได้ทีก็ควบม้าทะลวงไล่ตามม้าสมิงพระรามไป

ครั้นสมิงพระราม แลเห็นกามะนี ควบม้าเต็มกำลัง แล้วมิทันก็แสร้งรอม้าไว้หวังจะดูท่วงที เห็นกามะนียังไกลเชิงนักอยู่ สำคัญได้ว่าเหงื่อม้ากามะนีตกจนถึงกีบ ก็รู้ว่าม้าหย่อนกำลังลงแล้ว จึงชักม้าวกเป็นเพลงโคมเวียนเข้ารับกามะนี กามะนีชักม้าเป็นเพลงผ่าหมากแลกเปลี่ยนกันต่างๆฝ่ายม้ากามะนีหอบรวนหย่อนกำลังลงกลับตัวตามเพลงไม่ทัน สมิงพระรามได้ทีก็สอดทวนแทงถูกซอกรักแร้กามะนีๆเอนตัวลง สมิงพระรามจึงชักดาบกระทืบม้า เข้าฟันย้อนตามกลีบเกราะขึ้นไป ต้องศีรษะกามะนีขาดออกตกลงยังมิทันถึงดิน ก็เอาขอเหล็กสับเอาศีรษะกามะนีได้ใส่ตะกรวย แล้ว

ก็ชักม้าพ้อนรำเป็นเพลงทวนเข้ามาตรงหน้าพลับพลาพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง

พระเจ้ากรุงจีน แลนายทัพนายกองทแกล้วทหารทั้งปวงเห็นดังนั้นก็อัศจรรย์ยิ่งนัก จึงให้ทหารไปเอาศพกามะนีมาทำศิรษะต่อเข้าใส่หีบไปฝังเสียในที่สมควร พระเจ้ากรุงจีนก็เสด็จกลับเข้าค่าย สมิงพระรามก็เอาศิรษะเข้ามาถวายพระเจ้ามณเฑียรทอง ๆ ทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็มีพระทัยยินดีนัก แล้วเสด็จกลับคืนเข้าพระนคร ฝ่ายพม่าเสนาบดีขุนนางน้อยใหญ่ไพร่พลทั้งปวง ก็สรรเสริญสมิงพระรามว่ามิใช่มนุษย์เลยเสมอเทพยดา แต่ศิรษะกามะนีนั้นก็มิให้ตกถึงดิน เอาขอเหล็กสับเอาได้ดังทูลทุกประการ

ฝ่ายเสนาบดีนายทัพนายกองจีนทั้งปวงครั้นเห็นเสียกามะนีดังนั้นแล้วก็โกรธ จึงกราบทูลพระเจ้ากรุงจีนว่า พระองค์เสด็จยาตราทัพมาครั้งนี้ ตั้งพระทัยจะทำสงครามให้พระเจ้ากรุงอังวะอยู่ในเงื้อมพระหัตถ์ ถึงมาตรว่าเสียกามะนีทหารเอกแล้ว ใช่ข้าพเจ้าทั้งปวงนี้จะตีกรุงอังวะถวายไม่ได้นั้นหามิได้ เสียแรงดำเนินกองทัพเข้ามาเหยียบถึงชานกำแพงเมืองแล้ว จะกลับไปเปล่านั้นได้ความอัปยศแก่พม่านัก ทำไมกับเมืองอังวะสักหยิบมือหนึ่งเท่านี้ จะเอาแต่มูลดินทิ้งเข้าไปในกำแพงเมืองคนละก้อน ๆ เท่านั้น ถมเสียให้เต็มกำแพงเมืองในเวลาเดียวก็จะได้

พระเจ้ากรุงจีนได้ฟังก็ตรัสห้ามนายทัพนายกองทแกล้วทหารทั้งปวงว่า เราเป็นกษัตริย์ผู้ใหญ่อันประเสริฐ ได้ให้คำมั่นสัญญา

ไว้แก่เขาแล้วจะกลับคำไปดังนั้นหาควรไม่ พม่าทั้งปวงจะชวนกันดูหมิ่นได้ว่าจีนพูดมิจริง เรารักสัตย์ยิ่งกว่าทรัพย์ อย่าว่าแต่สมบัติมนุษย์นี้เลย ถึงท่านจะเอาทิพยสมบัติของสมเด็จอมรินทร์มายกให้เรา ๆ ก็มิได้ปรารถนา ตรัสดังนั้นแล้วก็สั่งให้เลิกทัพเสด็จกลับไปยังกรุงจีน

พระเจ้ามณเฑียรทองเสด็จออกทรงบัญชาราชการ พร้อมด้วยเสนาพฤฒามาตย์ราชปุโรหิตทั้งปวง จึงตรัสว่าโหรซึ่งดูชะตาเมืองว่าไม่ขาดพระชันษาเล่าก็ดีอยู่ นานไปจะได้ลาภอันประเสริฐอีกนั้นก็ต้องด้วยคำทำนายจึงให้พระราชทานบำเหน็จและเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นอันมาก แล้วพระราชทานบ้านส่วยแห่งหนึ่งให้เป็นค่าผลหมากด้วย แลหญิงหม้ายเจ้าของบ้านนั้นก็พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคให้ตามสมควร แลอำเภอแขวงบ้านซึ่งอยู่นั้นก็ให้ขึ้นแก่หญิงหม้ายด้วย แล้วตรัสว่าพระเจ้ากรุงจีนยกพลทแกล้วทหารมาเหยียบถึงเมืองเราครั้งนี้ ประดุจดังแผ่นดินจะถล่มลง หามีผู้ใดที่จะรบสู้ต้านทานไม่ ครั้นสมิงพระรามรับอาสากู้เมืองเราไว้ได้ชัยชนะแล้ว ศึกจีนยกทัพเลิกกลับไปสมิงพระรามมีความชอบมากนักนี้ควรเราจะให้สมิงพระรามเป็นมหาอุปราชแลราชธิดาเราจะพระราชทานให้เป็นบาทบริจาริกาด้วย ตามสัญญาจึงจะชอบท่านทั้งปวงจะเห็นประการใด เสนาพฤฒามาตย์ราชกระวีมนตรีมุขทั้งปวงยังมิทันจะกราบทูล

ขณะนั้นสมิงพระรามเผ้าอยู่ด้วย ครั้นได้ฟังพระราชโองการก็กราบทูลว่า ข้าพเจ้ารับอาสาพระองค์ครั้งนี้ มีความปรารถนาสี่ประการ คือข้าพเจ้าต้องพันธนาการตรากตรำลำบากอยู่นานแล้ว หวังจะให้พ้นจากเครื่องจองจำหนึ่ง จะไว้ผมมอให้เป็นเกียรติยศไปชั่วกัลปาวสานหนึ่ง จะให้พระองค์ฆ่าข้าพเจ้าหนึ่ง ถ้าพระองค์มิฆ่าข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าจะขอกราบถวายบังคมลากลับไปเมืองหงสาวดีหนึ่ง เป็นความปรารถนาสี่ประการ ซึ่งพระองค์จะพระราชทานให้ข้าพเจ้าเป็นมหาอุปราช และพระราชทานพระราชธิดานั้นพระคุณหาที่สุดมิได้ ข้าพเจ้ามิได้รับพระราชทาน แล้วจะขอคืนถวายไว้ดังเก่า พระเจ้ามณเฑียรทองได้ทรงฟังก็ทรงพระดำริว่า สมิงพระรามคนนมิเสียที่เกิดมาเป็นเชื้อชาติทหารนับว่าชายชาตรีแท้ มิได้เกรงกลัวแก่ความตาย ทั้งราชสมบัติก็มิได้รักใคร่แล้วองอาจแกล้วกล้าหาผู้ใดเปรียบเสมอมิได้ ครั้นจะฆ่าเสียตามคำบัดนี้เล่าก็มิควร เขาได้มีคุณแก่เรา ช่วยกู้พระนครไว้เป็นความชอบใหญ่หลวงยังเสียดายนัก ครั้นจะปล่อยให้กลับไปเมืองหงสาวดีเล่า การสงครามพระเจ้าราชาธิราชกับเราก็ยังติดพันกันอยู่หาขาดกันไม่ ทรงพระดำริดังนั้นแล้ว ก็ทรงนิ่งอยู่มิได้ตรัสประการใด แล้วก็เสด็จเข้าข้างใน.

อธิบายศัพท์

พระเจ้าฝรั่งมังม้อง เดิมชื่อ มังสุเหนียด เป็นโอรสพระเจ้าฝรั่งมัง ศรีฉะวา เมื่อพระบิดาสวรรคตแล้ว ได้ขึ้นครองราชย์ ณ กรุงรัตนบุระอังวะ มีพระนามอีกพระนามหนึ่งว่า พระเจ้ามณเฑียรทอง

พระราชสาส์นหยก หนังสือทางราชการของพระเจ้าแผ่นดิน หินแก้ว มีทั้งสีเขียวแก่แลอ่อน ใช้ทำเครื่องประดับและเครื่องใช้ เป็นของมีราคา

สำรับ ชุด หมวด

เครื่องราชบรรณาการ สิ่งที่ส่งไปถวายพระราชาด้วยความเคารพหรือด้วยไมตรี

บังคม ไหว้เจ้านาย

ล่าม ผู้แปลคำพูดของฝ่ายหนึ่งให้อีกฝ่ายหนึ่งเข้าใจ

อาลักษณ์ ผู้มีหน้าที่ในการหนังสือ ตำแหน่งอาลักษณ์ มีหน้าที่แต่งราชสาส์น ทำหมายประกาศ ฯลฯ

พยุห กระบวน หมู่ กองทัพ

เสนา กองทหาร หมู่ ทหาร

ทวน อาวุธอย่างหนึ่งคล้ายหอกมีพู่

สมณะ พระภิกษุ

ชี นักบวช

พราหมณ์ คนในวรรณะหนึ่งของอินเดีย ไว้ผมนุ่งขาวห่มขาว

รัตนบุระอังวะ เป็นเมืองหลวงของพม่า ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของกรุงหงสาวดี หรือเรียกเพียงสั้นๆ ว่า อังวะ

ทรงพระดำริ คิด

ธรรมยุทธ์ การต่อสู้กันโดยทางธรรม เช่นแก้ปัญหาหลักธรรมหรือสร้างพระเจดีย์แข่งกัน

นอระมาด อวัยวะทั้งอกขึ้นเหนือหมูกแรด แข็งเหมือนเขาสัตว์

น้ำดอกไม้เทศ น้ำหอมทำจากดอกกุหลาบชนิดหนึ่ง

เต้า หม้อน้ำ

ช้างพลาย ช้างตัวผู้

ยุทธนาการ การรบ

พฤฒามาตย์ อำมาตย์ผู้ใหญ่

ปุโรหิต พราหมณ์ที่ปรึกษาในทางขนบธรรมเนียมประเพณี

ทแกล้ว ผู้กล้า ทหาร

สมิงพระราม เป็นนายทหารมอญ ถูกพม่าจับได้และขังไว้

กามะนี เป็นนายทหารเอกของพระเจ้ากรุงตองอู

พระชันษา อายุ (ย่อมาจาก ชนมพรรษา)

ฎีกา อธิบายขยายเรื่อง

พันธนาการ	การจองจำ
หงสาวดี	เมืองหลวงของมอญ เดิมเมื่อพระสร้างเมืองท ตรงนั้นมีหงส์คู่หนึ่งเล่นน้ำอยู่ เมื่อตั้งเมืองแล้ว จึงได้ชื่อว่า หงสาวดี
บรรดาศักดิ์	ฐานะของขุนนาง ซึ่งได้รับพระราชทานเนื่องจาก ตำแหน่ง
กรมนครบาล	กรมซึ่งมีหน้าที่ปกครองเขตเมืองหลวง
โสมนัส	ความสุขใจ ความปลาบปลื้ม
ปรารมภ์	วิตก รำพึง ครุ่นคิด
ทองนพคุณ	ทองที่โบราณกำหนดคุณภาพ ตั้งพิกัดราคาตาม น้ำหนัก คือ หนัก ๑ ขาทราคา ๙ บาท หรือ เรียกว่า ทองเนื้อเก้า
โอชา	มีรสดี อร่อย
ระวางนอก	ชั้นบัญชีใช้ในราชการทั่วไป
ระวางใน	ชั้นบัญชีใช้เป็นของพระราชา
เชลยศักดิ์	ไม่ใช่ทางราชการ
ผืด	กระพือข้าว หรือสิ่งอันที่อยู่ในกระด้งหรือภาชนะ แบน ๆ เพื่อให้ แกลบ รำ หรือผงออก
บังเหียน	เหล็กสำหรับผ่าปากม้า ที่ปลายมีห่วง ๒ ข้าง สำหรับผูกสายบังเหียน และเชือกชลุม

อาน เครื่องรองนั่งบนหลังสัตว์พาหนะ

ผงคลี ผุ่นละเอียด ละออง

ศิลปศาสตร์ วิชาความรู้ต่างๆ

ยางนอย เดนชาๆ

ตะกรวย กรวย

มังกร สัตว์ในนิยายจีน รูปคล้ายงู แต่มีตีน มีเขา

พระวิสูตร ม่าน

พิชัยสงคราม ตำราว่าด้วยวิธีการเอาชนะในสงคราม

สะพายแล่ง สะพายเฉียงบ่า

กัลปาวสาน ที่สุดของโลก คือเวลาโลกแตกทำลายครั้งหนึ่ง

ทัศนา การเห็น สงเห็น

พระเจ้ากรุงต้าฉิง พระเจ้าแผ่นดินของประเทศจีน

พิทยาธร เทพบุตรพวกหนึ่ง มีฐานะต่ำกว่าเทวดา

เกราะ เครื่องหุ้มสำหรับป้องกันอันตราย

ทะลวง ทำให้เป็นทาง หรือเป็นช่องทะลุเข้าไป

เพลงโคมเวียน ชื่อเพลงอาวุธทำนองหนึ่ง

เพลงผาหมาก ชื่อเพลงอาวุธอีกเพลงหนึ่ง

พลับพลา ที่ประทับชั่วคราว สำหรับ รับ รอง พระเจ้าแผ่นดิน หรือเจ้านาย

อมรินทร พระอินทร์

เครื่องอุปโภคบริโภค อุปโภค คือ ของใช้
บริโภค คือ ของกิน

ส่วย ของที่เรียกเก็บจากพื้นเมือง ส่งเข้ามาในภาคหลวง
ตามวิธีเรียกเก็บภาษีอากร ในสมัยโบราณ

บาทบริจาริกา หญิงที่ปฏิบัติรับใช้พระเจ้าแผ่นดิน

กระวี นักปราชญ์ในการแต่งบทกลอน(แผลงมาจากกวี)

กิจกรรม
(เลือกทำตามควรแก่กรณี)

๑. ตอบคำถาม

๑. กองทัพที่ยกมาเป็นกองทัพของใคร การรบในครั้งนี้เรียกว่าเป็นการรบแบบไหน เพราะเหตุใดจึงเรียกเช่นนั้น

๒. ทำไมสมิงพระรามจึงรับอาสาพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทำศึก

๓. จงกล่าวถึงอุปนิสัยของสมิงพระราม พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย

๔. สมิงพระรามใช้หลักพิจารณาอย่างไร จึงจะรู้ว่าม้าที่ตนจะขี่นั้นมีคุณสมบัติดีในการรบ

๕. สมิงพระรามรบชนะกามะนิ แม่ทัพจีนได้อย่างไร

๖. พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องสัญญาปูนบำเหน็จสมิงพระรามอย่างไร

๒. ทบทวนความเข้าใจ

ก. ให้ขีดเครื่องหมาย ลงหน้าข้อความที่ถูกต้อง

๑. สมิงพระรามเป็นนายทหาร ชาติ

(ก.) มอญ

ข. พม่า

ค. จีน

๒. กามะนิเป็นนายทหารเอก ชาติ

ก. พม่า

(ข.) จีน

ค. มอญ

๓. การรบเพลงทวนครั้งนี้ปรากฏว่า ผู้ชนะ คือ

ก. กามะนิ

ข. สมิงพระราม

ค. มังมหาราชา

๔. "ทแกล้วทหารทั้ง ถ้าอาสาออกสงครามทำศึกจงทะรู้ว่าดี" เป็นคำพูดของ

ก. โจเบี๊ยว

ข. กามะนิ

ค. สมิงพระราม

๕. "เรารักสัตย์ยิ่งกว่าทรัพย์" เป็นคำพูดของ

ก. พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง

ข. พระเจ้ากรุงจีน

ค. มังนันทมิตร

ข. เลือกศัพท์ทางด้านขวามือ ซึ่งมีความหมายตรงข้ามกับศัพท์ทางด้านซ้ายมือ โดยนำตัวเลขของทางด้านขวามือมาใส่ให้ตรงกับตัวอักษรทางด้านซ้ายมือ

ก. โสมนัส	๑. อิสระ
ข. ย่างน้อย	๒. ปรารมภ์
ค. พันธนาการ	๓. เสนา
ง. ช้างพลาย	๔. ย่างใหญ่

๕. ชาติ
๖. ช้างพัง

๓. กิจกรรมทางภาษา

ร่วมอธิบายความหมายของ

ก. หาบสองบ่า อาสาสองเข้า

ข. ทองนพคุณขีดลงหน้าศิลาก่อนจึงจะรู้ว่าดี

๔. กิจกรรมทางสร้างสรรค์

ให้นักเรียนช่วยกันค้นหา และสะสมภาพ เกี่ยวกับประเทศพม่า ประเทศจีน และมอญ เช่น

— วาดภาพการแต่งกายของชาวพม่า ชาวมอญ และชาวจีน หรือตัดรูปภาพจากหนังสือออนมาติดสมุด หรือกระดานดำ

— วาดแผนที่ประเทศพม่า ประเทศจีน และประเทศไทย ว่ามีอาณาเขตติดต่อกันอย่างไร

— วาดภาพเครื่องอาวุธต่าง ๆ

— เปรียบเทียบลักษณะของทวนและหอก

— วาดภาพม้าแต่งเครื่องรบ

๕. กิจกรรมทางการแสดง

๑. ให้นักเรียนแสดงละครโดยการแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายพม่า และฝ่ายจีน แสดงตอนที่สำคัญ ๆ ในท้องเรื่อง เพื่อให้นักเรียนจดจำได้ง่ายขึ้น และเกิดความรู้สึกสนุกสนาน

๒. ให้นักเรียนทำท่าทางหรือพูดประกอบศัพท์บางคำ เพื่อให้เข้าใจยิ่งขึ้น เช่น

— ยังคม
— ล่าม
— พันธนาการ
— ผู้ดำ

๓. จงหาประวัติของสมิงพระรามเพิ่มเติมจากหนังสือราชาธิราช.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว นายกำธร สถิรกุล ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

องค์การค้าของคุรุสภา

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภา

นายกำธร สถิรกุล ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

๒๒ มกราคม ๒๕๑๑

พิมพ์ครั้งที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๐๙

เลขที่ 21813